

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

PROMOCIJAS DARBS

Rīga
2025

**LATVIJAS
UNIVERSITĀTE**

**HUMANITĀRO ZINĀTŅU
FAKULTĀTE**

Kristīna Ēce

**PIRMĀS MIŠIONĀRES NO KURZEMES UN
VIDZEMES – VIŅU DEVUMS SIEVIEŠU LOMAS
IZPRATNĒ BAZNĪCĀ UN SABIEDRĪBĀ LAIKĀ NO
1896. LĪDZ 1926. GADAM**

PROMOCIJAS DARBS

Doktora grāda iegūšanai humanitārajās un mākslas zinātnēs

LU HZF Teoloģijas un reliģijpētniecības nodaļa
Zinātnes nozare: filozofija, ētika un reliģija
Apakšnozare: Latvijas Baznīcas vēsture

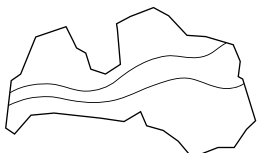
Darba vadītājs:
profesors *Dr. phil.* Valdis Tēraudkalns

Rīga 2025

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē / Humanitāro zinātņu fakultātē laika posmā no 2021. gada līdz 2025. gadam.

Šis darbs izstrādāts ar projekta ““LU doktorantūras kapacitātes stiprināšana jaunā doktorantūras modeļa ietvarā” nr. 8.2.2.0/20/I/006 studijām Latvijas Universitātē”” atbalstu,

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

kā arī ar projekta “Latvijas Atveseļošanas un noturības mehānisma plāns” 5.2. reformu un investīciju virziena “Augstskolu pārvaldības modeļa maiņas nodrošināšana” 5.2.1.r. reformas “Augstākās izglītības un zinātnes izcilības un pārvaldības reforma” 5.2.1.1.i. investīcijas “Pētniecības, attīstības un konsolidācijas granti” otrās kārtas “Konsolidācijas un pārvaldības izmaiņu ieviešanas granti” projekta Nr. 5.2.1.1.i.0/2/24/I/CFLA/007 “Latvijas Universitātes iekšējā un ārējā konsolidācija” atbalstu.

Finansē
Eiropas Savienība
NextGenerationEU

The logo for the National Development Plan 2027, featuring two vertical bars of different heights above the year 2027.

2027
Nacionālais
attīstības plāns

ANOTĀCIJA

Promocijas darbā “Pirmās misionāres no Kurzemes un Vidzemes – viņu devums sieviešu lomas izpratnē baznīcā un sabiedrībā laikā no 1896. līdz 1926. gadam” pētītas pirmās kristīgās neprecētās misionāres no Latvijas teritorijas. Darba fokuss ir vērsts uz šo sieviešu identificēšanu un viņu biogrāfiju veidošanu, uz teoloģiskā pamatojuma attīstības analīzi par sievietēm misijā, kā arī analizēti dažādi faktori, piemēram, etniskie, sociāli ekonomiskie, vēsturiskie, izglītības un attiecību, kas veicināja vai kavēja veiksmīgu misijas kalpošanu. Darbā, izmantojot plašus un iepriekš npublicētus avotus, analizētas misionāru vēstules, tādējādi gūstot ieskatu šo sieviešu misijas kalpošanā. Tāpat analizēti pieejamie drukātie avoti par misionārēm, vērtējot, kādas atskaņas viņu darbs izraisīja dzimtenē.

Atslēgvārdi: *misionāres, Procela, Vietnieka, Grīviņa, Zēzemanē, Irbe, Leipcigas misija, Lībencellas misija, Barmenas–Reinas misija, Indija, Indonēzija, Ķīna, Tanzānija*

ABSTRACT

The doctoral thesis “The First Female Missionaries from Courland and Livland (Vidzeme) –Their Contribution to the Understanding of the Role of Women in the Church and Society between 1896 and 1926” explores the first single Christian missionaries from the territory of Latvia. The focus of the work is on identifying these women and creating their biographies, on analyzing the development of theological thought about women in mission, as well as analyzing various factors such as ethnic, socioeconomic, historical, educational, and relational that contributed to or hindered the successful ministry in the mission. The work analyzes extensive and previously unpublished sources of missionary letters to gain insight into these women's mission work. Also, the available printed sources about the missionaries are analyzed, evaluating the influence of their work in their homeland.

Keywords: *female missionaries, Prozell, Vietnieka, Grivina, Seesemann, Irbe, Leipzig Mission, Liebenzell Mission, Rhenish-Barmen Mission, India, Indonesia, China, Tanzania*

LIETOTIE APZĪMĒJUMI

AMZ – *Allgemeine Missions Zeitschrift*

ALMW – Leipcigas misijas biedrības arhīvs Hallē

BD – Brāļu draudzes

BM – Bāzeles misija

B/RMB – Barmenas–Reinas misijas biedrība

ĶIM – Ķīnas iekšzemes misija

LELB – Latvijas Evaņģēliski luteriskā Baznīca

LbM – Lībencellas misija

LMB – Leipcigas misijas biedrība

LNA LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs

MFB – *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands*

PA – Pestīšanas armija

RFBĀM – Roberta Feldmaņa bibliotēkas ārmisijas materiāli

TUTF – Tērbatas Universitātes Teoloģijas fakultāte

vs – vecais stils (kalendāra datumiem)

ZBM – Zviedrijas Baznīcas misija

SATURS

ANOTĀCIJA.....	3
ABSTRACT	4
LIETOTIE APZĪMĒJUMI	5
IEVADS.....	9
1. Pētījuma problēmjaudājumi, darba mērķis, uzdevumi un metodes.....	9
2. Pētījuma bāze (avoti).....	13
2.1. Arhīvu dokumenti.....	13
2.2. Drukātie avoti	15
3. Pētījuma aprobēšana un publicitāte	29
I VĒSTURISKĀ SITUĀCIJA UN ĀRMISIJAS TEOLOĢISKAIS PAMATOJUMS 19. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ UN 20. GADSIMTA SĀKUMĀ.....	31
1. Vēsturiskā situācija Kurzemes un Vidzemes konsistorijā.....	31
1.1. Ārmisijas ievirzes Kurzemes konsistorijā	31
1.2. Ārmisijas ievirzes Vidzemes konsistorijā.....	38
1.3. Secinājumi par konsistoriju darbu	46
2. Ārmisijas teoloģiskais pamatojums	46
2.1. Misijas idejas un vēsture Eiropā.....	47
2.2. Sieviešu kā misionāru kalpošanas teoloģiskais un vēsturiskais pamatojums.....	50
2.3. Secinājumi par sieviešu kalpošanu misijas darbā.....	64
3. Īss apskats par misijas biedrībām, kuras sūtīja misionāres no Latvijas teritorijas.....	65
3.1. Barmenas– Reinas misijas biedrība.....	66
3.2. Leipcigas misijas biedrība	71
3.3. Lībencellas misijas biedrība	78
II VĀCBALTU UN LATVIEŠU MISIONĀRES NO VIDZEMES UN KURZEMES.....	85
1. Misionāre Hildegarde Procela	85
1.1. Dzīvesgājums un interese par misijas darbu.....	85
1.2. Kalpošana Indijā no 1898. līdz 1909. gadam	88
1.3. Hildegardes Procelas misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā.....	98
2. Misionāre Auguste Vietnieka	100
2.1. Dzīvesgājums un interese par misijas darbu.....	100
2.2. Kalpošana Sumatrā no 1899. līdz 1910. gadam	107

2.3.	Augustes Vietniekas misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā	114
3.	Misionāre Elizabete Zēzemanē	115
3.1.	Dzīvesgājums un interese par misijas darbu	115
3.2.	Kalpošana Vācu Austrumāfrikā (šodienas Tanzānijā) no 1905. līdz 1914. gadam	119
3.3.	Elizabetes Zēzemanes misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā	133
4.	Misionāre Lilija Grīviņa.....	134
4.1.	Dzīvesgājums un interese par misijas darbu	135
4.2.	Kalpošana Ķīnā no 1914. līdz 1924. gadam	141
4.3.	Lilijas Grīviņas misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā	149
III. MISIONĀRU DARBA ANALĪZE, VIŅU DARBA ATSKAŅAS DZIMTENĒ		151
1.	Misionāru ģimeņu sociāli ekonomiskā stāvokļa un vēsturisko apstākļu ietekme uz izvēli un iespējām veikt misijas darbu	151
1.1.	Atsauksmās aicinājumam – došanās misijā par spīti apstākļiem vai pateicoties tiem	151
1.2.	Iemesli misijas lauka un darba atstāšanai.....	153
1.3.	Vēsturisko apstākļu konteksts kā iespējams šķērslis misijas darba veikšanai ...	155
1.4.	Misionāru izglītība	162
2.	Sadarbība ar koloniālajiem spēkiem misijas darba veikšanā	168
2.1.	Misija koloniālajā kontekstā	169
2.2.	Misijas skolotāju sadarbība ar koloniālajiem spēkiem.....	170
2.3.	Skolotāju sadarbība ar vietējiem iedzīvotājiem – skolēniem un viņu ģimenēm	173
2.4.	Misionāru darbs ar sievietēm kultūras ietvaros.....	174
2.5.	Secinājumi par sadarbību koloniālajā kontekstā	176
3.	Misijas skolotāju miera meklējumi un viņu attiecības misijas laukā.....	177
3.1.	Miers ar Dievu.....	177
3.2.	Miers ar citiem misionāriem	179
3.3.	Miers skolā ar skolēniem	182
3.4.	Miers ar skolēnu vecākiem.....	183
3.5.	Miers cilvēkiem vajadzībās	184
3.6.	Secinājumi par miera meklējumiem misionāru kalpošanā.....	184
SECINĀJUMI		186

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	191
1. Npublicētie avoti.....	191
2. Publicētie avoti	192
3. Prese un periodiskie izdevumi.....	194
4. Literatūra	198
PIELIKUMS.....	205
PATEICĪBAS	209

IEVADS

1. Pētījuma problēmjaudājumi, darba mērķis, uzdevumi un metodes

Sieviešu kalpošana kristīgajā baznīcā dažādos gadsimtos tikusi uztverta dažādi. Šodienas Latvijā lielākā daļa konfesiju sievietes neordinē par mācītājām, taču tas netraucē viņām būt misionārēm un kalpot šādā veidā. Misijas darbs nav tikai ordinētu mācītāju kalpošana.

Līdz pat 19. gadsimtam vāciski runājošajās zemēs sievietes īsti netika uzskatītas par piemērotām misijas darbam, taču, Leipcigas misijas biedrībai veicot misijas darbu Indijā, veidojās izpratne, ka, lai ar evaņģēliju aizsniegtu Indijas sievietes, misijas darbā ir jāiesaistās sievietēm. Pie līdzīgas izpratnes nonāca arī citas misijas biedrības, kas atradās Vācijā un sūtīja misionārus uz dažādām pasaules malām, tai skaitā Ķīnu, Indonēziju un Āfrikas zemēm. Tas arī sievietēm no Kurzemes un Vidzemes pavēra iespējas doties misijas darbā. Ja sievietēm “mājās”, tas ir, luteriskajā baznīcā, citu iespēju kalpot, izņemot diakoniju, praktiski nebija, tad misijas laukā sievietes bija nozīmīga kalpošanas daļa. Laikā līdz 1926. gadam no Kurzemes un Vidzemes tika nosūtīti vismaz 14 misionāri vīrieši un vismaz deviņas misionāres sievietes (39 % no visiem no Latvijas teritorijas nosūtītajiem misionāriem).

Mūsdienās ļoti būtiska ir starpkultūru izpratne, un arī šajā ziņā varam mācīties no misijas vēstures Latvijā. Pirmie misionāri no Kurzemes un Vidzemes bija vācbaltieši, taču ļoti drīz viņiem sekoja arī latvieši. No deviņām sievietēm misionārēm sešas bija vācbaltietes un trīs – latvietes. Kalpojot misijas laukā, gan tautība nebija tik nozīmīga. Galvenā bija vēlme kalpot tajā zemē, uz kuru misijas organizācija misionārus nosūtīja, un starpkultūru izpratnes veicināšana tur. Misionāru vēstules bija lasāmas gan latviešu, gan vācu periodikā.

Šis darbs risina sekojošus **problēmjaudājumus**: kuras bija pirmās misionāres no Latvijas teritorijas? Kāda bija sieviešu loma Latvijas misijas vēsturē, kas uzskatāma par daļu no mūsu kultūras mantojuma? Vai un kā sieviešu misionāru kalpošanā parādījās dzimumu aizspriedumi? Kāda bija šo sieviešu misijas darba nozīme Latvijas sabiedrībā?

Darba mērķis ir aizpildīt vēstures robu izpratnē par sieviešu lomu ārmisijā Kurzemē un Vidzemē 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā un viņu devumu luteriskajā baznīcā un sabiedrībā tajā laikā. Lai varētu sasniegt šo mērķi, izvirzīti tālāk minētie **darba uzdevumi**.

1. Pētīt un analizēt vēsturisko situāciju un teoloģisko pamatojumu sieviešu darbam misijā, kā arī misijas biedrības, kuras sūtīja sievietes no Kurzemes un Vidzemes.
2. 20. gs. pirmās puses vācbaltiešu un latviešu sieviešu misionāru Hildegardes Procelas, Augustes Vietniekas, Elizabetes Zēzemanes un Lilijas Otīlijas Grīvīņas darbības analīze.
3. Etniskā, sociālā stāvokļa, vēsturiskās situācijas un citu faktoru analīze, kas veicināja vai kavēja sieviešu došanos misijas darbā, attiecības misijas laukā, sadarbība ar koloniālajiem spēkiem, veiktās kalpošanas atskaņas dzimtenē, periodisko avotu liecību par misionāru veikumu analīze.

Darbā izmantota vēsturiski salīdzinošā **metode**, pētot, kā un kāpēc minēto Kurzemes un Vidzemes sieviešu dzīvē attīstījās doma par ārmisiju konkrētajos vēsturiskajos apstākļos, kā arī kontentanalīze, dokumentos un tekstā meklējot atslēgas vārdus “ārmisija”, “misija”, “pavēle” u.c. Ir jāņem vērā tekstā tieši nepateiktais, jo dažkārt atslēgvārdu iztrūkums var būt tikpat nozīmīgs kā to esamība, tāpēc tiek lietota arī hermeneitikas metode, interpretējot pašu misionāru tekstus, kā arī tekstus par viņām, saskatot tos tā laika vēsturiskajā, kultūras un teoloģiskajā kontekstā.

Darbā izvirzītā **tēze** ir, ka pirmajām misionārēm no Latvijas teritorijas misijas darbā bija pakārtota loma, kā skolotājām un medmāsām, un nebija iespējas tiešā veidā sludināt Evaņģēliju, kā to darīja misionāri vīrieši, ņemot vērā tā laika patriarhālo situāciju baznīcā, taču dzimtenē viņas veicināja interesi par ārmisiju.

Sieviešu misionāru darbs ir pētīts salīdzinoši mazāk nekā citas baznīcas vēstures vai praktiskās teoloģijas jomas. Šī pētījuma mērķis nav pretnostatīt vīriešu un sieviešu misionāru vēsturi, drīzāk – papildināt esošās zināšanas, kā skatīties uz misijas vēsturi kopumā, neatmetot to daļu, par kuru ilgu laiku nav ticis runāts. Veikto pētījumu ziņā daudz vairāk pētījumu ir ASV un Lielbritānijas kontekstā. Eiropas kontekstā šādu pētījumu nav ļoti daudz, lai gan tādi ir veikti. Piemēram, Anne Marī Kola (*Anne-Marie Kool*) ir pētījusi misionāres no Ungārijas, Beāte Eilenhofere-Mane (*Beate Eulenhöfer-Mann*) – vācu misionāres Ķīnā; Kristina Nurseta (*Kristin Norseth*) – sieviešu darbu iekšmisijā Norvēģijā un ārmisijā Ķīnā, Ingere Marīe

Okenheuga (*Inger Marie Okkehaug*) – Norvēģijas misionāres Indonēzijā, bet Kirsti Kena (*Kirsti Kena*) ir pētījusi pirmās sievietes misionāres no Somijas.

Latvijā pētījumu par misionārēm praktiski nav. Te vislabāk zināmā misionāre ir Anna Irbe, kuras darbību ir aprakstījušas Violeta Stīvena (*Violet Stephen*) un Sīgrida Horda no Segerstades (*Sigrid Hård af Segerstad*). Iekšmisiju un diakonisu kalpošanas sākumus Latvijā ir pētījis Mārcis Zeiferts. Šie avoti sniedz pamatu šim darbam.

Par sieviešu dzīvi un devumu Latvijas kultūrtelpā ir veikti vairāki pētījumi. Tā ap 21. gadsimta sākumu pētniece Vita Zelče ir pētījusi Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē. Savā monogrāfijā viņa ir pievērsusies jautājumiem par ģimeni, sadzīvi, kā arī sieviešu iespējām sabiedriskajā dzīvē un izglītības jomā Latvijas teritorijā. Tāpat viņa pētījusi sieviešu nodarbinātībai laukos un pilsētā, veltot atsevišķu nodaļu prostitūcijas jautājumiem¹, bet viņa neakcentē jautājumus par sieviešu reliģiozitāti un iespējamo darbošanos baznīcā. Pētniece Ineta Lipša arī ir pievērsusies Latvijas sieviešu darbības pētniecībai, norādot, ka jaunlatvieši iestājās par visiem latviešiem kā jaunu topošu nāciju, bet viņu izpratnē to veidoja tikai vīrieši.² I. Lipšas interese ir par to, kā sievietes piedalījās tautas politiskajos procesos, par viņu tiesībām uz savu ķermeni, augstāko izglītību u.c.³ Viņa īpaši ir pētījusi sieviešu politisko vēsturi Latvijas brīvvalsts laikā⁴, taču arī I. Lipša nepieskaras reliģijas jautājumiem. Viens no jaunākajiem pētījumiem par sievietēm Latvijā ir Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūtā veiktais pētījums “Sieviešu pārstāvniecība Latvijas kultūrā un sabiedrībā (1870–1940)”, ko vairākas pētnieces īstenoja laikā no 2021. līdz 2023. gadam. Projektā analizēta “sieviešu pilsoniskā dalība politikā, izglītībā, literatūrā, mākslā un izdevējdarbībā, ņemot vērā dažādu etnisko piederību sievietes, sociālo slāni, izglītību un reliģiju”.⁵ Kā parāda šī projekta mērķi, arī šeit netiek pievērsta uzmanība sieviešu reliģiskajai darbībai. Vistuvāk jautājumam par sieviešu reliģisko aktivitāti vai devumu nonākusi pētniece Eva Eglāja-Kristsons, pievēršot uzmanību sievietēm kā mācītāju sievietēm.⁶

¹ Vita Zelče, *Nezināmā : Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē* (Rīga: Latvijas Arhīvistu biedrība, 2002).

² Ineta Lipša, “Nation Building and Gender Issues in Interwar Latvia: Representations and Reality”, no *War, Revolution, and Governance: The Baltic Countries in the Twentieth Century*, sag. Lazar Fleishman un Amir Weiner (Brookline, Massachusetts: Academic Studies Press, 2018), 30.

³ Lipša, 40, 47.

⁴ Ineta Lipša, *Viena. Grozāmo sarakstu slazdā: sieviešu politiskā vēsture Latvijā 1922-1934* (Rīga: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2022).

⁵ LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, “Sieviešu pārstāvniecība Latvijas kultūrā un sabiedrībā (1870–1940) (2021–2023)”, 2024. gada, skatīts 12.11.24., <https://lulpmi.lv/page/view?link=Sieviesu-parstavnieciba-Latvijas-kultura-un-sabiedriba-%281870-1940%29>.

⁶ Eva Eglāja-Kristsons, “Mācītāja sieva un divpersonu karjera: Elzas Jendes un Mērijas Grīnbergas autobiogrāfiskās liecības”, *Latvijas Nacionālās bibliotēkas zinātniskie raksti*, 2024, 70–110.

Līdz ar to šis darbs aizpilda robu vēsturē un paplašina zināšanas par sieviešu reliģisko iesaisti un ārmisijas darbu no Latvijas, kā arī dāvā izpratni par sieviešu lomu ārmisijā, sākot no 1896. gada, kad pirmā sieviete no Vidzemes sāka apmācības Leipcigas misijas skolā. Darbs arī atspoguļo sieviešu devumu luteriskajā baznīcā un Kurzemes un Vidzemes sabiedrībā, kā arī papildina līdz šim pētīto Eiropas kontekstā.

Līdz šim ir zināmas sekojošas misionāres, kuras tika sūtītas misijā ar dažādu, ar luterisko baznīcu saistītu vācu misijas biedrību starpniecību:

- Hildegarde Proceta (*Hildegard Prozell*) no Jaunmārupes, kura darbojās Indijā no 1896. līdz 1909. gadam,
- Agnese Heidenraihā (*Agnes Heidenreich*) no Rīgas, kura strādāja Japānā no 1898. līdz vismaz 1911. gadam,
- Anna Frīdemane (*Anna Friedemann*) no Kurzemes, kura kalpoja Tuvajos Austrumos no 1900. līdz vismaz 1911. gadam,
- Auguste Vietnieka no Viļķenes, kura darbojās Sumatrā no 1899 vai 1900. gada līdz 1910. gadam,
- Elizabete Zēzemannē (*Emma Elisabeth Seesemann*) no Jelgavas, kura strādāja Austrumāfrikā no 1905. līdz 1914. gadam,
- Klāra Vegnere (*Clara Wegner*) no Jelgavas, kura arī kalpoja Austrumāfrikā no 1906. līdz 1907. gadam,⁷
- Līlija Otīlija Grīviņa no Rīgas, kura strādāja Ķīnā no 1914. līdz 1924. gadam,⁸
- Johanna Paula (*Johann Paul*) no Rīgas, kura darbojās Indijā no 1922. līdz 1952. gadam),⁹
- Anna Irbe no Dzērbenes, kura arī strādāja Indijā no 1925. līdz 1951. gadam.

Šajā darbā padziļināti pētītas četras no misionārēm – H. Proceta, A. Vietnieka, E. Zēzemannē un L. Grīviņa – un veidotas šo sieviešu biogrāfijas. Viņas tiek izceltas, jo savā ziņā katra ir unikāla, pirmā savā kalpošanā, proti, H. Proceta bija pirmā neprecētā sieviete no Latvijas teritorijas, kura devās misijā, E. Zēzemannē bija pirmā, kura no Leipcigas misijas devās uzsākt sieviešu misijas darbu Vācu Austrumāfrikā, A. Vietnieka un L. Grīviņa bija pirmās latvietes, kuras varēja doties misijā no Barmenas–Reinas un Lībencellas misijām. Annas Irbes

⁷ “Die Missions Arbeiter aus Russland”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-
Est-und Kurlands*, 1911. gada, 7.

⁸ “L.O. Griwing personas lieta”, b.g., Liebenzell, Deutschland, Lībencellas misijas arhīvs.

⁹ Johanna Paul, “Johannas Paulas personas lieta”, b.g., ALMW II/31-1/144., Frankesche Stiftungen zu Halle.

kalpošana šajā darbā netiek pētīta padziļināti, jo par viņu jau ir salīdzinoši daudz avotu,¹⁰ tomēr šis misionāres veikums ņemts vērā darba trešajā nodaļā, kur uzsvars likts uz šo misionāru darbības analīzi.

Tā kā darbā pētītajā laika periodā Vācijā un vācu misijas laukos, kur darbojās šīs misionāres, tika lietots Gregora kalendārs (jaunais stils), bet Krievijas impērijā vēl lietoja Jūlija kalendāru (vecais stils),¹¹ tad darbā izmantots tikai Gregora kalendāra datējums. Izņēmuma gadījumos ir norādīts, ka tie ir Jūlija kalendāra datumi (vs).

21. gadsimtā ļoti būtiska ir starpkultūru sapratne. Kaut arī darbs apskata laiku pirms vairāk nekā simts gadiem, no tā varētu aizņemties būtiskus principus arī šodienai.

Latvijas sabiedrībā un īpaši Latvijas Evaņģēliski luteriskajā Baznīcā notiek diskusijas par sieviešu lomu sabiedrībā un baznīcā, kas saistās ar Bībeles interpretēšanas principiem šodien. Līdzīgi jautājumi tika risināti, kad sievietes tikai uzsāka misijas kalpošanu, jo arī tas izraisīja izmaiņas Bībeles interpretācijā.

Darbs varētu sniegt ieguldījumu Latvijas kultūras mantojumā, jo misijas vēsture ir daļa no Latvijas kultūras.

2. Pētījuma bāze (avoti)

Latviešu valodā praktiski nav zinātniskās literatūras par Latvijas misijas vēsturi. Galvenie ir vēsturiskie avoti par misijas biedrībām un arhīvu materiāli par misijas biedrībām un pašām misionārēm.

2.1. Arhīvu dokumenti

Pētot Kurzemes un Vidzemes konsistoriju, to darbību un atbalstu misijai, analizēti Kurzemes un Vidzemes konsistorijas sinožu protokoli, kas atrodami LELB arhīvā.

¹⁰ Violeta Stīvena, "Misionāre Anna Irbe - sieviete, kura apsteidza savu laiku", *Ceļš* 57 (2006): 59–76; Blūma, "V. V. Klīves otrās mājas - Indija", *Latvijas Universitātes Bibliotēkas Jaunumi* 13 (2017): 25–26; Kristīna Ēce, "Anna Irbe un misijas darbs Karunagarapuri", *Ceļš* 71 (2020): 37–47, <https://doi.org/10.22364/cl.71.03>.

¹¹ "Kalendāra izmaiņas Latvijas teritorijā", 1998. gada, skat. 13.02.24., <https://www-letonika-lv.datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=2&q=kalend%C4%81ra%20izmai%C5%86as&id=966278&&g=1>.

Informācija par LMB un tās misionārēm ir pieejama LMB arhīvā, kas atrodas Frankes arhīvā Hallē, Vācijā. Arhīvu materiālos ir pieejami pašu misijas kandidātu pieteikumi un vēstules no misijas lauka. Šis arhīvs ir samērā pilnīgs un ietver plašu dokumentu klāstu.

LbM arhīvs nav tik bagāts. Materiālu par Liliju Otīliju Grīviņu arhīvā ir ļoti maz – vien daži dokumenti, kas ir iekšējā konfidencialā korespondence. Nav saglabāties arī dzīvesgājuma apraksts, kā arī informācija par apgūto misijas skolā. LbM ierobežo pieeju šiem konfidencialajiem materiāliem, neatklājot lietas, kas varētu uzrādīt personīgās problēmas vai arī tādas, kas saistās ar pašu misiju. Tas tiek darīts, lai nesagrautu misionāru reputāciju un neradītu problēmas misionāru pēcnācējiem.

Apvienotās evaņģēliskās misijas (*Archiv- und Museumsstiftung der Vereinte Evangelische Mission*) arhīvs Vupertālē glabā B/RMB dokumentus. Arhīvā atrodas samērā plašs dokumentu klāsts, kas satur Augustes Vietniekas dzīvesgājumu, instrukcijas misijas darbam un dažādas vēstules.

Vēl kā avoti ir izmantojami materiāli, kas atrodas Diakonisu namā Neiendetelsavā (*Diakonissen Mutterhaus Neuendettelsau*) Vācijā, Latvijas Valsts Vēstures Arhīvā, Pestīšanas armijas starptautiskajā arhīvā (*The Salvation Army International Heritage Centre*), kā arī Roberta Feldmaņa bibliotēkas ārmisijas materiāli.

Lasot arhīvos pieejamās misionāru vēstules, jāņem vērā, ka tās ir gan atklātās vēstules (kā tas pilnībā ir L. Grīviņas un arī pieejamo A. Irbes vēstuļu gadījumā), kas paredzētas plašam lasītāju lokam, gan privātas vēstules, kas rakstītas misijas direktoriem un ko vienlaikus var uzskatīt par dienesta vēstulēm, kurās ir jānorāda sasniegtie rezultāti. Šīs arhīvos saglabātās vēstules jāskata kopējā vēsturiskajā kontekstā, jo pārsvarā ir pieejama tikai vienvirziena komunikācija no misionārēm uz misijas biedrībām. Pētot šīs vēstules, jāņem vērā, ka tās ir ļoti subjektīvas, taču tās palīdz ieraudzīt autores un viņu vēsturisko laiku.¹² Primāro avotu pētniecība sniedz ieskatu arī valodas, kultūras un antropoloģijas studijās, kā arī dāvā izpratni par reliģiskajiem impulsiem, ko veicināja protestantu misija.

¹² Aleksandrs Gavriļins, *Vēstures avotu pētniecība. Lekciju kurss*. (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017), 91–93.

2.2. Drukātie avoti

LELB arhīvs gāja bojā 1944. gadā, tāpēc tā materiāli ir zuduši. Tā kā sievietes no Vidzemes un Kurzemes devās misijā ar vācu misijas biedrību palīdzību, tad daudz viņu rokrakstu un vēstuļu atrodas Vācijā. Tādējādi plaša daļa no Latvijas kultūrtelpas ir zudusi, taču par šo pirmo sieviešu misijas darbu ir saglabājušās liecības drukātajos avotos, kas tika izdoti Latvijas teritorijā. Kā galvenie drukātie avoti šajā pētījumā izmantoti periodikas izdevumi, kas saglabāti Latvijas Nacionālajā bibliotēkā. Periodikā ir atrodamas arī ziņas, kas tika sniegtas Baznīcas sinodēs un misijas pasākumos Latvijā, kā arī drukātas misionāru vēstules. Tālāk apskatīti drukātie avoti par katru misionāri.

Hildegardes Procelas ziņojumi lasītājiem Latvijā – ģeogrāfija, misijas darbs un ziedojumi

Sākotnēji ziņas publicēja Baznīcas avīze „*Rigasches Kirchenblatt*”, bet tās nebija tieši saistītas ar misijas darbu. Pašas pirmās ziņas bija ceļojuma apraksts četros turpinājumos par nokļūšanu līdz Indijai.¹³ Šī daļa nav reliģisks teksts, bet drīzāk iepazīstina cilvēkus ar dažādu zemju ģeogrāfiju. Tikai raksta noslēgumā H. Procela norādīja, ka atrodas savu lūgšanu un vēlmju zemē un piedzīvo Dieva žēlastību, satiekot cilvēkus, kuriem nepieciešams iepazīt ticību Kungam.¹⁴

1898. gadā tika publicētas divas īsas ziņas par ziedojumu saņemšanu H. Procelas misijai, kas rāda, ka viņas misijas darbs, kaut arī nesen tikai sācies, tomēr bija zināms un Rīgas sabiedrībā tika atbalstīts.¹⁵ Paziņojumi par ziedojumiem misijai tika publicēti arī avīzēs turpmākajos gados.¹⁶

1898. gadā divos turpinājumos tika pārstāstīta H. Procelas darbošanās skolā Madurajā. Nav zināms, kurš ir šo vēstuļu redaktors, bet viņš atzina, ka H. Procelas sūtītās vēstules vietām bijušas ļoti personīgas, tādēļ tās nav publicētas. Redaktors tomēr šajos divos turpinājumos pārsvarā ļāva runāt pašai misionārei, kura atklāja, ka pirmajos gados mācījās tamilu valodu un strādāja internātskolā, sākotnēji pieskatot bērnus, bet vēlāk jau, lasot Bībeles stāstus.

¹³ Hildegard Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, *Rigasches Kirchenblatt* 47 (1897. gada 11. novembrī): 394–96; Hildegard Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1897. gada 28. novembrī): 403–4; Hildegard Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, *Rigasches Kirchenblatt* 49 (1897. gada 5. decembrī): 411; Hildegard Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, *Rigasches Kirchenblatt* 52 (1897. gada 24. decembrī): 433–35.

¹⁴ Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, 1897. gada 24. decembrī, 435.

¹⁵ P[eter] H[arald] Poelchau, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 11 (1898. gada 13. martā): 93–94.

¹⁶ T. Girgensohn, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 18 (1899. gada 30. aprīlī): 153; H. Eisenschmidt, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 8 (1901. gada 23. februārī): 81; T. Girgensohn, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 12 (1903. gada 21. martā): 114.

H. Procela norādīja arī uz grūtībām, ko sagādā klimats, un lielo karstumu.¹⁷ Otrajā turpinājumā misionāre pieminēja, ka ir kļuvusi par meiteņu skolas vadītāju Madurajā, iepazīstināja lasītājus Rīgā ar skolas dienas kārtību un attiecībām vietējo skolotāju starpā, vērtēja vietējo izglītības līmeni un to, ko indiešu meitenēm sniedz kristīgā izglītība. Gan H. Procela, gan arī raksta redaktors aicināja avīzes lasītājus ziedot misijas darbam.¹⁸ Lasītājiem noteikti bija interesanti mēģināt iejusties H. Procelas darba laukā, iepazīt Indijas vidi un kultūru, kā arī viņiem bija iespēja praktiski piedalīties misijas darbā.

1899. gadā lasītājiem tika piedāvāts ļoti plašs apraksts par H. Procelas darbu. Vispirms tika ziņots par viņas veikumu internātskolā Madurajā – skolas vadīšanu, eksāmeniem bērniem, sadarbību ar valdības ierēdņiem. H. Procela aprakstīja mazās tamilu meitenes un viņu mācīšanās ieradumus. Par savu misijas uzdevumu viņa uzskatīja bērnu audzināšanu augstākā garīgā un morālā dzīves līmenī, kas iekļautu gan intelektuālo izglītību, gan rakstura audzināšanu un dvēseles aprūpi, sniedzot kristīgo evaņģēliju. Lasītājiem tika stāstīts arī par misionārei nepieciešamo atpūtu, jo neciešami karstā Madurajas klimata dēļ bija vajadzīgs atvaļinājums kalnos Kodaikanalā.¹⁹ Tāpat lasītāji varēja iegūt informāciju par sadzīves ainām Madurajā, piemēram, par kāda tamilu vīra nedienām ar čūskām un par lietus sezonas sākumu oktobrī, kas pēc lielā karstuma nesa atvieglojumu ikvienam cilvēkam. Aprakstītas tika arī Ziemassvētku svinības un dāvanas tamilu skolniecēm, kas saziedotas Vācijā un kāda daļa – arī Latvijā.²⁰ Tā kā H. Procela bija iesaistīta vietējo Indijas kristīgo sieviešu apmācībā (tā sauktās Bībeles sievas – apmācītas indiešu sievietes, kuras citām indietēm mācīja par kristietību), tad lasītājiem tika sniegts tēlojums par Bībeles sievu Arulammalu un par viņas veiksmīgo kalpošanu, apmācot citas sievietes. Vēl tika aprakstīti tamilu dzīves apstākļi – dzīves vieta, vecāku nodarbošanās, bērni un viņu mācības.²¹ Lasītāji tika iepazīstināti arī ar zenanu misiju (zenana ir indiešu mājas daļa, kurā uzturas sievietes), kas bija daļa no H. Procelas darba uzdevuma. Misionāre uzsvēra, ka ir iesācēja šajā darbā un ka viņai īsti nebija modeļa, kam sekot, jo viņa negribēja sekot amerikāņu modelim.²² Kopumā no garā apraksta var secināt, ka

¹⁷ “Von unserer Landmännin, Fr. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura”, *Rigasches Kirchenblatt* 51 (1898. gada 18. decembrī): 419.

¹⁸ “Von unserer Landmännin, Fr. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura”, *Rigasches Kirchenblatt* 52 (1898. gada 24. decembrī): 426–30.

¹⁹ “Aus Indien”, *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1899. gada 26. novembrī): 397–400.

²⁰ “Aus Indien”, *Rigasches Kirchenblatt* 49 (1899. gada 3. decembrī): 410–12.

²¹ “Aus Indien”, *Rigasches Kirchenblatt* 50 (1899. gada 10. decembrī): 422–24.

²² “Aus Indien”, *Rigasches Kirchenblatt* 51 (1899. gada 17. decembrī): 431–33.

lasītājiem Rīgā tika sniegts gan pārskats par misijas darbu un to, kādēļ H. Procels tur atradās, gan arī indiešu dzīves un apstākļu raksturojums.

Leipcigas misija (LMB) bija Vācijas luterisko baznīcu finansiāli atbalstīta misija, tomēr tika sagaidīts, ka arī misionāres gatavos informāciju un aicinās ziedot misijas darbam. Raksta redaktors norādīja, ka ap 10 % no ziedojumiem nāk no Baltijas provincēm un ka tie, lai arī nesedz H. Procels izdevumus, esot labs iesākums.²³ Misionāre vēlējās arī atrast aizbildņus konkrētiem tamilu skolas bērniem. Līdz tam gan bija izdevies atrast tikai vienu šādu labvēli – baronesi fon Firksa jaunkundzi.²⁴

Rīgas Doma virsmācītājs T. Gētgens (*Theophil Gaehtgens*) savā rakstā mudināja lasītājus pievienoties Rīgas misijas biedrības atbalstītāju pulkam, jo tamiliem – gan skolniecēm skolā, gan arī Bībeles sievām – bija nepieciešamas finanses darbam.²⁵

Raksts ar lūgumu finansiāli atbalstīt misiju tika publicēts arī 1901. gadā. Autors atgādināja, ka misijas darbs ir Pestītāja pavēle, ka misijas draugi sāk pievērst uzmanību arī tālākām tautām pasaulē un ka misijas māsas veic savu kluso kalpošanu misijas skolās, zenanās un Bībeles sievu apmācīšanā. Tajā laikā H. Procels jau misijā bija pavadījis piecus gadus. Tas bija veicinājis interesi par misijas darbu Vidzemē un Kurzemē, bet joprojām nebija pietiekama finansējuma, lai pilnīgi nosegtu visus H. Procels kalpošanas izdevumus.²⁶

Sākotnēja H. Procels kalpošanas laikā katru gadu bija raksts par viņas kalpošanu. 1901. gadā lielāks uzsvars tika likts uz zenanu darbu Madurajā trīs turpinājumos.²⁷ Nākošā gada ziņojumā tika pausts, ka H. Procels 1901. gada jūlijā sākusi kalpošanu Koimbatūrā, un lielākais uzsvars trīs turpinājumos tika likts tieši uz sieviešu darbu tur.²⁸ Lasītājiem tika ziņots, ka darba sākums jaunajā vietā ir grūts un ka H. Procels saskaras ar dažādiem šķēršļiem. 1903. gadā misionāre rakstīja ziņojumu sieviešu misijas atbalsta biedrībai Leipcigā, ko publicēja „*Rigasches Kirchenblatt*” septiņos turpinājumos. Arī šajā ziņojumā bija vispārējs darba apraksts,²⁹ taču arī ļoti personīgi stāsti par atsevišķiem tamilu cilvēkiem, piemēram, par jaunām

²³ “Aus Indien”.

²⁴ “Aus Indien”, 1899. gada 3. decembrī.

²⁵ Th. Gaehtgens, “Aus der Frauenmission in Indien. Vorschlag und Bitte”, *Rigasches Kirchenblatt* 14 (1899. gada 4. aprīlī): 117–18.

²⁶ “An die Frauen Livlands von einer livländischen Frau”, *Rigasches Kirchenblatt* 4 (1901. gada 26. janvārī): 40–41.

²⁷ Hildegard Prozell, “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”, *Rigasches Kirchenblatt* 10 (1901. gada 9. martā): 94–97.

²⁸ “Bilder aus der Frauenarbeit in Koimbatour”, *Rigasches Kirchenblatt* 40 (1902. gada 4. oktobrī): 330–32.

²⁹ Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 45 (1903. gada 7. novembrī): 403–4.

sievietēm Načammalu un Sinammalu.³⁰ H. Procela arī ziņoja, ka skolnieču skaits skolā ir pieaudzis un ka viņa par to viņa priecājas. Misionāre norādīja uz kastu problēmām, ar ko viņai jāsasakaras, it īpaši apmācot braminu meitenes.³¹

Pirmais H. Procelas kalpošanas posms (1896–1903) ir pietiekami labi dokumentēts drukātajos avotos un sniedz gana skaidru izpratni par viņas kalpošanas sākumu Madurajā un pēc tam arī Koimbatūrā.

Arī par otro H. Procelas misijas posmu Majavaramā (1906–1909) ir pietiekami daudz publikāciju. Tā kā kalpošanas uzdevumi jaunajā vietā bija līdzīgi tiem, kas tika veikti iepriekš, tad arī lasītājiem sniegtā informācija ir līdzīga. Majavaramas apkārtnē H. Procelai tika uzticēts izveidot vairākas skolas. Lai šīs skolas varētu uzturēt, bija nepieciešami ziedojumi. Lasītāji Rīgā tika iepazīstināti ar ideju par “ražas atlikumiem” (vācu *Aehrenlese*, angļu *gleaning*), kas ņemta no Vecās Derības. Lasītāji tika aicināti uzkrāt nelielas summas (“atlikumus”), ko gada beigās būtu iespējams sūtīt misionārei uz Indiju Tiruvilanduras skolas uzturēšanai, kā arī veidot atbalsta tīklu, mudinot citus ziedot.³² Rīgas Doma draudze un arī kādas privātpersonas ziedoja naudu H. Procelas misijai, tādēļ trīs gadus pēc kārtas bija lasāmi paziņojumi par šiem ziedojumiem.³³

1906. gadā varēja novērot lielāku interesi par misijas darbu Rīgā – parādījās informācija par misijas svētkiem, kas norisinājās novembrī, bet pirms tam – 26. oktobrī – notika sagatavošanās pasākums Zaļenieku mācītāja Gustava Zēzemaņa (*Gustav Seesemann*) vadībā, bija informācija arī par misijas vakaru, kurā tika lasītas H. Procelas vēstules.³⁴ Ziņa par misijas vakaru parādījās arī „*Baltische Post*” izdevumā.³⁵

1908. gadā drukātie periodikas avoti liecināja par joprojām pieaugošo interesi par misiju, jo „*Rigasches Kirchenblatt*” tika publicēti četri raksti, bet „*Düna Zeitung*,” – vēl trīs. Jau tradicionāla bija pašas H. Procelas vēstule, kurā viņa pateicās par skolēnu Ziemassvētku dāvanu saņemšanu, aprakstīja visas trīs skolas Majavaramas apkārtnē un to, kā Dieva Vārda

³⁰ Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 46 (1903. gada 14. novembrī): 411–13.

³¹ Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 47 (1903. gada 21. novembrī): 420–21.

³² “Aehrenlese für die Mission im Tamulenlande”, *Rigasches Kirchenblatt* 42 (1906. gada 17. novembrī): 342–43.

³³ Th. Hoffmann, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 46 (1906. gada 15. decembrī): 375–76; Stephany, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 15 (1907. gada 13. aprīlī): 160; Stephany, “Anzeigen”, *Rigasches Kirchenblatt* 18 (1908. gada 2. maijā): 223.

³⁴ “Nachrichten”, *Rigasches Kirchenblatt* 38 (1906. gada 20. oktobrī): 308–9.

³⁵ “Lokales. Der nächste Missionsleseabend”, *Baltische Post* 205 (1906. gada 21. oktobrī): 3.

sēkla tiek sēta, kā arī par Ziemassvētku svinībām skolās.³⁶ Šajā gadā tika sniegta pilnīgākā informācija par tā laika aktīvo Krievijas evaņģēliskās baznīcas, kuras sastāvā tad ietilpa arī Vidzeme un Kurzeme, misionāru skaitu un darbības vietām. Tika pieminēti misionāri Indijā R. Hofmanis (*Hoffmann*) no Igaunijas, E. Brucers (*Brutzer*) no Rīgas, misijas skolotājas H. Procelsa no Rīgas un E. fon Gērneta (*Gernet*) no Igaunijas. Vācu Austrumāfrikā (šodienas Tanzānijā) pie Kilimandžaro kalpoja F. Štambergs (*Stamberg*) no Kurzemes un K. Lūkins (*Luckin*) no Vidzemes, kā arī misijas skolotāja E. Zēzemanē (*Seesemann*).³⁷

„*Düna Zeitung*” bija pirmais laikraksts, kas ziņoja par H. Procelsas veselības problēmām un to, ka viņai būs jāatstāj misijas kalpošana Indijā. Tajā pašā rakstā tika atgādināta īsa misionāres biogrāfija, jo kopš viņas darba sākuma bija pagājuši jau vairāk nekā desmit gadi.³⁸ Iespējams, šāds paziņojums izraisīja neizpratni un jautājumus avīzes lasītājos, tādēļ pēc dažām dienām sekoja plašāks skaidrojums par H. Procelsas atteikšanos no misijas darba Indijā tieši veselības stāvokļa dēļ.³⁹ Vairākus mēnešus vēlāk par to ziņoja arī „*Rigasches Kirchenblatt*”, taču ar uzsvaru, ka lasītāji var cerēt uz H. Procelsas izveseļošanas, un tad viņa kļūšot par Leipcigas misijas darbinieci Odesā.⁴⁰

1909. gadā tika publicēts atskats uz Rīgas misijas biedrības ceturtajiem gadskārtējiem misijas svētkiem. Tajā tika minētas gan pozitīvās lietas – ziedojumu apmērs, biedrības biedru skaita pieaugums un tas, ka ir pieteikušies aizlūdzēji par misijas darbu –, tomēr tika norādīts arī uz lielāko zaudējumu – H. Procelsas došanos prom no misijas lauka, kas radīja apjukumu un jautājumus par to, kā tālāk atbalstīt misijas darbu.⁴¹ Šis raksts liecina, ka H. Procelsas darbs bija nozīmīgs. Tieši viņas atbalstam tika izveidota Rīgas misijas atbalsta biedrība. Viņas atbalstīšana bija mobilizējusi vācu luterāņus Rīgā, kuri bija ieinteresēti misijas darbā. Kaut arī H. Procelsas kalpošana Indijā beidzās, Rīgas misijas atbalsta biedrība turpināja darboties un atbalstīt citas misionāres.

1909. gadā „*Düna Zeitung*”⁴² pārpublicēja informāciju no Vidzemes luterāņu konsistorijas veidotā izdevuma „*Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen*

³⁶ Hildegard Prozell, “Aus Briefen von Fr. Hildegard Prozell in Majaweram (Indien).”, *Rigasches Kirchenblatt* 6 (1908. gada 8. februārī): 64–66.

³⁷ “Inland. Zur Missionsarbeit unter den Heiden”, *Düna Zeitung* 46 (1908. gada 23. februārī): 1–3.

³⁸ “Inland. Von der evangelischen Mission in Indien.”, *Düna Zeitung* 217 (1908. gada 18. septembrī): 2.

³⁹ “Inland. Zum Rücktritt des Fräulein Hildegard Prozell.”, *Düna Zeitung* 219 (1908. gada 20. septembrī): 2–3.

⁴⁰ “Aus der Mission”, *Rigasches Kirchenblatt* 6 (1909. gada 6. februārī): 65–66.

⁴¹ “4. Jahresfest des Rigaer Missionsvereins am 1. Februar 1909.”, *Rigasches Kirchenblatt* 7 (1909. gada 13. februārī): 74–77.

⁴² “Livland und die Heidenmission”, *Düna Zeitung* 11 (1909. gada 15. janvārī): 2.

Gemeinden Liv-, Est- und Kurlands”, ko sāka izdot 1907. gadā un kas arī sniedza būtisku informāciju par aktīvajiem misionāriem. 1909. gadā bija lasāmi vēl vairāki īsāki raksti par misijas darbu, kuros pieminēta arī H. Procela, vēlreiz sniedzot atgādinājumu par viņas kalpošanu un došanos prom no misijas Indijā. 1910. gadā divos turpinājumos tika publicēti H. Procelas ceļojumu apraksti no Indijas līdz Palestīnai – dabas apraksti, ģeogrāfiskie novērojumi, cilvēki,⁴³ kā tas bija sākotnējos ceļojuma aprakstos.

Informācija latviešu valodā par H. Procelas kalpošanu nav tik bagātīga, tomēr ir pieejami trīs raksti. Pirmais raksts ir Zaļenieku mācītāja G. Zēzemaņa priekšlasījuma pārstāsts trijos turpinājumos. Tajā viņš apskatīja vispārējo misijas situāciju pasaulē, pieminēja misionāru skaitu un ziedojumu apmēru.⁴⁴ Lasītāji tika iepazīstināti ar dažādām pasaules valstīm, piemēram, Japānu, Madagaskaru un Armēniju. Tika sniegts ieskats misijas biedrību vēsturē, norādot, ka Londonas misijas biedrība ir pastāvējusi jau simts gadu, kā arī tika norādīts uz vācu misijas biedrībām un to devumu. G. Zēzemanis sniedza arī īsu misionāra Kārļa Hugo Hāna (*Karl Hugo Hahn*, 1818–1895) biogrāfiju. Viņš bija viens no pirmajiem misionāriem no Latvijas teritorijas 19. gadsimtā.⁴⁵ Tāpat īpaša uzmanība tika pievērsta Leipcigas misijas darbībai Indijā, pieminot pirmās sievietes, kuras jau ir devušās turp kalpot, tostarp arī H. Procelu.⁴⁶

1899. gadā latviešu lasītājiem tika piedāvāts salīdzinoši garš raksts, kurā pieminēti misijas martīri no Baltijas K. Zēgebroks (*Karl Segebrock*, 1872–1896) un E. Ovirs (*Evald Owir*, 1873–1896) un izteikts aicinājums uz misiju, sniedzot tam biblisku pamatojumu. Kā viena no tiem, kuri ir atsaukušies aicinājumam, minēta H. Procela Indijā.⁴⁷ Trešais raksts, kura autors, domājams, bija mācītājs T. Gētgens, tieši nepieminēja H. Procelu, taču latviešu lasītājiem sniedza ieskatu sieviešu misijas kalpošanā Indijā, īpaši norādot, ka kultūras ieražu

⁴³ Hildegard Prozell, “Rückerinnerungen des Vorjahrs”, *Rigasches Kirchenblatt* 14 (1910. gada 2. aprīlī): 158–61; Hildegard Prozell, “Rückerinnerungen des Vorjahrs”, *Rigasches Kirchenblatt* 15 (1910. gada 9. aprīlī): 172–74.

⁴⁴ Gustav Zēzemanis (Seeseman), “Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā”, *Baznīca un Skola* 43 (1896. gada 23. oktobrī): 85–87.

⁴⁵ Gustav Zēzemanis (Seeseman), “Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā”, *Baznīca un Skola* 45 (1896. gada 6. novembrī): 89–90.

⁴⁶ Gustav Zēzemanis (Seeseman), “Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā”, *Baznīca un Skola* 47 (1896. gada 20. novembrī): 93–94.

⁴⁷ “Tēvijas Kalendāra” redakcija, “Kāds vārds par pagānu misioni”, no *Tēvijas Kalendārs 1899. gadam* (Rīga: Z. Veinbergs, 1899), 5–23.

dēļ daudzas vietas tur vīriešiem misionāriem nav pieejamas, tādēļ sieviešu misionāru kalpošana ir ļoti būtiska.⁴⁸

No pētītā var secināt, ka Hildegardes Procelas kalpošana ir ļoti labi dokumentēta drukātajos avotos un lasītājiem bijis iespējams iepazīties gan ar to, ko dara misionāre, gan arī ar Indijas ģeogrāfiju, dabu un tamilu kultūras ieražām. Vācu prese lielāku uzsvāru likusi uz regulārām atskaitēm, kurās varēja sekot misijas darba panākumiem, un tajā tikušas publicētas H. Procelas vēstules. Latviešu presē informācijas bija daudz mazāk, un tā tika pasniegta vispārīgākā, kopsavilkumu veidā. Taču abās valodās ticis pieminēts, ka H. Procēla bija pirmā sieviete misionāre, kura uzdrīkstējās doties šādā misijas darbā.

Sieviete ar divām karjerām – Auguste Vietnieka

Informācija par A. Vietniekas misijas darbu ir drukāta vācu, igauņu un latviešu valodās. Pirmais avots bija MFB, kur norādīts, ka A. Vietnieka iedvesmojās no mācītāja J. Albēra (*Johannes Alber*, 1845–1932), kurš pats bija mācītājs Barmenas–Reinas misijas biedrībā (B/RMB). Kad A. Vietnieka no Leipzīgas misijas saņēma atteikumu, viņa pieteicās B/RMB. Nonākusi Barmenā, A. Vietnieka pavadīja pāris mēnešus misijas inspektora A. Šreibera (*August Wilhelm Schreiber*, 1839–1903) namā, pēc tam pāris mēnešus izgāja apmācības Elberfeldes slimnīcā un tad 1899. gada rudenī devās uz Laguboti Sumatras salā.⁴⁹

Nākamais drukātais avots no 1908. gada, kā jau tika norādīts, faktiski ir divi avoti. Sākotnēji ziņas par Augusti Vietnieku parādījās igauņu žurnālā augustā.⁵⁰ Pēc tam gandrīz identiska informācija tika publicēta izdevumā “Līdumnieks” Brazīlijā decembrī.⁵¹ Šie avoti norādīja uz iemeslu, kādēļ A. Vietnieka izvēlējās doties misijā, kā arī to, kādēļ viņa nonāca B/RMB.

Trešais drukātais avots ir pārpublicēts materiāls no “*Christlicher Volksbote*” 1910. gada 10. numura, kas bija lasāms “Latviešu Avīžu” pielikumā “Baznīca un Skola”. Publikācijā A. Vietnieka stāstīja par batakū dzīvi Sumatrā – par viņu ieražām, reliģiju un attiecībām ar

⁴⁸ T[heophil] G[aehtgens], “Sieviešu misione Indijā”, *Baznīca un Skola*, “Latviešu Avīžu” pielikums 9 (1903. gada 25. aprīlī): 68–72; T[heophil] G[aehtgens], “Sieviešu misione Indijā”, *Baznīca un Skola*, “Latviešu Avīžu” pielikums 10 (1903. gada 9. maijā): 78–80.

⁴⁹ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1907, 11–12.

⁵⁰ P. W., “Auguste Weetnek”, *Missioni Sõnumed*. “Ristirahwa Pühapäewa=lehe” kirjastu. Tallinnas 8 (1908): 13–15.

⁵¹ “Latviete kā kristīgās ticības izplatītāja Sumatras salā.”, *Līdumnieks (Brazīlija)* 23 (1908. gada 10. decembrī): 4.

Nīderlandes koloniālo varu.⁵² Apraksts zināmā mērā bija līdzīgs H. Procelas rakstītajam par Indiju. A. Vietnieka atzina, ka “bataki ticības ziņā garīgā tumsā dzīvo”, ka viņi ir arī “neuzticīgi un vieglprātīgi, viņi bez gala melo un nevaldāmi laimes spēlēm nododas”. Taču raksta noslēgumā viņa pieminēja, ka ir ģimenes, kuras vēlas kristīties un sūtīt savas meitas skolā pie A. Vietniekas, un ka misijas darbs kopumā veicas labi.⁵³

Līdz ar to var secināt, ka informācijas par Augusti Vietnieku ir daudz mazāk nekā par Hildegardi Procelu. Iespējams, tas ir tāpēc, ka viņa bija latviete un viņai nebija liela vācu draudzes atbalsta Rīgā, kaut arī A. Vietnieka bija iesvētīta Rīgas Jēzus vācu draudzē. Vēl viens iemesls var būt tas, ka viņa nedevās misijā caur Leipcigas misijas biedrību, ar kuru luteriskajām draudzēm Vidzemē un Kurzemē bija visciešākie sakari, bet gan ar Barmenas–Reinas misijas starpniecību. Tomēr arī par šo misionāri ir iespējams iegūt informāciju, kas, savukārt, sniedz plašāku izpratni par misijas darbu no Latvijas teritorijas.

A. Vietniekas otrā karjera aizsākās, kad viņa atgriezās Latvijā 1923. gadā kā Pestīšanas armijas virsniece un palīdzēja Latvijā veidot PA. Galvenais avots, kas vēsta par šo kalpošanu, ir PA izdots mēnešraksts “Kara Sauciens”. Tas tika izdots no 1925. gada janvāra⁵⁴ līdz 1940. gada augustam – līdzīgi, kā tas bija ar žurnālu “Ārmisija”. Pēdējā numurā nekas neliecināja, ka tas būs pēdējais, tomēr bija norāde par Latvijas pārveidošanu par Padomju Latviju.⁵⁵ Izdevumā tika publicēti gan garīgi raksti, gan arī oficiālie paziņojumi par virsnieku paaugstināšanu un viņu pārceļšanu. Tāpat tika aprakstītas dažādo korpusu kalpošanas un tika izziņoti vadītāju apmeklējumi draudzēs. Sākotnējos gados tika publicētas arī “godalistes” ar to kareivju un virsnieku uzvārdiem, kuri bija pārdevuši visvairāk “Kara Saucienus”.⁵⁶ A. Vietniekas uzvārds šajos sarakstos no 1925. gada līdz pat 1932. gadam parādījās samērā bieži. Viņa pati gan ir rakstījusi tikai dažus rakstus, kas apskatīti II nodaļā. Iepriekš minētais ļauj secināt, ka ir pieejami ļoti specifiski drukātie avoti, kas palīdz iepazīt A. Vietniekas darbu misijā un Latvijā.

„Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-, Est- und Kurlands”

Nozīmīgs misijas informācijas avots vācu valodā ir Tartu (*Dorpat*) no 1907. līdz 1914. gadam izdotā „Misijas lapa Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes evaņģēliski luteriskajām

⁵² Auguste Weetneek, “Pie batakū tautas Sumatras salā”, *Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas pielikums* 8 (1911. gada 23. aprīlī): 58–60.

⁵³ Auguste Weetneek, “Pie batakū tautas Sumatras salā”, *Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas pielikums* 9 (1911. gada 7. maijā): 65–67.

⁵⁴ Nacionālais Galvenais štābs, “Šļuma jeb zamariēšu stacija”, *Kara Sauciens* 1 (1925. gada 1. janvārī): 5, 7.

⁵⁵ Elizabete Balšaitis, “Lai Dievs svētī Padomju Latviju un mūsu vienību ar Padomju Socialistisko Republiku Savienību!”, *Kara Sauciens* 188 (1940. gada 1. augustā): 4–5.

⁵⁶ Piemēram ““Kara Sauciena” 10. numuru pārdevuši”, *Kara Sauciens* 11 (1925. gada 1. novembrī): 8.

draudzēm”. Tā sniedza regulārus pārskatus par misionāriem no Latvijas un Igaunijas, par viņu kalpošanas vietām, gadiem, kā arī citu personīgāku informāciju. Šajā avotā ir minētas H. Procela, A. Vietnieka, E. Zēzemanē, kā arī Klāra Vegnere, kuras kalpošana gan bija ļoti īsa. Pašlaik nav īsti zināms, kā šis izdevums tapa un kas bija galvenie autori, tomēr saglabājusies liecība no 1906. gada, kad Kurzemes misijas referents G. Zēzemanis rakstīja uz LMB, norādot, ka mācītājs P. Valters (*Paul Ferdinand Walter*) no Kodaveres (*Koddafer*) Tērbatas iecirknī vēlēties nodibināt vācu misijas lapu Baltijas un Kurzemes luterāņu draudzēm.⁵⁷

1907. gada numurā tika sniegta īsa H. Procelas biogrāfija, minēts viņas kalpošanas darbs Indijā, kā arī atvaļinājums Eiropā 1903. gadā. Tāpat tika dota norāde arī uz viņas veidotajiem rakstiem „Misijas Lapā” (*„Evangelisch-lutherischen Missionsblatt”*), kas bija LMB izdots avots.⁵⁸ Apraksts par A. Vietnieku bija nedaudz īsāks, taču tika atklāts, ka viņa strādā skolā ar batakū meitenēm, kā arī kalpo lepras slimniekiem “*Huta Salem*”, kur kādi jau ir kļuvuši par kristiešiem. Tika norādīts, ka 1910. gadā A. Vietniekai plānots atvaļinājums Eiropā.⁵⁹ Par E. Zēzemanī apraksts bija salīdzinoši vēl īsāks, jo viņa tikai nesen bija sākusi darbu. Par šo misionāri bija minēti vien svarīgākie biogrāfijas fakti un dota norāde, ka viņa uzsākusi sievietu misiju čagu tautā, sākotnēji darbojusies Moši, bet kopš 1907. gada 1. maija ir Mambā.⁶⁰

H. Procela tikusi pieminēta arī 1908. un 1909. gadā, jau norādot, ka viņai ir veselības problēmas un viņa ir devusies uz Dienvidkrieviju, Sevastopoli, kur turpina būt misijas kalpošanā.⁶¹ E. Zēzemanē pieminēta arī 1908., 1909. un 1910. gadā, sniedzot ziņas par valodas eksāmenu, skolas darbu un atvaļinājumu mājās. Arī vēlākajos izdevumos H. Procela, E. Zēzemanē un A. Vietnieka ir pieminētas kopā ar citiem misionāriem no Baltijas un Krievijas. Tādējādi šis avots sniedz vispilnīgākās ziņas par misionāriem (vīriešiem un sievietēm), kuri devās misijā, sākot no 18. gadsimta beigām, norādot viņu pilnu vārdu, dzimšanas vietu, gadu, misijas biedrību, misijas darba gadus un vietu, kā arī miršanas gadu, ja tāds ir zināms.

⁵⁷ Gustav Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #89-90”, 1906. gada 15. novembrī, ALMW II/32/537. 89-90, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁸ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1907. gada, 9–10.

⁵⁹ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 11–12.

⁶⁰ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 10.

⁶¹ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Estland. Kurland.*, 1909, 3.

Drukāto avotu bagātība par Annas Irbes kalpošanu – ģeogrāfija, kultūra, reliģija un misija

Anna Irbe ir vislabāk zināmā misionāre no Latvijas. Viņa dzimusi Dzērbenē 1890. gadā mācītāja, vēlākā LELB bīskapa Kārļa Irbes ģimenē. Sīkaku A. Irbes biogrāfiju var izlasīt Nacionālajā enciklopēdijā,⁶² kā arī Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes žurnālā “Ceļš”.⁶³ A. Irbe kalpojusi divos laika periodos: 1925–1931 un 1933–1951.

Par viņas kalpošanu pieejama visplašākā drukātā informācija latviešu valodā, taču Latvijā – tikai līdz 1940. gadam. Drukāto avotu par A. Irbes veikumu Indijā ir tik daudz, ka šajā darbā nav iespējams apskatīt tos visus, tādēļ atzīmēti tikai svarīgākie un norādītas tikai galvenās tēmas. Iemesli šādai avotu bagātībai saistās ar to, ka šī misionāre bija bīskapa meita, kā arī viņa bija pirmā un vienīgā Latvijas Evaņģēliski luteriskās Baznīcas (LELB) misionāre pēc neatkarīgas LELB izveidošanas (gandrīz vienlaikus ar A. Irbi kalpoja arī misionāre Johanna Paula (*Johanna Paul*, 1890–1695, darbs Indijā 1922–1952) no Rīgas, taču viņa bija vācbaltiete).⁶⁴

A. Irbes iesvētīšana par misionāri bija ļoti nozīmīgs notikums LELB, tādēļ tas ir aprakstīts gan “Svētdienas Rītā”,⁶⁵ gan avīzē “Jaunākās Ziņas”.⁶⁶ A. Irbe bija pirmā, kura tika iesvētīta par misionāri Latvijas teritorijā, tādēļ par citām misionārēm šādu ziņu nav.

Pirmās A. Irbes vēstules tika publicētas baznīcas laikrakstā “Svētdienas Rīts”, kā arī avīzē “Jaunākās Ziņas” 1925. gadā. Sākotnēji tie bija apraksti par ceļojumu uz Indiju dienasgrāmatas formā. Būtībā abi avoti publicēja vienu un to pašu informāciju. Piemēram, raksts “Ceļā uz Indiju. Misionāres Annas Irbes vēstules” tika publicēts 15. janvāra “Jaunākajās Ziņās”, bet tas pats teksts – tikai ar virsrakstu “No Liverpoolas līdz Port-Saidam” – atrodams arī 6. janvāra “Svētdienas Rītā”.⁶⁷ Taču “Jaunākās Ziņas” A. Irbes vēstules (ceļa aprakstus, ģeogrāfiju, vēlāk sadzīvi un apstākļus Indijā – līdzīgu informāciju kā H. Procelai) publicēja vairāk nekā 52 turpinājumos, sākotnēji ar nosaukumu “Ceļā uz Indiju”, pēc tam – “Ceļojums pa Indiju”, bet “Svētdienas Rīts”, būdams nedēļas laikraksts, materiālu sakārtoja citādāk – 19 rakstos, vēstulēm dodot nosaukumus atkarībā no tā, ko tās apraksta. Piemēram, ir raksts par

⁶² Kristīna Ēce, “Anna Irbe”, no *Nacionālā enciklopēdija*, 2022. gada 19. decembrī, <https://enciklopedija.lv/skirklis/141552-Anna-Irbe>.

⁶³ Ēce, “Anna Irbe un misijas darbs Karunagarapuri”.

⁶⁴ Anna Irbe, “Žēlastības kunga ciems”, *Mājas Draugs* 9 (1953. gada okt): 8; Paul Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission* (Leipzig: Verlag der Evangelisch-lutherischen Mission, 1936), 377.

⁶⁵ “Misionāres Annas Irbes k. iesvētīšana”, *Svētdienas Rīts* 17 (1924. gada 20. aprīlī): 4–5.

⁶⁶ “Dievkalpojumi. Pūpolu svētdienā.”, *Jaunākās Ziņas* 86 (1924. gada 12. aprīlī): 6.

⁶⁷ Anna Irbe, “Ceļā uz Indiju. Misionāres Annas Irbes vēstules.”, *Jaunākās Ziņas* 11 (1925. gada 15. janvārī): 2–3; Anna Irbe, “No Liverpoolas līdz Port-Saidam”, *Svētdienas Rīts* 2 (1925. gada 6. janvārī): 11–13.

Kodi,⁶⁸ hindu templi Madurā,⁶⁹ par Virupači.⁷⁰ Citā rakstā A. Irbe apraksta Gandija (*Mohandas Karamchand Gandhi*) reliģiskos uzskatus⁷¹ un kāda bramīna tautskolu inspektora vizīti.⁷² Tā kā A. Irbe devās uz Indiju kā misionāre, tad ir skaidrs, kāpēc Baznīcas avīze publicēja viņas vēstules. Nav skaidrības, kādēļ arī “Jaunākās Ziņas” publicēja misionāres vēstules, bet iemesls varētu būt tam laikam milzīgās tirāžas un lasītāju interese par ceļojumu aprakstiem turpinājumos.⁷³

Arī 1926. gadā “Jaunākās Ziņas” publicēja 31 rakstu – pārsvarā ar nosaukumu “Vēstules no Indijas”, kas joprojām bija dienasgrāmatas formātā. Turpretī “Svētdienas Rītā” bija tikai septiņi raksti, kuros tika raksturota dzīve un kalpošana Indijā, to sasaistot ar reliģiskām tēmām un Latviju, piemēram, par hinduisma vēdām un latviešu dievturību.⁷⁴ Abu izdevumu lasītāji varēja gūt informāciju par indiešu dzīvi un paražām, kā arī par kristīgo misiju tur. 1927. gada A. Irbes vēstules 86 lappuses biežā grāmatā izdeva «Valters un Rapa», lasītājiem sniedzot pilnīgāku priekšstatu par notikumiem misijas laukā Indijā viena gada garumā.⁷⁵

1928. gadā sāka iznākt ikmēneša žurnāls “Ārmisija” – to izdeva līdz 1940. gadam, sākotnēji kā žurnāla „Jaunatnes Ceļš” pielikumu, bet vēlāk kā neatkarīgu izdevumu. Žurnālu „Jaunatnes Ceļš” sāka izdot 1927. gadā. Pirmā gada laikā septiņos no astoņiem numuriem tika publicētas A. Irbes vēstules no Indijas. 1927. gada beigās žurnāla „Jaunatnes Ceļš” redaktors iepazīstināja lasītājus ar žurnāla paplašināšanos: „„Ārmisijas Vēstnesis” sniegs mūsu misionāres vēstules no Indijas, dažādu misionāru lauku un misionāru dzīves aprakstus, statistikas u.c. ziņas”.⁷⁶ Kaut arī Kārlis Irbe nebija žurnāla redaktors, Anna sūtīja vēstules viņam, un viņš tad tās tālāk nodeva publicēšanai.

Annas Irbes darbība Tamilnādas apgabalā notika divos posmos, par ko sīkāk var lasīt žurnālā “Ārmisija”. Pirmajā posmā no 1925. līdz 1931. gadam A. Irbe iemācījās vietējo tamilu valodu un strādāja dažādos Zviedrijas misijas projektos, piemēram, praktiski darbojoties

⁶⁸ Anna Irbe, “Kodi”, *Svētdienas Rīts* 9 (1925. gada 1. martā): 68–69.

⁶⁹ Anna Irbe, “Hindu templis Madurā”, *Svētdienas Rīts* 43 (1925. gada 25. oktobrī): 341–42.

⁷⁰ Anna Irbe, “Virupači”, *Svētdienas Rīts* 46 (1925. gada 15. novembrī): 264–65.

⁷¹ Anna Irbe, “Gandī”, *Svētdienas Rīts* 16 (1925. gada 19. aprīlī): 125–26.

⁷² Anna Irbe, “Tautskolu inspektors”, *Svētdienas Rīts* 31 (1925. gada 2. augustā): 243.

⁷³ Ainārs Dimants, “Jaunākās Ziņas”, no *Nacionālā enciklopēdija*, 2023. gada, <https://enciklopedija.lv/skirkli/63866-”Jaunākās-Ziņas”>.

⁷⁴ Anna Irbe, “Vecās Derības nozīme un latvieša reliģija jeb dievturība”, *Svētdienas Rīts* 9 (1926. gada 28. februārī): 66–67.

⁷⁵ Anna Irbe, *Vēstules no Indijas 1927. g.* (Rīga: Valters un Rapa, 1928).

⁷⁶ E. Stange, “God. lasītāju ievērošanai”, *Jaunatnes Ceļš* 8 (1927): 363.

saimniecībā, skolās, apmeklējot indiešu sievietes viņu mājās zenanās, veicot grāmatvedības darbus un apmeklējot kristīgas ģimenes Koimbatūrā.⁷⁷ 1930. gadā A. Irbei un bīskapam J. Sandegrenam (*Johannes Sandegren*) radās ideja par misijas staciju kādā no ciematiem, kas kalpotu kā pamats Latvijas misijai Indijā.⁷⁸

Otrs posms sekoja pēc 1932. gada beigām, kad Anna Irbe atgriezās Indijā. Sākās darbi, lai atrastu piemērotu zemi misijas stacijai,⁷⁹ un 1933. gada 1. februārī netālu no Koimbatūras tika nopirkts zemes gabals.⁸⁰ Pēc tam misionāre pārcēlās dzīvot uz nelielu mājiņu, kas atradās tuvu iegādātajai zemei. 1933. gada 5. martā tika likts pamatakmens jaunam Latvijas luteriskās baznīcas misijas darbam – Karunagarapuri, kas no sanskrita valodas tulkojumā nozīmē “Visžēlīgā Dieva ciems” un bija pazīstams arī kā “Latvijas ciems Indijā”.⁸¹ Pēc Karunagarapuri nodibināšanas lasītāji Latvijā varēja sekot līdzi ciema attīstībai un misijas darbam. Lasītāji arī tika aicināti ziedot misijas darbam, līdzīgi kā tas bija H. Procelas kalpošanas gaitā.

Anna Irbe ir zināmākā latviešu misionāre, un lielā mērā tas ir saistīts ar šo bagātīgo drukāto avotu klāstu. Par viņas darbu varēja uzzināt gan viņas laika biedri, gan lasītāji vēlākos gados, kuriem arī padomju laikā bija pieeja šim drukātajam žurnālam. Toties par misionāres Elizabetes Zēzemanes darbu Vācu Austrumāfrikā un Līlijas Otīlijas Grīviņas darbu Ķīnā latviski nav zināmi nekādi drukātie avoti.

Drukāto avotu trūkums par Elizabeti Zēzemani

Vienīgā pašlaik zināmā informācija par E. Zēzemanes darbu, kas būtu bijusi pieejama lasītājiem Kurzemē un Vidzemē, ir jau minētā MFB. Pēc tam, kad 1907. gadā tika sniegta misionāres biogrāfija, 1908. gadā MFB ziņoja, ka E. Zēzemanē ir nokārtojusi eksāmenu čagu un svahili valodās, kā arī publicējusi rakstu izdevumā “*Lydia*” par savu darbu.⁸² Šis izdevums iznāca Vācijā, tāpēc Latvijas lasītājiem tas droši vien nebija pieejams.

⁷⁷ Irbe, *Vēstules no Indijas 1927. g.*, 39–41.

⁷⁸ Anna Irbe, “Indija. Vēstules no Indijas”, *Ārmisija* 8 (1930. gada augustā): 124–28.

⁷⁹ Anna Irbe, “Vēstules no Indijas”, *Ārmisija* 2 (1933. gada februārī): 18–30; Anna Irbe, “Vēstules no Indijas”, *Ārmisija* 3 (1933. gada martā): 33–41.

⁸⁰ Anna Irbe, “Vēstules no Indijas”, *Ārmisija* 4 (1933. gada aprīlī): 50–59.

⁸¹ Anna Irbe, “Vēstules no Indijas”, *Ārmisija* 5 (1933. gada maijā): 68–80.

⁸² “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1908, 4.

1909. gadā MFB ziņoja, ka E. Zēzeme atkal ir publicējusies izdevumā “Lydia”, kur aprakstījusi grūtības, kas radušās bada rezultātā Mambā.⁸³ Par 1910. gadu runājot, MFB pieminēja, ka misionāre ir devusies atvaļinājumā uz mājām.⁸⁴

Tālākajos MFB izdevumos viņas vārds nebija atrodamš, jo tika sniegts vispārējs apskats par darbu dažādos misijas laukos. Ja lasītāji zināja, ka E. Zēzeme ir devusies medicīnas misijā un ir jau iesvētīta diakonise, tad mācītāja H. Neperta (*Herman Alexander Neppert*) 1912. gada pārskatā par LMB darbu viņi varēja pamanīt, ka tajā ir pieminēta medicīnas misija Vācu Austrumāfrikā, kurā ir viens ārsts un četras diakonises,⁸⁵ no kurām viena bija E. Zēzeme. 1914. gadā mācītājs H. Neperter sniedza vispārēju pārskatu par dažādajiem misijas laukiem un kalpošanām – sludināšanu, jauno ticīgo kristībām, skolām, medicīnas misiju, bet vienīgie uzvārdā nosauktie misionāri bija vīrieši – pat uzvārdos nenosauktās diakonises bija “pazudušas”.⁸⁶

1913. gadā Leipcigā izdotā brošūrā tika publicēts E. Zēzemes stāsts par divām mazām meitenītēm, kuras ļoti vēlas mācīties misijas skolā, bet viņām ir jāstrādā pie priekšnieces, jo viņu māte ir nabadzīga.⁸⁷ No vienas puses, šāds stāsts parādīja misijas lauka realitāti, no otras puses, teksts bija domāts kristiešiem Vācijā, tāpēc, iespējams, pat izskaistināts. Stāstam ir interesanta nianse: baltajai sievietei – misionārei, skolotājai – nav autoritātes iestāties par mazajām meitenēm un iegūt atļauju viņām mācīties skolā. To spēj tikai misionārs vīrietis.⁸⁸ Jāatzīst, šī nianse ir pamanāma un interesanta tikai šodienas kontekstā. E. Zēzemei, to rakstot, droši vien tas nelikās nekas īpašs, jo tāda bija viņas tā laika vide. Tomēr – tā kā tas ir stāsts, E. Zēzeme šajā stāstā varēja rakstīt dažādas lietas, līdz ar to šādas situācijas pieminēšana misionārei bija svarīga, ja arī tajā brīdī viņai tā nelikās netaisnīga.

1914. gadā, kad E. Zēzeme jau gatavojās mājupceļam, viņa nosūtīja garu rakstu uz Vāciju. Nav liecību, ka to varēja plaši lasīt Latvijas teritorijā, taču var pieņemt, ka bija mācītāji, kuri saņēma šo Vācijas luterāņu misijas lapu. Rakstā bija noprotams, ka misionāre dodas (vai jau ir devusies) prom no misijas lauka. E. Zēzeme aprakstīja sieviešu stāvokli un vajadzības

⁸³ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1909, 3–4.

⁸⁴ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands*, 1910, 2.

⁸⁵ Hermann Alexander Neppert, “Der Stand unserer evang.-luth. Leipziger Mission”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1912, 3.

⁸⁶ Hermann Alexander Neppert, “Der Stand unserer Leipziger Mission Ende 1912”, *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1914, 3–5.

⁸⁷ Elisabeth Seesemann, *Zwei kleine Flüchtlinge. LDE, Kleine Serie, Nr. 8.* (Leipzig: Ev.-Luth. Mission, 1913).

⁸⁸ Seesemann, 12–14.

čagu tautā, kā arī to, kā pamazām mainās sabiedrība, lielākam un lielākam cilvēku skaitam kļūstot par kristiešiem. Īpašu uzsvāru viņa lika uz tautasdziesmām, citējot divas,⁸⁹ tādējādi parādot gan savu interesi par mūziku, gan arī sapratni par to, ka tautasdziesmās un stāstos var noprast tautas kultūru un tās vērtības.

Tātad ir iespējams secināt, ka, lai arī E. Zēzemanē nāca no misijas referenta un mācītāja ģimenes, tomēr par viņu un viņas kalpošanu periodiskajos avotos ziņu ir ļoti maz, līdz ar to tautiešiem dzimtenē bija mazas iespējas uzzināt par to.

Drukāto avotu trūkums par Liliju Grīviņu

Pēc atgriešanās Latvijā L. Grīviņa bija zināma kā misionāre Ķīnā, un ir atrodamas drukātas ziņas, ka viņa vadījusi Bībeles studijas un misijas vakarus. Piemēram, 1925. gadā L. Grīviņa vadīja misijas stundu Āgenskalnā.⁹⁰ 1932. gadā viņa vadīja misijas un Bībeles stundas Majoros.⁹¹ 1933. gada Vecgada vakarā L. Grīviņa rīkoja misijas vakaru ar “gaismas bilžu” rādīšanu Bauskas valsts ģimnāzijas zālē, kur ieeja bija par labprātīgiem ziedojumiem.⁹²

Informācija par L. Grīviņas darbu Ķīnā ir pieejama Vācijā, Lībencellā drukātā misijas žurnālā “*Chinas Millionen*”. Neliela informācija atrodama arī ASV drukātā žurnālā “*The King's Business*”.⁹³

Iemesls šādam drukātu avotu trūkumam Latvijā ir Pirmais pasaules karš, pēc tam – Brīvības cīņas, kad bija gan traucēti pasta sakari, gan arī Latvijā varēja būt maza interese par kādu vientuļu misionāri Ķīnā.

Kopumā periodikas avoti sniedz vērtīgu, kaut arī brīžiem vienpusēju informāciju par šo mūsu kultūras mantojuma daļu. Stāsti nav pilnīgi. Varētu teikt, ka mēs lasām zināmu hagiogrāfiju. Pat H. Procelas un A. Irbes vēstules rediģēja viņu saņēmēji mācītāji, tomēr arī šāds teksts ir ļoti svarīgs.

Drukātie avoti ir būtiska (un bieži vien vienīgā) norāde par šo misionāru darbu, kas ļauj ieskatīties viņu kalpošanā un tālāk meklēt informāciju par viņu darbu arhīvos, lai veidotu pilnīgāku skatījumu uz šo pirmo sieviešu misionāru no Latvijas darbu.

⁸⁹ Elisabeth Seesemann, “Frauennot und Frauenhilfe”, *Evangelisch-Lutherisches Missionsblatt*, 1914, 105–11.

⁹⁰ “Kirchliche Nachrichten”, *Rigasche Rundschau* 35 (1925. gada 13. februārī): 8.

⁹¹ “Dievkalpojumi Rīgā. Svētdien, 8. maijā”, *Jaunākās Ziņas* 101 (1932. gada 7. maijā): 6.

⁹² “Gaismas bildes par Ķīnu”, *Bauskas Vēstnesis* 51 (1933. gada 29. decembrī): 3.

⁹³ E. Elizabeth Keller, “Summer Vacation Evangelism”, *The King's Business* XV (1924. gada janvārī): 23.

3. Pētījuma aprobēšana un publicitāte

Šī pētījuma rezultāti ir aprobēti sekojošās publikācijās:

1. Ēce, Kristīna. "Īss ieskats Kurzemes un Vidzemes luterāņu konsistoriju ārmisijas domas attīstībā un Leipcigas misijas atbalstā." *Ceļš* 72 (2021): 27–39.
<https://doi.org/10.22364/cl.72.02>. (Rakstā publicēta liela daļa no šī pētījuma I nodaļas 1. daļas.)
2. Ēce, Kristīna. "Lilija Otīlija Grīviņa - Misionāre Ķīnā sarežģītajos politiskajos apstākļos." // *Latvijas Universitātes 80. Starptautiskā zinātniskā konference. Teoloģijas un reliģijpētniecības sekcija "Reliģijas loma mainīgajā pasaulē"*. Tēžu krājums, 8–10. Rīga: Latvijas Universitāte, 2022.
<https://doi.org/10.22364/luszk.80.tr.s.tk>.
3. Ēce, Kristīna. "Leipcigas un Lībencellas misijas: Hildegardes Procelas un Lilijas Otīlijas Grīviņas kalpošana." *Ceļš* 73 (2022): 24–42.
<https://doi.org/doi.org/10.22364/cl.73.02>. (I nodaļas 3.2. un 3.3. apakšsadaļas.)
4. Ece, Kristina. "The Legacy of Hildegard Prozell." *International Bulletin of Missionary Research* 47, no. 4 (October 2023): 573–82.
<https://doi.org/10.1177/23969393231181896>. (II nodaļas 1. daļa.)
5. Ece, Kristina. "Pushing against Gender Barriers: A Latvian Woman on Mission in China, 1908–1925." *International Review of Mission* 112, no. 1 (May 2023): 125–39.
<https://doi.org/10.1111/irom.12456>. (II nodaļas 4. daļa.)
6. Ece, Kristina. "Thee Footprints of Three Latvian Female Missionaries in Colonial Contexts." *Богословські Роздуми/Theological Reflections* 21, no. 1 (August 2023): 57–73. <https://doi.org/10.29357/2789-1577.2023.21.1.3>. (III nodaļas 2. daļa.)
7. Ēce, Kristīna. "Skolotājas un miera meklējumi misijas laukos – gadījumu izpēte no Latvijas." *Ceļš* 74 (2023): 6–22. <https://doi.org/10.22364/cl.74.01>. (III nodaļas 3. daļa.)
8. Ēce, Kristīna. "Latvijas misionāru pēdu nospiedumi starp koloniālajiem spēkiem un misijas lauku daudzveidību." // *Latvijas Universitātes 81. Starptautiskā zinātniskā konference. Teoloģijas Fakultāte. Teoloģija un reliģijpētniecība. Referātu tēzes*, 9–11. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023.
9. Ēce, Kristīna. "Periodikas avoti kā liecība par pirmo Latvijas sieviešu misionāru darbu." *Aktuālas Problēmas Literatūras Un Kultūras Pētniecībā* 29 (2024): 178–93.
<https://doi.org/10.37384/aplkp.2024.29.178>. (Ievada daļa.)

10. Ecis, Kristina. “Rediscovery and reevaluation of mission understanding of the Courland Lutheran Consistory and missionary martyr Karl Segebrock.” In *Climbing High Mountains: Colonial Entanglement & Postcolonial Reflections*, edited by Ravinder Salooja, 89–99. Leipzig: weltweit. Neuer Verlag der Leipziger Mission, 2024. (I nodaļas 1.1. daļa.)
11. Ēce, Kristīna. “Responding to the Call and Preparing for Ministry: The First Female Missionaries from Latvia.” *Ceļš* 75 (2024): 24–41. <https://doi.org/10.22364/cl.75.02>. (III nodaļas 1. daļa.)

Tāpat, balstoties uz pētīto un analizēto, ir publicēti sekojoši šķirklī Nacionālajā enciklopēdijā:

1. Anna Irbe. <https://enciklopedija.lv/skirklis/141552-Anna-Irbe>
2. Auguste Vietnieka. <https://enciklopedija.lv/skirklis/239373-Auguste-Vietnieka>
3. Elizabete Zēzemanē. <https://enciklopedija.lv/skirklis/239420-Elizabete-Z%C4%93zemanē>
4. Hildegardē Procēlā. <https://enciklopedija.lv/skirklis/163443-Hildegardē-Procēlā>
5. LiliĶa OtĶliĶa GrĶviņa. <https://enciklopedija.lv/skirklis/163505-LiliĶa-Ot%C4%ABliĶa-Gr%C4%ABvi%C5%86a>

Kā arī, lai popularizētu pētĶto Latvijas kontekstā, ir publicēti populārzinātniski raksti LELB Ķurnālā “Svētdienas RĶts”, kā arī internetā Latvijas Luterāņu sievietēu teoloģu apvienĶbas māĶjas lapā.

Lai saprastu Eiropas sievietēu lomu misĶijas laukā un nozĶmi Eiropā un to salĶdzinātu ar Latvijas sievietēm, tiek apskatĶta Eiropas misĶijas vēstures un misioloģĶjas literatūra. Tā kā luteriskā BaznĶca 19. gs. beigās joproĶjām atradās nozĶmĶgā vācu ietekmē (gan valodas ziņā, gan arī ārmisĶijas ideĶu ziņā), tad darbā Ķpaši pētĶta VāĶijas vēsturiskā situāĶija, kas veicināja vācu ārmisĶijas biedrĶbu veidošanos un sievietēu lomas nostiprināšanos ārmisĶijā. ŠĶs literatūras apskats veikts I nodaļā, pētot un aprakstot vēsturisko situāĶiju. Ķpaša uzmanĶba pievērsta sievietēm misionārēm, lĶdz ar to pētĶta literatūra par misionārēm, it Ķpaši no VāĶijas. ArĶ šis literatūras apskats ir veikts I nodaļā.

I VĒSTURISKĀ SITUĀCIJĀ UN ĀRMISIJAS TEOLOĢISKAIS PAMATOJUMS 19. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ UN 20. GADSIMTA SĀKUMĀ

1. Vēsturiskā situācija Kurzemes un Vidzemes konsistorijā

Tā kā misijas darbs vienmēr ir kristīgās baznīcas darbs un pētāmās misionāres devās ar Kurzemes un Vidzemes draudžu mācītāju atbalstu, tad ir būtiski saprast, kāda bija vēsturiskā situācija baznīcās un kuri bija aktīvākie ārmisijas atbalstītāji.

19. gadsimta sākumā Latvijas teritorija atradās Krievijas impērijas sastāvā. Luterāņu baznīcu tajā regulēja impērijas 1832. gada “Likums par evaņģēliski luteriskām baznīcām Krievijā”. Saskaņā ar šo likumu dažādās Krievijas impērijas guberņās tika izveidotas konsistorijas, tostarp Kurzemē un Vidzemē.⁹⁴ Šajā apakšsadaļā pētīta abu konsistoriju darbība un ziņojumi tieši par ārmisiju jeb, kā toreiz to sauca, “pagānu” (vācu *Heiden*) misiju un ārmisijas veicināšanu, kā arī misijas darba veicinātāji katrā no konsistorijām un aktīvākās draudzes ārmisijas veicināšanā 19. gs. otrajā pusē. Galvenie avoti ir pašu konsistoriju publicētie sinožu protokoli, kas daļēji ir atrodamī LELB arhīvā, arī Latvijas Nacionālās bibliotēkas Letonikas un Baltijas centrā, kā arī TUTF publicētajā akadēmiskajā žurnālā “*Dorpater Zeitschrift für Theologie und Kirche*” laikā no 1859. līdz 1872. gadam.

1.1. Ārmisijas ievirzes Kurzemes konsistorijā

Vispilnīgāko informāciju par ārmisijas iesākumu Kurzemes konsistorijā var atrast 1885. gada sinodes protokolos. Šī tiek saukta par jubilejas jeb 50. sinodi. No tā var secināt, ka Kurzemes konsistorija ir izveidota 1835. gadā. Galvenais referents par ārmisijas vēsturi bija ārmisijas ģenerālreferents Kuldīgas mācītājs Reinhards Rēders (*Reinhard Räder*). Ziņojumā viņš norādīja uz ārējo misiju Kurzemē, salīdzinot to ar upi, kas saņem ūdeņus no dažādiem avotiem. Viņš sadalīja ārmisijas pārskatu trīs laika posmos pa sešpadsmit gadiem katrā.⁹⁵

⁹⁴ Linards Rozentāls, “LELB sinodāli episkopālās iekārtas veidošanās priekšnosacījumi un konteksts”, no *Kārlis Irbe 1861-1934: 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*, sag. Voldemārs Lauciņš (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012), 123–24.

⁹⁵ Theodor Emil Lamberg, “Actum Montag den 26. August”, no *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885), 16.

Pašas pirmās dvesmas ārmisijā laikā no 1837. līdz 1852. gadam nāca no Jelgavas Svētās Trīsvienības baznīcas mācītāja Frīdriha Eduarda Neandera (*Friedrich Eduard Neander*, 1802–1895),⁹⁶ kurš aicināja draudzes locekļus piedalīties kalpošanā ar mīlestības dāvanām. 1837. gadā mācītājs F. Neanders bija uzsācis īpašu grāmatvedības reģistru misijas ziedojumiem, kur ikgadējie draudzes locekļu ziedojumi līdz pat 1852. gadam bija vidēji 300 rubļu.⁹⁷ Kā otrs misijas avots ir minēts Talsu mācītājs J. Tilings (*Johann Heinrich Tiling*⁹⁸), kurš personīgi pazina misionāru H. Kroni (*Heinrich Rudolf Krone*). J. Tilings ne tikai pats vāca ziedojumus, bet aicināja arī citus amatbrāļus to darīt.⁹⁹ Tā kā mācītājiem F. Neanderam un J. Tilingam misionāri bija pazīstami, pirmos sešus gadus ziedojumi tika sūtīti Barmenas misijai.¹⁰⁰ Vēlāk lielākoties ziedojumi tika sūtīti Drēzdenes un arī Leipcigas misijai.¹⁰¹ Pirmie ziedojumi uz Leipcigu reģistrēti 1846. gadā, kad no Jelgavas pārskaitīti 210 tāleri.¹⁰²

Tālāk R. Rēders norādīja uz otro ārmisijas periodu Kurzemes konsistorijā (1853–1869), ko viņš uzskatīja par misijas darbības organizēšanas laiku. 1856. gada sinodē mācītājs F. Neanders kļuva par pagānu misijas galveno referentu. Šajā sinodē piedalījās arī Leipcigas misijas biedrības (LMB) tālaika direktors Dr. K. Grauls (*Carl Graul*). Ziedojumu vākšanā iesaistījās jau vairākas Kurzemes draudzes. Mācītājam G. Grīneram (*Gustav Gottlieb Grüner*¹⁰³) no Bārbeles tika uzticēts izdot misijas pielikumu latviešu valodā kā papildinājumu “Latviešu Avīzēm”. 1866. gadā Sēlpils iecirknī tika svinēti misijas svētki. Nav zināms šo svētku saturs vai teoloģiskais pamatojums, taču, tā kā tajā laikā jau bija sasaiste ar LMB, tad uzsvars varēja būt uz lūgšanām par gaismas nešanu pagāniem. Vidējie ikgadējie ziedojumi šajā laikā bija jau 1200 rubļu. Šajā periodā lielākā daļa ziedojumu aizgāja LMB darba atbalstam, līdz pēc misionāra H. Krones nāves sinode 1865. gadā nolēma, ka visi ārmisijas ziedojumi turpmāk tiks sūtīti uz Leipcigu.¹⁰⁴ Lai veidotu ciešāku sadarbību starp Kurzemes konsistoriju un LMB, 1863. gada sinodē Jelgavā piedalījās arī Leipcigas misijas direktors Juliuss

⁹⁶ *Führer durch die historischen, ethnographischen und Kunst-Sammlungen des Kurländischen Provinzial-Museums in Mitau.* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1917), 72.

⁹⁷ Lamberg, “Actum Montag den 26. August”, 17.

⁹⁸ Theodor Kallmeyer, *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, Zweite Ausgabe (Riga: Buch- und Steindruckerei A. von Grothuss, 1910), 693–94.

⁹⁹ Lamberg, “Actum Montag den 26. August”, 17.

¹⁰⁰ Barmenas misija jeb Reinas Misijas biedrība, kas atradās Barmenē, Ziemeļreinas zemē. Šī misijas biedrība ir pētīta šīs nodaļas 3. apakšsadaļā. Glen P. Ryland, “Translating Africa for Germans: The *Rhenish Mission in Southwest Africa, 1829–1936* (doktora disertācija, University of Notre Dame, 2013), 1–4.

¹⁰¹ Lamberg, “Actum Montag den 26. August”, 17.

¹⁰² Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 23.

¹⁰³ Kallmeyer, *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*, 385.

¹⁰⁴ I. Weide, “No iekšzemēm. Kurzemes mācītāju sinode”, *Latviešu Avīzes* 61. gada=gājums, nr. 38 (1882. gada 22. septembrī): 297.

Hardelands (*Julius Hardeland*).¹⁰⁵ R. Rēders atgādināja, ka iepriekšējais ārmisijas referents F. Neanders, atkāpjoties no amata, uzskatījis ārmisijas nozari par nostiprinātu, un tieši tad amatā ievēlēja R. Rēderu.¹⁰⁶

Trešais ārmisijas posms (1869–1885) R. Rēdera skatījumā atgādināja mierīgi plūstošu straumi, kur misijas darbs attīstījās: J. Hardelands vēl divas reizes ieradās Kurzemē (1874. un 1882. g.), notika misijas svētki, draudzes atbalstīja misijas darbu ar ziedojumiem, to ikgadējais lielums pieauga līdz 1900 rubļiem. No visām 119 konsistorijas draudzēm nevienu ziedojumu misijai nebija devušas tikai astoņas draudzes, no kurām piecas atradās Lietuvā un trīs – Kurzemē. Līdz ar to var secināt, ka gandrīz visās Kurzemes konsistorijas draudzēs bija lielāka vai mazāka izpratne par misijas darbu, tā nozīmīgumu un nepieciešamību. Par svarīgāko stratēģiju ārmisijas darba veicināšanā draudžu locekļu vidū R. Rēders uzskatīja misijas svētkus.¹⁰⁷

Dažus gadus vēlāk – 1890. gadā – par misijas referentu kļuva Zaļenieku mācītājs Gustavs Zēzemanis (*Gustav Friedrich Hermann Seesemann*),¹⁰⁸ un viņš sniedza pārskatus par ārmisijas darbību vismaz no 1897. gada.¹⁰⁹ G. Zēzemanis bija amatā līdz 1909. gadam un ļoti regulāri sinodēs referēja par ārmisiju. 1906. gadā pēc revolūcijas nemieriem mācītājs Zēzemanis sinodē ziņoja par savu studiju braucienu uz Leipcigu.¹¹⁰ Pēc sinodes viņš rakstīja uz Leipcigu, sūtot sveicienus Kurzemes misionāriem F. Štambergam un E. Zēzemani.¹¹¹ Tādējādi tika stiprināta sadarbība starp LMB un Kurzemes konsistoriju.

1905. gadā Latvija piedzīvoja revolūcijas vētru. Sīkāk tās ietekme pētīta III nodaļā, taču šeit ir jānorāda, ka G. Zēzemanis kā mācītājs cieta revolūcijas notikumos. Jau vēlāk, 1906. gada oktobrī, viņš varēja ziņot LMB direktoram par situāciju Latvijā un to, kā tā varēja ietekmēt misionāres:

Ir saprotams, ka Procelas jaunkundze arī cieš no savas mājas posta. Bet viņas māte, kā sabiedrībai nezināma, nav pakļauta briesmām tāpat kā Jūsu pazemīgais kalps, kas jau ir dadzis acī revolucionāriem caur manu amatu, kas darbojas pret viņiem. Nu, līdz šim esmu

¹⁰⁵ Lamberg, “Actum Montag den 26. August”, 17.

¹⁰⁶ Lamberg, 17.

¹⁰⁷ Lamberg, 18.

¹⁰⁸ A[lexander] Bernewitz, *Protokoll der im Jahre 1909 in Mitau abgehaltenen 74. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1909, 15–16.

¹⁰⁹ J. Boettcher, *Protokoll der im Jahre 1897 abgehaltenen zwei und sechzigsten Kurländischen Provinzial-Synode* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1897), 25–27.

¹¹⁰ O. Panck, *Protokoll der im Jahre 1906 in Mitau abgehaltenen 71. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1906, 15.

¹¹¹ Gustav Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #95-96”, 1906. gada 26. septembrī, ALMW II/32/537. 95-96, Frankesche Stiftungen zu Halle.

palicis Dieva sargāts no slepkavām, un es ceru, ka tā būs arī turpmāk. Šķiet, ka revolūcija kaut cik atslābst, vismaz Kurzemē.¹¹²

1908. gada sinodē, ziņojot par LMB darbu, G. Zēzemanis pieminēja, ka no 17 Eiropas misionārēm viena ir arī no Vidzemes, proti, H. Procēla, un ka viņa dibinājusi trīs skolas Majavaramā, bet mācītājs norādīja arī, ka veselības dēļ viņa pametīs misijas lauku nākamajā gadā. Tālāk viņš ziņoja arī par LMB darbu Vācu Austrumāfrikā, pieminot, ka tur strādā 26 misionāri (tai skaitā divi tautieši – L. Blumers un F. Štambergs) un viena misionāre, gan nenosaucot vārdā, ka tā ir viņa meita E. Zēzemanē.¹¹³

1909. gadā par Kurzemes konsistorijas ārmisijas referentu tika ievēlēts Kuldīgas mācītājs V. Lihtenšteins (*Viktor Emil Wilhelm Lichtenstein*, 1864–1942),¹¹⁴ kurš turpināja iesākto, regulāri referējot sinodēs. Pēc 1910. gada, kad viņš piedalījās Pasaules misijas konferencē Edinburgā, V. Lihtenšteins sniedza atskaiti, kā arī aicināja attīstīt misijas ideju, ievēlot iecirkņu misijas referentus.¹¹⁵ 1913. gadā mācītājs Lihtenšteins Kurzemes konsistorijai izvirzīja trīs konkrētus mērķus, kā atbalstīt LMB: “1) baznīcas ēkas celtniecība Mvikas misijas stacijā (misionārs F. Štambergs); 2) internātskolas celtniecība Tandšaurā (misionārs Hofmans), 3) meiteņu internātskolas būvniecība (māsa E. Zēzemanē).”¹¹⁶ Mācītājs Ernests Freibergs vēlāk norādīja, ka kopš aptuveni 1896. gada daži mācītāji izveidoja ārmisijas biedrību “Kurzemes ārmisijas konference” un laiku pa laikam satikās, lasīja referātus par ārmisiju un rīkoja ārmisijas svētkus.¹¹⁷

Kurzemes konsistorija turpināja darboties un sūtīt ziedojumus LMB, līdz LELB oficiāli pārtrauca sadarbību ar Leipčigas misiju pēc Pirmā pasaules kara.¹¹⁸ Vienīgais izņēmums bija Kuldīgas draudze, kas ar īpašu LELB sinodes piekrišanu turpināja sūtīt savus ziedojumus uz Leipčigu, lai atbalstītu misionāru no Kuldīgas Frici Štambergu (1871–1957), kurš kalpoja Tanzānijā.¹¹⁹ No Kurzemes misijā devās Elizabete Zēzemanē un Klāra Vegnere, abas dzimušas Jelgavā. Viņu dzīve un kalpošana pētīta II nodaļā. Tā kā E. Zēzemanē laikā starp misijas

¹¹² Gustav Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #91-94”, 1906. gada 3. oktobrī, ALMW II/32/537. 91-94, Frankesche Stiftungen zu Halle.

¹¹³ A[lexander] Bernewitz, *Protokoll der 73. Kurländischen Provinzial-Synode zu Mitau 1908*, 1908, 13–14.

¹¹⁴ Bernewitz, *Protokoll der im Jahre 1909 in Mitau abgehaltenen 74. Kurländischen Provinzial-Synode*, 24.

¹¹⁵ A[lexander] Bernewitz, *Protokoll der am 25. August 1910 in Mitau eröffneten fünfundsiebenzigsten Kurländischen Provinzial-Synode*, 1910, 26–27, 31.

¹¹⁶ A[lexander] Bernewitz, *Protokoll der vom 5.-10. September 1913 in Mitau abgehaltenen 78. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1913, 24.

¹¹⁷ Ernests Freibergs, “Kā ārmisiju veicināja Kurzemē”, *Mājas Draugs* 2 (1954. gada 1. februārī): 8.

¹¹⁸ Voldemārs Lauciņš, *The Right Man in the Right Place: the Role of Kārlis Irbe (1861-1934) in the Formation and Development of the Evangelical Lutheran Church of Latvia, 1916-1928* (Helsinki: University of Helsinki, Faculty of Theology, 2015), 185.

¹¹⁹ Freibergs, “Kā ārmisiju veicināja Kurzemē”.

kalpošanas posmiem un arī pēc misijas Āfrikā noslēguma kalpoja diakonisu namā Jelgavā, tad nepieciešams īss kopsavilkums par to.

Iekšmisija un diakonisu nams Jelgavā

Jau pieminētajā 1885. gada jubilejas sinodē mācītājs Ludvigs Katerfelds (*Traugott Christian Friedrich Ludwig Katterfeld*, 1843–1910)¹²⁰ sniedza ziņojumu par iekšmisiju un diakonijas darbu. 1865. gadā grāfiene Elizabete fon Mēdema (*Elisabeth von Medem*, 1804–1881) Jelgavā nodibināja “Sieviešu diakonijas veicināšanas asociāciju Kurzemē” („*Der Verein zur Förderung weiblicher Diakonie in Kurland*”), kas vēlāk tika saukts arī par diakonisu iestādi (*Diakonissen Anstalt*), kas bija pilnīgi atšķirta no baznīcas un Kurzemes sinodes. Darba aizsācējas bija divas diakonijas māsas no Drēzdenes.¹²¹ Mārcis Zeiferts savā pētījumā apstiprināja, ka iekšmisijai un diakonijai 19. gs. pirmajā pusē bija vairāki priekšnoteikumi, tai skaitā pilsoniskā iniciatīva, veidojot dažādas labdarības biedrības, kā arī spontāna atsevišķa laju iniciatīva, ko veicināja reliģisks entuziasms.¹²²

Sākotnēji Jelgavas diakonisu nams bija saistīts ar Drēzdeni. Tam pieteicās vietējās māsas, taču trūka laba vadītāja, un darbība praktiski apstājās. 1880. gadā diakonisu nama rektora amats tika apvienots ar mācītāja amatu vienā no Jelgavas pilsētas draudzēm, un tas palīdzēja stiprināt diakonisu nama saistību ar baznīcu un attiecības ar pilsētu. Par rektoru tika iecelts mācītājs L. Katerfelds.¹²³

Galvenie teoloģiskie jautājumi, kas saistīja Kurzemes mācītājus, bija par diakonijas māsu garīgo amatu: vai un kādā nozīmē diakonises darbība būtu pielīdzināma draudzes (iesvētītam) amatam? Mācītāji īsti nevarēja savā starpā vienoties. Mācītājs G. Braše (*Gustav Wilhelm Sigmund Brasche*, 1802–1883) uzskatīja, ka diakonisu amatam luteriskajā baznīcā nav vietas, taču L. Katerfelds domāja citādāk.¹²⁴ Cik iespējams spriest, šeit bija jautājums par diakonijas māsām, kas būtu iesvētītas, līdzīgi kā mūķenes. L. Katerfelds bija redzējis šādu pieeju Kaizervertas diakonisu namā (*Kaiserwerth Mutterhausdiakonie*), kur sievietes bija sevi

¹²⁰ Anna Katterfeld, *Ludwig Katterfeld, der Bahnbrecher der Innern Mission in den baltischen Provinzen : ein Lebensbild* (München: Beck, 1913).

¹²¹ Ludw[ig] Katterfeld, “Diakonie und innere Mission”, no *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885), 195; Anna Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau* (Mitau: Selbstverlag des Mitauer Diakonissenhauses, 1930), 5.

¹²² Mārcis Zeiferts, “Rietumeiropas teoloģisko ideju un prakšu ietekme luterismā uz iekšmisiju un diakoniju Latvijas teritorijā. 19. gs.–20. gs. sākums. Maģistra darbs” (Rīga, Latvijas Universitāte, 2008), 73.

¹²³ Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*, 5–6.

¹²⁴ Katterfeld, “Diakonie und innere Mission”, 195–96.

nodevušas diakonijas kalpošanai un dzīvei kopienā, kas bija līdzīga ordenim.¹²⁵ Diakonus namos joprojām saglabājās patriarhāla attiecību shēma, taču tie deva sievietēm iespēju kalpot baznīcas akceptētā amatā publiskajā telpā.¹²⁶ Diakonijas māsām bija īpašs apģērbs ar baltu galvassegu (*mit der Haube*). Tā kā misijas laukā darbojās gan iesvētītās diakonises, gan arī misijas skolotājas, tad bērni skolā jautāja par šo skolotāju atšķirībām. Bērni Indijā prasīja, vai H. Procelai arī būs šī īpašā galvassega, uz ko viņai nācās atbildēt, ka ne.¹²⁷ E. Zēzemanē kļuva par diakonisi “ar aubi” 1911. gadā, kā tas pētīts II nodaļā.

Jelgavas diakonusu namam, L. Katerfelda skatījumā, galvenais uzdevums bija palīdzēt izplatīties diakonijas kalpošanai visās Kurzemes draudzēs. Jelgavas galvenais nams (*Mutterhaus*) sagatavotu diakonises citām draudzēm, kur arī varētu būt diakonusu nami (*Diakonissenhaus*). Māsu uzdevums bija strādāt žēlsirdības darbu, kā arī liecināt par Dieva žēlastību.¹²⁸

Jāpiezīmē, ka Kurzeme nebija vienīgā, kurā tika attīstīta iekšmisija un diakonusu darbs pēc Kaizervertas parauga. Pētniece Kristina Nurseta (*Kristin Norseth*) norāda, Magdalēnas mājas jeb patversmes (tās pieminētas arī II nodaļā saistībā ar Hildegardes Procelas māti) bija zināmas no Kaizervertas darba. Viņa pieminējusi, ka Norvēģijas iekšmisijas darbs bija daļa no plašākas Eiropas kustības, kurā sieviešu apmācība kopumā bija ļoti nozīmīga.¹²⁹ Līdz ar to var redzēt, ka arī Kurzeme šādā veidā iekļāvās kopējā Eiropas kustībā.

L. Katerfelds bija iepazinis Neiendetelsavas (*Neuendettelsau*) *Mutterhaus* un, uzsākot kalpošanu 1880. gadā Jelgavā, viņš pārtrauca saikni ar Drēzdeni un vairāk sadarbojās ar Neiendetelsavu, kur vēlāk arī kalpoja E. Zēzemanē. L. Katerfelda mērķis bija nostiprināt un paplašināt Jelgavas *Mutterhaus*, lai galvenais nams varētu kalpot visai Kurzemei.¹³⁰ Diakonusu namā tika izveidota slimnīca, acu klīnika, ķirurģijas nodaļa, mazo bērnu skola, diakonises darbojās riska meiteņu izglītības iestādē, slimnieku privātā aprūpē un diakonijas kalpošanā

¹²⁵ Katterfeld, 196.

¹²⁶ Zeiferts, “Rietumeiropas teoloģisko ideju un prakšu ietekme luterismā uz iekšmisiju un diakoniju Latvijas teritorijā. 19. gs.–20. gs. sākums. Maģistra darbs”, 73.

¹²⁷ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #273-278”, 1897. gada 6. jūnijā, ALMW II/31-1/143. 273-278, Frankesche Stiftungen zu Halle.

¹²⁸ Katterfeld, “Diakonie und innere Mission”, 198.

¹²⁹ Kristin Norseth, “*La os bryte over tvert med vor stumhet!*” *Kvinnens vei til myndighet if de kristelige organisasjonene 1842–1912* (Oslo: Det teologiske Meningshøjskole, 2007), 244.

¹³⁰ Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*, 7.

sabiedrībā.¹³¹ Tieši iespēja iegūt medicīnas pieredzi un apmācību bija tā, kas piesaistīja misionāri E. Zēzemani Jelgavas diakonisēm.

1904. gadā mācītājs L. Katerfelds atkāpās no Jelgavas diakonisu nama vadības un pilnībā nodevās paša 1887. gadā nodibinātās Tabora iestādes „Plānprātīgiem, epileptiķiem un dumjiem” vadībai (1898. gadā L. Katerfelds panāca, ka 1901. gadā tika dibināta slimnīca pie Tabora, ko sākotnēji sauca par „Vājprātīgo iestādi pie Tabora”, 1902. gadā to pārdēvēja par „Vājprātīgo iestādi pie Jelgavas”, bet 1907. gadā – par „Ģintermuižu” (*Güntershof*)).¹³² L. Katerfeldam sākotnēji problēmas sagādāja piemērotu kopēju trūkums Taborā. Vēlāk izrādījās, ka diakonisu kalpošanai pieteikušās jaunas sievietes no lauku draudzēm, kurām nebija pietiekamas izglītības. L. Katerfelds ļāva viņām kalpot Taborā, apmācot viņas darba gaitā, tādējādi vēlāk ļaujot viņām arī kļūt par diakonisēm.¹³³ Tā kā E. Zēzemei sākotnēji nebija medicīniskās izglītības, tad viņa kādu laiku kalpoja arī Taborā.

Nākamais Jelgavas diakonisu nama vadītājs – rektors bija Pauls Vahstmutts (*Paul Wachsmuth*, 1879–1919). Viņš vadīja iestādi grūtajā 1905. gadā, kad Jelgavas *Mutterhaus* tika ierauts revolūcijas notikumos un tam tika atņemti iztikas līdzekļi. Tad palīdzību sniedza Kaizervertas *Mutterhaus*, kam rūpēja diakonisu darbs Kurzemē.¹³⁴ 1910. gadā P. Vahstmutts saņēma LMB vadības aicinājumu kalpot par misijas vadītāju Indijā. Kaut arī viņam ļoti patika darbs Jelgavā, viņš būtu atsaucies aicinājumam, tomēr tropisko slimību institūts Hamburgā to pasludināja par neiespējamu viņa sievas veselības stāvokļa dēļ. Tas P. Vahstmutu ļoti sarūgtināja, taču kopš tā laika viņš kļuva vēl atvērtāks ārmisijas veicināšanai dzimtenē.¹³⁵ Tas, iespējams, bija vēl viens iemesls, kādēļ E. Zēzeme pievienojās Jelgavas diakonisēm, jo rektors spēja saprast viņas misijas ilgas. 1909. gadā Kurzemes sinodē P. Vahstmutts referēja par diakonisu namu un iespēju, ka šāda diakonisu kalpošana dod sievietēm jaunu, svaigu skatījumu uz ticības dzīvi un kalpošanu racionālisma laikmetā.¹³⁶

Vēl traģiskāki notikumi tika piedzīvoti Pirmā pasaules kara laikā. 1915. gada pavasarī kara dēļ Jelgava bija krievu rokās un diakonisu nams gandrīz tika slēgts, jo virsmāsa grāfiene

¹³¹ Katterfeld, 8.

¹³² Teika Putna, “Ludviga Katerfelda loma garīguma un garīgās veselības veicināšanā” (Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs, 2017), 2.

¹³³ Katterfeld, *Ludwig Katterfeld, der Bahnbrecher der Innern Mission in den baltischen Provinzen : ein Lebensbild*, 327–28.

¹³⁴ Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*, 9.

¹³⁵ Anna Katterfeld, *Paul Wachsmuth : ein Hochwegwanderer aus der Schar baltischer Märtyrer* (Mitau: Selbstverlag des Mitauer Diakonissenhauses, 1930), 10.

¹³⁶ Bernewitz, *Protokoll der im Jahre 1909 in Mitau abgehaltenen 74. Kurländischen Provinzial-Synode*, 19.

Magda Kīzerlinga (*Magda Keyserlingk*) un vecākās māsas nerunāja krieviski, bet kara laika noteikumi aizliedza vācu valodas lietojumu. Par jauno virsmāsu tika iecelta Marija Šlīpsa (*Marie Schlieps*, 1881–1919). 1915. gada augustā Jelgavu ieņēma vācieši. Varas spiediena vairs nebija, bet kara dēļ trūka resursu gan pašām diakonisēm, gan arī slimniekiem, ko viņas aprūpēja. 1918. gada novembrī Jelgava atkal nonāca krievu – šoreiz krievu boļševiku un vietējo komunistu – rokās.¹³⁷ Jau 1918. gada pavasarī Jelgavas diakonisu namā ieradās divas latviešu Sarkanā Krusta māsas, kas izrādījās nodevējas un boļševikiem ziņoja visu, kas notika diakonisu namā.¹³⁸ Balstoties uz abu Sarkanā Krusta māsu liecībām, boļševiku izmeklēšanas komisija lika arestēt un nogādāt cietumā gan rektoru, gan virsmāsu.¹³⁹ Jelgavas *Mutterhaus* rektoru P. Vahstmutu un virsmāsu M. Šlīpsu apcietināja 18. februārī. Viņiem pārmeta, ka viņi esot noindējuši kādu sarkanarmieti, kurš slimības dēļ bija tur miris.¹⁴⁰ Mariju Šlīpsu boļševiki nošāva aptuveni deviņu kilometru attālumā no Jelgavas 1919. gada 18. martā.¹⁴¹ Mācītājs P. Vahstmuta etapā aizgāja līdz Rīgai, kur viņu nošāva 1919. gada 20. martā.¹⁴² Mācītāju kopā ar vēl 50 citiem no Jelgavas atdzītajiem notiesāja Jelgavas revolucionārais tribunāls Rīgā “ārkārtējās un paplašinātās sēdes” laikā.¹⁴³ Šie notikumi īpaši ietekmēja Elizabeti Zēzemani, kuras darbs analizēts II nodaļā.

No pētītā var secināt, ka Kurzemes konsistorijā bija mācītāji, kuri atbalstīja misijas darbu un uzturēja interesi par ārmisiju amatbrāļu vidū. Tāpat arī Kurzemē bija mācītāji, kuri bija iedegušies ne tikai par ārmisiju, bet arī par iekšmisiju un it īpaši par diakonisu kalpošanu. Jelgavas *Mutterhaus* un Tabora iestāde deva iespēju iegūt medicīnisko izglītību sievietēm, tai skaitā arī misionārēm, kurām tas bija nepieciešams misijas laukā, tādējādi sasaistot iekšmisiju un ārmisiju vienotā kalpošanā. Tā kā pārējās pētāmās misionāres bija no Vidzemes, tad tālāk pētīta Vidzemes konsistorija.

1.2. Ārmisijas ievirzes Vidzemes konsistorijā

LELB arhīvā ir saglabājušies Vidzemes konsistorijas sinožu protokoli, sākot no pašas pirmās sinodes 1834. gadā. Agrīnajos protokolos neparādās ideja par misijas darbu, kaut gan

¹³⁷ Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*, 10–12.

¹³⁸ Anna Katterfeld, *Die Erste Blutzugin im Diakonissenkleide.*, Dritten Auflage (Bethel bei Bielefeld: Verlagshandlung der Anstalt Bethel, 1933), 64.

¹³⁹ Katterfeld, 65.

¹⁴⁰ Karl-Otto Schlau, *Bolschewikenzeit in Mitau 9. Januar - 18. März 1919* (Wedemark-Elze: Harro v. Hirschheydt, 1999), 39.

¹⁴¹ Schlau, 61–63; Katterfeld, *Die Erste Blutzugin im Diakonissenkleide.*, 69, 74–75.

¹⁴² Katterfeld, *Paul Wachsmuth : ein Hochwegwanderer aus der Schar baltischer Märtyrer*, 23.

¹⁴³ Schlau, *Bolschewikenzeit in Mitau 9. Januar - 18. März 1919*, 65.

viens no sinodāļiem 1834. gadā ir Straupes (*Roop*) mācītājs Georgs Gustavs Sokolovskis (*Georg Gustav Sokolowski*), kurš 1833. un 1834. gadā izdeva iknedēļas draudzes laikrakstu divu lapu formātā “Ziņas par notikumiem iekš Dieva Valstības”,¹⁴⁴ kur bija informācija arī par ārmisiju.

Pirmais, kurš sāka runāt par misiju, bija Valmieras iecirkņa Matīšu (*St. Matthiae*) draudzes mācītājs V. Girgensons (*Wilhelm Johann Friedrich Girgensohn*).¹⁴⁵ 1843. gada sinodē viņš ierosināja jautājumu par misijas darbu, par tā nozīmi un to, vai Vidzemes konsistorija gribētu un varētu uzņemties misijas darbu.¹⁴⁶ Sinodes noslēgumā ideja par misijas darbu tika pieņemta ar prieku, taču neuzspiežot nevienam mācītājam individuāli piedalīties un uzdodot par to runāt atsevišķo iecirkņu sinodēs.¹⁴⁷ Nākamajā gadā Opekalna mācītājs K. Kīglers (*Christoph Eduard Hermann Moritz Kügler*) sniedza priekšlasījumu par misiju, īpaši norādot uz četriem galvenajiem punktiem: “Kungs bija uzdevis misiju; pagāniem tā ir vajadzīga; no misijas darba Baznīca pati iegūst bezgalīgas svētības un stiprina patriotismu; misijas lauks vēl ir ļoti liels.”¹⁴⁸ Nākamās astoņus gadus par misiju neviens nerunāja, jo mācītājs V. Girgensons nomira, bet mācītājs K. Kīglers kādu laiku nepiedalījās sinodēs, tomēr ir liecība, ka 1846. gadā no Rīgas tika sūtīti 320 tāleri uz LBM,¹⁴⁹ tātad atbalsts misijai bija.

No 1852. līdz 1857. gadam par misiju tika runāts tikai laiku pa laikam, kad bija kāda ārēja ietekme. Piemēram, 1852. gadā tika lasīta mācītāja K. Dēbnera (*Christian August Carl Döbner*) vēstule par misiju Ķīnā un, gatavojoties nākamajai sinodei, tika piedāvāts pārdomāt jautājumu gan par to, ka misija pašlaik ir sajūtama tikai kā maznozīmīgs līdzeklis, gan arī par to, kas būtu jādara, lai misija atgūtu dabisko – centrālo – vietu baznīcā.¹⁵⁰ Tomēr nākamajā gadā tika risināti citi jautājumi. 1854. gadā sinodē piedalījās misionārs Hugo Hāns (*Carl Hugo Hahn*) no Dienvidāfrikas un stāstīja par misijas darbu, taču arī tas neveicināja sinodes interesi

¹⁴⁴ Latvijas Nacionālajā Bibliotēkā ir pieejami visi 104 numuri. G[eorgs] G[ustavs] Sokolowski, “Mihļi tizzibas beedri!”, *Latviešu Avīzes* 51 (1832. gada 22. decembrī): 5–6.

¹⁴⁵ K. E. Vinters, *Matīšu baznīca 1687.-1937. Par piemiņu 1937. g. 21. septembrim* (Valmiera: J. Dūnis, 1937), 18; *Protokoll der im Jahre 1847 zu Walk abgehaltenen vierzehnten allgemeinen Synode des Livländischen Consistorial Bezirks* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1847), 14.

¹⁴⁶ *Protokoll der zehnten Livländischen Provinzial Synode in Walk* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1843), 10–11.

¹⁴⁷ *Protokoll der zehnten Livländischen Provinzial Synode in Walk*, 16.

¹⁴⁸ *Protokoll der elfften Livländischen Provinzial Synode in Wenden* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1844), 18.

¹⁴⁹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 23.

¹⁵⁰ *Protokoll der achtzehnten Livländischen Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1852* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1852), 23.

par misijas darbu, izņemot to, ka tika nolemts sūtīt viņam ziedojumus.¹⁵¹ H. Hāns, līdzīgi kā citi vācu misionāri, misijā saredzēja “tautas Baznīcas” modeli, kurā civilizācija bija absolūta nepieciešamība, un viņš uzskatīja, ka, lai evaņģelizācija būtu sekmīga, aizsniedzamo cilvēku prāti vispirms ir attiecīgi jāsaprot.¹⁵² 1856. gada sinodē piedalījās jau pieminētais misijas direktors K. Grauls no Leipcigas. Viņa ietekmē sinodē tika apskatīts darbs “par konfesionālās misijas jēdzienu un pienākumu”,¹⁵³ kas tālāk tika nodots izskatīšanai iecirkņu sinodēs. Tieši konfesionālā ārmisija jeb ārmisija, ko veica konkrētas kristīgās konfesijas, bija viena no galvenajām 19. gadsimta misijas pazīmēm, un tā bija viena no problēmām, ko vispasaules misijas konference Edinburgā 1910. gadā mēģināja risināt, runājot par Baznīcu vienotību. Tā kā bija vērojama konfesiju sacensība un “savu” misijas teritoriju patronāža, tad šī bija būtiska tālaika problēma. Konfesionāla misija bija arī Barmenas–Reinas misijas un LMB pamatā. Tāpat sinodē tika apspriests jautājums par regulāru misijas žurnālu latviešu valodā kā pielikumu “Latviešu Avīzēm”. To ieteica viesis no Kurzemes konsistorijas, jau pieminētais mācītājs G. Grīners.¹⁵⁴

Par nopietnu Vidzemes konsistorijas mācītāju pievēršanos ārmisijai var runāt, sākot no 1857. gada, kad vienā sinodē bija četru mācītāju priekšlasījumi un priekšlikumi par ārmisiju. Pirmais bija jau iepriekš minētais, tolaik jau Mazsalacas (*Salisbury*) mācītājs K. Kīglers, kurš nolasīja eseju “Par konfesionālās misijas jēdzienu un pienākumu” („*Über Begriff und Pflicht der confessionellen Mission*”), norādot, ka misijas darbs nav tikai indivīdu uzdevums, bet gan visas draudzes pienākums, kā arī aicināja pievienoties Leipcigas luterāņu misijai.¹⁵⁵ Viņam pievienojās mācītāji T. Heuslers (*Theodor Johann Häussler*) no Aizkraukles (*Ascheraden*) un J. Braunšveigs (*Johann Julius Hugo Braunschweig*) no Valmieras, kuri sniedza pārskatu par konfesionālo luterāņu misiju Austrumindijā, par kastu atšķirībām Indijā un izteica atbalstu sadarbībai ar Leipcigas misiju.¹⁵⁶ Kā pēdējais par misiju referēja Raunas (*Ronnerburg*) mācītājs Emīls Sokolovskis (*Emil Georg Hermann Sokolowski*),¹⁵⁷ kurš arī kļuva par Vidzemes sinodes

¹⁵¹ *Protokoll der zwanzigsten Livländ. Provinzial Synode zu Wolmar* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1854), 8.

¹⁵² David Jacobus Bosch, *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*, Sixteenth printing, August 2011 (Maryknoll, NY: Orbis Books, 1991), 296–97.

¹⁵³ *Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1856), 8.

¹⁵⁴ *Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856*, 12.

¹⁵⁵ *Protokoll der 23sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857* (Rīga: Müllerschen Buchdruckerei, 1857), 19.

¹⁵⁶ *Protokoll der 23sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857*, 19.

¹⁵⁷ Cēsu Centrālā bibliotēka, “Emīls Georgs Hermanis Sokolovskis. Novadnieks. Novadpētniecība.”, skatīts 2024. gada 6. septembrī,

misijas referentu. Viņš uzsvēra, ka iecirkņu sinodes ir piedalījušās misijas darbā, ka gandrīz visās draudzēs togad svinēti misijas svētki un daudzās vietās notikušas ikmēneša misijas stundas gan latviešu, gan vācu draudzēs.¹⁵⁸ Sinode nolēma sūtīt ziedojumus Leipcigas misijai un rosināt arī Kurzemes sinodi pievienoties šim misijas darbam, kā arī noturēt misijas gadu visa gada garumā un par misiju mācīt arī bērniem skolās.¹⁵⁹

No 1844. gada sinodes, kurā mācītājs K. Kīglers dāvāja zināmu teoloģisku pamatu misijai, līdz pat 1860. gadam sinožu protokolos nav atrodamā informācija par misijas motivāciju. Vienīgās diskusijas ir par to, vai misijai vienkārši jābūt protestantu misijai (tad varētu pievienoties jebkurai misijas biedrībai) vai arī konfesionālai (tad dabiska būtu sadarbība ar Leipcigas misiju, kā tas arī notika).¹⁶⁰ 1860. gadā latviešu mācītājs Juris Neikens no Dikļiem sinodē sniedza plašāku misijas pamatojumu, norādot uz paklausību Kristus dotajam uzdevumam no Mt 28:18-20 un to, ka uzticīga paklausība sniedz svētības. Viņš izteica vēlmi, lai “Vidzemes Baznīca varētu upurēt ne tikai lūgšanas un naudu, bet varētu pierādīt paklausību, nosūtīt misionārus, kas ir labāk nekā upuris”.¹⁶¹ Pēc mācītāja E. Sokolovska nāves 1869. gadā nākamais misijas referents mācītājs Johans fon Holsts (*Johann von Holst*) no Cēsīm (*Wenden*) arī lietoja šo pašu Rakstu vietu misijas motivācijai.¹⁶² 1862. gadā par misionāru kalpošanai Indijā tika iesvētīts vidzemnieks – domājams vācbalts – Arnolds Nerliņš (arī *Nerling*), un viņš savā aprakstā kā misijas pamatojumu minēja evaņģēlija gaismas nešanu pagāniem.¹⁶³

1888. gada sinodē prāvests Emīls Kēlbrants (*Emil August Carl Kaehlbrandt*) sniedza pārskatu par “pagānu misijas statusu kopumā un jo īpaši Leipcigas misiju Indijā”, kā arī jau tad izskanēja aicinājums palielināt darbaspēku “pagānu misijas” jomā.¹⁶⁴ Dažās sinodēs bija tikai īsas atskaites par misijas darbu un sadarbību ar LMB, apskatot arī misijas teoloģisko

<http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/novadp%C4%93tniec%C4%ABba/novadnieki/novadnieks.html?id=375>.

¹⁵⁸ *Protokoll der 23sten Livl. Provincial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857*, 19.

¹⁵⁹ *Protokoll der 23sten Livl. Provincial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857*, 21.

¹⁶⁰ *Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856*, 8; *Protokoll der 23sten Livl. Provincial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857*, 19–21; *Protokoll der 25sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1859* (Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1859), 15.

¹⁶¹ *Protokoll der 26sten Livl. Provinzial Synode gehalten zu Wolmar im Jahre 1860* (Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1860), 11.

¹⁶² Hollman, “Die 35. Livländische Provinzialsynode”, no *Dorpater Zeitschrift für Theologie und Kirche*, sag. Th[eodosius] Harnack (Dorpat: W. Gläfers Verlag, 1869), 560–62; Hollman, “Die 36. Livländische Provinzialsynode”, no *Dorpater Zeitschrift für Theologie und Kirche*, sag. Gustav Moritz von Engelhart (Dorpat: W. Gläfers Verlag, 1870), 501–4.

¹⁶³ *Protokoll der 28sten Livländ. Provinzial Synode, gehalten zu Wolmar im Jahre 1862* (Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1862), 8–12.

¹⁶⁴ H. Girgensohn, *Protokoll der 54. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1888, vom 11. bis 15. August* (Riga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1888), 7.

pamatojumu. Piemēram, 1889. gadā pēc prāvesta E. Kēlbranta un Tērbatas profesora A. Etingena (*Alexander von Oettingen*) priekšlasījumiem sinode nolēma, ka ir “jālieto misijas sprediķi un misijas stundas, kā arī jādod brīvprātīgas dāvanas misijai, Dieva Valstības un mīlestības darbam, kuru pavēlēja Kungs Mt 28:19 un no kura kristīgā Baznīca un līdz arī to arī mūsu Vidzemes evaņģēliskā Baznīca nevar atkāpties un neatkāpsies”.¹⁶⁵ 1897. gadā misijas referents virsmācītājs E. Kēlbrants nolasīja referātu par tēmu “Pagānu misija” un aicināja Vidzemes konsistoriju veikt misijas darbu tāpēc, ka tas ir brīvas ticīgās draudzes mīlestības darbības jautājums.¹⁶⁶ 1900. gadā ieskanējās vēl viena šī laikmeta “tradicionālā” Rakstu vieta, kad E. Kēlbrants sniedza pārskatu par misijas darbu, balstoties uz Mt 24:14 un pieminot arī ienaidu pret Kristus Baznīcu un tās asins lieciniekiem.¹⁶⁷

Līdz 1902. gadam kā sinodes misijas referents darbojās Jaunpiebalgas un vēlāk Rīgas Sv. Pētera draudžu mācītājs prāvests Emīls Kēlbrants. 1902. gadā viņa amatu pārņēma Straupes (*Roop*) mācītājs Pauls Kīglers (*Paul Friedrich Joseph Kügler*),¹⁶⁸ kura tēvs savā laikā arī kalpoja kā misijas referents, tomēr viņa kalpošana nebija ilga, jo viņš mira tajā pašā gadā. P. Kīglera vietā par sinodes misijas referentu ievēlēja Tērbatas Universitātes sludinātāju maģistru G. Hānu (*Gotthilf Traugott Hahn*), bet par viņa vietnieku – virsmācītāju V. Vitroku (*Viktor Wittrock*),¹⁶⁹ līdz viņus 1906. gadā nomainīja mācītājs P. Valters (*Paul Ferdinand Walter*) no Kodaveres Igaunijā,¹⁷⁰ bet 1910. gadā – mācītājs H. Neperts (*Hermann Alexander Neppert*) no Tērbatas.¹⁷¹

Arī šo misijas referentu laikā katru gadu tika sniegti dažādi ziņojumi par ārmisijas stāvokli, bieži vien arī ziņojumi tieši par LMB. Būtiski atzīmēt, ka bija draudzes, kas vēlējās sūtīt ziedojumus kādām citām misijām, ne tikai LMB (pārsvarā viņiem zināmu misionāru dēļ), bet vairāki sinodes mācītāji norādīja, ka ir “juridisks un morāls pienākums novirzīt ziedojumus

¹⁶⁵ Fr. Hollman, *Protokoll der 55. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk im Jahre 1889, vom 7. bis 12. September* (Riga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1890), 8.

¹⁶⁶ Fr. Hollman, *Protokoll der 63. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wenden vom 10. bis zum 15. October 1897* (Riga: W. F. Häcker, 1898), 7.

¹⁶⁷ Th. Gaechtgens, *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Fellin vom 23. bis zum 28. August 1900* (Riga: W. F. Häcker, 1900), 16.

¹⁶⁸ Gustav Oehr, *Protokoll der 68. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 28. August bis zum 2. September 1902* (Riga: W. F. Häcker, 1902), 18.

¹⁶⁹ Gustav Oehr, *Protokoll der 69. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wenden vom 20. bis zum 26. August 1903* (Riga: W. F. Häcker, 1903), 19.

¹⁷⁰ Th. Gaechtgens, *Protokoll der 72. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar vom 24. bis zum 29. August 1906* (Riga: Livländischen Gouvernements Typographie, 1906), 20.

¹⁷¹ Th. Gaechtgens, *Protokoll der 76. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Fellin vom 18. bis zum 23. August 1910* (Riga: W. F. Häcker, 1911), 21.

Leipcigai. Citur jāsūta tikai dāvanas ar īpašu mērķi”.¹⁷² Tas liecina, ka bija aktīva sadarbība gan ar LMB, gan arī ar kādām citām misijas biedrībām, līdz ar to var spriest, ka doma par ārmisiju draudzēs tika uzturēta.

Jāpieņem, ka tieši sadarbību ar LMB un ārmisijas lomu Vidzemes sinodē veicināja LMB direktoru Dr. J. Hardelanda (1882) un K. fon Švarca (*Karl von Schwartz*, 1892)¹⁷³ vizītes, veidojot un attīstot Vidzemes konsistorijas saiknes ar Leipcigu. 1898. gadā sinodē piedalījās misionārs H. Kurcs (*H. Kurtz*) no Rietumāfrikas.¹⁷⁴ Šis notikums noteikti stiprināja starptautisku sadarbību un bija atgādinājums par ārmisiju. Var pieņemt, ka Ernsta Brucera (*Ernst Brutzer*) ordinēšana par mācītāju 1900. gadā un nosūtīšana misijā uz Austrumāfriku ar LMB starpniecību,¹⁷⁵ kā arī viņa dalība 1905. gada sinodē Vidzemē un stāsti par misiju bija pietiekami nozīmīgi, lai šai jomai piesaistītu ievērojami lielāku uzmanību.¹⁷⁶

No pētītā ir iespējams secināt, ka Vidzemes konsistorija, kad tika saskatīta misijas darba nepieciešamība, darbojās saskaņā ar tā laika misijas paradigmu par paklausību Lielajai pavēlei (Mt 28:18-20), kā arī ar ideju par pagāniem un evaņģēlija nešanu.

Vidzemes konsistorijas darbībā vairāk redzams uzsvars uz sieviešu kalpošanu misijā. Kaut arī luteriskajā Baznīcā sievietēm nebija lielas vietas kalpošanā, tieši LMB bija viena no tām, kas veicināja sieviešu kalpošanu misijas darbā.¹⁷⁷ 1896. gadā Vidzemes sinodē mācītājs Gustavs Klēmanis (*Gustav Cleemann*) no Piņķiem (*Pinkenhof*) lasīja lekciju par “sieviešu misionāru darbību”, jo kāda viņa draudzes locekle bija iestājusies LMB kalpošanā. Viņš sinodē mudināja mācītājus organizēt neformālas sieviešu sapulces, lai veicinātu interesi par misiju un misijas kalpošanu.¹⁷⁸ G. Klēmanis par šo tēmu referēja arī 1897. gadā, aicinot sieviešu misijas kalpošanu apspriest iecirkņu sinodēs.¹⁷⁹ 1898. gadā viņš norādīja, ka Vidzemes pirmā LMB

¹⁷² Th. Gaetgens, *Protokoll der 75. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Dorpat vom 2. bis zum 8. September 1909* (Riga: W. F. Häcker, 1910), 27.

¹⁷³ Fr. Hollman, *Protokoll der 58. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1892 vom 19. bis 25. August* (Riga: W. F. Häcker, 1893), 11.

¹⁷⁴ Fr. Hollman, *Protokoll der 64. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 19. bis zum 24. August 1898* (Riga: W. F. Häcker, 1899), 5.

¹⁷⁵ Gaetgens, *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Fellin vom 23. bis zum 28. August 1900*, 25.

¹⁷⁶ Gustav Oehrn, *Protokoll der 71. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 21. bis zum 25. August 1905* (Riga: Livländischen Gouvernements Typographie, 1905), 13.

¹⁷⁷ J. Mallika Punniyavathi, “Contribution of Swedish Missionaries for Women’s Development in the Field of Social Recognition in Tamilnadu (India)”, *Research on Humanities and Social Sciences* 5, nr. 3 (2015): 65–73.

¹⁷⁸ Fr. Hollman, *Protokoll der 62. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 14. bis zum 20. August 1896* (Riga: W. F. Häcker, 1896), 24.

¹⁷⁹ Gaetgens, *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Fellin vom 23. bis zum 28. August 1900*, 19.

misionāre Hildegarde Procela kalpo tālajā misijas laukā tamilu vidū Indijā.¹⁸⁰ LMB iedvesmota, taču vietu trūkuma dēļ Leipcigā caur Barmenas–Reinas misiju Sumatras salā desmit gadus (1899–1910) kalpoja Auguste Vietnieka.¹⁸¹ Rīdziniece Johanna Paula 1922. gadā devās uz Indiju.¹⁸² Vēlāk šo kalpošanu pārņēma arī Zviedrijas Baznīcas misija, kas deva iespēju kalpot arī LELB bīskapa Kārļa Irbes meitai Annai.¹⁸³ Šo misionāru kalpošana tālāk pētīta II nodaļā.

Tomēr ir jāatzīmē, ka dažkārt Vidzemes konsistorijā sieviešu misionāru loma netika ievērota. Piemēram, 1911. gada sinodē misionārs H. Fukss ziņoja par savu darbu Austrumāfrikā, un sinodāļiem ļoti patika viņa aizraujošais stāstījums.¹⁸⁴ Taču nekur netika pieminēts, ka arī H. Fuksa sieva Klāra Vegnere bija misionāre 1906. un 1907. gadā un ka tikai laulības dēļ viņai bija jāatstāj oficiālais misionāres darbs LMB.

1913. gada sinodē notika diskusija par sievietēm misionārēm un diakonisēm. Bija radušās neskaidrības starp Vidzemes konsistorijas misijas referentu un LMB direktoru, un sinode vēlējās, lai sievietes vairs nepieņem misijā, kamēr šis jautājums nav ticis atrisināts.¹⁸⁵ Iespējams, tas bija saistīts ar misionāri E. Zēzemani, kura pēc pirmā misijas kalpošanas posma Āfrikā kļuva par diakonisi, kā tas analizēts II nodaļā.

Brāļu draudžu ietekme uz misijas darbu

Henhūtieši jeb Brāļu draudzes (BD) bija starptautiska kustība, kas jau no pašiem iesākumiem bija vērsta uz misijas darbu. Ziņas par misiju ir atrodamas vēstulēs un ziņojumos, kas sūtīti uz Hernhūti. Rokrakstos šie ziņojumi izplatījās arī Vidzemē.¹⁸⁶ Hernhūtiešu piētisms ar savu uzsvāru uz personīgām attiecībām ar Jēzu veda misijas darbā.¹⁸⁷ Galvenais uzdevums, ko BD kustība saskatīja savā darbībā, bija: vest cilvēkus pie Jēzus Kristus kā Pestītāja, taču to darīt pēc iespējas pazemīgi, lai ikviens var piedzīvot Dieva žēlastību.¹⁸⁸

¹⁸⁰ Hollman, *Protokoll der 64. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 19. bis zum 24. August 1898*, 18.

¹⁸¹ Weetneek, “Pie batakū tautas Sumatras salā”, 1911. gada 23. aprīlī.

¹⁸² Irbe, “Žēlastības kunga ciems”.

¹⁸³ Ēce, “Anna Irbe un misijas darbs Karunagarapuri”.

¹⁸⁴ Th. Gahtgens, *Protokoll der 77. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Walk vom 24. bis zum 29. August 1911* (Rīga: W. F. Häcker, 1911), 21.

¹⁸⁵ Th. Gahtgens, *Protokoll der 79. Livländischen Provinzialsynode, gehalten in Wolmar vom 21. bis zum 27. August 1913* (Rīga: W. F. Häcker, 1914), 19.

¹⁸⁶ Beata Paškevica un Pauls Daija, “Ieskats izstādē “Modināšana. Stāsts par hernhūtiešiem””, no *Izstādes izdevums. Modināšana. Stāsts par hernhūtiešiem.*, sag. Maija Treile (Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2022), 53.

¹⁸⁷ Ian M. Randall, *Communities of Conviction: Baptist Beginnings in Europe* (Schwarzenfeld, Germany: Neufeld Verlag, 2009), 38.

¹⁸⁸ Gundars Ceipe, *Latvijas Brāļu draudzes vēsture 1918-1940* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010), 39.

1729. gadā Vidzemē, Valmieras apkārtnē, darbību sāka pirmie vācu brāļi no Hernhūtes. Viņu darbs desmit gadu garumā nenesa ievērojamus panākumus, līdz 1739. gada Vasarsvētkos latviešu vidū sākās liela atmoda.¹⁸⁹ Mācītājs K. Kundziņš rakstīja, ka “Brāļu draudzes Vidzemē pieder mūsu draudžu evaņģēliskās dzīves atmodas laikmetam astoņpadsmitajā gadusimtenī”.¹⁹⁰

Vācu luterānis Filips Jākobs Špēners (1635-1705) ir uzskatāms par piētisma aizsācēju 17. gadsimtā, un BD kustības saknes ir rodamas piētismā. Piētisma garīgā tradīcija tālāk turpinājās ar grāfu fon Cincendorfu un Hernhūtes kopienu Vācijā, kas no 1727. gada piedzīvoja atmodu. Ar šo atmodu sākās protestantu misijas aktivitātes, kas sniedzās tālu aiz Eiropas robežām.¹⁹¹

Kā viens no galvenajiem 19. gadsimta BD atbalstītājiem jāmin mācītājs, prāvests, Vidzemes konsistorijas sinodālis Kārlis Kundziņš (1850–1937). 1880. gadā K. Kundziņš kļuva par izteikti hernhūtiskā Smiltenes novada evaņģēliski luteriskās draudzes mācītāju¹⁹² un kalpoja šajā draudzē līdz mūža beigām 1937. gadā.¹⁹³ Pētnieks Gundars Ceipe K. Kundziņu raksturo sekojoši: “Kārlis Kundziņš bija leģendāra personība un visaugstākā līmeņa autoritāte Latvijas Evaņģēliski luteriskajā baznīcā, kandidāta gadu praksē pie viņa pavadīja vairāk nekā 50 jauno luterāņu mācītāju. Ir pamats apgalvot, ka mācītājs Kārlis Kundziņš latviešu luteriskajā baznīcā būtiski nostiprināja sapratni par Brāļu draudzes kustību un izveidoja pret to labvēlīgu attieksmi.”¹⁹⁴

Pētnieks G. Straube norāda, ka tieši BD misijas ietekmē 18. gadsimtā Baltijā sākās sieviešu sociālā statusa izmaiņas, aptverot gan latviešu zemnieces, gan vācietes. Vācu sievietēm emancipācija deva iespēju sevi pilnveidot apgaismības kustībā un citās sabiedriskās aktivitātēs, savukārt latviešu sievietes kļuva par sabiedriskajām darbiniecēm un skolotājām. Lai gan viņu darbība vēl notika dzimuma ierobežotā vidē, tas bija pirmais solis uz sieviešu garīgo un sociālo atbrīvošanos.¹⁹⁵

¹⁸⁹ Ceipe, 39.

¹⁹⁰ Kārlis Kundziņš, *Mana mūža gājiens : atmiņas un apcerējumi* (Rīga: Rīgas latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, 1935), 157.

¹⁹¹ Randall, *Communities of Conviction*, 37.

¹⁹² Kundziņš, *Mana mūža gājiens : atmiņas un apcerējumi*, 113.

¹⁹³ V. Dūnis, “Valkas iecirkņa prāvests K. Kundziņš”, *Svētdienas Rīts* 48 (1937. gada 28. novembrī): 379–80.

¹⁹⁴ Ceipe, *Latvijas Brāļu draudzes vēsture 1918-1940*, 79.

¹⁹⁵ Gvido Straube, *Latvijas brāļu draudzes diārijs: (jaunākais noraksts) jeb hernhūtiešu brāļu draudzes vēsture Latvijā* (Rīga: N.I.M.S., 2000), 106.

1.3. Secinājumi par konsistoriju darbu

Novērojot abu konsistoriju darbību, ir iespējams secināt, ka ārmisijas jautājumi tika apskatīti drīz pēc konsistoriju izveidošanas. Bieži vien to izraisīja ārēja ietekme – kāda misionāra vizīte vai misijas biedrību vadītāji, kuri apmeklēja Baltiju un sniedza priekšlasījumus Kurzemes un Vidzemes luterāņu konsistoriju sinodēs.

Tāpat iespējams secināt, ka ārmisija Kurzemes un Vidzemes luterāņu baznīcā norisinājās tad, kad bija kāds, kuram tā bija svarīga un kurš bija uztvēris to kā savu personīgo aicinājumu. Kaut arī ikviens mācītājs varēja lasīt Bībeli, nebija pašsaprotami, ka ikviens uztvertu misijas darbu kā personīgu atbildību. Abās konsistorijās bija šādi atsevišķi vīri, kuri veicināja interesi par misijas darbu pārējo amatbrāļu vidū.

Galvenā sadarbība ārmisijā Kurzemes un Vidzemes konsistorijai bija ar Leipcigas misijas biedrību. Ar šīs biedrības palīdzību 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā tika sūtīta lielākā daļa misionāru no Kurzemes un Vidzemes. Līdz ar to turp tika sūtīta arī lielākā daļa ziedojumu ārmisijai. Ārmisija bija arī tā joma, kas veicināja sieviešu kalpošanu Baznīcā.

2. Ārmisijas teoloģiskais pamatojums

Lai izprastu misijas teoloģisko pamatojumu un īpaši idejas par ārmisiju minētajā laika posmā, nepieciešams neliels atskats kristīgās baznīcas vēsturē, jo kristīgā misija vienmēr ir darbojusies konkrētā vēsturiskajā kontekstā. Ievērojamākais 20. gadsimta misiologs Deivids Bošs (*David Jacobus Bosch*) darbā “*Transforming Mission*”¹⁹⁶ un arī Gordona Konvela teoloģiskā semināra prezidents Skots Sankvists (*Scott W. Sunquist*) grāmatā “*Understanding Christian Mission*”¹⁹⁷ norāda, ka dažādos vēsturiskajos posmos baznīca piedzīvojusi dažādas teoloģiskās paradigmas attiecībā uz misijas darbu, līdz ar to dažādos laika posmos bijis atšķirīgs pamatojums, kādēļ veikt misijas darbu. Šīs paradigmas balstījās dažādās Bībeles rakstvietās, taču ir jāsaprot, ka dažādos laikos un vietās cilvēki ir arī lasījuši Bībeles tekstu ar atšķirīgu skatījumu. Misiologs Endrjū Volss (*Anrew F. Walls*) norāda, ka ik laikmets

¹⁹⁶ Bosch, *Transforming Mission*.

¹⁹⁷ Scott W. Sunquist, *Understanding Christian Mission. Participation in Suffering and Glory* (Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013).

un ik kopiena izvēlas savas galvenās Rakstu vietas, pievēršot lielāku uzmanību tiem pantiem, kas vislabāk uzrunā kopienu viņu laikā.¹⁹⁸ Līdzīgi ir arī ar misijas teoloģisko pamatojumu.

Šajā nodaļā apskatīti avoti un domas par ārmisijas idejām 19. gs. beigās, ko sauca arī par “Lielo protestantu misijas gadsimtu”.¹⁹⁹ Līdz ar to šajā nodaļā vispirms apskatītas misijas idejas un vēsture Eiropā minētajā laika posmā, it īpaši misioloģijas aizsākums Vācijā, misijas sadarbība ar koloniālajiem spēkiem, kā arī lietotā terminoloģija. Pēc tam notiek pievēršanās misionāru sieviešu kalpošanas teoloģiskajam pamatojumam, īpaši analizējot Gustava Varneka, Teodora Kristlība un Augusta Šreibera darbus.

2.1. Misijas idejas un vēsture Eiropā

Rakstītas misijas vēstures trūkums nav tikai Latvijas problēma. Diezgan ilgi misija un misijas vēsture kā teoloģijas nozare arī citās valstīs ir cietusi no uzmanības un vietas trūkuma. D. Bošs norādījis, ka daudzus gadsimtus bija tikai viena teoloģijas disciplīna, kas vēlāk Frīdriha Šleiermahera ietekmē sadalījās četrās disciplīnās: “Bībele (teksts), baznīcas vēsture (vēsture), sistemātiskā teoloģija (patiesība) un praktiskā teoloģija (pielietojums)”.²⁰⁰ Tā kā 19. gadsimtā sāka attīstīties protestantu misijas darbs, tika atklāti jauni misijas lauki un radās nepieciešamība pēc misijas darba teoloģiskā pamatojuma.

Angliski runājošās zemēs misijas darbam bija senākas saknes, un tajā arī sievietēm bija ievērojama loma. Pirmās britu misionāres bija misionāru sievas, taču arī neprecētas sievietes tika sūtītas misijas laukā jau 19. gadsimta sākumā.²⁰¹ Vāciski runājošajās zemēs šis process aizsākās krietni vēlāk, taču vācu teologi lika pamatus misioloģijai. Ir jāpiekrīt pētniecei D. Robertai (*Dana L. Robert*), kad viņa uzsver, ka “kristīgās misijas vēsturei ir jākoncentrējas uz sievietēm, jo lielākā daļa kristiešu pasaulē ir sievietes”.²⁰² Tādēļ tālāk apskatīti vācu teologu uzskati par kristīgo misiju un sieviešu vietu tajā.

¹⁹⁸ Andrew F. Walls, “The Gospel as Prisoner and Liberator of Culture. Is There a “Historic Christian Faith”?”, no *Landmark Essays in Mission and World Christianity*, sag. Robert L. Gallagher un Paul Hertig (Maryknoll, NY: Orbis Books, 2009), 142.

¹⁹⁹ Stephen Neill, *A History of Christian Missions*, sag. Owen Chadwick, Revised (Penguin Books, 1991), 204–12; Bosch, *Transforming Mission*, 244.

²⁰⁰ Bosch, *Transforming Mission*, 490.

²⁰¹ Thomas Timpson un Jemima Thompson, *Memoirs of British female missionaries: with a survey of the condition of women in heathen countries* (London: William Smith, 1841), xi, 139–51.

²⁰² Dana L. Robert, *Christian Mission: How Christianity Became a World Religion* (Newark: John Wiley & Sons, Inc., 2009), 141.

Tieši vācu teologs Gustavs Varneks (*Gustav Adolf Warneck*, 1834–1910) tiek uzskatīts par modernās misioloģijas pamatlicēju.²⁰³ G. Varneks mācīja Halles universitātē, kas bija vācu piētistu centrs, kā arī modernās protestantu misijas kustības mājvieta. Viņš pārstāvēja trīs lielas tradīcijas: konfesionāli luterisko, piētisko un vācu kulturālo protestantismu.²⁰⁴ 1871. gadā G. Varneks kļuva par lektoru Reinas misijas seminārā Barmenā²⁰⁵ un 1874. gadā nodibināja avīzi “*Allgemeine Missions Zeitschrift*”, kurā tika publicēta gan informācija par notikumiem dažādos misijas laukos, gan atspoguļots misijas teoloģiskais pamats.²⁰⁶ Mūža beigās viņš savas teoloģiskās idejas par misiju apkopoja galvenajā darbā “*Evangelische Missionslehre*”,²⁰⁷ ko var uzskatīt par pirmo misijas teorijas studiju. Darba pirmajā daļā G. Varneks sniedza misijas darba definīciju, kā arī misijas doktrīnu. Viņš, būdams 19. gs. pārstāvis, saskatīja kristietības absolūto pārākumu pār citām reliģijām, kas pats par sevi bija pietiekams misijas pamats.²⁰⁸ G. Varneks uzsvēra arī biblisko pamatu – to, kā Vecā Derība, Jēzus un arī Pāvils pamato misijas darba nozīmīgumu.²⁰⁹ Kā pamatu sūtīšanai misijā teologs redzēja Lielo pavēli no Mt 28:18-20,²¹⁰ kas bija viens no galvenajiem misijas tekstiem 19. gs. beigās, tomēr viņš koncentrējās uz Pāvila tekstiem kā galveno misijas pamatu. Tā kā G. Varneka devums ir ļoti nozīmīgs, nākamajā apakšnodaļā pētīts viņa teiktais par sievietēm misijā.

Pateicoties G. Varneka un viņa sekotāju ietekmei, dažādās Eiropas un arī ASV universitātēs izveidojās atsevišķas misioloģijas nodaļas. Tomēr tās bieži kļuva par teoloģijas “ārlietu departamentu” un nonāca izolācijā, pārējām teoloģijas jomām nesadarbojoties ar misioloģiju.²¹¹ Pētniece Beāte Eilenhofere-Mane (*Eulenhoefer-Mann*) norāda, ka misijas vēsturi, kas ir daļa no vispārīgās Baznīcas vēstures, vairāk pēta antropologi, etnologi, sociālie un sekulārie vēsturnieki, nekā baznīcas vēsturnieki.²¹² Līdz ar to nav pārsteiguma, ka par

²⁰³ Johannes Verkuyl, *Contemporary Missiology: An Introduction* (Grand Rapids, Mich: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1978), 13; Craig Ott, Stephen J. Strauss, un Timothy C. Tennent, *Encountering Theology of Mission: Biblical Foundations, Historical Developments, and Contemporary Issues*, Encountering Mission edition (Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2010), xxvi.

²⁰⁴ Sunquist, *Understanding Christian Mission. Participation in Suffering and Glory*, 113.

²⁰⁵ Beate Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)* (Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2010), 101.

²⁰⁶ Verkuyl, *Contemporary Missiology*, 13.

²⁰⁷ Gustav Warneck, *Evangelische Missionslehre: Ein Missionstheoretischer Versuch* (Gotha: F. A. Oerthes, 1897).

²⁰⁸ Šeit un vēlāk atsaucies uz atjaunoto G. Varneka izdevumu: Gustav Warneck, *Evangelische Missionslehre: Ein missionstheoretischer Versuch. Band I*, Bearbeitet und neu herausgegeben von Friedemann Knödler (Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft Culture and Science Publ. Dr. Thomas Schirmmayer, 2015), 7–30.

²⁰⁹ Warneck, 107–88.

²¹⁰ Warneck, 58–60.

²¹¹ Bosch, *Transforming Mission*, 491–92.

²¹² Beate Eulenhoefer-Mann, “Missionary Work of Single German Women in China from 1886-1914: A Comparison between Missiological Theory and Praxis on the Mission Field” (Pasadena, CA, Fuller Theological Seminary, 2003), 2.

misijas vēsturi – un it īpaši sieviešu misionāru kalpošanu – nav pieejams tik daudz materiālu, kā tas ir citās teoloģijas jomās.

Misijas vēstures un misioloģijas avotu ir mazāk kā citās teoloģijas nozarēs. Vēl mazāk ir darbu, ko rakstījušas sievietes. Viens no senākajiem vācu misijas vēstures pētījumiem no sievietes skatpunkta ir pētnieces Dr. Ģertrudes Vasercūgas-Trēderes (*Gertrud Wassrzug-Traeder*) darbs 1927. gadā, kas arī pētīts šajā nodaļā.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā misijas vēstures pētniecību sarežģītu padarīja misijas biedrību sadarbība ar dažādajiem koloniālajiem spēkiem. B. Eilenhofere-Mane arī norādījusi, ka koloniālais aspekts rada aizspriedumus pētījumos, kā arī aizspriedumus par misionāru aktivitātēm.²¹³ To pierāda arī LMB 2021. gada simpozijs “*Climbing high mountains. Colonial entanglements & postcolonial reflections*” un tā paša gada trešais misijas izdevums.²¹⁴ Pētnieks Maikls Nībauers (*Michael Niebauer*) paudis, ka, lai arī evaņģēlija pasludināšana notika, tas dažkārt norisinājās piespiedu kārtā, sadarbībā ar koloniālajām valdībām un to atbalstu, ar piespiedu kristībām, un tādējādi dažkārt tika atmesta morālā un tikumiskā vērtība.²¹⁵ Taču sievietes parasti nebija iesaistītas koloniālajā pārvaldē, un viņas pārsvarā nepieņēma nekādus lēmumus, līdz ar to šis jautājums darbā netiek dziļāk pētīts, izņemot, lai atklātu misionāru kalpošanas vēsturisko un kultūras kontekstu.

Vēl viens pārmetums misijas darbam minētajā laika posmā ir kultūru izpostīšana. Misioloģijā šie ir indigenizācijas, adaptācijas un akomodācijas jautājumi.²¹⁶ Protestantu pieeja, it īpaši 19. gs. beigās, pārsvarā bija ar uzsvaru uz Rietumu kultūras pārākumu. Misiologs Steifans Pāss (*Stefan Paas*) par šo kultūras pārākumu uzsver, ka tiem, kuri dzīvoja tā sauktajos “misijas laukos”, evaņģēlijs vienmēr nāca ar dzelzs arkliem, skolām, moderniem transporta līdzekļiem un ieročiem.²¹⁷ Bīskaps, misionārs Indijā un misiologs Leslijs Nūbigins (*Lesslie Newbigin*) norāda, ka pēc 2. pasaules kara, kad daudzās vietās beidzās koloniālo spēku vara,

²¹³ Eulenhoefer-Mann, 3.

²¹⁴ Ravinder Salooja, “Editorial”, *Kirche Weltweit*, nr. 3/21 (2021. gada jūlijā): 2.

²¹⁵ Michael Niebauer, *Virtuous Persuasion: A Theology of Christian Mission*, Studies in Historical and Systematic Theology (Bellingham, WA: Lexham Academic, 2022), 78, 199.

²¹⁶ Sīkāk šos jautājumu pēta J. Andrew Kirk, *What Is Mission?* (Minneapolis, MN: Fortress Press, 2000), 89–91; Stephen B. Bevans un Roger P. Schroeder, *Constants in Context: A Theology of Mission for Today* (Maryknoll, NY: Orbis Books, 2004), 187–90, 213–16, 231.

²¹⁷ Stefan Paas, *Pilgrims and Priests: Christian Mission in a Post-Christian Society* (London: SCM Press, 2019), 37.

“globālo dienvidu”²¹⁸ draudzes mēģināja atrast savu autentisko nācijas valstiskumu un kultūru pēc tam, kad ilgus gadus viņus bija apspiedusi Rietumu invāzija.²¹⁹

Tā kā sievietes ārmisijā ļoti bieži bija iesaistītas izglītībā, kā tas pētīts nākamajā apakšnodaļā, tad šis ir būtisks misijas aspekts, kas pētīts arī septiņu Latvijas misionāru kalpošanā. Vienlaikus misionāri sniedza ļoti lielu ieguldījumu vietējo iedzīvotāju sociālā un ekonomiskā stāvokļa uzlabošanā, tāpēc šis jautājums nav viennozīmīgs. Ļoti bieži misionāru motīvi bija jaukti – bija gan labi motīvi, gan arī ne tik labi. Taču tas misijas darbu nepadara nederīgu un bezvērtīgu pētīšanai.

Ņemot vērā Lielo Uzvedumu kā misijas paradigmu šim laika posmam, ir jāpievērš neliela uzmanība lietotajai terminoloģijai. Galvenais termins, kas tika lietots, lai aprakstītu cilvēkus misijas laukos, bija “pagāni” un “pagānu misija” (vācu valodā “*Heiden*” vai “*Heidenmission*”). Ne tik plaši, tomēr tika lietoti arī termini “primitīvie cilvēki”, “primitīvās rases”, “tumšās tautas”, “trulās tautas”. Šāds valodas lietojums norādīja uz misionāru pārākuma izjūtu.²²⁰ Darbā pētīts, kādu terminoloģiju lietoja misionāres no Latvijas.

Kopsavilkumā jāsecina, ka 19. gs. beigās galvenā misijas paradigma Eiropā bija saistīta ar Lielo Uzvedumu no Mt 28, kas saistījās ar došanos pie “pagāniem”, lai nestu viņiem evaņģēlija gaismu. Vācijas misioloģijas pamatlicējs Gustavs Varneks definēja misijas vietu teoloģijā, un arī viņam nācās sastapties ar misijas koloniālajiem un kultūru jautājumiem. Eiropas (un arī ASV) misija norisinājās ar kultūras un reliģijas pārākuma izjūtu attiecībā pret aizsniedzamajām tautām. Līdzīgu pārākuma izjūtu ir iespējams ievērot, pētot sieviešu misionāru kalpošanu, un tā parādās no misionāru un arī teologu vīriešu puses. Tas tālāk pētīts nākamajā apakšnodaļā.

2.2. Sieviešu kā misionāru kalpošanas teoloģiskais un vēsturiskais pamatojums

Ievadā norādīts, ka ārmisija un ārmisijas vēsture ir pētīta daudz mazāk kā citas teoloģijas jomas. Arī tā vēstures daļa, kas ir atspoguļota, pārsvarā ir vīriešu rakstīta un atklāta no vīriešu skatu punkta. Kaut arī, kā vēlāk pierādīts, misijas laukā dažās jomās sievietes

²¹⁸ Ar terminu “globālie dienvidi” apzīmē valstis, ko kādreiz sauca par “jaunattīstības valstīm” vai arī “trešās pasaules valstīm”.

²¹⁹ Lesslie Newbigin, *The Gospel in a Pluralist Society* (Grand Rapids, MI: William. B. Eerdmans Publishing, 1989), 143.

²²⁰ Stikāk valodu un terminoloģiju esmu pētījusi savā maģistra darbā Kristīna Ēce, “Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas bīskapa Kārļa Irbes izpratne par ārmisiju un šīs izpratnes ietekme uz Ārmisijas nozares veidošanu baznīcā” (Rīga, Latvijas Universitāte, 2021), 23–24.

kalpošanā bija veiksmīgākas nekā vīrieši un bija sieviešu misijas biedrības gan Vācijā, gan arī citās zemēs Eiropā un ASV, ļoti daudzi autori šo misijas šķautni pilnīgi ignorēja. Piemēram, misiologs Johaness Verkeils (*Johannes Verkuyl*) izdeva ievadu mūsdienu misioloģijā,²²¹ kas bija domāta kā mācību grāmata misioloģijas studijās. Grāmata ir ļoti plaša un detalizēta, tajā pieminēti daudzi misiologi un misionāri, bet nav neviena vārda par sievietēm misionārēm. Arī misiologs Endrjū Kirks (*J. Andrew Kirk*) grāmatā par misijas teoloģiskajiem pētījumiem “*What Is Mission?*” sievietes nepiemin ne ar vienu vārdu. Tāpat misijas vēsturnieka Stīvena Neila (*Stephen Neill*) darbā par kristīgās misijas vēsturi “*A History of Christian Missions*” sievietes ir vienkārši pazudušas.

Šī aizmirstība nav saistīta tikai ar misijas vēsturi. Pētnieks Nīdžajs Gupta (*Nijay Kumar Gupta*) norāda, ka jau pirmkristīgajā draudzē bija sievietes, kuras daudz un smagi kalpoja evaņģēlija darbā, bet viņas ir tikušas aizmirstas. Dažbrīd vīrieši teica “sievietes nevar”, bet Vecā un Jaunā derība parāda, ka sievietes varēja un darīja.²²² Līdzīgi ilgu laiku tika teikts, ka sievietes nevar būt misionāres, un viņu darbs netika pierakstīts.

Daži misiologi tomēr pievērs uzmanību arī sievietēm. Stīvens Bevans (*Stephen B. Bevans*) un Rodžers Šrēders (*Roger P. Schroeder*) savā galvenajā darbā “*Constants in Context. A Theology of Mission for Today*” velta atsevišķu nodaļu sievietēm misijā. Viņi raksta:

19. gs. misijas vēstures integrāla daļa ir stāsts par sievietēm šajā procesā. No vienas puses, viņu konkrētās lomas parasti tika noteiktas, ierobežotas un nepietiekoši atzītas, jo viņas tika pakārtotas oficiāli vīriešu dominētās baznīcas struktūrās un sociālajā kontekstā. No otras puses, sieviešu devums misijas darbā bija pastāvīgs gan kvalitatīvi, gan kvantitatīvi.²²³

Sievietes bija tās, kuras apmācīja tā saucamās Bībeles sievas Indijā un Ķīnā un jau 20. gs. sākumā devās tā saucamajās ticības misijās (par to runāts vēlāk), un bieži vien sieviešu misionāru bija trīs reizes vairāk nekā vīriešu.²²⁴

Iespējams, tāpēc, ka pats nāk no “minoritātēm”, misiologs Samuēls Eskobars (*J. Samuel Escobar*) no Peru savā darbā par misijas studijām norādījis, ka sieviešu misionāru un sieviešu misijas studiju jomā ir nepieciešama reformācija, varbūt pat sāpīga.²²⁵ Viņš paudis uzskatu, ka

²²¹ Verkuyl, *Contemporary Missiology*.

²²² Nijay Kumar Gupta, *Tell Her Story: How Women Led, Taught, and Ministered in the Early Church* (Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 2023), 161.

²²³ Bevans and Schroeder, *Constants in Context*, 218.

²²⁴ Bevans and Schroeder, 219.

²²⁵ J. Samuel Escobar, “Mission Studies - Past, Present, and Future”, no *Landmark Essays in Mission and World Christianity*, sag. Robert L. Gallagher un Paul Hertig (Maryknoll, NY: Orbis Books, 2009), 234.

pret sievietēm misijā ir noticis neparasts atmiņas zudums, kas bieži saistīts institucionālu baznīcu, kurā dominē vīrieši un kas dziļi sevī nesusi idejas par varu, autoritāti un amatu, un sievietēm tādā shēmā vienkārši nav bijis vietas.²²⁶ Jau šajā gadsimtā arī S. Sankvists norādījis uz misijas vēstures pētniecības pēdējo dekāžu atklājumu, ka sieviešu loma misijā, it īpaši 19. gs. beigās un 20. gs., ir tikusi aizmirsta un nav tikusi pienācīgi novērtēta.²²⁷

Pētniece Maina Čavla Singha (*Maina Chawla Singh*) savā pētījumā par amerikāņu sievietēm misionārēm Dienvidāzijā paudusi līdzīgu domu par to, ka sievietēm bija jāastopas ar vīriešu kontrolētu misijas kontekstu, kur sākotnēji viņas bija tikai savu vīru misionāru palīgi, bieži strādāja neapmaksātu misijas darbu un netika atzītas par misijas darbiniecēm. Tikai ap 1870. gadu arī neprecētās sievietes tika pieņemtas misijas darbā.²²⁸ Kaut arī M. Singhas pētījums ir par amerikāņu sievietēm, daudzas no veismēm un neveismēm, ko viņas piedzīvoja misijas laukos, attiecas arī uz misionārēm no Eiropas un konkrēti no Vācijas.

Radniecīgu ideju tieši par sievietēm Ķīnā izteikusi arī pētniece Puilana Gūo (*Kwok Pui-Lan*). Studējot tēmu Ķīnas kontekstā, pētnieki pārsvarā pievēršas kristīgo vīriešu dzīvēm, domām un tam, kā viņi atsaucas uz sociālajām izmaiņām sabiedrībā. Ja arī sievietes ir pieminētas, tad tikai kā pasīvas kristietības saņēmējas – kā tādas, kurām nepieciešama emancipācija, vai kā vājas dvēseles, kas būtu jāapmāca. Tomēr, kad ķīniešu sievietes satvēra kristietību, kristīgajām kopienām bija jādod viņām vieta, jāsūta viņas kā misionāres, jāsāk “sieviešu darbs” un jāapmāca viņas kā Bībeles sievietes.²²⁹ Šādu transformāciju savā darbā pieredzēja Lilija Otīlija Grīviņa, kuras darbs analizēts II nodaļā.

Vairāki autori norādījuši – kaut arī bieži tika piedzīvota pretestība sieviešu misijas kalpošanai no baznīcas struktūrām un vīriešu misionāru puses, tieši misija bija tā baznīcas joma, kas bija visatvērtākā sievietēm. D. Bošs uzsvēris, ka sievietes misijai varēja pievienoties ātrāk nekā piedalīties dažādās citās sabiedrības aktivitātēs.²³⁰ Dž. Volfs (*John Wolffe*) un R. Pjerārs (*Richard V. Pierard*) pieminējuši, ka līdz 19. gs. beigām aptuveni divas trešdaļas no

²²⁶ Escobar, 234.

²²⁷ Sunquist, *Understanding Christian Mission. Participation in Suffering and Glory*, 109.

²²⁸ Maina Chawla Singh, *Gender, Religion, and “Heathen Lands”: American Missionary Women in South Asia (1860s-1940s)* (London and New York: Routledge, 2013), 5.

²²⁹ Pui-Lan Kwok, “Chinese Women and Protestant Christianity at the Turn of the Twentieth Century”, no *Christianity in China: From the Eighteenth Century to the Present* (California: Stanford University Press, 1996), 194–95.

²³⁰ Bosch, *Transforming Mission*, 328.

visiem misionāriem bija sievietes.²³¹ Vēl ir interesanti novērot, ka bieži vien precēta sieviete bija tikai “piedeva” misionāram vīrietim. Piemēram, 1918. gadā izdotajā Ķīnas protestantu misiju sarakstā neprecētās sievietes ir atzīmētas ar uzvārdu un vārda pirmo burtu, līdzīgi, kā ir minēti vīrieši misionāri, vienīgi vēl ar piezīmi “jaunkundze”, taču, ja misionārs bija precējies, viņa sieva netika nosaukta vārdā, bet vienkārši atzīmēta ar “& sieva”.²³²

Kā jau minēts, sieviešu misijas kalpošana no angļiski runājošajām zemēm sākās 19. gs. sākumā. Lai apzīmētu šo kalpošanu, norādot gan darītājas, gan arī rezultāta saņēmējas, literatūrā bieži tiek lietota frāze “sieviešu darbs sievietēm” (*women's work for women*). Tā kā šis darbs vairāk pēta vācu misiologu darbu, tad ir būtiski ievērot, ka vācu valodā tika veidots termins “sieviešu misija” (*Frauenmission*), ko var tulkot gan kā “misija, ko veic sievietes”, gan kā “misija sievietēm”.²³³

No izpētītā ir iespējams secināt, ka sievietes no Eiropas un Amerikas veidoja ļoti nozīmīgu misijas darbinieku daļu un ka šī kalpošana misijas laukā bija tā baznīcas un arī sabiedrības daļa, kas bija vispieejamākā un atvērtākā. Sieviešu veikums vēstures lappusēs tomēr ļoti bieži nav pierakstīts, viņu pieredze un domas bieži ir tikušas ignorētas. Tāpat viņām bijis jāsaskaras ar vīriešu aizspriedumiem, idejām par varu, autoritāti un baznīcas struktūrām. Tālāk darbā pievērsta uzmanība trijiem ievērojamākajiem vācu misiologiem, lai redzētu, kādu teoloģisko pamatojumu viņi deva sieviešu kalpošanai misijā, kā arī vēlāk pētīti dažādo vācu misijas biedrību dibinātāju vai vadītāju uzskati. Kā pirmais apskatīts G. Varneka darbs.

Gustava Varneka praktiskās un teoloģiskās idejas par misionārēm

Par sieviešu kalpošanu misijas laukā G. Varneks visvairāk runājis sava darba otrās galvenās daļas par sūtīšanas sistēmām „*Zweiter Hauptteil: Die Organe der Sendung*” otrajā nodaļā par misionāru īpašībām „*Zeiter Abschnitt: Die Gesandten*”. Sievietes kā misionāres vispirms ir pieminētas laulības kontekstā, kas sākotnēji arī bija vienīgā sievietei atvēlētā loma protestantu misijas darbā. G. Varneks uzsvēris, ka misionāra sieva ir vairāk nekā palīgs mājā – ka viņa ir līdzstrādniece, kurai ir ietekme uz sievietēm aizsniedzamajās tautās, un ka viņa ir dabiska starpniece starp nekristīgajām sievietēm un meitenēm un kristietību.²³⁴ Viņš

²³¹ John Wolffe and Richard V. Pierard, “Europe and North America”, no *Global Evangelicalism: Theology, History and Culture in Regional Perspective*, eds. Donald M. Lewis and Richard V. Pierard (Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 2014), 115–16.

²³² Charles L. Boynton, ed., *Directory of Protestant Missions in China 1918* (Shanghai and Peking: Kwang Hstieh Publishing House, 1918).

²³³ Ulrike Sill, *Encounters in Quest of Christian Womanhood: the Basel Mission in pre- and early colonial Ghana*, sēj. 39, *Studies in Christian Mission* (Leiden, Boston: Brill, 2010), 35.

²³⁴ Warneck, *Evangelische Missionslehre: Ein missionstheoretischer Versuch. Band I*, 421.

apgalvojis: „Neviena cita sievietes pozīcija man nešķiet skaistāka un cēlāka par misionāra sievas stāvokli.”²³⁵ Taču viņš arī norādījis, ka misionāra sievai jāpiemīt noteiktām īpašībām un kvalifikācijai un ka ar vienkāršu dievbijību vien nepietiek: viņai jābūt garīgi spēcīgai, gandrīz ar kaujas instinktu, jāspēj drosmīgi ciest, viņa nedrīkst sūdzēties, viņai jābūt lēnprātīgai un gatavai kalpot, nesāņemot par to atalgojumu. Vēl viņa nedrīkst būt nervoza, ar noslieci uz migrēnu, nevar būt tāda, kuru kaitina katrs sākums. Tāpat misionāra sievai nepieciešama vispārēja izglītība, lai viņa varētu būt garīgi līdzvērtīga savam vīram, tomēr viņai jābūt arī labai mājsaimniecei un jāspēj praktiski vadīt savu saimniecību ar drosmi un pārliecību, lai sagādātu vīram ērtu mājokli ar ierobežotiem finanšu un citiem resursiem.²³⁶ Izlasot šādu aprakstu, nav brīnums, ka sākotnēji nemaz nebija tik daudz sieviešu, kuras bija gatavas kļūt par misionāru sievām. Bieži gan iemesls bija nevis tik daudz labo īpašību un spēka trūkums, bet tieši izglītības trūkums. Vēlāk gan misijas biedrības centās to labot un arī sievietēm piedāvāja iegūt nepieciešamo izglītību.

G. Varneks atzinis, ka arī neprecētu sieviešu kalpošana varētu būt noderīga. Apstiprinot, ka sievietes spēj aizsniegt sievietes un bērnus misijas laukos, kur vīrieši to nevar, viņam nācies atzīmēt, ka evaņģēliskās kristietības zemes, tādas kā Anglija un Amerika, nosūta misijas laukā daudz neprecētu sieviešu, taču viņš pats neesot pilnīgi pārliecināts, vai neprecētas sievietes tiešām ir piemērotas misijas kalpošanai. Galvenais iemesls esot tas, ka, lai arī sievietes varētu būt skolotājas vai mediķes, viņas nespējot pildīt “dievišķo” misionāra darbu. Sievietes spējot būt tikai vīrieša palīdzes, līdz ar to viņām būtu nepieciešamas labas attiecības ar misionāra sievu.²³⁷ Tomēr viņš norādījis, ka, ja jautājums ir par sievieti kā vājāko dzimumu, tad gan precēto, gan neprecēto sieviešu dzīvība nelabvēlīgos klimatiskos vai epidemioloģiskos apstākļos ir vienlīdz apdraudēta, līdz ar to šajā praktiskajā jautājumā nav atšķirības, kurš kalpo.²³⁸

Visvairāk sieviešu kalpošanai G. Varneks pievērsies nodaļā par misionāru palīgiem “*Missionarische Hilfskräfte*”. Pilntiesīgo misionāru palīgu lomā viņš redzējis trīs lielas grupas. Pirmā lielā grupa būtu praktiskie darbinieki – celtnieki, lauksaimnieki un citi amatnieki, kas nepieciešami misijas stacijas darbībai, bet nav tieši iesaistīti evaņģēlija sludināšanā un dievkalpojumu vadīšanā. Otrā grupa būtu mediķi – gan vīrieši, gan sievietes. G. Varneks paudis, ka Ķīnā un Indijā reliģija un pastāvošā kultūra aizliedz sievietēm saņemt medicīnisko

²³⁵ Warneck, 422.

²³⁶ Warneck, 424.

²³⁷ Warneck, 422.

²³⁸ Warneck, 422–23.

palīdzību no vīriešiem, it īpaši – ārzemniekiem. Līdz ar to viņš secinājis, ka, ja Rietumu pasaule nevēlas atstāt šos sieviešu miljonus bez medicīniskās palīdzības, tad turp jāsūta sievietes ar medicīnisko izglītību. Tajā pat laikā G. Varneks arī rakstījis, ka Amerikā sieviešu sociālais stāvoklis ir daudz brīvāks nekā Eiropā, līdz ar to viņām ir pieejama izglītība, tajā skaitā arī medicīnas nozarē. Arī Londonā 19. gs. 70. gadu vidū tikušas izveidotas medicīnas izglītības iestādes sievietēm misionārēm, taču Vācijā 19. gs. beigās doma par sievietēm kā medicīnas studentēm joprojām nešķītusi īpaši pievilcīga.²³⁹

Trešā lielā misionāru palīgu grupa G. Varneka izpratnē būtu neprecētās sievietes. Šai grupai viņš veltījis piecas lapaspuses.²⁴⁰ Vispirms viņš pievērsies teoloģiskajam pamatojumam. No vienas puses, viņš aprakstījis, ka nav tieša sieviešu misijā sūtīšanas pamatojuma, gluži tāpat kā nav pamatojuma medicīnas vai amatnieku misijai. No otras puses, viņš norādījis, ka Marta praktiski kalpoja Jēzum, sievietes bija Jēzus augšāmcelšanās pirmās liecinieces, kas pierāda, ka sievietēm atrodas kalpošana Dieva valstībā, bet tas nepierāda, ka viņas būtu jāsūta tālu prom. Tālāk G. Varneks pievērsies Pāvilam un viņa vēstulēs pieminētajām sievietēm, kuras ir strādājušas Kungā, bijušas palīdzes saviem vīriem, kā arī tikusi pieminēta diakone Foibe, kura kalpoja draudzē, taču neviena no viņām arī netika sūtīta misijas darbā uz citām zemēm.

G. Varneks vairākas reizes norādījis, ka, balstoties uz Pāvila tekstiem, sievietēm ir nepiedienīgi publiski sludināt, līdz ar to tas ir pretrunā Svētajiem Rakstiem. Vienlaikus viņš atzinis, ka jau apustuliskajā laikā saskaņā ar tiem pašiem Pāvila tekstiem sievietēm tika dots uzdevums kalpot nabagiem un slimajiem un nest mierinājuma vārdus mājās, līdz ar to šāda kalpošana sievietēm misijas laukā būtu piemērota, ietverot kalpošanu bāreņiem un bērniem kopumā kā skolotājām, vadot meiteņu nodarbības rokdarbos un Bībeles studijās. Tāpat sievietēm, balstoties uz šiem Bībeles tekstiem, būtu iespējas būt par padomdevējām, slimnieku kopējām un medmāsām, lai atvērtu durvis evaņģēlijam iedzimto sieviešu vidū.

No G. Varneka rakstītā var secināt, ka viņš neredzēja iespēju sievietēm (gan precētām, gan neprecētām) sludināt evaņģēliju un būt “pilntiesīgām” jeb “īstām” misionārēm, taču viņš atbalstīja domu par to, ka sievietes varētu tikt sūtītas misijas darbā kā palīdzes – skolotājas un mediķes. Šīs G. Varneka domas var saskatīt mijiedarbībā ar dažādajām misijas biedrībām, it īpaši Vācijā. Rakstot savu darbu, viņš balstījās pieredzē, ko bija novērojis senākajās vācu

²³⁹ Warneck, 425–36.

²⁴⁰ Warneck, 437–41.

misijas biedrībās (B/RMB un LMB), kā arī partnerbaznīcās ASV un Anglijā. Tajā pašā laikā no viņa rakstītā iedvesmojās jaunākās misijas biedrības un sūtīja sievietes misionāres.

Vienlaikus ar G. Varneku par sievietēm misijā, kā arī par mediķu misiju rakstīja vēl kādi citi vācieši, tādēļ viņu teoloģiskie uzskati pētīti nākošajā sadaļās.

Teodora Kristlība praktiskās un teoloģiskās idejas par misionārēm

Teodors Kristlībs (*Theodor Christlieb, 1833-1889*), Bonnas universitātes praktiskās teoloģijas profesors no 1868. gada līdz pat savai nāvei, interesējās par misijas darbu, it īpaši britu kontekstā, jo vairākus gadus viņš bija kalpojies kā mācītājs Londonā. T. Kristībam rūpēja aizsniegt cilvēkus, kuri ir tālu no Kristus. Viņš iesaistījās Evaņģēliskajā aliansē un 1884. gadā kopā ar Frīdrihu Fabri (*Friedrich Fabri*) nodibināja tās vācu nodaļu. Lai Vācijā veicinātu izpratni par misiju, T. Kristlībs kopā ar G. Varneku nodibināja AMZ, kur parādījās arī lielākā daļa viņa darbu par misiju. Viņa galvenie darbi ārmisijas jomā ir par misijas kalpošanu no Vācijas “*Der Missionsberuf des evangelischen Deutschlands*” (1876), par opija tirdzniecību “*Der indobritische Opiumhandel und seine Wirkungen*” (1878), par misijas darba stāvokli “*Der gegenwärtige Stand der evangelischen Heidenmission*” (1879)²⁴¹ un arī par medicīnisko misiju “*Die Aerztlichen Missionen*” (1889).²⁴² Līdzīgi kā G. Varneks, arī T. Kristlībs uzskatīja, ka misijas darbā līdzās ordinētajiem misionāriem mācītājiem jābūt apmācītiem lajiem, kuri varētu darboties kā palīgi. 1886. gadā T. Kristlībs iegādājās ēku un izveidoja evaņģēlistu skolu “*Johaneumu*” (*Johanneum*). Viens no pirmajiem lektoriem šajā skolā bija Heinrihs Kērpers,²⁴³ kurš vēlāk nodibināja Lībencellas misiju un kura darbi pētīti vēlāk.

T. Kristlībs savos darbos īsti nav definējis sieviešu misiju un tās teoloģiskos pamatus. Kopumā viņš licis lielu uzsvaru uz ārmisijas nepieciešamību un norādījis, ka Anglija un Amerika ir tālu priekšā misionāru sagatavošanā un nosūtīšanā un ka Vācijā tikai 19. gs. 80. gados universitātēs parādās lekcijas par misiju un tās vēsturi, kā arī par kristīgo misiju kā būtisku nodarbi.²⁴⁴ Apskatot vēsturi, T. Kristlībs pieminējis, ka “vācu luterāņu baznīca pagājušajā gadsimtā, ja pieskaitām Brāļu draudzes baznīcu (kura doktrīnā būtībā nebija atdalījusies no tās), misijā pie pagāniem un ebrejiem apsteidza visas pārējās evaņģēliskās

²⁴¹ Apskatot šo darbu tiks izmantots ceturtais izdevums, kas izdots 1880. gadā.

²⁴² E. Chr. Achelis, “Christlieb: Theodor Ch.”, no *Allgemeine Deutsche Biographie. Ziebenundvierzigster Band. Nachträge bis 1899: v. Bismarck-Bohlen – Dollfus*, ed. Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften (Leipzig: Duncker & Humblot, 1903), 483–86.

²⁴³ Karl Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission* (Bad Liebenzell: Verl. der Liebenzeller Mission, 1999), 36.

²⁴⁴ Theodor Christlieb, *Der gegenwärtige Stand der evangelischen Heidenmission. Eine Weltüberschau*, Vierte, des Separatabdrucks zweite, ergänzte Ausgabe (Gütersloh: Verlag von C. Bertelsmann, 1880), 17.

baznīcas”.²⁴⁵ Kā zināms, Brāļu draudzes savu misiju sāka daudz agrāk par pārējām protestantu baznīcām, un noprotams, ka T. Kristlībs savos uzskatos par misiju nesaskatīja lielas problēmas starp luterāņu un Brāļu draudzēm, kā tas bija vērojams Kurzemes un Vidzemes konsistorijā, kur luterāņu mācītāji īsti nebija mierā ar Brāļu draudžu darbību. Savā pārskatā viņš kā faktu pieminējis, ka Brāļu draudžu misijā 95 stacijās darbojas 327 brāļi un māsas,²⁴⁶ nedalot viņus pēc dzimuma.

Kopumā runājot par kristīgās misijas stāvokli Vācijā, T. Kristlībs secinājis, ka dažādas draudzes un konfesijas – gan lielas, gan mazas – iesaistās, tāpēc misijas darbs virzās uz priekšu. Viņš saredzējis, ka misijas laukā nepieciešami dažādi darbinieki – garīdznieki, laji un īpaši skolotāji un ārsti. T. Kristlībs konstatējis, ka misijas biedrības daudzviet Vācijā piedzīvo rosīgu atbalstu, dažkārt – spītīgu nicinājumu, plašas durvis un iespējas misijas laukos, taču trūkst finanšu un arī darbinieku.²⁴⁷ Šajā Vācijas baznīcas un misijas biedrību stāvokļa vērtējumā T. Kristlībs un G. Varneks ir līdzīgās domās.

Lielāko uzsvāru T. Kristlībs savos darbos licis tieši uz medicīnas jeb ārstu misiju, kas noteikti ietver sieviešu kalpošanu. Medicīnas misijas teoloģiskajā pamatā viņš licis vēsti no Lūkas evaņģēlija: “Tad tie [mācekļi] aizgāja un devās no ciema uz ciemu, sludinādami visur prieka vēsti un dziedinādami.”²⁴⁸ Pētnieks norādījis, ka angļu un amerikāņu misijas biedrības jau vairākus gadu desmitus sūta apmācītus mediķus, lai viņi kalpotu cilvēkiem dažādajos misijas laukos, tā iegūtu cilvēku uzticēšanos un atvērtu viņu sirdis evaņģēlija sludināšanai.²⁴⁹

T. Kristlībs pamatojis medicīnas misijas darbu ar praktiskiem apsvērumiem. Kā piemēru viņš minējis hinduistu sievietes gan no augstām, gan no zemām kastām, kuras slimību gadījumos paliek pilnīgi bez palīdzības, jo nav pieņemts, ka viņas ārstētu vīrietis.²⁵⁰ Pētnieks vairākos darbos atkārtojis, ka sieviešu medicīnas misija pakāpeniski jāveido katra apdzīvota Indijas rajona centrā.²⁵¹ Viņš uzsvēris, ka ir nepieciešamas gan pilnīgi apmācītas un sertificētas ārstes, gan arī kompetentas medmāsas, kā arī skolotājas jeb lektores, kuras varētu apmācīt vietējās sievietes medicīnas zināšanās, lai palīdzību varētu sniegt plašāk. Kā piemēru sieviešu misionāru sagatavošanā T. Kristlībs devis *Mildmay Training Home* Ziemeļlondonā, kur

²⁴⁵ Christlieb, 32.

²⁴⁶ Christlieb, 19.

²⁴⁷ Christlieb, 54.

²⁴⁸ *Bībele*, Bībeles jaunais tulkojums (Rīga, Latvija: Latvijas Bībeles biedrība, 2012), Lk 9:6.

²⁴⁹ Christlieb, *Der gegenwärtige Stand der evangelischen Heidenmission. Eine Weltüberschau*, 50.

²⁵⁰ Christlieb, 110–11.

²⁵¹ Christlieb, 111; Theodor Christlieb, “Ärztliche Missionen”, no *Allgemeine Missions Zeitschrift*, sēj. Fünfzehnter Band (Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann, 1888), 49.

sievietes var apgūt teoloģijas un misioloģijas kursus (Bībele, ticības apliecības, Indijas vēsture, ģeogrāfija, reliģija) viengadīgā programmā un vēl vienu gadu pavadīt, sagatavojoties misijas darbam, mācoties austrumu valodas, misijas vēsturi, medicīnu un izdzīvošanas prasmes tropu klimatā.²⁵² T. Kristlībs izteicis vēlēšanos, lai šāda apmācība būtu pieejama arī sievietēm Vācijā.

Būtiski ir novērot, ka T. Kristlībs saredzējis kalpošanu pie Indijas sievietēm – zenanu misiju (zenana ir vieta indiešu mājās, kur uzturas tikai sievietes un kur vīriešiem nav atļauts tur iet) – kā atsevišķu misijas kalpošanas daļu, tomēr ciešā sadarbībā ar citām misijas biedrībām,²⁵³ līdz ar to tajā noteikti ir jābūt sievietēm misionārēm. Sieviete ārste T. Kristlība laikā joprojām bija novitāte gan Vācijā, gan arī Indijā, taču tādēļ, ka darbs paplašinājās un šīs ārstes iemantoja iedzīvotāju uzticību, viņš uzskatīja, ka šī misija ir jāveic un lielākam skaitam sieviešu jātop apmācītam.²⁵⁴

Ļoti bieži T. Kristlībs salīdzinājis angļu un amerikāņu paveikto misijā un aicinājis Vācijas baznīcas pievienoties. Kā īpašu vērtību viņš saskatījis sieviešu iesaistīšanu dažādās misijas biedrībās, kā arī īpašu sieviešu misijas biedrību veidošanu, kas sagatavotu sievietes kalpošanai misijas laukos. Kā piemēru no Vācijas T. Kristlībs minējis Berlīnes misijas biedrību *“Frauenverein für christliche Bildung des weiblichen Geschlechts in Morgenlaube”*, kura nosūtījusi jau 14 skolotājas uz Austrumindiju, gan norādot, ka šis skaits ir ļoti mazs uz lielo vajadzību fona.²⁵⁵

No pētītā iespējams secināt, ka profesors T. Kristlībs par vienu no galvenajām jomām misijas darbā uzskatījis medicīnisko misiju, kas sniedz ne tikai garīgu cerību, kā tas notiek, sludinot evaņģēliju, bet arī ļoti praktisku palīdzību cilvēkiem misijas laukos. Viņš to nav saredzējis kā Rietumu pasaules pārākumu, bet gan drīzāk kā Rietumu pasaules uzdevumu dalīties ar to labo, kas viņiem ir. Tā kā galvenās cietējas Indijā bija sievietes un tieši viņām bija nepieciešama lielākā medicīniskā palīdzība, ko varēja sniegt tikai citas sievietes, tad T. Kristlībam nav bijis teoloģisku iebildumu pret sieviešu kalpošanu medicīnas misijā, un viņš iedrošinājis sievietes no Vācijas iegūt izglītību, lai viņas varētu pilnvērtīgi kalpot misijas laukos.

²⁵² Christlieb, “Ärztliche Missionen”, 51.

²⁵³ Christlieb, *Der gegenwärtige Stand der evangelischen Heidenmission. Eine Weltüberschau*, 110.

²⁵⁴ Christlieb, “Ärztliche Missionen”, 52.

²⁵⁵ Christlieb, *Der gegenwärtige Stand der evangelischen Heidenmission. Eine Weltüberschau*, 52–53.

Līdzīgas domas paudis arī Augusts Šreibers, tādēļ tālāk apskatītas arī viņa teoloģiskās idejas par sieviešu misijas kalpošanu.

Augusta Šreibera praktiskās un teoloģiskās idejas par misionārēm

Dr. Augusts Šreibers (*August Wilhelm Schreiber*, 1839-1903) pats bija misionārs Sumatrā (1866–1873), pēc tam lektors misijas seminārā (1873–1889), līdz kļuva par Barmenas–Reinas misijas biedrības pirmo inspektoru, kurš pirms tam ir bijis misijas laukā,²⁵⁶ līdz ar to ir būtiski apskatīt viņa devumu. Gan kā misionārs, gan arī kā misijas inspektors A. Šreibers ir rakstījis daudz, taču viens no būtiskākajiem ir darbs, kas publicēts 1891. gadā AMZ par sieviešu misiju, kur viņš sniedzis teoloģisko un praktisko misijas darba pamatojumu.²⁵⁷

Savu darbu A. Šreibers sācis ar biblisko pamatojumu, norādot, ka Jēzum bija gan mācekļi, gan arī mācekles, un uzsvēra samariešu sievietes liecību un kanaāniešu sievietes ticību. Tāpat viņš norādījis, ka Pāvila darbības laukā parādās Lidija, Priska, Foiba un vēl daudzas sievietes, kuras pieņēma Dieva Vārdu un dalījās ar to tālāk.²⁵⁸ Turpinot biblisko pamatojumu, viņš vērsis uzmanību uz 2Tim 1:5 par sieviešu ietekmi Timoteja dzīvē un to, ka šāds vīriešu devums nav pieminēts. Viņš arī uzsvēris, ka agrīnajā kristietībā individuālas saimes, ģimenes bija draudzes pamats, tāpēc arī misijā būtu svarīgi aizsniegt ģimenes kopumā, nevis tikai vīriešus.²⁵⁹

Tālāk A. Šreibers sniedzis ieskatu par vispārējo sieviešu stāvokli nekrīstīgajā pasaulē – pie musulmaņiem, pieminot harēmus, un hinduistiem, pieminot zenanas Indijā. Viņš norādījis, ka misionāriem vīriešiem šīs sievietes ir pilnīgi neaizsniedzamas, līdz ar to evaņģēliju viņām nav iespējams pasludināt.²⁶⁰ Viņam gan nācies atzīt, ka eiropieši ir nesuši ne tikai evaņģēliju, bet arī stipro degvīnu un azartspēles, kas ģimenēs ienesušas postu. Viņš pieminējis arī opija postu Ķīnā.²⁶¹

Galveno iemeslu, kādēļ evaņģēliju vajadzētu pasludināt nekrīstīgajām sievietēm, viņš saskatījis sieviešu beztiesīgumā – poligāmijā musulmaņu zemēs, atraitņu sadedzināšanā sati, meitu pārdošanā izdevīgās laulībās. Viņš vispārinājis, ka nekrīstīgās sievietes bieži vien vairāk

²⁵⁶ “Findhilfe Die Rheinische Mission 1828-1970” (archiv-und museumsstiftung der VEM Wuppertal, 2016. gada), 356.

²⁵⁷ August W. Schreiber, “Die Arbeit an den heidnischen Frauen und Mädchen”, *Allgemeine Missions Zeitschrift* 18 (1891): 277–87.

²⁵⁸ Schreiber, 277.

²⁵⁹ Schreiber, 278.

²⁶⁰ Schreiber, 279–80.

²⁶¹ Schreiber, 280.

turas pie savas kultūras reliģiskajām tradīcijām, taču ir arī tautas, kurās sievietes vispār nedrīkst piedalīties reliģiskajos rituālos.²⁶² Viņš citējis evaņģēliju, ka Kristus patiesi dara brīvu, tādējādi A. Šreibers uzskatījis, ka misijas darbs mainītu ne tikai cilvēku garīgo dzīvi, bet dotu arī lielāku personīgo brīvību sievietēm.²⁶³

Pēc šāda nekristīgo tautu posta atspoguļošanas A. Šreibers turpinājis, norādot, ka britu un amerikāņu misijas biedrības sūta neprecētas sievietes misijas darbā un ka tur šo neprecēto sieviešu ir vismaz tikpat daudz, cik precēto misionāru sievu, un šim piemēram vajadzētu sekot arī vācu biedrībām. Viņš saredzējis, ka sievietes var doties misijā pie sievietēm, kuras citādi ar evaņģēliju nevar aizsniegt. Tāpat sievietes misijas laukā var būt skolotājas, bērnu audzinātājas, medmāsas, ārstes. Šie uzskati rāda, ka A. Šreibers piekritis G. Varnekam un T. Kristlībam. Doktors A. Šreibers atzinis, ka briti un amerikāņi uzskata sievietes par piemērotām arī tam, lai viņas būtu evaņģēlistes un sludinātājas, kas vāciešiem neliekas saskaņā ar Svētajiem Rakstiem, līdz ar to šāda loma vācu misionārēm netiktu dota, bet pārējās palīgomas, kurās var sniegt kristīgo mīlestību un mācīt kristīgo atziņu, viņaprāt, būtu ļoti nepieciešamas.²⁶⁴

Noslēgumā A. Šreibers norādījis, ka Vācijā jau ir vairākas sieviešu misijas biedrības, kas darbojas iekšmisijā jeb diakonijā. Berlīnes sieviešu misija Ķīnā un Berlīnes sieviešu misija Austrumos, kā arī B/RMB ārmisijas kalpošanā ir tikai pašā darba sākumā.²⁶⁵

A. Šreibers beidzis ar cerību:

Man ir droša cerība un priekpilna pārliecība, ka vācu jaunavu vidū, no kurām kādas jau kalpo iekšmisijā, kādas būs gatavas darbam. Starp tām, kuras ir satvērušas Pestītāju dzīvā ticībā un, pateicoties Viņa pestīšanai un mīlestībai, vēlētos kalpot Viņam un nodot visu savu dzīvi Viņam. Ka viņām ir nepieciešams tikai dzīvi norādīt uz viņu pagānu māsu nožēlojamo stāvokli un ka viņas var uzticēties Pestītājam un uzņemties šo smago un sevi aizliedzošo kalpošanu, bet arī šo prieku sniedzošo profesiju. Mūsu visa vācu misija jau tagad pārsvarā balstās uz mūsu sieviešu un jaunavu ticību, mīlestību un labprātību nest upurus.²⁶⁶

Šai publikācijai bija pozitīvi rezultāti, jo arī B/RMB sāka sūtīt misionāres uz Sumatru, no kurām viena bija arī Auguste Vietnieka, kuras darbība analizēta trešajā nodaļā.

²⁶² Schreiber, 281–84.

²⁶³ Schreiber, 283.

²⁶⁴ Schreiber, 284–85.

²⁶⁵ Schreiber, 285–86.

²⁶⁶ Schreiber, 286.

Jautājums par sievietēm misionārēm tika pārrunāts vēl vairākās misijas konferencēs, kurās piedalījās gan G. Varneks, gan A. Šreibers, gan arī LMB direktors K. fon Švarcs. Piemēram, 1893. gada konferencē liela daļa dalībnieku apzinājās, ka īpaši Indijā zenanu misijā sieviešu dalība ir obligāta, taču lielāko daļu darba veic angļu misijas biedrības un B/RMB. Tomēr dažiem vācu misionāriem bija nopietni iebildumi pret neprecētām sievietēm misionārēm, tomēr iemesls bija nevis viņu nespēja profesionāli darīt misijas darbu, bet gan apprecēšanās.²⁶⁷

A. Šreibers tēmu par sieviešu misijas darbu turpināja arī nākamajā kontinentālajā misijas konferencē 1897. gadā, kur viņš sniedza referātu par “Sieviešu misijas darba organizāciju”.²⁶⁸ A. Šreibers, piekritis citiem mācītājiem, atzina, ka viņi nevēlas, lai sievietes sludinātu vai domātu par mācītāja lomu. Tajā pašā laikā viņš uzdeva būtiskus jautājumus, līdzīgi kā T. Kristlībs:

Bet kāpēc gan lai viņas nemācītu sievietes, jaunavas un meitenes? Kāpēc lai viņas nerunātu par Glābēju pagānu un muhamedāņu sievietēm un meitenēm, kur tikai misionāres sievietes var viņām tuvoties un aicināt tās tuvoties Jēzum? Kāpēc gan lai viņas nerīkotu sievietēm un meitenēm Bībeles nodarbības, kristību un iesvētību nodarbības utt., ko misionārs vīrietis nevar darīt?²⁶⁹

A. Šreibers pats uz šiem jautājumiem sniedza pozitīvu atbildi: sievietēm šādi ne vien ir iespējams, bet pat vajag kalpot misijā. Viņš redzēja sievietes misijā galvenokārt kā skolotājas maziem bērniem un arī kā skolotājas vietējiem skolēniem, lielākoties meitenēm, bet dažos apstākļos pat arī zēniem. Tāpat misionāres, viņaprāt, varēja būt medmāsas misiju slimnīcās un kristiešu kopienās, kas rūpējas par vecajiem, slimajiem un nabadzīgajiem. A. Šreibers izaicināja pārējos konferences dalībniekus saredzēt, ka māsas misijā var “izteikt mierinājuma vai pamācības un labošanas vārdus visur, kur Kungs viņām dod iespēju”.²⁷⁰ Viņš paredzēja vietu arī mazāk izglītotajām sievietēm, kuras varētu darīt palīgdarbus misijas laukā – gan skolās un slimnīcās, gan precēto misionāru ģimenēs, gan neprecēto misionāru mājsaimniecībās.²⁷¹

Galvenā atšķirība, ko A. Šreibers saskatīja starp vācu misijas darbu un britu un amerikāņu sieviešu misijas darbu, bija apmācības un iepriekšējā kalpošana. Viņš norādīja, ka

²⁶⁷ Paul, “Die neunte kontinentale Missionskonferenz in Bremen am 9., 10. und 12. Mai 1893”, *Allgemeine Misions Zeitschrift. Monatshefte für geschichtliche und theoretische Missionskunde* 20 (1893): 319.

²⁶⁸ August W. Schreiber, “Die Organisation der Frauenmissionsarbeit”, no *Protokoll über die Verhandlungen der neunten kontinentalen Missionskonferenz zu Bremen* (Berlin: Martin Warneck, 1897), 84–96.

²⁶⁹ Schreiber, 86–87.

²⁷⁰ Schreiber, 86.

²⁷¹ Schreiber, 87.

Anglijā un Amerikā bija īpaši misijas semināri sievietēm, kur viņas tika apmācītas ārmisijas darbam, bet Vācijā jau gandrīz gadsimtu ļoti aktīvi iekšmisijā darbojās diakonisu kalpošana, un A. Šreibers uzskatīja, ka tieši diakonises varētu būt labākās kandidātes ārmisijai viņu sagatavotības dēļ un arī tādēļ, ka viņas jau ir nolēmušas savu dzīvi veltīt Dieva aicinājumam. Tomēr A. Šreibers arī atzina, ka māsām ārmisijā ir nepieciešama citādāka apmācība un atšķirīga izglītība, tāpēc, iespējams, būtu vajadzīgi īpaši misijas semināri arī Vācijā.²⁷²

Referāta noslēgumā A. Šreibers pieminēja arī jautājumus par vadību un autoritāti. Ja reiz misijas laukā kalpo vairāk un vairāk sieviešu, radās jautājums par vadības un atskaites sistēmas organizēšanu. Viņš pauda uzskatu, ka ir jābūt māsu konferencēm un kādai māsai būtu jābūt pārējo māsu vadītājai atsevišķajos misijas laukos, taču gan māsas kopumā, gan arī šī māsu vadītāja tik un tā būtu pakļauta galvenajam misijas lauka vadītājam, kurš noteikti būtu vīrietis.²⁷³ Kopumā šāda misijas struktūra darbojās labi, bet bija atsevišķi gadījumi, kuros sievietes nevēlējās pakļauties mazāk izglītotam misijas brālim tikai tādēļ, ka viņš bija vīrietis, kā to varēja redzēt Augustes Vietniekas gadījumā.

No pētītā iespējams secināt, ka misijas inspektors A. Šreibers, līdzīgi kā G. Varneks un T. Kristlībs, misijas pamatojumu redzēja gan Svētajos Rakstos, gan arī praktiskajās misijas lauka vajadzībās. Tā kā viņš pats bija praktiķis un bija redzējis, ka vīriešiem misijas laukā nav vienkārši aizsniegt nekristīgās sievietes, tad viņš nesaskatīja pretrunas sieviešu misijas kalpošanā, kamēr vien runa nav par mācītājas amatu. Tāpat var secināt, ka jautājums par sieviešu kalpošanu ārmisijā vācu misijas biedrību sastāvā bija aktuāls ilgāku laika posmu un ka ne visi vācu luterāņu mācītāji bija pārliecināti par sieviešu lietderīgumu ārmisijā, līdz ar to šis jautājums tika apspriests diezgan regulāri 19. gs. 80. un 90. gados, līdzīgi kā Kurzemē un Vidzemē, kur vispār tika skatīts jautājums par ārmisiju. Vienmēr bija jābūt kādam aktīvam darbiniekam, kurš spēja misijas un sieviešu misijas jautājumu pacelt diskusiju līmenī.

Ģertrūdes Vasercūgas-Trēderes sieviešu misijas darba apskats

Viena no pirmajām sievietēm, kura rakstījusi par vācu sieviešu misijas biedrību darbību, ir Dr. Ģertrūde Vasercūga-Trēdere (*Gertrud Wasserzug-Traeder*).²⁷⁴ Savā 1927. gada darbā viņa sākumā sniedza ieskatu sieviešu cīņā par darba un izglītības iegūšanu vispār, kā arī

²⁷² Schreiber, 88.

²⁷³ Schreiber, 89–90.

²⁷⁴ Gertrud Wasserzug-Traeder, *Deutsche Evangelische Frauenmissionsarbeit* (München: Chr. Kaiser Verlag, 1927).

pievērsās bibliskajam misijas pamatojumam un praktiskajai nepieciešamībai, kā to darīja iepriekš apskatītie autori.

Tālāk savā darbā Ģ. Vasercūga-Trēdere pievērsās sieviešu darba vēsturei, pirmajām misionārēm un dažādām misijas biedrībām, kas sūtīja misionāres un kas analizētas vēlāk, runājot par attiecīgajām misijas biedrībām. Tāpat viņa apskatīja tā laika misijas laukus, kuros sievietes darbojās. Šis ir vērtīgs avots, jo tas sniedz ieskatu vācu sieviešu domās par sieviešu cīņu, iestājoties par iespēju darboties misijā.

Šajā sadaļā apskatīts Ģ. Vasercūgas-Trēderes rakstītais tikai par sieviešu misijas darba pamatojumu. Jau pašā sākumā viņa norādījusi, ka vācu sievietēm nācies cīnīties par darba iespējām, kas bieži izvērties rūgtā traģēdijā. Viņa iestājusies pret vācu sabiedrības dominējošo uzskatu, ka sievietes „profesija” ir laulība, norādot, ka laulība nav profesija, cilvēka mūža darbs, bet gan noslēpumainais Kristus un Viņa draudzes attēls. Ģ. Vasercūga-Trēdere jautājusi, vai vīrietim kāds saka, ka viņa darbs ir precēties, tādējādi norādot uz sabiedrības duālismu un pretrunām.²⁷⁵

Pievēršoties bibliskajam pamatojumam, Ģ. Vasercūga-Trēdere spriedusi, ka Svētie Raksti dod kristīgai sievietei divas svarīgas jomas, kurās viņai savā dzīvē jādarbojas saskaņā ar Dieva gribu: sievietes vieta vīrieša pasaulē un uzvedība morāles robežās. Viņa norādījusi uz radīšanas un grēkā krišanas stāstu, kas nolīcis sievieti vīrieša pakļautībā, kā arī uzsvērusi, ka, lai arī sākotnēji šis noteikums attiecies tikai uz kārtību ģimenes savienībā, vēlāk tas pārņemts uz kristiešu kopienām (1Moz 3:16 utt., 1Kor 11:3, Ef 5:23; 1Tim 2:12). Viņa paudusi piekrišanu, ka sievietei nav pareizi ieņemt vadītājas vai mācītājas amatu draudzē.²⁷⁶ Tālāk gan Ģ. Vasercūga-Trēdere nenoliegusi arī, ka “šo Dieva noteikto kārtību ir pārkāpusi sievietes, bet, iespējams, vēl biežāk vīrietis, un tas ir padarīts par karikatūru – sieviešu posts caur vīrieša tirāniju vienmēr ir bijis lielāks par sieviešu pārgalvīgo vadību”.²⁷⁷

Lai gan autore atzinusi, ka arī misijas jomā vadībai, balstoties uz Svētajiem Rakstiem, ir jāpaliek vīriešu ziņā, viņa tomēr norādījusi, ka misijas joma neizslēdz misionāres patstāvīgu darbu savā jomā – būt par padomdevēju citām sievietēm un veicināt sieviešu misijas darbu. Ģ. Vasercūga-Trēdere uzdevusi jautājumu, vai šāda Rakstu skaidrošana aizliedz misionārēm sludināt pestīšanu un veikt dvēseļu glābšanas darbu. Viņa pati ir gan atbildējusi, ka šāds

²⁷⁵ Wasserzug-Traeder, 1–3.

²⁷⁶ Wasserzug-Traeder, 6–7.

²⁷⁷ Wasserzug-Traeder, 7.

aizliegums neeksistē, gan arī “devusi balsi” vēl vienai sievietei – Hannai Rīmai (*Hanna Rhiem*), kura ilgus gadus bijusi misionāre Indijā: “Kristū mēs visi esam viens, un visvājākajai sievietei ir žēlsirdīga atļauja un neapstrīdamas tiesības sekot Viņa pēdās, kas atpestīja viņas dzimumu no lāsta un aizlieguma un pat apžēlojis grēciniekus, kas izmantoti viņa kalpošanā (Mt 28:10).”²⁷⁸ Vēl savas domas stiprināšanai Ģ. Vasercūga-Trēdere atsaukusies uz A. Šreibera un T. Kristlība rakstīto, ka sievietēm ir dota iespēja sludināt nekristiešiem, kā arī norādījusi,

ka pastāv milzīga atšķirība starp baznīcas sprediķiem, kādi mums šodien ir mājās, un pagānu evaņģelizāciju. Vai nav kas cits, vai sieviete uzņemas sludināt – un līdz ar to arī vadību – kristiešu kopienā, vai arī, sludinot pestīšanu sievietēm un vīriešiem, kas pulcējušies kopā, piedāvā glābšanu arī viņiem.²⁷⁹

Ģ. Vasercūga-Trēdere savas pārdomas par biblisko pamatojumu beigusi ar secinājumu, ka patiesībā Svētie Raksti nedod sievietei negrozāmu likumu, bet drīzāk katrai kristīgai sievietei Svētā Gara brīvībā ir jāizlemj, kas katram laikam un katrai situācijai, kurā viņa atrodas, ir piedienīgi vai nepiedienīgi. Autore arī atsaukusies uz Apd 11:17, ka, ja reiz Dievs sievietēm devis tādu pašu dāvanu kā vīriešiem, tad – kā gan var cīnīties pret Dievu?²⁸⁰

No analizētā iespējams secināt, ka, rakstot par misijas darba vēsturi, Ģ. Vasercūga-Trēdere balstījies Svētajos Rakstos un tā laika hermeneitikā par sievietes lomu sabiedrībā un draudzē, kā arī bijusi spiesta atsaukties uz tā laika misijas autoritātēm vīriešiem, lai spētu argumentēt ar tiem, kuri īsti neatbalstīja sievietes misijas darbā. Arī apskatot sieviešu misijas darba praktisko nepieciešamību, autore atsaukusies uz misijas darba autoritātēm – Bāzeles misijas inspektoru V. Hofmani (*Wilhelm Hoffmann*) un viņa aicinājumu sievietēm Vācijā un Šveicē 1841. gadā, kurā sacīts, ka sievietes varētu strādāt kā skolotājas misijas laukos, T. Kristlību un viņa aicinājumu 1878. gadā uz medicīnas misiju, Hadsonu Teiloru un ĶIM un aicinājumu jau 1840. gadā aizsniegt Ķīnas augstāko kārtu sievietes.²⁸¹

2.3. Secinājumi par sieviešu kalpošanu misijas darbā

Kopsavilkumā šajā apakšnodaļā secināts, ka Rietumu pasaules sievietes veidojušas būtisku misijas darbinieku daļu, kaut arī viņu veikums un panākumi bieži vien nav tikuši pierakstīti, jo sievietēm nācies sastapties ar vīriešu aizspriedumiem par viņu kalpošanu. Trīs galvenie tā laika vācu misijas autori neuzskatīja, ka sievietes varētu būt pilnvērtīgas Dieva Vārda sludinātājas misijas laukā, jo viņiem bija izpratne, ka Svētie Raksti to aizliedz. Tajā pašā

²⁷⁸ Wasserzug-Traeder, 8.

²⁷⁹ Wasserzug-Traeder, 11.

²⁸⁰ Wasserzug-Traeder, 13–14.

²⁸¹ Wasserzug-Traeder, 15–18.

laikā apskatītie autori saredzējuši iespēju, ka sievietes varētu būt misijas kalpošanā kā skolotājas, lai mācītu sievietes, meitenes un dažkārt arī zēnus misijas laukos. Otra lielākā joma sievietēm misijā bija medicīniskā misija, kur sievietes, ja varēja iegūt izglītību, drīkstēja kalpot kā ārstes, medmāsas un slimnieku kopējas. Šāda misija bija ļoti efektīva, kalpojot tieši sievietēm, kur vīriešiem misionāriem pieeja bija liegta reliģisku, sociālu un kultūras iemeslu dēļ. Līdzīgās domās bija arī analizētā autore Ģ. Vasercūga-Trēdere, kura neredzēja iemeslu, kādēļ sievietes nevarētu darboties misijas laukā un pat būt neatkarīgas vadītājas savās darba jomās. Kopumā 1914. gadā dažādos misijas laukos 23 vācu misijas biedrībās darbojās 805 precētas un 233 neprecētas sievietes, tajā skaitā arī Hildegarde Procela (viena no 29 LMB neprecētajām misionārēm) un Lilija Otīlija Grīvīņa (arī viena no 29 LbM neprecētajām misionārēm).²⁸²

Nākamajā nodaļā, kur pievērsta uzmanība konkrētajām misionārēm no Latvijas teritorijas, var redzēt, ka viņas darbojās tieši šajās divās jomās: kā skolotājas vai kā medicīnas māsas. Pirms pievērsties konkrētajām misionārēm, nepieciešams īss apraksts par tām misijas biedrībām, kuras viņas sūtīja.

3. Īss apskats par misijas biedrībām, kuras sūtīja misionāres no Latvijas teritorijas

Tā kā sākotnēji Kurzemes un Vidzemes luterāņiem lielākā sadarbība misijas laukā bija ar Vācijas luterisko baznīcu un vācu misijas biedrībām, tad šajā darbā apskatītas tikai trīs vācu misijas biedrības, jo tieši šīs biedrības sūtīja misionāres no Kurzemes un Vidzemes.

Sākumā vācu misijas biedrības balstījās piētisma un Brāļu draudžu tradīcijās, līdz ar to misija vairāk bija vienkārša entuziastu darbošanās tradicionālo (teritoriālo) baznīcu atzaros. Otrs vācu protestantu misijas kustības sākums rodams 18. gs Dāņu–Halles misijas biedrībā. Tas, ka šīs bija marginālas kustības, varētu būt viens no iemesliem, kādēļ arī sievietes varēja piedalīties misijas kalpošanā gandrīz no paša iesākuma.²⁸³ Piemēram, pirmās zināmās sievietes, kuras devās misijas darbā, bija atraitne Baha ar savām divām meitām – viņas jau

²⁸² Wasserzug-Traeder, 62.

²⁸³ Bosch, *Transforming Mission*, 308–9; Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*, 60–61.

1736. gadā Brāļu draudzes uzdevumā devās uz Grenlandi, lai palīdzētu savam dēlam misionāram gan mājsaimniecībā, gan arī misijas darbā.²⁸⁴

Pirmā vāciski runājošā misija bija šveiciešu un vācu Bāzeles misija, kas tika dibināta 1815. gadā. 1839. gada martā misijas komiteja saņēma rezolūciju, ko bija pieņēmuši misionāri Indijā savā konferencē, norādot, ka meitenēm un sievietēm Indijā nepieciešama izglītība. BM inspektors V. Hoffmans (*Wilhelm Hoffmann*), uz to reaģējot, nolēma Indijā izveidot īpašu skolu meitenēm un kā skolotājas nosūtīt eiropietes, kuras būtu izglītotas Anglijā, taču Londonas misijas biedrības ieteica pašiem veidot sieviešu misijas biedrību. 1841. gada jūnijā Bāzelē tika nodibināta “Sieviešu asociācija sieviešu izglītošanai pagānu zemēs” (*Frauenverein für weibliche Erziehung in den Heidenländern*). Tā 1842. gada oktobrī BM nosūtīja pirmo misionāri Salomi Karolīnu Mooku (*Salome Karoline Mook*) kā skolotāju uz Talačeri staciju.²⁸⁵

1828. gadā, drīz pēc Bāzeles misijas dibināšanas, tika dibināta Reinas jeb Barmenas misijas biedrība – pirmā no trim apskatāmajām.²⁸⁶ Leipcigas misijas biedrība tika dibināta aptuveni 20 gadus vēlāk, bet Lībencellas misija – tikai 19. gs. beigās. Katrai no šīm misijas biedrībām bija atšķirīgs iesākums, savi misijas lauki, kā arī atšķirīgas teoloģiskās nostādes par misijas darbu un sieviešu iesaisti tajā. Lai arī Zviedrijas Baznīcas misija dibināta 1874. gadā,²⁸⁷ Zviedrijai bija saistība ar LMB jau kopš 19. gadsimta 50. gadiem,²⁸⁸ un tā vēlāk Indijā pārņēma misijas lauku no LMB, tādēļ arī šī misija ir saistīta ar vācu misijas biedrībām un ar Latviju.

3.1. Barmenas–Reinas misijas biedrība

Barmenas–Reinas misijas biedrība (B/RMB) bija viena no lielākajām protestantu misijas biedrībām Vācijā. 1828. gada 23. septembrī apvienojās vairākas mazas misijas biedrības (Barmenas, Ķelnes, Vēzeles), viena no tām (Elberfeldes) dibināta pat tik sen kā 1799. gadā, un izveidoja B/RMB. Tā darbojās vairākos misijas laukos. Par šo misijas biedrību vēsta vairāki avoti, taču vispilnīgākais ir B/RMB direktora Gustava Mencela darbs 1978. gadā, svinot misijas 150 gadus.²⁸⁹ Šis darbs sniedz ieskatu misijas vēsturē, kā arī iepazīstina ar izaicinājumiem gan koloniālisma laikā 19. gadsimta beigās, gan Trešā reiha laikā 1933.–

²⁸⁴ Wasserzug-Traeder, *Deutsche Evangelische Frauenmissionsarbeit*, 21.

²⁸⁵ Wasserzug-Traeder, 22.

²⁸⁶ Wolffe un Pierard, “Europe and North America”, 114.

²⁸⁷ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 90.

²⁸⁸ Fleisch, 40–41.

²⁸⁹ Gustav Menzel, *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte* (Wuppertal: Verlag der Vereinigten Evangelischen Mission, 1978).

1945. g., gan vēsta par misijas darbu pēc Otrā pasaules kara. Šeit sniegts ieskats tikai par misijas sākumu un to, kā B/RMB bija saistīta ar luterāņiem Latvijā.

Pirmais misijas lauks – Dienvidāfrika un Namībija

Misijas dibinātāji ar nolūku nolēma sākt darbu Dienvidāfrikā, Kāpas kolonijā (*Die Kap-Kolonie*), kur jau darbojās citas misija organizācijas un bija eiropiešiem piemērots klimats. Londonas misijas biedrības superintendents Dr. Filips (*Philip*) deva savu uzaicinājumu, un pirmie četri misionāri tika ordinēti un nosūtīti 1829. gada 30. jūnijā. Keiptaunā viņi ieradās 7. oktobrī. Tā kā misijas darbs šajā vietā bija veikts jau no 1744. gada, kad to uzsāka Brāļu draudzes, tad misionāri, kuri ieradās, tika nozīmēti pievienoties jau notiekošajam darbam.²⁹⁰ Pirmā misijas stacija tika izveidota Sēderbergas (*Cederberg*) apvidū 1830. gadā, un to nosauca par Vupertāli (*Wupperthal*). Misijas stacija kļuva par “institūtu”, kas izveidots, lai piesaistītu cilvēkus, sniegtu viņiem pārtiku, mācītu dažādus amatus – lauksaimniecību, āduniecību, kurpnieka un kalēja prasmes. Galvenā cilts tur bija hotentoti.²⁹¹ Ciltis, ar ko strādāja B/RMB misionāri, bija herero, nama un damara, un viņi bieži atradās cilšu karu vidū. Misionāri centās būt miera nesēji, kas bieži arī izdevās.²⁹² Sadarbībā ar B/RMB norisinājās arī Somijas baznīcas misija, kas pirmos somu misionārus uz Āfrikas dienvidrietumiem nosūtīja 1867. gadā, bet neprecētas sievietes – ap 1900. gadu.²⁹³

Ar B/RMB un Āfrikas dienvidrietumiem ir saistīts vācbaltu misionārs Hugo Hāns (*Carl Hugo Hahn*, 1818–1895) no Ādažiem (toreiz *Aahof*). Viņa kalpošana norisinājās laikā no 1842. līdz 1873. gadam centrālajā Namībijā, ko tolaik sauca Namalenda un Damaralenda herero tautā. Vēl šodien H. Hāns tiek pieminēts kā augsti cienīts misijas celmlauzis un lingvists, taču arī viņš bija saistīts ar 19. gadsimta koloniālisma domāšanu un rietumu kultūras pārākumu.²⁹⁴

Līdzās misijas darbam Indonēzijā, kas analizēts tālāk, B/RMB kopš 1846. gada darbojās arī Ķīnā. Tur no 1849. gada darbojās misionārs H. Krone no Altmarkas, kurš bija pazīstams Talsu mācītājam J. Tilingam. Pirmie desmit darba gadi H. Kronem un viņa kolēģiem pagāja kantona vadītāju un angļu kolonizatoru disputos. 1856. gadā misionāriem bija jādodas uz Honkongu politiskās nestabilitātes dēļ. Savā kalpošanas reģionā Kvantungā (*Kwantung*)

²⁹⁰ Menzel, 52.

²⁹¹ Menzel, 54–55.

²⁹² Menzel, 56–58.

²⁹³ Kirsti Kena, *Eevat apostolien askelissa: Naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä 1870-1945* (Helsinki: Suomen Lähetysseura, 2000), 13–14.

²⁹⁴ Henning Melber, “Review of Carl Hugo Hahn, *Tagebücher 1837-1860*, by B. Lau”, ed. Brigitte Lau, *The Journal of African History* 27, nr. 2 (1986): 405.

misionārs Krone varēja atgriezties tikai 1860. gadā. Viņa kalpošana nebija ilga – viņš nomira 1863. gadā 40 gadu vecumā.²⁹⁵ Līdz ar to izbeidzās Kurzemes konsistorijas atbalsts B/RMB.

Misijas lauks Nīderlandes kolonijā Indonēzijā

Pirmā sala Indonēzijā, kur B/RMB uzsāka misijas kalpošanu, bija Borneo jau 1831. gadā. Līdz 1859. gadam tur tika izveidotas astoņas misijas stacijas un bija kristīts 261 cilvēks, tomēr drīz pēc tam vietējā dadžaku cilts uzbruka un nogalināja vairākus misionārus un viņu ģimenes.²⁹⁶ Šī iemesla dēļ 1860. gadā tika nolemts misiju turpināt Sumatras salā pie batakkiem. Bataku pētniece Sita T. van Bemelena savā plašajā darbā norādījusi, ka no 1861. gada B/RMB pārcēla misionārus no Borneo uz Sumatru, ka B/RMB darbs Sumatrā kopumā bija viens no efektīvākajiem un ka batakki joprojām ir lielākā kristīgā minoritāte Indonēzijā.²⁹⁷ Darba sākšanas laikā Sumatra bija Nīderlandes kolonija.²⁹⁸ Jau 18. gs. otrajā pusē Nīderlandē kristiešu vidū parādījās interese par misiju, un viņi veidoja dažādas misijas biedrības, kurām parasti nebija tiešas saistības ar kādu konkrētu baznīcu. 19. gs., kad tika dibināts vēl vairāk misijas biedrību, tās savā starpā sadalīja darbības laukus Holandes aizjūras teritorijās, tai skaitā Indonēzijā. Pašiem holandiešiem nebija pietiekami daudz cilvēku un finanšu resursu, tāpēc Nīderlandes valdība atļāva darboties citu valstu misijas biedrībām. Ziemeļsumatrā visievērojamākā bija tieši Barmenas–Reinas misija.²⁹⁹ Līdz 1900. gadam Ziemeļsumatrā B/RMB darbojās aptuveni 50 misionāri, neskaitot ārstus un skolotājus.³⁰⁰ J. S. Aritonangs un K. Stīnbrinks norādījuši, ka Sumatrā kristiešu kopienas nebija draudzes ierastā nozīmē, bet drīzāk cilvēki tika sapulcināti vienā ciematā, kur misionārs darbojās gan kā garīgais vadītājs, gan dažkārt arī kā civilais kopienas vadītājs. Viņam bieži palīdzēja paša izraudzīti vecajie (*radžas*), skolotāji un sludinātāji (*guru*), kā arī mācītāji (*pandita*),³⁰¹ un šie ciemati kļuva kā “mātes” draudzes, no kurām tālāk tika evaņģelizēti citi ciemati.³⁰²

Jāatzīmē, ka Indonēzijā ir dažādas kultūras grupas un dažādas tautas, līdz ar to misija bija sarežģīta, un visām tautām nevarēja lietot vienas un tās pašas metodes. Pašās Indonēzijas

²⁹⁵ Menzel, *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte*, 68–70.

²⁹⁶ Menzel, 59–60.

²⁹⁷ Sita T. van Bemelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux* (Leiden, Boston: Brill, 2018), 23, 197.

²⁹⁸ Mary Enfield, ed., *“God First” or Hester Needham’s Work in Sumatra*. (Oxford: The Religious Tract Society, 1899), 8.

²⁹⁹ Jan Sihar Aritonang and Karel Steenbrink, eds., *A History of Christianity in Indonesia*, sēj. 35 (Brill, 2008), 139, <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv4cbgb1>.

³⁰⁰ Aritonang and Steenbrink, 35:143.

³⁰¹ Bemelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*, 345.

³⁰² Aritonang un Steenbrink, *A History of Christianity in Indonesia*, 35:155.

tautās un kultūrās sievietēm bija atšķirīgas lomas, un misionāri no dažādām kristīgajām konfesijām ienesa savas idejas par to, kādām ir jābūt kristīgajām attiecībām sabiedrībā. Sumatras salā, kur strādāja B/RMB, bataku sievietes bija spēcīgas vadītājas un bija tradicionālās ģimenes dzīves centrā, taču misionāri bataku sievietēm ierādīja daudz zemāku vietu, tāpēc vēl šodien sabiedrībā valda spēcīgs patriarhāts, kas patur sievietes ekonomiskā atkarībā un zemākā statusā.³⁰³

Misija no misionāru skatu punkta bija veiksmīga, taču no bataku viedokļa tā veicināja sociālas problēmas. S. van Bemelena norāda, ka misionāri lika piemēroties viņu dotajiem noteikumiem: atturēties no piedalīšanās pagānu rituālos, kā arī sākotnēji ievērot aizliegumu slēgt laulību ar laulību maksu.³⁰⁴ Tas sašķēla sabiedrību ciematos, jo kādi jau bija kristieši, bet citi vēl ne. Šeit, tāpat kā citos misijas laukos, parādījās jautājums par koloniālajiem spēkiem. Vietējie radžas turēja ļaunu prātu uz holandiešu kolonizatoriem, kuri iekaroja teritorijas un vēlāk arī veica soda ekspedīcijas, un vietām arī uz vācu misionāriem, kuri atbalstīja holandiešus.³⁰⁵ Tādi gan nebija visi misionāri.

No 1879. līdz 1882. gadam misijas kalpošana bija veiksmīga, tāpēc uz Sumatru tika nosūtīti jauni misionāri, un kopējais skaits pieauga līdz 18 vīriem.³⁰⁶ Bija evaņģelizētas arī daudzas sievietes, kurām bija vajadzīga tālāka apmācība, tāpēc bija nepieciešamas misionāres. Kā jau sacīts iepriekš, vācu misijas biedrības 19. gs. parasti neuzņēma neprecētas sievietes, bet tur esošajām misionāru sievām nebija iespējas uzņemties šo kalpošanu. Iepriekšējā sadaļā minētais Dr. A. Šreibers tomēr uzskatīja, ka anglietei Hesterei Nīdhemai (*Hester Needham*) vajadzētu pirmajai dodies uz Sumatru 1889. gadā.³⁰⁷ H. Nīdhema bija bagāta, neprecēta angļu sieviete, kura lūdza atļauju B/RMB, lai dotos misijā uz Sumatru un pievienotos bataku misijas darbam pati par saviem līdzekļiem, ko A. Šreibers arī laipni deva. Misionāre apmetās misijas stacijā Silidungas apgabalā, kur atradās misijas seminārs. Viņa sāka skolas darbu no rītiem divas reizes nedēļā jaunākām meitenēm un vakarskolu vienu reizi nedēļā vecākām meitenēm, kuras nevarēja nākt pa dienu. No misionāra Johansena sievas H. Nīdhema pārņēma svētdienas

³⁰³ Frances S. Adeney, "From the Inside Out: Gender Ideologies and Christian Mission in Indonesia", no *Gospel Bearers, Gender Barriers: Missionary Women in the Twentieth Century* (Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2002), 172–73.

³⁰⁴ Bemmelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*, 222–25.

³⁰⁵ Bemmelen, 226.

³⁰⁶ Bemmelen, 227–28.

³⁰⁷ Enfield, "God First" or *Hester Needham's Work in Sumatra.*, 24–25.

skolas darbu meitenēm, kā arī veica mājviziņas pie sievietēm savā apkārtnē. Šīs pirmās misionāres kalpošana tika uzskatīta par izcili veiksmīgu.³⁰⁸

1891. gada nogalē H. Nīdhemai pievienojās vairākas misijas māsas. Viena no tām bija vāciete Lizete Nīmane (*Lisette Niemann*), kura tika sūtīta uz Tobas apgabala Laguboti (šodien *Lagoeboti*), kur jau darbojās viņas māsa un māsas vīrs misionārs Šteinsiks (*Steinsick*). Otra misionāre – norvēģiete Tūra fon Vēdele-Jārlsberga (*Thora von Wedel Jarlsberg*) – tika sūtīta uz Silindungas reģiona lielāko misijas staciju Pearaju (*Pea Ar djay*).³⁰⁹ H. Nīdhema norādīja, ka abām māsām jākalpo lielā ģeogrāfiskā reģionā, līdz ar to viņām būs daudz jāceļo zirga mugurā.³¹⁰ Līdzīgas grūtības piedzīvoja arī Auguste Vietnieka, nonākot tajā pašā reģionā. Trešā māsa, kura ieradās 1891. gadā, bija Emma Raiherte (*Emma Reichert*). Viņa tika norīkota veikt medicīnas darbu Tungkunā sieviešu un meiteņu vidū. Ceturtā misionāre bija holandiete Henrika Johanne Lasta (*Hendrika Johanne Last*), kuras uzdevums bija iekārtot skolu ķīniešu meitenēm Borneo.³¹¹

Nākamo astoņu gadu laikā sieviešu misionāru skaits Sumatrā pieauga līdz astoņām. Viņas pārsvarā turpināja H. Nīdhemas uzsāktā darba paraugu – atvēra bērnu namu, rūpējās par skolas darbu, apmeklēja sievietes. L. Nīmane pilnveidoja batakū meiteņu izglītības programmu, vairāk attīstot vakarskolu, kā arī iekļaujot batakū tradicionālo sieviešu amatu – aušanu – skolas programmā. Pēc vairākiem gadiem kļuva iespējams iedrošināt vecākus sūtīt meitenes dienas skolā. Galvenie mācību priekšmeti skolā bija lasīšana, rakstīšana, matemātika, kristīgo dziesmu dziedāšana, kā arī mājturība. Liels uzsvars tika likts uz disciplīnu un tīrību. L. Nīmanes pieeja bija ļoti veiksmīga, un meiteņu skola Laguboti ieguva lielu popularitāti.³¹² Laguboti skola pētīta arī nākamajā nodaļā, jo tā bija viena no A. Vietniekas darba vietām misijā.

Šo pirmo misijas māsu praktiskā darbība atklāj, kā dzīvē izpaudās G. Varneka, T. Kristlība un it īpaši A. Šreibera teoloģiskie priekšstati par sieviešu kalpošanu misijā. Tieši sievietes bija tās, kuras Sumatrā spēja aizsniegt ar evaņģēliju citas sievietes, mācīt meitenēm gan garīgas zināšanas, gan arī praktisku darbošanos. Protams, misijas darbs neiztika bez problēmām, jo ļoti bieži kristīgais pasaules uzskats, ko mācīja misionāres, bija pretrunā ar batakū tautas tradīcijām un pasaules uzskatu. Misiju sarežģītu padarīja arī atmiņas par

³⁰⁸ Bemmelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*, 337.

³⁰⁹ Bemmelen, 336.

³¹⁰ Enfield, "God First" or Hester Needham's Work in Sumatra., 95.

³¹¹ Menzel, *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte*, 142.

³¹² Bemmelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*, 334–35.

holandiešu iebrukumu un tautas pakļaušanu. Taču šķiet, ka Sumatrā misijas māsas nepiedzīvoja pretestību misijas darbam. Drīzāk viņām bija jāpārvar bataku neuzticēšanās tieši jautājumā, kādēļ gan bataku meitenes vajadzētu izglītēt. Arī ar šo problēmu saskārās A. Vietnieka savā darbā, kas pēfīts nākamajā nodaļā.

3.2. Leipcigas misijas biedrība

Par Leipcigas misijas biedrību un tās vēsturi nav uzrakstīta atsevišķa grāmata, līdz ar to vislabākais avots ir vācu teologa Paula Fleiša (*Paul Fleisch*) 1936. gadā sarakstītā vācu luterāņu misijas vēsture, kas visvairāk koncentrējas tieši uz LMB.³¹³ Sākotnēji šī misijas biedrība tika dibināta Drēzdenē 1836. gadā kā “*Ev.-Luth. Missionsgesellschaft zu Dresden*” – luterāņu misija. Šāda misijas biedrība saņēma plašu atbalstu no dažādām tradicionālām luterāņu zemēm un palīdzības organizācijām Hannoverē, Hamburgā, Bavārijā, Braunsveigā, kā arī Krievijas dienvidos, Baltijā, Dānijā un Zviedrijā,³¹⁴ līdz ar to tā kļuva par vienu no plašākajām misijas biedrībām Vācijā. Tās pirmais oficiālais direktors no 1844. līdz 1859. gadam bija Dr. Karls Grauls (*Karl Friedrich Leberecht Graul*), kurš arī būtībā izveidoja šo misijas biedrību tādu, kāda tā bija vēlāk. K. Grauls uzskatīja, ka ir nepieciešama izglītība un zinātne, tādēļ misijas seminārs un biedrība pārcēlās uz universitātes pilsētu Leipcigu. Tās vārds 1848. gada maijā tika mainīts uz “Leipcigas Evaņģēliski luteriskā misijas biedrība” jeb “Leipcigas misija”.³¹⁵ Uzsvārs tika likts uz luterisko teoloģiju, tos kait domājot par misijas darbu, ar vēlmi veidot vienu vispasaules luterisko baznīcu. Līdz ar to LMB, piemēram, nevēlējās savās rindās uzņemt vācu sievietes, kuras nebija apmācītas misijas darbam tieši luteriskajā tradīcijā, bet kaut kur citur, piemēram, Anglijā. Ģ. Vasercūga-Trēdere norāda, ka “Austrumzemju misijas biedrība” (*Morgenländische Frauen-Verein*) mēģināja nosūtīt misijai sagatavotās sievietes ar LMB starpniecību, bet tā atteicās konfesionālu iebildumu dēļ.³¹⁶ LMB bija juridiski neatkarīga organizācija, kas sadarbojās ar teritoriālajām (valsts) baznīcām, taču finanses nāca galvenokārt no ziedojumiem.³¹⁷ Piemēram, pirmie ziedojumi no Rīgas un Jelgavas tika sūtīti jau 1846. gadā.³¹⁸

³¹³ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*.

³¹⁴ Fleisch, 3–11, 40–41.

³¹⁵ Fleisch, 20–25.

³¹⁶ Wasserzug-Traeder, *Deutsche Evangelische Frauenmissionsarbeit*, 29.

³¹⁷ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 21.

³¹⁸ Fleisch, 23.

Pirmais misijas lauks – Indijas dienvidi

LMB pirmais misijas lauks bija Indijas dienvidi. 19. gadsimta 40. gados LMB pārņēma to, kas bija palicis pāri no senās Dāņu–Halles misijas, tādā veidā paplašinot luterāņu liecību Indijā.³¹⁹ Viena no lielākajām problēmām, ar ko sastapās misionāri gan no LMB, gan arī citām misijas biedrībām, bija jautājums par kastu sistēmu. Jau britu misionārs Viljams Kerijs (*William Carey*) sastapās ar šo problēmu 18. gadsimta beigās. Bija misionāri, kuri uzskatīja, ka kastu sistēma iznīcina jaunās kristīgās draudzes un ka tāda nav pieļaujama. Bīskaps Daniels Vilsons (*Daniel Wilson*) 1835. gadā pieprasīja, lai kastu sistēma tūlīt tiktu pilnīgi atmesta.³²⁰ Šāda prasība izraisīja zināmu neapmierinātību augstāko kastu kristīgo indiešu vidū. Dr. K. Grauls, kurš pats bija misionārs Indijā (1849–1853), un LMB neieturēja tik striktu pozīciju.³²¹ Līdz ar to daudzi kristieši, kas bija piederējuši anglikāņu baznīcai, tagad pārgāja vai pat atgriezās pie luterāņiem.³²² Spriedze attiecībā uz kastu kristiešiem turpinājās ilgu laiku, līdz 1890. gadā dalīts Samuels (parija, cilvēks no “neizskaramajiem”) tika ordinēts kalpošanai. Tas pamazām atvēra durvis kalpošanai šiem bezkastas cilvēkiem, līdz 20. gadsimta sākumā daudzi dalīti tika kristīti un pievienojās baznīcai.³²³ Šādu dalītu atvērtību evaņģēlijam piedzīvoja misionāre Anna Irbe savā misijas kalpošanā, par ko rakstīts trešajā nodaļā.

Vēl viena problēma bija saistīta ar darba metodēm un attiecībām starp LMB un jau izveidotajām draudzēm. Darbinieku trūkuma dēļ LMB lika lielāku uzsvaru nevis uz publisko sludināšanu, bet esošo draudžu aprūpi, jo jau bija izveidojies plašs draudžu tīkls. Dr. K. Grauls lika uzsvaru uz to, lai paši indieši pētītu savu kultūru un reliģiju un meklētu saskares punktus ar kristietību.³²⁴ Draudzes pamazām spēja uzņemt atbildību, un 1919. gadā tika nodibināta neatkarīga Tamilu ev. lut. baznīca.³²⁵ Misijas darbā Indijā devās misionāres Hildegarde Procela, kuras darbs pētīts nākamajā nodaļā, un Johanna Paula.

Atgriezies no Indijas, K. Grauls veicināja dažādo vācu luterāņu baznīcu sadarbību un atbalstu misijas laukam. Misiologs J. Verkeils norādījis, ka tieši K. Grauls bija pirmais, kurš mēģināja Eiropai sniegt sistemātiskas un zinātniskas studijas par misiju. Mūža nogalē 1864.

³¹⁹ Fleisch, 12.

³²⁰ Neill, *A History of Christian Missions*, 236.

³²¹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 51–54.

³²² Neill, *A History of Christian Missions*, 236.

³²³ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 152–57.

³²⁴ Fleisch, 33–34, 36–37.

³²⁵ Neill, *A History of Christian Missions*, 394.

gadā K. Grauls sniedza lekciju Erlangenē, kurā norādīja, ka misijas studijām ir tiesības pastāvēt un tām ir jābūt daļai no visu zinātņu karalienes – teoloģijas.³²⁶

1856. gadā K. Grauls bija devies vizītē uz Krieviju un piedalījās arī Kurzemes sinodē Liepājā 9. augustā. Sinodē viņš nolasīja referātu par LMB darbu Tamilnādā. Protokolā atzīmēts, ka viņš sniedzis daudz personīgo piemēru no savas trīs gadu kalpošanas tur. Viņš arī aicinājis sanākušos brāļus mācītājus atbalstīt un veicināt misijas darbu savās draudzēs.³²⁷ Tā paša gada 17. augustā K. Grauls piedalījās arī Vidzemes mācītāju sinodē Valkā. Arī tur viņš referēja par misiju, īpaši liekot uzsvāru uz konfesionālās misijas jēdzienu un pienākumu, par ko vēlāk sinode diskutēja, un darbs tika nodots tālāk izskatīšanai iecirkņu sinodēs.³²⁸

Veicot misiju Indijā, attīstījās sieviešu misijas kalpošana. LMB bija tā, kas veicināja sieviešu iesaistīšanos.³²⁹ Zviedru misionāri, kas bija LMB sastāvā, īpaši uzsvēra sieviešu kalpošanu. Pirmo reizi par to runāja 28. sinodē 1889. gadā, un visi vienprātīgi piekrita, ka tāda ir vajadzīga. Pēc šī lēmuma tika nolīgtas Bībeles sievas turpat Indijā (1891. gads, misionāri Berels un Sandegrens). Pirmā LMB misionāre bija zviedriete Estere Pētersone (*Esther Peterson*), kura ieradās Indijā 1890. gadā³³⁰ un bija H. Procelas kolēģe, kad viņa tur ieradās. Pirmā vācu misionāre ieradās 1891. gadā. 1894./1895. gadā LMB bija noslēgusi “Līgumu par diakonisu nosūtīšanu” ar diakonisu (ordinētas māsas, kas kalpoja iekšmisijā Vācijā) namu Neiendetelsavā (*Neuendettelsau*), un 1895. gadā kā savas pirmās sievietes palīdzes uz Indiju Maduras stacijā biedrība nosūtīja diakonises Augusti Hensoltu (*Auguste Hensolt*) un Emmu fon Sodenu (*Emma von Soden*).³³¹ Kopumā no 1895. gada ar LMB starpniecību tika nosūtītas desmit diakonises un astoņas misijas skolotājas, tai skaitā Hildegarde Procela.³³² Viņa 1901. gadā sāka darbu Koimbatūrā (*Coimbatore*) un 1905. gadā – Majaveramā (*Mayaveram*).³³³ Sīkāk par to runāts II nodaļā.

Galvenā sieviešu misija Indijā bija – būt skolotājām meiteņu skolā, kā arī apmeklēt nekrīstīgās sievietes viņu mājās (zenanu misija). Zenanu darbs dažkārt piedzīvoja grūtības, jo

³²⁶ Verkuyl, *Contemporary Missiology*, 12; Sunquist, *Understanding Christian Mission. Participation in Suffering and Glory*, 4–5.

³²⁷ K. Wilpert, *Protokoll der im Jahre 1856 in Libau gehaltenen einundzwanzigsten Kurländischen Provinzial Synode* (Libau, 1856), 6–7.

³²⁸ *Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856*, 8.

³²⁹ Punniyavathi, “Contribution of Swedish Missionaries for Women’s Development in the Field of Social Recognition in Tamilnadu (India)”, 65–73.

³³⁰ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 199.

³³¹ Wasserzug-Traeder, *Deutsche Evangelische Frauenmissionsarbeit*, 38.

³³² Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 199.

³³³ Fleisch, 201.

bija grūti atrast piemērotas indiešu sievietes, lai viņas apmācītu par Bībeles sievietēm, taču līdz 1911. gadam šis posms bija noslēdzies, un sieviešu misionāru veikums meiteņu skolās un zenanās tika atzīts par neizstājamu misijas darba metodi.³³⁴

Otrais misijas lauks – Vācu Austrumāfrika

Vācu militārie spēki sāka aktīvu Āfrikas kolonizāciju ap 1885. gadu un ieguva teritoriju ap Kilimandžāro un Tanganjiku, ko nosauca par Vācu Austrumāfriku.³³⁵ Tās dibinātājs Karls Peterss (*Carl Peters*) iestājās par nežēlīgu imperiālismu, kas ietvēra vietējo iedzīvotāju cietsirdīgu apspiešanu un izmantošanu.³³⁶ Ja līdz tam laikam vācu protestantu misijas varēja droši apgalvot, ka tās nav iesaistītas koloniālajā politikā, tad vēlāk, pēc koloniju iegūšanas, misijas darbs bieži notika ar devīzi “Tikai vācu misionārus vācu kolonijām!”. K. Peterss vēlējās, lai misijas biedrības Vācu Austrumāfrikā savu darbību uzskatītu par “vāciešu darbu”, kam jākalpo “baznīcai un tēvzemei”.³³⁷

Ikgadējos LMB misijas svētkos 1893. gadā misijai Vācu Austrumāfrikā tika deleģēti vairāki misionāri, tai skaitā arī Gerhards Althaus (*Gerhard Althaus*), ar uzdevumu nodibināt trīs misijas stacijas. Misionāri ieradās Moši (*Moschi*) 1893. gada 30. septembrī. Pirmā misijas stacija tika nodibināta Madšamē (*Madschame*), kuras vadītājs bija misionārs Emīls Millers (*Emil Müller*). Otrā misijas stacija, kurā darbojās G. Althaus, tika izveidota Mambā (*Mamba*) 1894. gada 26. jūnijā. Trešā misijas stacija arī tika nodibināta Moši (*Moschi*) 1896. gada februārī, taču ne sākotnējā vietā, jo tur uzceltās būdiņas vietējie čagu iedzīvotāji bija nojaukuši. Šajā stacijā sākotnēji darbojās Kārlis Zēgebroks (*Karl Segebrock*, 1872–1896) no Jelgavas.³³⁸

Šajā laikā reģionā joprojām bija politiska un reliģiska nestabilitāte. Vietējās mareale cilts vadītāji 1896. gadā aicināja G. Althausu sākt skolas darbību, bet, tā kā viņu apgabals bija iedalīts katoļu misionāriem, viņš atturējās to darīt. Tomēr pēc tam, kad 1897. gadā ar gubernatora piekrišanu reģionu dalījums tika atcelts, misionārs bija gatavs atvērt skolu.³³⁹

Kopš pašiem Austrumāfrikas misijas pirmsākumiem skolu darbs bija ļoti nozīmīgs. Pirmā internātskola (*Kostschule*) tika izveidota 1894. gadā, un tajā sākotnēji mācījās, bet pēc

³³⁴ Fleisch, 202.

³³⁵ Thomas Pakenham, *The Scramble for Africa. White Man's Conquest of the Dark Continent From 1876 to 1912*, Perennial (New York: Harper Collins Publishers Inc., 2003), 282–85, 289, 294–96.

³³⁶ Pakenham, 624–25.

³³⁷ Bosch, *Transforming Mission*, 308–9.

³³⁸ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 268–69.

³³⁹ Fleisch, 269.

tam arī darbojās vietējie jaunieši. 1897. gadā tādi bija piecpadsmit.³⁴⁰ Ap 1903. gadu G. Althaus kļuva par vecāko misijas vadītāju Moši. Tajā laikā jau bija attīstījušās skolas zēniem un tikušas kristītas arī pirmās meitenes, tāpēc radās vēlme pēc misijas skolotājam.³⁴¹ G. Althaus 1905. gadā devās uz Eiropu un piedalījās arī misijas konferencē Jelgavā un Rīgā, un tieši viņš deva E. Zēzemei padomus,³⁴² kā sagatavoties misijai, kā arī sniedza par viņu rekomendāciju LMB.³⁴³ Tā 1905. gadā skolotāja E. Zēzeme bija pirmā misionāre, kura devās uz čagu misiju sākotnēji Moši, pēc tam Mambā.³⁴⁴ Viņas darbs analizēts II nodaļā.

Nav īsti zināms, kad tika nodibināta Nkoarangas (*Nkoaranga*) stacija, taču pirmie pamatiedzīvotāji tur tika kristīti 1905. gada 18. jūnijā,³⁴⁵ bet 1908. gadā E. Zēzeme tur sāka mazo bērnu skolas darbu.³⁴⁶ Sieviešu misija Āfrikā, Tanzānijā, ļāva čagu sievietēm ieraudzīt, ka kristietība var nest brīvību – brīvību nebūt precētai ar kādu vecu un bagātu poligāmistu, brīvību iegūt izglītību un brīvību neprecēties nemaz, bet nopelnīt pašai un varbūt pat kļūt par Bībeles sievieti.³⁴⁷

LBM centās neiesaistīties koloniālajā politikā un vēlējās tikai kalpot Dieva Valstībai, tomēr misijas darbs bez sadarbības ar koloniālajiem spēkiem nebija iespējams, kā tas analizēts III nodaļā. 1896. gadā vācu koloniālo spēku un vietējo čagu, arušu un masaju cilšu konflikta dēļ pie Meru kalna, veidojot jaunu misijas staciju, tika nogalināti divi LMB misionāri – jau minētais Kārlis Zēgebroks un Evalds Ovirs (*Ewald Ovir*) no Tallinas.³⁴⁸ Pēc šīm slepkavībām vēl kādus piecus gadus Meru kalna apvidū neizdevās izveidot misijas staciju. 1903. gadā, septiņus gadus pēc K. Zēgebroka un E. Ovira nāves, misijā uz šo apgabalu devās kuldīdznieks Fricis Štambergs (1871–1957). Galvenie LMB panākumi Austrumāfrikā bija čagu tautā, kas bija lauksaimnieki uz dienvidiem no Kilimandžaro. Ar laiku tur izveidojās pārtikusi, pēc

³⁴⁰ Fleisch, 269.

³⁴¹ Fleisch, 279–80.

³⁴² Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #230-231”, 1905. gada 29. martā, ALMW II/32/537. 230-231, Frankesche Stiftungen zu Halle.

³⁴³ Gerhard Althaus, “Ein Brief an den Missionsdirektor”, 1905. gada 31. martā, ALMW II/32/537. 224-226, Frankesche Stiftungen zu Halle.

³⁴⁴ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 297.

³⁴⁵ Fleisch, 290.

³⁴⁶ Fleisch, 297.

³⁴⁷ Miriam Adeney, “Do Missions Raise or Lower the Status of Women? Conflicting Reports from Africa”, no *Gospel Bearers, Gender Barriers: Missionary Women in the Twentieth Century* (Maryknoll, N.Y.: Orbis Books, 2002), 220–21.

³⁴⁸ Kristīna Ecis, “Rediscovery and reevaluation of mission understanding of the Courland Lutheran Consistory and missionary martyr Karl Segebrock”, no *Climbing High Mountains: Colonial entanglement & postcolonial reflections*, ed. Ravinder Salooja (Leipzig: weltweit. Neuer Verlag der Leipziger Mission, 2024), 89–99; Joseph W. Parsalaw, “The Akeri Killings in 1896”, no *Climbing High Mountains: Colonial entanglement & postcolonial reflections*, ed. Ravinder Salooja (Leipzig: weltweit. Neuer Verlag der Leipziger Mission, 2024), 72–81.

rietumu standartiem civilizēta un gandrīz pilnīgi kristīga tauta.³⁴⁹ Pēc 19. un 20. gadsimta misijas standartiem šāda misija tika uzskatīta par ļoti veiksmīgu.

Pēc Dr. K. Graula nākošais LMB direktors no 1860. līdz 1891. gadam bija mācītājs Juliuss Hardelands (*Julius Hardeland*), kura laikā tad arī tika uzsākta misija Āfrikā. J. Hardelands viesojās Kurzemē un Vidzemē vairākas reizes. Pirmā reize bija 1863. gadā Vidzemes sinodē no 11. līdz 17. septembrim Valmierā³⁵⁰ un Kurzemes sinodē no 18. līdz 23. septembrim Jelgavā.³⁵¹ Valmierā J. Hardelands sniedza sinodei pārskatu par LMB darbu Indijā, kā arī aicināja pateikties Dievam par paveikto.³⁵² Nākamā vizīte notika 1874. gadā Vidzemes sinodē Valkā no 15. līdz 20. augustam³⁵³ un Kurzemes sinodē Liepājā no 12. līdz 17. septembrim.³⁵⁴ Kā jau ierasts, galvenie šo vizīšu uzdevumi bija sniegt pārskatus par LMB darbu Austrumindijā, kā arī atgādināt misijas pamatprincipus (kas gan protokolā nav pieminēti). J. Hardelands uzsvēra, ka misija plaukst un ka ir sagaidāma neatkarīga tamilu baznīcas izveidošanās, kā arī uzmundrināja sinodes brāļus būt neatlaidīgiem misijas atbalstā.³⁵⁵

Īpašs mērķis J. Hardelandam bija 1882. gadā, viesojoties trešoreiz gan Vidzemes sinodē Valkā no 19. līdz 24. augustam,³⁵⁶ gan Kurzemes sinodē Jelgavā no 15. līdz 18. septembrim.³⁵⁷ Vidzemes sinodes protokols ļauj uzzināt, ka misijas direktors sniedza pārskatu par LMB vispārējo stāvokli, par Indijā atvērto tamilu sludinātāju semināru, kā arī būtisku informāciju par jauno indiešu draudžu organizēšanos, taču galvenais uzsvars bija uz papildu ziedojumu un cita atbalsta lūgšanu jaunatklātajam misijas darbam Austrumāfrikā.³⁵⁸ J. Hardelanda sacītais izraisīja diskusijas sinodē un veicināja lielāku vietējo mācītāju interesi par misijas darbu kopumā un atbalstu LMB, kā jau norādīts šīs nodaļas pirmajā sadaļā.

Kā pēdējais misijas direktors (1891–1911), kurš veidoja ciešas attiecības ar Kurzemi un Vidzemi, mināms Karls fon Švarcs (*Karl von Schwartz*). Viņa laikā misijā devās H. Procels un

³⁴⁹ Neill, *A History of Christian Missions*, 327.

³⁵⁰ F. Walter, *Protokoll der 29. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Wolmar im Jahre 1863* (Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1863), 5.

³⁵¹ "Register zu den kurländischen Synodalprotokollen", no *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885), 202–3.

³⁵² Walter, *Protokoll der 29. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Wolmar im Jahre 1863*, 12.

³⁵³ *Protokoll der 40sten Livländ. Provinzial Synode, gehalten in Walk im Jahre 1874* (Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1874), 5.

³⁵⁴ "Register zu den kurländischen Synodalprotokollen", 203.

³⁵⁵ *Protokoll der 40sten Livländ. Provinzial Synode, gehalten in Walk im Jahre 1874*, 9.

³⁵⁶ *Protokoll der 48. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Walk im Jahre 1882, vom 19. bis 24. August* (Riga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1882).

³⁵⁷ "Register zu den kurländischen Synodalprotokollen", 203.

³⁵⁸ *Protokoll der 48. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Walk im Jahre 1882, vom 19. bis 24. August*, 15–16.

E. Zēzemanē, kuru darbība pētīta nākamajā nodaļā, kā arī Klāra Vegnere. 1892. gada Kurzemes sinodē no 3. līdz 8. septembrim K. fon Švarcs sniedza īsu pārskatu par misijas darbu pie tamiem Indijā, minot misionāru un arī vietējo mācītāju skaitu, katehētu un kristīto skaitu. Viņš pieminēja arī misionārus, kuri plānoja doties misijā nākamajā gadā, un noslēgumā pateicās Kurzemes sinodāļiem par atbalstu LMB.³⁵⁹ Pirms tam, laikā no 19. līdz 25. augustam, K. fon Švarcs piedalījās arī Vidzemes sinodē Valmierā, kur pateicās par Vidzemes misijas referenta E. Kēlbranta vēstuli un sniedza īsu pārskatu par misiju Indijā.³⁶⁰ K. fon Švarcs sarakstījās ar misijas referentu G. Zēzemanī 1905. gadā, kad viņa meita gatavojās doties misijā. Viņš aicināja Kurzemes luterāņus iesaistīties misijas atbalstā, tomēr norādīja, ka misija sākas ar Svētā Gara vadību, nevis ceļas no kāda cilvēka entuziasma.³⁶¹

Vēlākie LMB direktori Dr. Karls Pauls (*Dr. H. C. Carl Paul*, direktors no 1911. līdz 1923. gadam) un Dr. Karls Heinrihs Īmels (*Dr. Carl Heinrich Ihmels*, direktors no 1923. līdz 1960. gadam)³⁶² Latviju neapmeklēja, tomēr viņiem bija korespondence ar misionāri H. Procelu.

No pētītā iespējams secināt, ka Latvijas teritorijā esošo konsistoriju – Kurzemes un Vidzemes konsistorijas – mācītājiem attiecībā uz misijas darbu visciešākās saites bija ar LMB un ka LMB direktori pielika lielas pūles, lai uzturētu sakarus ar luteriskajām baznīcām Latvijā. Var teikt, ka šī tiešām bija tradicionāla, luteriska misija, kas arī pieļāva šo ciešo sadarbību ar luteriskajām baznīcām šeit. Ar šo misijas biedrību starpniecību arī tika nosūtīts lielākais misionāru skaits līdz neatkarīgas Latvijas nodibināšanai.

Ja LMB bija tradicionāla luterāņu misija ar vēsturi gandrīz no 19. gs. sākuma, tad Lībencellas misija bija daudz jaunāka un darbojās pēc citiem teoloģiskajiem un misioloģiskajiem principiem. Ar šīs misijas starpniecību tika sūtīta viena latviešu misionāre, tādēļ tā pētīta nākamā.

³⁵⁹ J. Boettcher, *Protokoll der im Jahre 1892 in Mitau abgehaltenen sieben und fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode* (Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1892), 12.

³⁶⁰ Hollman, *Protokoll der 58. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1892 vom 19. bis 25. August*.

³⁶¹ Karl von Schwartz, "Ein Brief, #207-213", 1905. gada 19. maijā, ALMW II/32/537. 207-213, Frankesche Stiftungen zu Halle.

³⁶² Evangelisch-Lutherisches Missionswerk Leipzig e.V., "Direktoren der Leipziger Mission", skatīts 2024. gada 7. septembrī, <https://www.leipziger-missionswerk.de/ueber-uns/unsere-geschichte/direktoren.html>.

3.3. Lībencellas misijas biedrība

Jaunākā no trim apskatāmajām misijas biedrībām ir Lībencellas misija. Tā tika dibināta kā Ķīnas iekšzemes misijas (*China Inland Mission*) vācu nodaļa, savukārt ĶIM tika dibināta Anglijā 1865. gadā kā starptautiska un starpkonfesionāla kristīgās misijas organizācija. Tās dibinātājs Hadsons Teilors (*Hudson Taylor*) iepriekš bija viesojies Ķīnā 1854. gadā kā Ķīnas evaņģelizācijas biedrības (*China Evangelization Society*) pārstāvis.³⁶³ Ja iepriekšējās misijas biedrības strādāja ar luterāņu baznīcas atbalstu un organizēja kopēju ziedojumu vākšanu, lai sūtītu misionārus, tad ĶIM uzsāka jaunu pieeju, ko nosauca par “ticības misiju”. ĶIM nebija tieši saistīta ar kādu konkrētu konfesiju vai baznīcu, un tās misionāri nesaņēma noteiktu algu, bet darbiniekiem bija jāuztic Dievam savas finanses. Misijas draugu uzdevums bija lūgt Dievu par misionāriem, lai Viņš atraisa finanses, un nebija atļauts izteikt finansiālus lūgumus. Šādu modeli pārņēma vairākas misijas organizācijas 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā.³⁶⁴ Piemēram, K. Nurseta norādījusi, ka Norvēģijas luterāņi 1891. gadā izveidoja Ķīnas misijas biedrību (*Kinamimsjonsforbund, KMF*), kas bija saistīta ar ĶIM, kaut arī nedaudz problemātisks bija tieši konfesionālais jautājums. Viņa pieminējusi, ka ĶIM bija „ticības misija” un izvirzīja maz prasību pēc izglītības. Galvenais nosacījums ĶIM misionāriem bija – būt “atdzimušiem no augšienes” un saņēmušam aicinājumu doties misijā. Tādējādi sievietēm, arī tām, kurām nebija izcila izglītība, bija iespēja pieteikties misijā. Kaut arī ĶIM bija vīriešu pārvaldīta, tomēr tā iesaistīja sievietes misijas darbā un sludināšanā, un viņas nebija tieši pakļautas vīriešu vadībai.³⁶⁵ Līdzīgu vērtējumu izteikusi pētniece Dana Roberta (*Dana L. Robert*), norādot, ka 19. gs. noslēgumā to sieviešu skaits, kuras vēlējās pievienoties evaņģēliskajām misijām, bija daudz lielāks, nekā konfesionālās misijas biedrības spēja uzņemt. Balstoties premileniālisma misijas teorijās, sagatavojoties Kristus otrreizējai nākšanai, kā arī balstoties dievbijībā, kas nāca no svētuma kustības, sievietes pievienojās nesen dibinātajām nekonfesionālajām vai starpkonfesionālajām misijas biedrībām, tai skaitā arī ĶIM. D. Roberta secinājusi – tāpēc, ka šīs misijas lielāku uzvaru lika uz evaņģelizāciju un ne tik daudz uz skolu un slimnīcu dibināšanu, tās pavēra iespējas darboties arī sievietēm ar salīdzinoši zemu izglītības un ekonomisko līmeni.³⁶⁶

³⁶³ R. G. Tiedemann, *Reference Guide to Missionary Societies in China. From the 16th to the 20th Centuries* (Armonk, New York: M. E. Sharpe, Inc., 2009), 137.

³⁶⁴ Wolffe un Pierard, “Europe and North America”, 115.

³⁶⁵ Norseth, “*La os bryte over tvert med vor stumhet!*” *Kvinnens vei til myndighet if de kristelige organisasjonene 1842-1912*, 369–70.

³⁶⁶ Dana L. Robert, “Introduction: Historical Themes and Current Issues”, no *Gospel Bearers, Gender Barriers: Missionary Women in the Twentieth Century* (Maryknoll, N.Y: Orbis Books, 2002), 13.

Līdzīgi kā Norvēģijā izveidojās KMF, tā Vācijā tika izveidota Lībencellas misija, kas arī piedzīvoja zināmas grūtības, esot luteriskā vidē, tomēr spēja atrast kopsaucējus gan ar “ticības misiju” ĶIM, gan arī ar luterisko baznīcu, kas tad pavēra durvis uz kalpošanu arī misionārei no Latvijas.

Pētniece P. Gūo paudusi, ka lielākā daļa misionāru Ķīnā, it īpaši no ĶIM, uzsvēra evaņģēlisko izpratni un piešķīra lielāku nozīmi dvēseļu pestīšanai, nevis kritiski iesaistījās sabiedrības pārmaiņās. Tikai liberālāk noskaņoti misionāri, kurus ietekmēja sociālais evaņģēlijs, uzsvēra kristiešu atbildību sabiedrībā, veicinot sociālas pārmaiņas, reformas un kultūras maiņu.³⁶⁷ Tomēr LbM gadījumā tas īsti nav taisnība, it īpaši attiecībā uz skolu neredzīgajām meitenēm, kas minēta tālāk tekstā.

Par pašu Lībencellas misiju nav ļoti daudz pētījumu. No vienas puses, vispilnīgākais pārskats par šīs misijas darbību iegūstams no organizācijas izdotās grāmatas par godu misijas simtgadei “*Mit Gott von Mensch zu Mensch*”. No otras puses, jāapzinās, ka šajā avotā aprakstītā informācija ir vienpusēja un parāda tikai pozitīvās iezīmes un misijas veiksmes, norādot tikai uz tām grūtībām, kurās rasts risinājums. Tomēr pamatfakti ir precīzi, kā to apliecina arī citi avoti.

LbM dibinātājs Heinrihs Kērpers (*Heinrich Coerper, 1863–1936*) piedzima mācītāja ģimenē un jaunībā studēja teoloģiju Hallē, Tībingenē, Utrehtā, Berlīnē un Bonnā. Hallē H. Kērpers sastapās par piētistu tradīciju un pirmajām domām par misijas darbu. Bonnā viņš studēja pie jau pieminētā profesora T. Kristlība. Viņa aicināts, H. Kērpers strādāja par lektoru jau iepriekš minētajā “Johaneumā” (1888–1890). Viņš bija mācītājs Heidelbergā (1890–1894) un Esenē (1894–1897). Esenē viņš iepazinās ar organizāciju “Zilais krusts” un atbalstīja pretalkohola kustību. Pēc tam viņš vēl kalpoja arī diakonusu namā Strasbūrā (1897–1889).³⁶⁸ Šī saistība vēlāk izrādījās būtiska misionāres L. Grīviņas dzīvē.

H. Kērpers rīkoja evaņģelizāciju bērniem un bija aktīvs studentu darbā. Viņš piedalījās vairāku studentu konferenču organizēšanā un sāka interesēties par Hadsona Teilora darbību Ķīnā. 1893. gadā H. Teilors piedalījās vienā no šīm konferencēm un meklēja kādu, kurš būtu ieinteresēts ĶIM filiāles dibināšanā Vācijā. Pētnieks K. Kalmbahs raksta, ka H. Kērpers gribējis teikt “te es esmu”, tomēr klusējis.³⁶⁹ Vēlāk Strasbūrā viņu atrada mācītājs Rošmans

³⁶⁷ Kwok, “Chinese Women and Protestant Christianity at the Turn of the Twentieth Century”, 204.

³⁶⁸ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 30–46.

³⁶⁹ Kalmbach, 39–40.

(Röschmann), kurš bija Ķīles misijas otrais priekšsēdētājs, un aicināja H. Kērperu uz Hamburgu tomēr uzņemties jauno misijas biedrības darbu. Vēlāk H. Kērpers rakstīja:

Kad es pirms astoņiem gadiem pirmo reizi interesējos par Hadsonu Teiloru, mana sirds plaši atvērās tādai dzīvei un darbam, kur ir tik liela atkarība no Dieva. Dievs pats deva šos impulsus. Es būtu labprāt pievienojies Ķīnas iekšzemes misijai uzreiz. Kad tagad atskanēja aicinājums veidot Ķīnas iekšzemes misijas vācu filiāli, Kungs pēc daudziem lūgumiem man rādīja arvien lielāku skaidrību un pārliecību, ka mans – nē, viņa ceļš ved uz šejieni.³⁷⁰

Tā H. Kērpers atsaucās aicinājumam dibināt ĶIM vācu filiāli. ĶIM un H. Teilors gribēja, lai tā bāzētos Hamburgā, jo uzskatīja, ka tās būtu durvis uz pasaules misiju, taču H. Kērpers nebija par to pārliecināts. Mācītājs Rošmans uzstāja, un beigās H. Kērpers piekāpās. Tā 1899. gada 13. novembrī tika dibināta misijas organizācija kā ĶIM filiāle. Pēc kāda laika izrādījās, ka Hamburgas ēka vairs netiek izīrēta, tāpēc 1902. gada aprīlī misija pārcēlās uz Lībencellu un kļuva par Lībencellas misiju. No 1906. gada misijas oficiālais nosaukums bija „*Liebzeller Mission im Verband der China-Inland-Mission, Gesellschaft mit beschränkter Haftung, Sitz in Liebenzell*”.³⁷¹

LbM statūtos tika noteikts, ka tās mērķis ir izplatīt evaņģēliju Vācijas Dienvidjūrās (Mikronēzijā) un citās pagānu valstīs; tam nepieciešama personāla bezmaksas apmācība, un to paredzēts izmantot, lai modinātu un padziļinātu kristīgo ticību un baznīcas dzīvi.³⁷²

No 1900. gada janvāra LbM izdeva žurnālu vācu valodā “*Chinas Millionen*”. Jau pirmajā numurā H. Kērpers rakstīja aicinājumu: “Ja ticīgi jauni vīrieši un meitenes vēlas veltīt savu dzīvi Jēzus lietai Ķīnā, es esmu gatavs viņus uzņemt šeit īrētā mājā, lai iemācītu viņiem nepieciešamo kalpošanai.”³⁷³ Ir ļoti būtiski ievērot, ka H. Kērpers, iespējams, T. Kristlība un droši vien arī citu misionāru ietekmē, uzreiz misijā aicināja arī sievietes. Pirmā, kas atsaucās šim aicinājumam, bija sieviete, un togad kopumā ieradās pieci vīrieši un divas sievietes.³⁷⁴

Lai misionāri varētu veiksmīgi kalpot misijas laukos, ļoti būtiska bija izglītība. Dr. T. Aizingers (*Thomas Eisinger*) ir veicis pētījumu par LbM semināru. Arī viņš konstatējis, ka pirmā māsa (“māsa” un “brāļi” bija misijā lietotie termini) seminārā iestājās jau 1900. gada janvārī un ka sākumā bija neregulāras nodarbības Bībeles priekšmetos un angļu valodas

³⁷⁰ Kalmbach, 50.

³⁷¹ Kalmbach, 49, 51, 59; Tiedemann, *Reference Guide to Missionary Societies in China. From the 16th to the 20th Centuries*, 175.

³⁷² Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebzeller Mission*, 60.

³⁷³ Kalmbach, 51.

³⁷⁴ Kalmbach, 52.

apguvē. Oficiāli nodarbības LbM seminārā sākās 1900. gada 2. oktobrī trim māsām un pieciem brāļiem. T. Aizingers nav minējis konkrētāk, kāda bija šī agrīnā mācību programma, kad tur mācījās L. Grīviņa, tikai uzsvēris, ka liela uzmanība tika veltīta gan mācību nodarbībām, gan arī kopienas veidošanai un praktiskajiem darbiem. Apmācība LbM parasti ilga divus un ne ilgāk kā trīs gadus.³⁷⁵ Kā atzīmējis Klauss Fīdlers (*Klaus Fiedler*) savā pētījumā par „ticības misiju”, H. Kērpers, atsaucoties uz ĶIM tradīciju, uzskatīja, ka misijas darbam der gan vīrieši, gan sievietes, gan ordinēti mācītāji, gan arī laji. Līdz ar to Lībencellā brāļi un māsas tika apmācīti kopā vienā programmā. Tā kā tas bija netradicionāli, tad šāda izglītības forma dažkārt radīja zināmu pretestību.³⁷⁶ Līdz ar to var secināt, ka, lai arī agrīnā misionāru izglītības programma nav pieejama, apmācība norisinājās divus trīs gadus, vīriešiem un sievietēm mācoties kopā. Apmācībā liels uzsvars tika likts uz kopienas veidošanu, brāļiem un māsām bija arī praktiskie darba pienākumi, un brāļiem pašiem bija jā rūpējas par savu telpu tīrību.³⁷⁷ Tas palīdzēja labi sagatavoties praktiskās dzīves izaicinājumiem Ķīnā.

Pirmais LbM misijas lauks bija Ķīna, un jau 1899. gada 31. decembrī misijā tika nosūtīts teoloģijas kandidāts Heinrihs Vits (*Heinrich Witt*), kurš ieradās Ķīnā 1900. gada martā.³⁷⁸ LbM Ķīnā bija misijas stacijas vairākās provincēs un to pilsētās. Tās visas šeit netiks uzskaitītas – pieminētas tikai tās, kas saistījās ar Latviju. LbM pirmā misijas pilsēta kopš 1901. gada bija Čangša (*Changsha*) Hunaņas provincē. Tur dažādos laika sprīžos strādāja divi misionāri no Latvijas: Lilija Grīviņa un Andrejs Staņislavs. A. Staņislavs uzsāka kalpošanu 1905. gadā kā ĶIM misionārs,³⁷⁹ un viņš dibinājis trīs draudzes (iespējams, filiāles). Abi misionāri darbojās arī Hendžu (*Hengyang*, agrāk *Hengzhou*). Tas bija LbM misijas lauks kopš 1906. gada. A. Staņislavs bija Hendžu no 1907. līdz 1908. gadam. Tur viņš uzņēma kristīgajā draudzē nelielu skaitu cilvēku, kā arī strādāja kā skolotājs dažiem zēniem. Pirms tam viņš 1906. un 1907. gadā strādāja Paočingā (*Paoking*, arī *Baoqing*, šodien *Shaoyang*), kas bija misijas lauks kopš 1903. gada. Paočinga bija pirmā A. Staņislava darba vieta, un divu gadu laikā viņš

³⁷⁵ Thomas Eisinger, *Theologische Ausbildung und Persönlichkeitsentwicklung: Eine exemplarische Konzeptentwicklung am Beispiel des Theologischen Seminars der Liebenzeller Mission* (Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft, 2009), 107–8.

³⁷⁶ Klaus Fiedler, *Ganz auf Vertrauen - Geschichte und Kirchenverständnis der Glaubensmissionen* (Giessen: Brunnen-Verlag GmbH, 1992), 310–11.

³⁷⁷ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 52.

³⁷⁸ Kalmbach, 193; Tiedemann, *Reference Guide to Missionary Societies in China. From the 16th to the 20th Centuries*, 175.

³⁷⁹ “Die Missions Arbeiter aus Russland”.

kristīja astoņus cilvēkus.³⁸⁰ 1910. gada nemieros A. Staņislavam bija jābēg no savas kalpošanas vietas.³⁸¹ Abi misionāri Ķīnā nesatikās, jo L. Grīviņa tur kalpoja gadus desmit vēlāk. Taču ir acīmredzami, ka L. Grīviņa zināja par A. Staņislavu, jo 1917. gada vēstulē LbM viņa pieminēja, ka saņēmusi informāciju no Staņislava kundzes – vīram jau klājoties labāk, un viņi cer, ka vasarā viņš pilnīgi izveseļosies. Tajā laikā Staņislavi dzīvoja netālu no Maskavas Krievijā.³⁸²

LbM savā kalpošanā bija ļoti atvērta sievietēm misionārēm, tādēļ ir liecības, ka misionāres no citām misijām, kas vēlējās kalpot Ķīnā, pievienojās LbM. Sieviešu misionāru darbs bija ļoti efektīvs, jo viņas varēja aizsniegt visu ģimeni. LbM vadītājs H. Kērpers uzskatīja, ka ārkārtas situācijās sievietes drīkst publiski sludināt Dieva vārdu, līdzīgi, kā to darīja praviete Anna un samariešu sieviete un kā Marija Magdalēna pasludināja pestīšanas vēsti, tomēr kopumā būtu vēlams, ka sievietes publiski nesludinātu, paliktu paklausībā un pakļautībā saviem vadītājiem vīriešiem.³⁸³

Pētot misijas arhīvus par LbM misionārēm, B. Eilenhofere-Mane secinājusi, ka gan ĶIM, gan arī LbM no neprecētām misijas kandidātēm pieprasīja tēva atļauju. Ļoti bieži tieši vecāku kontrole pār viņu neprecētajām meitām bija liels un dažkārt pat nepārvarams šķērslis, lai dotos misijas darbā. Nereti pagāja vairāki gadi, līdz šāda vecāku atļauja tika saņemta. Kā B/RMB, tā arī LbM uzskatīja, ka meitas pienākums pret vecākiem noteikti ir jāvērtē augstāk nekā sajūtais aicinājums no Dieva doties misijā.³⁸⁴ Šādas grūtības piedzīvoja arī L. Grīviņa, kā tas aprakstīts III nodaļā.

Pirmā protestantu skola meitenēm Ķīnā tika nodibināta 1844. gadā,³⁸⁵ taču arī šīs skolas nebija pieejamas ikvienai meitenei. Tā kā Ķīna pārdzīvoja sacelšanos, nemierus, plūdus, badu un slimības, tad misionāri saskārās ar aklām meitenēm, kuras bija galējā postā, jo vecākiem nebija līdzekļu un vēlēšanās rūpēties par šiem bērniem. Viņas bija visu pamestas un nicinātas, tādēļ LbM misionāri sāka domāt par kalpošanu šīm meitenēm. 1904. gadā LbM māsas sāka

³⁸⁰ Roberts Feldmanis, "Mape "Latviešu misionāru kalpošanas vietas"", b.g., Roberta Feldmaņa bibliotēkas ārmisijas materiāli; Tiedemann, *Reference Guide to Missionary Societies in China. From the 16th to the 20th Centuries*, 175.

³⁸¹ "Die aktiven Missionare aus unserer Heimat", 1910. gada.

³⁸² Lily Griwing, "Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha", *Chinas Millionen* 10 (1917. gada oktobrī): 126.

³⁸³ Heinrich Coerper, *Ueber das Beten der Frauen und Jungfrauen in öffentlichen Versammlungen* (Neumünster: G. Ihloff, 1894), 3–4.

³⁸⁴ Eulenhoefer-Mann, "Missionary Work of Single German Women in China from 1886-1914: A Comparison between Missiological Theory and Praxis on the Mission Field", 208–11.

³⁸⁵ Kwok, "Chinese Women and Protestant Christianity at the Turn of the Twentieth Century", 196.

kalpošanu aklajiem, vēlāk radās pirmā neredzīgo meiteņu skola Ķīnas iekšzemē.³⁸⁶ 1904. gadā misionārei Paulīnai Kumai (*Pauline Kumm*) tika uzdots izveidot mājas neredzīgām meitenēm bezpajumtniecēm Čangšā. Iedzīvotāju vidū bija daudz neizpratnes, jo viņi uzskatīja, ka šīs meitenes neko nav pelnījušas.³⁸⁷ 1908. gadā P. Kumai pievienojās misionāre Matilde Vāzela (*Mathilde Vassel*) un izveidoja skolu ar trim meitenēm. 1909. gadā LbM Čangšā pievienojās misionāre Irēne Kunsta (*Irene Kunst*). Drīz P. Kumai veselības dēļ bija jānododas prom no misijas lauka, un I. Kunsta kļuva par skolas direktori no 1909. līdz 1913. gadam. M. Vāzela no 1913. gada bija skolas direktore turpmākos 25 gadus un ar savu ticību un mīlestību pret neredzīgajiem piešķīra darbam raksturu.³⁸⁸ Darba uzsākšana valstī, kura misionārēm vēl bija pietiekami nepazīstama, strādāšana gandrīz bez mācību līdzekļiem un ļoti primitīvos apstākļos māsām sagādāja gandrīz neatrisināmas problēmas. Laikā, kad Čangšā darbojās L. Grīviņa, mācību līdzekļu jautājums jau bija atrisināts. Vēl LbM Čangšā dibināja un uzturēja klīniku, bāreņu namu, skolu un līdz 1939. gadam arī skolu misionāru bērniem.³⁸⁹ Pētniece A. M. Kola norādījusi, ka M. Vāzelas (līdz ar to var uzskatīt arī, ka L. Grīviņas) darbs bija ļoti efektīvs, jo aklās meitenes, kas bija mācījušās Čangšā, vēlāk strādāja slimnīcās, cietumu misijā un ciematos kā evaņģēlistes, kā arī darbojās ar orķestri un kora dziedāšanu.³⁹⁰

LbM vērtējumā Ķīna bija kā pērle – tā deva impulsu darba uzsākšanai. Pirmo misionāru cīņas un ciešanas misijas laukā veidoja jaunu degsmi. Ziņas no Ķīnas mudināja cilvēkus Vācijā (un arī Vidzemē L. Grīviņu) pieteikties misijas kalpošanai un paklausīt Jēzus Lielajam uzdevumam. Tieši darbs Ķīnā veicināja LbM misijas paplašināšanos citās ģeogrāfiskās vietās.³⁹¹

Rezumējot pētīto par Lībencellas misiju, tā bija „ticības misija”, kur misionāriem nebija garantētas algas, bet bija jāuzticas Dievam. Tās dibinātājs H. Kērpers saņēma teoloģiskos impulsus no T. Kristlība un H. Teilora. Šī misija bija ļoti atvērta sievietēm, seminārā tika īstenota radikāla vīriešu un sieviešu kopizglītība. Kad sievietes tika uzņemtas misijā, viņām Ķīnā pavērās ļoti plašas iespējas misijas darbam, taču uzņemšanai bija nepieciešama vecāku

³⁸⁶ Helene Luginsland, *Draußen vor dem Osttor: Gottes Wirken unter Blinden in China* (Bad Liebenzell: Verlag der Liebenzeller Mission, 1976), 7–8.

³⁸⁷ Luginsland, 11.

³⁸⁸ Luginsland, 141.

³⁸⁹ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 73–75.

³⁹⁰ A. M. Kool, *God Moves in a Mysterious Way: The Hungarian Protestant Foreign Mission Movement (1756-1951)* (Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum B. V., 1993), 451.

³⁹¹ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 84.

atļauja. LbM uzskatīja, ka sieviešu misionāru kalpošanai ir daudz vairāk praktisku ieguvumu un ka nav ļoti daudz tiešu teoloģisku aizliegumu, kādēļ sievietes nevarētu būt misionāres.

Analizējot dažādās misijas biedrības, iespējams secināt, ka, sastopoties ar vajadzībām misijas laukā, tiek mainīti teoloģiskie uzskati par sievietēm baznīcas darbā. 19. gadsimta beigās arī vāciski runājošās misijas biedrības sāka nosūtīt neprecētas sievietes kā misionāres, jo viņas spēja sludināt evaņģēliju tādā veidā un tiem, kuriem misionāri vīrieši to nevarēja kultūras ierobežojumu dēļ. Nākamajā nodaļā pētīta un analizēta četru vācbaltu un latviešu sieviešu misionāru dzīve un veikums dažādajos misijas laukos. Katra no viņām savā ziņā bija pirmā savā kalpošanā.

II VĀCBALTU UN LATVIEŠU MISIŅĀRES NO VIDZEMES UN KURZEMES

1. Misionāre Hildegarde Procela

1896. gadā mācītājs G. Zēzemanis Kurzemes mācītāju sinodē sniedza priekšlasījumu par evaņģēlisko misijas darbu. Priekšlasījuma noslēgumā viņš atklāja, ka šajā laikā Indijā darbā ar sievietēm strādā angļu misijas biedrības, kā arī desmit sieviešu misionāres biedrības ar 175 eiropietēm un 675 vietējām indiešu izpalīdzēm jeb Bībeles sievām. G. Zēzemanis arī norādīja:

18. septembrī 1895. gadā mūsu misionāres biedrība sūtījusi Neuendettelsauā priekš šī mērķa sagatavotas māsas: Augusti Hensolt un Emmu fon Goden uz Tanjoru un Madrasu un nopirkuse pirmajā pilsētā priekš meiteņu skolas ierīkošanas namu. Arī no Vidzemes kāda Prozell jkdze Leipcigā sagatavojas priekš šī svarīgā darba. Bez Leipcigas sieviešu misionāres biedrības tādas pat biedrības atrodas arī: Meklenburgā, Braunšveigā, Oldenburgā, Hanoverā un Saksijā. Būtu jāvēlās, ka tādas biedrības arī pie mums visdrīzākā laikā nodibinātos.³⁹²

Kas bija šī Procelas jaunkundze, kura kā pirmā no Vidzemes devās misijā? Tā kā viņa bija pirmā, par H. Procelu pieejams bagātīgs materiālu klāsts – LMB arhīvā Hallē ir saglabāts daudz viņas rakstīto vēstuļu (vairāk nekā 500 lapaspuses), kas sniedz ieskatu misionāres dzīvē un kalpošanā Indijā; tāpat ir lasāmas arī H. Procelas vēstuļu publikācijas Rīgas avīzēs. Kā vēlāk uzsvērts, H. Procelas kalpošanas dēļ arī Rīgā tika izveidota sieviešu misijas biedrība, kas vāca finansējumu misijas darbam un to nosūtīja uz LMB. Arhīvā pieejamajās vēstulēs tiek lietots gan Jūlija, gan Gregora kalendārs. Ja dokumentā ir norādīti abi datumi, tad šeit tas minēts pēc jaunā stila.

1.1. Dzīvesgājums un interese par misijas darbu

Hildegarde Procela (*Hildegard Prozell*) piedzima 1869. gada 9. augustā netālu no Rīgas Jaunmārupē (*Schwarzeckhof*) zemes īpašnieka ģimenē kā otrais bērns no četriem. 1879. gadā viņa pārcēlās uz Rīgu pie tantes, mācījās augstākajā meiteņu skolā (*Höhere Töchterschule I Ordnung*), ko absolvēja 1886. gadā ar skolotājas tiesībām. 1887. gadā H. Procelu iesvētīja virsmācītājs T. Gētgens (*Theophil Gaehtgens*) Rīgas Doma draudzē. Pēc iesvētībām viņa divus

³⁹² Zēzemanis (Seeseman), "Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā", 1896. gada 20. novembrī.

gadus pavadīja mājās, pieskatot tēva ģimenes nabadzīgo ģimeņu bērnus un pulcējot viņus uz ikdienas nodarbībām. Tēva finansiālā situācija pasliktinājās, vecākiem nācās pārdot īpašumu, bet māte 1895. gadā Rīgā kļuva par Magdalēnas patversmes vadītāju.³⁹³ Finansiālo grūtību dēļ Hildegardē 1889. gadā devās strādāt par mājskolotāju dažādās vietās Krievijā.³⁹⁴

Dzīve pirms misijas darba

H. Procela atzinusi, ka nostiprināties kristīgajā ticībā viņai palīdzējušas gan mācības skolā, gan iesvētes mācība, un Hildegardes dzīves vadmotīvs bijis – censties dzīvot saskaņā ar iegūtajām zināšanām par kristietību. H. Procela nav pieminējusi, kā tieši sākās viņas interese par misiju, bet tikai to, ka viņai ir šī mīlestība pret misijas darbu un ka viņa cer atrast dzīves aicinājumu misijas kalpošanā. H. Procela par to bija lūgusi Dievu visus gadus, kamēr strādāja kā skolotāja dažādās vietās. Viņa atzīmējusi: “Gaidīšanas laiks ir bijis ļoti ilgs, bieži vien pat smags, bet tas ir nesis daudzas svētības manam iekšējam cilvēkam.”³⁹⁵

No pieejamajiem materiāliem nav iespējams precīzi noteikt, kas H. Procelai deva iespēju pievienoties misijai tieši 1896. gadā, taču viņas pēdējā darba vieta bija Tvera Krievijā, un no turienes viņa saņēma izcilu atsaukumi par savu darbu un spējām skolotājas amatā.³⁹⁶ Misionāre autobiogrāfijā atklājusi, ka visi šķēršļi tikuši noņemti un ka viņa vērsusies pie Berlīnes sieviešu misijas biedrības (*Berliner Frauenvereins*)³⁹⁷ vadītājas, lai sāktu kalpošanu. Mācītājs G. Klēmanis 1896. gada februārī rakstīja rekomendāciju uz Berlīni biedrības vadītājai. Tā bija ļoti pozitīva, paužot, ka Hildegardes kristietība ir tīra, dziļa un sirsnīga un ka “viņa ir dzīvs zars uz Kristus vīnakoka, kas smeļas no Viņa sulu un spēku, ar bagātu un dziļu ticības dzīvi, dedzīgu mīlestību pret Kungu un dedzīgu tieksmi vest pazudušos nabaga aklos pagānus pie Viņa”.³⁹⁸ Vienlaikus mācītājs tomēr bija uzmanīgs un atzina, ka minētās rakstura īpašības vēl neaplicina H. Procelas piemērotību misijas kalpošanai. Lēmumu viņš atstāja vadītājas rokās pēc nopietnas Hildegardes rakstura un spēju pārbaudes. Jāatzīst, ka šāda rekomendācija pilnībā neatklāj personas patieso raksturu, taču, zinot vispārējo pretestību pret

³⁹³ Marina Loseviča un Vladimirs Kuzņecovs, “Magdalēnas patversme Rīgā. Riga Magdalene Asylum”, *Latvijas Universitātes Raksti* 800 (2014): 135–57.

³⁹⁴ Hildegard Prozell, “Lebenslauf, #301”, 1896. gada aprīlī, ALMW II/31-1/143. 301, Frankesche Stiftungen zu Halle.

³⁹⁵ Prozell.

³⁹⁶ Marie Haas, “Rekomendācija”, 1896. gada 23. februārī, ALMW II/31-1/143. 303, Frankesche Stiftungen zu Halle.

³⁹⁷ Domājams, ka *Berliner Frauenverein für China*, skat. Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*, 73–75.

³⁹⁸ Gustav Cleemann, “Rekomendācija”, 1896. gada 24. februārī, ALMW II/31-1/143. 302, Frankesche Stiftungen zu Halle.

sievietēm kalpošanā, var pieņemt, ka, ja reiz mācītājs deva izcilu rekomendāciju, tad viņš uzskatīja, ka H. Procela ir derīga misijas darbam.

Nonākot Berlīnē, H. Procela tomēr secināja, ka viņai nav iespējas darboties Berlīnes sieviešu misijā, jo sāka apzināties konfesionālās atšķirības. Arī B. Eilerhofere-Manna norādījusi uz konfesionālajām atšķirībām starp Berlīnes sieviešu misijas biedrību, Austrumu zemju sieviešu misijas biedrību (*Morgenländischer Frauenmissionsverein*) un senākajām misijas biedrībām – Bāzeles un Leipcigas, gan konkrētāk neminot, kādas tieši ir šīs atšķirības.³⁹⁹ Mācītājs G. Klēmanis, rakstot LMB direktoram K. fon Švarcam, nedaudz iezīmējis šīs atšķirības – Hildegarde esot izglābta no nevēlamo jezuītu nagiem, un tagad viņa var būt misijā, kur ir “gudra, veselīga evaņģēlisko principu valdīšana”.⁴⁰⁰ Skatoties uz tā laika vēsturisko kontekstu un dažādām misijas biedrībām, saistība gan nav ar Romas katoļu baznīcas Jezuītu ordeni – mācītājs lietojis vārdu “jezuīti” pārnestā nozīmē. Senākās misijas biedrības bija stingri konfesionālas, Vācijā – luteriskas, taču jaunākās misijas biedrības, piem., Lībencella un arī šī Berlīnes sieviešu misija, bija tā saucamās ticības misijas, kas mācītājos izsauca neuzticību.

Saskaroties ar šīm grūtībām, H. Procela domāja, ka ceļš uz misijas darbu ir aizvēries. Tomēr pretēji atbalsta trūkumam no mācītāja, ar ko saskārās L. Grīviņa un par ko runāts vēlāk, H. Procela saņēma iedrošinājumu no mācītāja Georga Štoša (*Georg Stosch*, vēlāk pats LMB misionārs⁴⁰¹) pieteikties Leipcigas misijā, kur viņa arī tika uzņemta 1896. gada maijā. Iestāšanos LMB atbalstīja arī H. Procelas mācītājs G. Klēmanis.

Dzīve pēc kalpošanas Indijā

Kalpošana Indijā izrādījās pārāk liela slodze H. Procelas ķermenim, un Braitā slimības⁴⁰² dēļ misionārei nācās Indiju atstāt. Viņa kļuva par profesionālu LMB darbinieci Krievijā. Laikā no 1909. līdz 1911. gadam H. Procela kalpoja Sevastopolē un Jaltā vācu evaņģēliskajās draudzēs.⁴⁰³ Pirmā pasaules kara sākums vācu misijas biedrības, tai skaitā LMB, ietekmēja ļoti būtiski. Pārtrūka sakari gan ar misijas apgabaliem, kur kādi misionāri tika

³⁹⁹ Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*, 72–73.

⁴⁰⁰ Gustav Cleemann, “Ein Brief”, 1896. gada 5. maijā, ALMW II/31-1/143. 300, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁰¹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 178–79.

⁴⁰² O. Strall, “Ärsta izzīņa”, 1908. gada 18. augustā, ALMW II/31-1/143. 126, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁰³ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #79-80”, 1911. gada 10. martā, ALMW II/31-1/143. 79-80, Frankesche Stiftungen zu Halle; Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #117-119”, 1909. gada, ALMW II/31-1/143. 117-119, Frankesche Stiftungen zu Halle; Direktorium der Leipziger Mission, “Leipziger Mission. Aus der Mission”, *Rigasches Kirchenblatt* 1 (1910. gada 2. janvārī): 8–10.

deportēti, gan arī ar nevācu valstīm, piemēram, Krieviju. 1917. gada oktobrī LMB direktors K. Pauls rakstīja, ka vairāk nekā trīs gadu nav bijis ziņu no H. Procelas.⁴⁰⁴ Viņa bija devusies atvaļinājumā uz mājām, bet pēc tam vairs nebija spējusi turpināt kalpošanu.⁴⁰⁵ Politisko neskaidrību dēļ H. Procēla devās pensijā 1917. gada 1. novembrī.⁴⁰⁶

Pēc kara, kolīdz bija iespēja, H. Procēla kopā ar savu māsu ieradās Leipcigā, un tur LMB atrada viņām dzīves un kalpošanas vietu pie Konstānces ezera.⁴⁰⁷ Ar Baltiju saistība tā arī beidzās, taču līdz mūža beigām H. Procēla turpināja darboties iekšmisijā Vācijā. Kad spēki gāja mazumā, viņa atbalstīja misijas māju un turpināja aizlūgt par kalpošanu Indijā. Šī misionāre spēja citos izraisīt mīlestību pret misijas darbu.⁴⁰⁸ Hildegardē Procēla aizgāja mūžībā 1948. gada 8. martā Španbergā (*Spangenberg*) Vācijā.⁴⁰⁹

1.2. Kalpošana Indijā no 1898. līdz 1909. gadam

H. Procēla kļuva par LMB misionāri 1896. gada maijā. Leipcigā viņa uzsāma misijas direktors K. fon Švarcs un viņa kundze, un ar abiem Hildegardēi izveidojās ļoti ciešas un sirsnīgas attiecības, par ko var lasīt gan pirmajās vēstulēs pēc došanās misijas laukā,⁴¹⁰ gan arī vēlāk. Vairāki mēneši Leipcigā tika pavadīti, mācoties tamilu valodu, līdz 1896. gada 13. septembrī H. Procēla saņēma nosūtījuma rakstu (*Vocation*). Nosūtījumā bija norādīts, ka viņa tiek aicināta būt par skolotāju tamilu misijas dienestā Austrumindijā. No misionāres tika sagaidīts, ka aptuveni divu gadu laikā viņa spēs apgūt valodu, lai varētu pilnīgi kalpot savā aicinājumā. Tika prasīts, lai viņa sūtītu ikgadēju atskaiti par savu darbu misijas kolēģijai, kā arī divreiz gadā sniegtu informāciju misijas publikācijām. Kalpošanas ilgums bija neierobežots, bija cerība, ka tas turpināsies tik ilgi, cik Dievs dos spēku, bet minimālais darba laiks bija pieci gadi. Misijas kolēģija sagaidīja, ka arī personīgajā dzīvē misionāre būs par paraugu

⁴⁰⁴ Carl Paul, "Ein Brief an Hildegard Prozell. #62-63", 1917. gada 28. oktobrī, ALMW II/31-1/143. 62-63, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁰⁵ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 311.

⁴⁰⁶ Lai gan Fleisch, 313. norāda 1918. gadu, tas ir kļūdaini, jo arhīvā atrodas LMB direktora Paula vēstule Procēlai, kurā norādīta algas izmaksa, un tur viņš norāda, ka Procēla sāk saņemt pensiju no 01.11.1917. Carl Paul, "Ein Brief an Hildegard Prozell. #57", 1917. gada 17. novembrī, ALMW II/31-1/143. 57, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁰⁷ Carl Paul, "Ein Brief an Dekan Knoell. #47-48", 1919. gada 29. oktobrī, ALMW II/31-1/143. 47-48, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁰⁸ Carl Heinrich Ihmels, "Ein Brief #2", 1948. gada 27. aprīlī, ALMW II/31-1/143. 2, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁰⁹ Friedrich Klug, "Betreff", 1949. gada 12. martā, ALMW II/31-1/143. 1, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴¹⁰ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #296-297", 1896. gada 28. septembrī, ALMW II/31-1/143. 296-297, Frankesche Stiftungen zu Halle.

apkārtējiem, bet privātajā komunikācijā uz mājām ievēros piesardzību un atturību, it īpaši laikā, kamēr nebūs apgūta vietējā kultūra.⁴¹¹

Par šo periodu var lasīt H. Procelas personīgajās vēstulēs misijas direktoram K. fon Švarcam, ziņojumos LMB kolēģijai, kā arī publikācijās, ko Rīgas laikrakstam sagatavojis mācītājs T. Gētgens, publicējot daļas no misionāres sūtītajām vēstulēm. Jāpatur prātā, ka nav pieejamas vēstules, ko K. fon Švarcs sūtīja H. Procelai, kā arī nav zināms, vai ir pieejamas visas viņas pašas rakstītās vēstules. Līdz ar to nevar apgalvot, ka pētiltais atklāj pilnīgi visu par H. Procelas kalpošanu, viņas domas un sajūtas, taču pētiltais materiāls rada priekšstatu par misionāres lomu misijā Indijā, sadarbību ar citiem misionāriem, sadarbību ar vietējiem iedzīvotājiem, kā arī sadarbību ar dzimteni.

Pirmais kalpošanas laiks no 1896. līdz 1903. gadam Madurajā un Koimburā

H. Procela ieradās Indijā 1896. gada 16. oktobrī. Ostas pilsētā Trankebārā (*Tranquebar*, tagad *Tharangambadi*) viņu sagaidīja baznīcas padomes (*Kirchenrat*) vadītāji un deva norādes doties uz Maduraju (*Madura*, tagad *Madurai*) mācīties tamilu valodu un iepazīt jau esošās skolas, lai vēlāk varētu pārņemt misijas internātskolu (*Kostschule*). Sākotnējā laikā H. Procela piedzīvoja gan prieku un sajūsmu par sapņa piepildīšanos un atrašanos kalpošanas vietā, gan arī vilšanos, jo ar vadītājiem neizveidojās tik ciešas attiecības kā ar LMB direktoru K. fon Švarcu un viņa kundzi.⁴¹²

Pirmajos gados H. Procela rakstīja samērā bieži – vismaz divas vēstules vēl 1896. gadā un vismaz astoņas vēstules 1897. gadā. 1898. gadā, kad H. Procela gatavojās likt tamilu valodas eksāmenu un izrādījās, ka britu izglītības pārvalde pieprasa viņas izglītības sertifikātu no dzimtenes, misionāre biežāk sarakstījās gan ar LMB, gan ar mājām.⁴¹³ Tāpat var ievērot, ka kalpošanas sākumā bija kādas neskaidrības ar algas izmaksu un ziedojumiem no Vidzemes, līdz ar to iesaistījās Hildegardes māte A. Procela.⁴¹⁴ Šis laika periods ietver divus saglabājušos ziņojumus LMB kolēģijai par paveikto pirmajā un otrajā darba gadā.

⁴¹¹ Kollegium der Evangelisch-Lutherischen Mission, "Vocation der Lehrerin Fräulein Hildegard Prozell", 1896. gada 13. septembrī, ALMW II/31-1/143. 290-295, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴¹² Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #288-289", 1896. gada 19. oktobrī, ALMW II/31-1/143. 288-289, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴¹³ Sākot no Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #286-287", 1896. gada 30. novembrī, ALMW II/31-1/143. 286-287, Frankesche Stiftungen zu Halle. Līdz Hildegard Prozell, "Bericht an der hochwürdige Collegium zu Leipzig", 1898. gada, ALMW II/31-1/143. 209-214, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴¹⁴ A. Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #284-285", 1897. gada 20. februārī, ALMW II/31-1/143. 284-285, Frankesche Stiftungen zu Halle; A. Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #283", 1897. gada 20. martā, ALMW II/31-1/143. 283, Frankesche Stiftungen zu Halle.

Pirmajā darba gadā H. Procela Madurajā tika laipni uzņemta zviedru misionāru Blumstrandu (*Blomstrand*) ģimenē, un viņi bieži sniedza draudzīgus padomus gan sadzīvē, gan arī kalpošanā. Misionāres dienas lielākoties pagāja, mācoties tamilu valodu vismaz četras stundas dienā ar valodas skolotāju jeb *munši*. H. Procelai nācās atzīt, ka valoda ir grūta. Pārējā laikā viņa strādāja internātskolā, kur centās praktizēt apgūtos vārdus, pavadot laiku ar bērniem.⁴¹⁵ Pamazām H. Procelai izdevās apgūt valodu gana labi, lai spētu vadīt reliģijas stundas ar Bībeles stāstiem.⁴¹⁶ Tāpat viņai bija iespēja iepazīties ar citām misionārēm, kas kalpoja līdzīgos amatos citās skolās. Tandžorā (*Tanjore*, tagad *Thanjavur*) kalpoja diakonise māsa Auguste. Kaut arī H. Procela savā vēstulē neziņoja par konfliktiem ar citiem misionāriem, tomēr viņa norādīja, ka nav īsta dienvidu vāciete, proti, viņa ir no Baltijas, nevis no vācu zemēm, kādi lielākoties ir pārējie.⁴¹⁷ Arī gadu vēlāk – 1898. gada janvārī – H. Procela rakstīja: “Es tik ļoti mīlu visus zviedrus, viņi ir tik daudz sirsnīgāki un izturas siltāk nekā vācieši pret mani.”⁴¹⁸

Pēc valodas eksāmena nokārtošanas H. Procelai pavērās plašs darba lauks Madurajā. Jau līdz tam – 1897. gada 1. novembrī – Blumstranda kundze uzticēja misionārei daudz vairāk pienākumu internātskolā.⁴¹⁹ Tie ietvēra nepieciešamību sekot līdzī bērnu eksāmeniem, gatavot viņiem Ziemsvētku dāvanas, veikt saziņu ar vecākiem un risināt administratīvās lietas. Tajā laikā viņas aprūpē bija 43 bērni, trīs skolotāji, kā arī cits skolas personāls. H. Procela skolā veica reformas – atlaida pavāru un vienu skolotāju, bet tas radīja zināmas problēmas, jo arī pārējie darbinieki nebija apmierināti ar jauno kārtību.⁴²⁰

Būt misionārei Indijā tolaik nozīmēja būt ne tikai skolotājai, kas bija H. Procelas galvenais uzdevums, bet būt arī vietējai medmāsai un ārstēt bērnu vienkāršākās saslimšanas,⁴²¹ ko atklāj tālāk pievienotais viņas citāts. Līdzīga darbošanās medicīnas jomā bija jāveic arī L. Grīviņai un E. Zēzemei, tādēļ bija nepieciešama gan formālā izglītība, ko pieprasīja britu pārvalde, gan arī neformālas zināšanas dažādās dzīves jomās, lai varētu palīdzēt visplašākajā veidā. 1898. gada septembrī H. Procela sāka arī darbu ar indiešu Bībeles sievām un uzsāka

⁴¹⁵ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #286-287”.

⁴¹⁶ “Von unserer Landmännin, Fr. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura”, 1898. gada 18. decembrī.

⁴¹⁷ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #286-287”.

⁴¹⁸ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #257-258”, 1898. gada 10. janvārī, ALMW II/31-1/143. 257-258, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴¹⁹ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #255-256”, 1897. gada 27. novembrī, ALMW II/31-1/143. 255-256, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴²⁰ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #251-254”, 1897. gada Dezember, ALMW II/31-1/143. 251-254, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴²¹ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #245-246, 240-243”, 1898. gada 12. martā, ALMW II/31-1/143. 245-246, 240-243, Frankesche Stiftungen zu Halle.

zenanu kalpošanu, trīs reizes nedēļā apciemojot nekrīstīgās sievietes pa trim stundām katru reizi.⁴²² Šī kalpošana kļuva ļoti būtiska H. Procelas darbā. Par savu darbu viņa ir rakstījusi:

Pēdējie mēneši ir izvirzījuši īpašas prasības spēkam un laikam. Kad 19. septembrī atgriezos Madurā pēc valodas eksāmena nokārtošanas, bija svarīgi vadīt skolu, ko gan jau gadu darīju, lai sāktu darbu, ko Pētersones jaunkundze šeit sāka pirms gadiem ar divām Bībeles sievietēm. – Tagad es izeju trīs reizes nedēļā un esmu apciemojusi 58 pagānu sievietes un jaunas meitenes viņu mājās. Es atradu ļoti draudzīgu uzņemšanu un tagad sāku viņas pamācīt, kā arī sagatavot Bībeles sievietes viņu nodarbībām. Šim nolūkam reizi nedēļā tiek noteikta pēcpusdiena, kurā piedalās arī trīs manas skolas skolotāji, jo man arī jāuzrauga viņu stundas, īpaši ticības mācībā. Taču es pati pasniedzu katehisma stundas pirmajās divās klasēs un Bībeles vēstures stundas divās apakšklasēs. Papildus šai mācību darbībai 57 mazu meiteņu ķermeņa kopšana aizņem daudz laika, pat ja tā aprobežojas ar pastāvīgu uzraudzību. Tā mans laiks paiet dažādās profesijās.⁴²³

H. Procela uzsvēra, ka, lai veicinātu ārmisijas apziņu un finansējuma piesaisti no Vidzemes, Rīgā būtu nepieciešama sieviešu misijas biedrība, kā tas ir dažādās vācu pilsētās. 1897. gadā tāda vēl nebija nodibināta, taču Vidzemē būtu bijis jāsaņem ziņas no misijas lauka. Aktīvs misijas atbalstītājs bija mācītājs G. Klēmanis.⁴²⁴ Misijas pulciņš Rīgā nodibinājās tikai ap 1901. gadu ar konkrētu nolūku finansiāli atbalstīt Hildegardes Procelas kalpošanu.⁴²⁵

1901. gadā LMB veica pārmaiņas savos kalpošanas apgabalos. Sīkāk tas tika skaidrots arī misijas atbalstītājiem Rīgā: “Madura ir viena no tām stacijām, kuras tagad ir sagrupētas kā „Zviedrijas diecēze”. Tāpēc Estere Pētersones (*Ester Peterson*) jaunkundze kā zviedriete pēc Jaunā gada tika pārcelta no Koimbaturas uz Maduru un apmainīja darbības sfēras ar Prozelas jaunkundzi.”⁴²⁶ Iesāktais darbs un izveidotās attiecības ar indiešu sievietēm Madurajā H. Procelai bija jāatstāj, lai sāktu jaunu kalpošanu Koimbatūrā. Darbības lauks nemainījās – arī Koimbatūrā viņa vadīja skolu bērniem un apmācīja nekrīstīgās sievietes. Tomēr izrādījās, ka šī pārceļšanās ir ne tikai divu misionāru samainīšana vietām, bet viņām līdzīgi devās arī indiešu Bībeles sievas jeb skolotājas. Kad H. Procela sāka darbu Madurajā ar zenanu misiju, viņai bija divas Bībeles sievas, taču drīz viena no viņām beidza kalpošanu. P. Fleišs norādījis, ka tieši H. Procela uzsāka sieviešu darbu Koimbatūrā.⁴²⁷ Tur zenanu apmācībā mācījās 43 nekrīstīgās sievietes, un vienai Bībeles sievai, kura, pie tam, jau bija 60 gadus veca, nebija pa

⁴²² Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #220-223”, 1898. gada, ALMW II/31-1/143. 220-223, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴²³ Gaechtens, “Aus der Frauenmission in Indien. Vorschlag und Bitte”.

⁴²⁴ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #259-262”, 1897. gada 19. oktobrī, ALMW II/31-1/143. 259-262, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴²⁵ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #206”, 1901. gada 22. augustā, ALMW II/31-1/143. 206, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴²⁶ “Aus dem 6. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigisches Kirchenblatt* 48 (1901. gada 30. novembrī): 411–12.

⁴²⁷ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 201.

spēkam viņas visas apmācīt. Šī iemesla dēļ H. Procela lūdza LMB kolēģiju atrast finansējumu, kas ļautu ātrāk apmācīt vēl vismaz vienu Bībeles sievu, kura palīdzētu šajā darbā. Viņa piedāvāja veikt izglītības eksperimentu – apmācīt kādas sievietes, kuras to vēlas un kurām ir potenciāls, dot viņām nedaudz augstāku statusu draudzē un dot iespēju pēc divu gadu apmācībām nokārtot eksāmenu baznīcas padomē.⁴²⁸ LMB apstiprināja šo ideju. Jau 1902. gadā bija paredzēti īpaši kursi Bībeles sievām, ko būtu vajadzējis vadīt tieši H. Procelai, taču viņas slimības dēļ tas neīstenojās.⁴²⁹

Šajā pirmajā kalpošanas laikā lasītājiem dzimtenē bija pieejami plaši apraksti par H. Procelas kalpošanu avīzē „*Rigasches Kirchenblatt*”. 1897. gadā tik publicēts apraksts par ceļu uz Indiju.⁴³⁰ 1898. gada beigās tika sniegta atskaite par paveikto līdz valodas eksāmenam – ziņas bija ļoti konkrētas.⁴³¹ Publikācijā nebija norādīts, kurš ir autors, bet domājams, ka tas bija mācītājs G. Klēmanis, kurš referēja par misiju vairākās sinodēs. Kalpošanas otrajā pusē ziņas kļuva aprakstošākas. H. Procela rakstīja par konkrētām sievietēm, kurām tiek kalpots, saucot viņas vārdā, ļaujot lasītājiem iejusties misionāres ikdienas darbā ar sievietēm un internātskolas bērniem.⁴³² 1903. gadā lasītājiem bija pieejams plašs apraksts septiņos turpinājumos par skolu un zenanu darbu. Bija stāsts par divdesmitgadīgu jaunietai Ulači, kura izvēlējās sekot Jēzum, bet radnieki to negribēja pieļaut. Vēlāk tas vietējā ciemā izraisīja nemierus un policijas iesaistīšanos. Beigās jaunietai nācās atgriezties mājās, un viņa ar varu tika izprecināta. H. Procela norādīja, ka skolas turpmāko darbu tas neietekmēja, bet zenanu darbu gan. Kopumā šis un līdzīgi gadījumi ietekmēja visu LMB tajā apvidū, un tolaik H. Procela rakstīja, ka “pašreizējais mūsu misijas stāvoklis ir ļoti bēdīgs”.⁴³³ Tomēr daudzas nekrīstīgās sievietes turpināja mācīties un bija atvērtas misijas kalpošanai.⁴³⁴

⁴²⁸ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #207-208”, 1901. gada 24. aprīlī, ALMW II/31-1/143. 207-208, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴²⁹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 202.

⁴³⁰ Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, 1897. gada 11. novembrī; Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, 1897. gada 28. novembrī; Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, 1897. gada 5. decembrī; Prozell, “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”, 1897. gada 24. decembrī.

⁴³¹ “Von unserer Landmännin, Frl. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura”, 1898. gada 18. decembrī; “Von unserer Landmännin, Frl. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura”, 1898. gada 24. decembrī.

⁴³² Prozell, “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”, 1901. gada 9. martā; Hildegard Prozell, “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”, *Rigasches Kirchenblatt* 11 (1901. gada 16. martā): 102–3; Hildegard Prozell, “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”, *Rigasches Kirchenblatt* 13 (1901. gada 30. martā): 118–20.

⁴³³ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #197-201”, 1903. gada 28. jūnijā, ALMW II/31-1/143. 197-201, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴³⁴ Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, 1903. gada 7. novembrī; Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, 1903. gada 14. novembrī; Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, 1903. gada 21. novembrī; Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der

H. Procelas 1903. gada ziņojumi nenorādīja uz lielām veselības problēmām, taču viņa laiku pa laikam pieminēja karsto Madurajas un Koimbaturas klimatu, kas eiropiešiem nav neko veselīgs. Iecienītākās atvaļinājumu vietas bija kalnos – parasti vai nu Jerkaudā (*Yercaud*) vai Kodaikanālā (*Kodaikanal*), kur bija nedaudz vēsāk. H. Procela rakstīja: “Karstums ir nopietns šķērslis skaidrai, asai domāšanai; un man divreiz vairāk, jo man ir jāpārvar tā ietekme ne tikai uz mani, bet arī uz manu Munschi (valodas skolotāju), un tas tiešām ir nogurdinošs darbs.”⁴³⁵ 1903. gada maijā H. Procela bija spiesta lūgt atvaļinājumu Eiropā, jo viņai bija attīstījusies vēnu slimība, ko apliecināja ārsts.⁴³⁶ Arī jūnijā misionāre vēstulē rakstīja, ka viņai nepieciešama atjaunošanās.⁴³⁷ Lūgums pēc atvaļinājuma tika apstiprināts, un 1903. gada otrajā pusē H. Procela caur Kairu devās mājup uz Eiropu. Nākamo vēstuli uz LMB viņa sūtīja jau no Zasmusižas (*Sassenhof*) Zasulauka apkārtnē 28. decembrī.⁴³⁸ Ar to noslēdzās H. Procelas pirmais kalpošanas posms Indijā.

No pētītā iespējams secināt, ka pirmais kalpošanas laiks notika saskaņā ar plānoto, kā tas bija ierasts arī citu misionāru sievietēm dzīvē. H. Procela tika nosūtīta misijā kā skolotāja. Viņas galvenais uzdevums pirmajos divos gados bija tamilu valodas apguve, tad pamazām – iesaistīšanās internātskolas darbībā. Vēlāk pienākumos ietilpa stundu pasniegšana, internātskolas vadīšana, kas ietvēra arī saimniecisko jomu un medicīniskās prasmes. Otra lielā kalpošana bija tamilu nekristīgajām sievietēm, gan apmeklējot viņas zenanās, gan arī apmācot par Bībeles sievām tās, kuras jau bija ienākušas draudzē. Madurajas un Koimbaturas klimats nebija īsti piemērots eiropietēm, tādēļ pēc septiņiem nokalpotiem gadiem H. Procelai nācās atgriezties mājās, lai atgūtu veselību. Tur viņa pavadīja pusotru gadu, taču arī šajā laikā misionāre bija aktīva kalpošanā, jo 1904. gadā LMB tika iespiesta viņas Bībeles stāstu izlase.⁴³⁹

Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1903. gada 28. novembrī): 428–30; Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 49 (1903. gada 5. decembrī): 437–40; Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 50 (1903. gada 12. decembrī): 447; Hildegard Prozell, “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”, *Rigasches Kirchenblatt* 52 (1903. gada 24. decembrī): 463–65.

⁴³⁵ “Von unserer Landmännin, Frl. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura”, 1898. gada 18. decembrī, 419.

⁴³⁶ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #202-203”, 1903. gada 27. maijā, ALMW II/31-1/143. 202-203, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴³⁷ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #197-201”.

⁴³⁸ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #189-192”, 1903. gada Dezember, ALMW II/31-1/143. 189-192, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴³⁹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 239.

Otrais kalpošanas laiks no 1905. līdz 1908. gadam Majavaramā

Ar kuģi dodoties uz Indiju, 1905. gada 26. septembrī H. Procela cerību pilna rakstīja, ka ar veselību viss ir labi un ka fiziskie spēki ir pietiekami.⁴⁴⁰ Pēc pirmā samērā veiksmīgā kalpošanas posma Koimbatūrā, H. Procela tika nosūtīta uz Majavaramu (*Mayavaram*, tagad *Mayiladuthurai*). Šajā pilsētā sieviešu darbs sākās tikai 1905. gadā, kad to uzsāka H. Procela. Šajā pilsētā bija senas hinduisma tradīcijas un fanātiski tā piekritēji, tomēr misionāre spēja izveidot trīs meiteņu skolas ar 180 skolniecēm un zenanas nodarbības 12 ģimenēs.⁴⁴¹ Arī H. Procela vēstulē norādīja, ka cilvēki Majavaramā ir samērā fanātiski, pilni aizspriedumu, un viņa nebija pārliecināta, vai izdosies kaut ko paveikt, taču izdevās.⁴⁴² Pirmās divas skolas varēja nodibināt jau 1905. gada beigās, bet skolu pašā Majavaramā atvērt 1906. gada janvāra vidū. H. Procela gan nebija priecīga, salīdzinot plašo Koimbatūras skolu ar plānotajām telpām Majavaramā. Neskatoties uz aizspriedumiem, skolās mācījās gan bramīnu meitenes, gan arī kādas zemākas kastas meitenes.⁴⁴³

Liels izaicinājums H. Procelai bija panākt, lai visas trīs skolas tiktu oficiāli reģistrētas un būtu britu valdības atzītas. Kornatā un Tiruvilandūrā šīm privātajām skolām nebija konkurentu, līdz ar to nebija lielu sarežģītību reģistrēt skolas. Majavaramā bija arī valdības skola, un tās direktors pretojās H. Procelas skolas reģistrēšanai.⁴⁴⁴ 1906. gada septembrī viņa varēja ziņot, ka pretestība ir mazinājusies un ka visās trijās skolās skolēnu skaits ir palielinājies.⁴⁴⁵ Vēl pēc pusgada – 1907. gada februārī – Tiruvilandūras un Kornatas skolas ieguva valdības reģistrāciju, bet Majavaramas skola, kā jau bija paredzams, reģistrāciju nesaņēma. Tomēr H. Procela nepadevās, spēja pierādīt pārbaudes inspekcijai, ka Majavaramas skolā ir vislielākais skolēnu skaits un vislabākie akadēmiskie sasniegumi, un devās uz Madrasu pie varasiestāžu inspektoriem, līdz saņēma reģistrāciju. Misionāre bija cerējusi, ka pirmais gads pēc atgriešanās Indijā būs vieglāks, bet skolu reģistrācija prasīja ļoti daudz spēka. H. Procela

⁴⁴⁰ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #159-160", 1905. gada 26. septembrī, ALMW II/31-1/143. 159-160, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴¹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 201.

⁴⁴² Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #158", 1905. gada 12. decembrī, ALMW II/31-1/143. 158, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴³ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #154-157", 1906. gada 9. janvārī, ALMW II/31-1/143. 154-157, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴⁴ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #150-153", 1906. gada 6. martā, ALMW II/31-1/143. 150-153, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴⁵ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #141-144", 1906. gada 1. septembrī, ALMW II/31-1/143. 141-144, Frankesche Stiftungen zu Halle.

gan arī cerēja, ka turpmāk skolas spēs darboties ar nelielu viņas uzraudzību, lai pašai paliktu vairāk laika darbam ar sievietēm zenanās.⁴⁴⁶

Gadu vēlāk H. Procela varēja ziņot uz LMB, ka visās trīs skolās marta sākumā bijuši eksāmeni un ka visu skolu darbs novērtēts ar „ļoti labi” vai „labi”, taču tas atkal prasīja pārāk daudz misionāres spēka. Viņa rakstīja: „Ja man būtu bijusi ceturrtā eksāmenu diena, man nebūtu spēka, jo man katrā skolā ir tikai divi līdz trīs skolotāji.”⁴⁴⁷ Tomēr visās savās grūtībās H. Procela slavēja Dievu un pateicās par Viņa žēlastību.

1908. gadā misionāre ziņoja, ka visas trīs skolas ir spējušas veikt izcilu izglītības darbu, tādējādi atrodot ceļu uz bērnu vecāku sirdīm.⁴⁴⁸ Neuzticība, ar ko sākotnēji nācās saskarties Majavaramā, bija pārvarēta. Pirms aizbraukšanas H. Procela turpināja rūpēties par skolām, runāja par valsts eksāmeniem, par dievkalpojumiem skolās un balvām bērniem.⁴⁴⁹ No šī pārskata ir iespējams secināt, ka trīs kalpošanas gadu laikā H. Procelai izdevās izpildīt LMB doto uzdevumu – izveidot skolas un tādā veidā sludināt kristīgo vēsti indiešu meitenēm.

Līdzīgi var vērtēt arī darbu zenanās. Ierodoties Majavaramā, H. Procela juta Dieva vadību, tomēr arī nebija skaidrības, vai izdosies izveidot ko līdzīgu kā Madurā, jo „ceļš tur ir neiestaigāts” un zenanu darbu vispār vēl vajadzēja uzsākt. Sākumā kalpošana ritēja ļoti smagnēji – H. Procelai palīgā nāca tikai viena Bībeles sieva, agrākā skolotāja internātskolā, un pirmajos mēnešos viņām izdevās apciemot tikai trīs bramīnu ģimenes un vēl trīs citu kastu sievietes. Grūtības zenanu darbā radīja arī ģeogrāfiskie apstākļi – ierobežots ceļu daudzums un ūdens šķēršļi.⁴⁵⁰

Kā jau tika minēts iepriekš, lai veicinātu zenanu darbu un apmācītu jaunas Bībeles sievas, H. Procela centās sagatavot Bībeles sieviešu kursu. Sākotnēji tomēr šaubas radīja nevis viņas veselības stāvoklis vai piemērotu kandidāšu trūkums, bet gan mācību materiālu nepietiekamība.⁴⁵¹ Apmācību neesamības dēļ 1908. gadā H. Procelai nācās atzīt, ka zenanu darbs nav bijis tik sekmīgs kā skolu darbs. Tajā pašā laikā viņa redzēja, ka arī šeit sākuma

⁴⁴⁶ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #137-140”, 1907. gada 2. februārī, ALMW II/31-1/143. 137-140, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴⁷ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-133”, 1907. gada 22. aprīlī, ALMW II/31-1/143. 131-133, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴⁸ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #127-130”, 1908. gada 27. aprīlī, ALMW II/31-1/143. 127-130, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁴⁹ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #120-121”, 1906. gada 21. maijā, ALMW II/32/537. 120-121, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁵⁰ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #154-157”.

⁴⁵¹ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #147-148”, 1906. gada 1. maijā, ALMW II/31-1/143. 147-148, Frankesche Stiftungen zu Halle.

grūtības ir pārvarētas, zenanu darbs ir daudzsološs, augošs un jau līdzinās tam, kāds tas bija Madurā pirms astoņiem gadiem.⁴⁵² Protams, jāņem vērā, ka Madurā H. Procēla kalpoja ilgāk nekā Majavaramā.

Otro kalpošanas periodu finansiāli ietekmēja Latvijas teritorijā notikusī 1905. gada revolūcija. H. Procēla, esot tālu no notikumiem, dzirdēja vien atsauksmes par tiem, un viņai nebija skaidrs, kā viss attīstīsies turpmāk. 1905. gada decembrī misionāre rakstīja, ka saprot – ziedojumi LMB no Krievijas ir ierobežoti, un tas radīja bažas gan viņai, gan LMB direktoram.⁴⁵³ Rīgā izveidotā misijas atbalsta biedrība rīkoja konferences par misijas darbu, kā arī vāca finanses H. Procēlas kalpošanai. Viņa ziņoja uz Leipcigu, ka Rīgā notikusi biedrības pārskata konference, kurā piedalījušies vairāk nekā 100 cilvēki, taču – tikai pieci mācītāji. Biedrības atbildīgie bija prāvests T. Gētgens un I. Grāve.⁴⁵⁴ 1906. gada novembrī Rīgā tika publicēts raksts par ziedojumu vākšanu. Rakstā tika lietots termins „*Ährenlese*” ar nozīmi „atlikumi, kas paliek pāri labiem darbiem”. Bija aicinājums krāt šādus „atlikumus”, lai gada beigās varētu ziedot misijas darbam. Kādas misijas atbalstītājas to darīja jau trīs gadus, un daļa no šiem ziedojumiem tika sūtīti tieši uz Indiju H. Procēlas atbalstam, īpaši Tiruviralandūras skolai.⁴⁵⁵

Kaut arī 1906. gada pavasarī revolūcijas dēļ joprojām bija jūtami finansiālie ierobežojumi, H. Procēlai cerību deva tas, ka daudzas lietas, tai skaitā pasta pakalpojumi un naudas pārskaitījumi, tiek atjaunotas un ka arī misijas pulciņš Rīgā spēj turpināt darbību.⁴⁵⁶ Būtībā finansiālie ierobežojumi pavadīja lielāko daļu otrās kalpošanas laika. H. Procēla rakstīja, ka viņai tomēr ir nepieciešami materiāli darbam skolās un arī zenanās, un viņa bija gatava maksāt par tiem no savas algas, jo bez tiem nevarēja iztikt.⁴⁵⁷

Otrajā H. Procēlas kalpošanas posmā par būtisku šķērslī un problēmu kļuva veselības stāvoklis. Kaut arī sākumā likās, ka misionāre ir pietiekami atpūtusies un ka veselība ir uzlabojusies, tomēr nācās apzināties, ka misijā viņa dodas pēdējo reizi, jo trešajai reizei nepietiktu spēka, gan ar nosacījumu, ka būs arī otrs brauciens mājup uz Eiropu. Rīgas ārsti jau

⁴⁵² Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #127-130”.

⁴⁵³ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #158”, 158.

⁴⁵⁴ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #150-153”.

⁴⁵⁵ “*Ährenlese für die Mission im Tamulenlande*”.

⁴⁵⁶ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #150-153”.

⁴⁵⁷ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #147-148”.

bija teikuši, ka otrajā reizē viņa tomēr nevarēs izturēt Indijā tik ilgi, cik tas bija iespējams pirmajā reizē.⁴⁵⁸

Pirmās veselības problēmas, kas izpaudās kā „neapprakstāms enerģijas trūkums un nogurums”, parādījās jau pusgadu pēc ierašanās Majavaramā. Vēl mēnesi vēlāk H. Procela bija spiesta rakstīt, ka viņai vairāk jāatpūšas un jānodod daļa sava darba citai misionārei.⁴⁵⁹ Atpūta un spirdzinājums tika gūts kalnos Kodaikanālā, kā tas bija arī pirmajā kalpošanas reizē, taču 1906. gada septembrī H. Procela ziņoja: „Pēc atgriešanās no kalniem man bieži neklājas labi.”⁴⁶⁰

1908. gada pavasarī H. Procela sāka apzināties, ka spēka pietrūks, tāpēc būs jādodas atpakaļ uz Eiropu, kaut arī viņa cerēja, ka tikai jūtas nogurusi un izveseļosies.⁴⁶¹ Tomēr decembrī misionārei jau bija zināms, ka priekšā ir pēdējie Ziemassvētki Indijā.⁴⁶² Savu kalpošanu pārdomājot, viņa rakstīja ļoti emocionāli:

Ko es varu teikt. Tas ir tas Kungs, kas man liek iet. Un es atstāju Indiju, lai es varētu kalpot mīlestībai šeit tik ilgi. Bet ak, viss mans darbs, mans sirds prieks, mana visdziļākā būtība, mans visdziļākais gandarījums, man vajadzēs pamest visu un drīz vien stāvēt malā, līdz pienāks laiks pamest vietu, valsti, cilvēkus, kas ir mana darba objekts... – Nekādu mežonīgu sāpju, kas manī trako, nē, nav lūgšanas, bet ir neapprakstāmi kluss.⁴⁶³

Kalpošana Indijā noslēdzās, bet ar to nebeidzās H. Procelas kalpošana. Diakonise māsa Auguste ieteica viņai lūgt iespēju LMB kļūst par misijas lektori jeb profesionālu LMB darbinieci, kas uzrauga misijas biedrības un palīdz dibināt jaunas biedrības, kā arī veicina misijas kalpošanu Eiropā.⁴⁶⁴ Šāds plāns tika īstenots, un H. Procela tika nosūtīta kalpot, tomēr ne uz Baltiju, kā sākumā tika domāts, bet gan uz Dienvidkrieviju.⁴⁶⁵

Otrais kalpošanas posms parāda, ka H. Procela spēja parādīt iniciatīvu un bija gatava sākt kalpošanu jaunā vietā. Trīs skolu izveidošana liecina par labām administratīvajām prasmēm un spēju darboties Indijas kultūrā un britu birokrātijas sistēmā. Zenanu darba izveidošana Majavaramā arī uzskatāma par veiksmīgu, neskatoties uz sākotnējo pretestību no

⁴⁵⁸ Prozell.

⁴⁵⁹ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #145-146”, 1906. gada 17. jūnijā, ALMW II/31-1/143. 145-146, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁶⁰ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #141-144”.

⁴⁶¹ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #127-130”.

⁴⁶² Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #123-125”, 1908. gada 3. novembrī, ALMW II/31-1/143. 123-125, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁶³ Prozell.

⁴⁶⁴ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #120-121”, 1908. gada Dezember, ALMW II/31-1/143. 120-121, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁴⁶⁵ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 163–64.

vietējiem iedzīvotājiem. Šis laika posms sakrita ar nemieriem un pārmaiņu laiku Latvijas teritorijā, kas ietekmēja gan H. Procelas emocionālo stāvokli, gan arī finansiālo atbalstu no Rīgas. Tajā pašā laikā var redzēt, ka misijas darba atbalsts Rīgā pieauga, lai arī ne tik plaši, kā to būtu vēlējusies H. Procela un LMB. Veselības stāvokļa dēļ pēc 3,5 gadiem misionārei nācās atstāt Indiju un turpināt kalpošanu LMB kā misijas lektorei Krievijas dienvidos.

1.3. Hildegardes Procelas misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā

No pētītā ir iespējams secināt, ka H. Procelas kalpošana bija ļoti veiksmīga, kaut arī viņa saskārās ar veselības problēmām. Pirmajā kalpošanas etapā no 1896. līdz 1903. gadam H. Procela veidoja attiecības ar citiem misijas kolēģiem, it īpaši zviedriem, kā arī piedzīvoja, ka, būdama no Baltijas, viņa īsti neiekļāvās citu vāciešu vidē. Tas, iespējams, bija saistīts ar to, ka H. Procela nāca no minoritātes Krievijas impērijā, un arī zviedri bija minoritāte LMB.

H. Procelai bija nepieciešami divi gadi pietiekami labai tamilu valodas apgūšanai un valodas eksāmena nokārtošanai, lai varētu veikt pilnvērtīgu skolotājas un skolas vadītājas darbu. Viņa Indijā bija ne vien skolotāja, administratore un saimniecības pārzine, bet bija nepieciešamas arī elementāras zināšanas medicīnas jomā, lai varētu palīdzēt skolniecēm. Tāpat misionāre veica kalpošanu indiešu sievietēm – zenanu kalpošanu, kā arī sāka apmācīt Bībeles sievas. Savu kalpošanu H. Procela uzsāka Madurajā, bet pēc LMB veiktajām reformām tika nosūtīta kalpošanā uz Koimbaturu.

Otrajā kalpošanas posmā no 1905. līdz 1909. gadam Majavaramā H. Procela spēja lietot savas prasmes, lai uzsāktu kalpošanas jaunā vietā. Viņa izveidoja trīs internātskolas un spēja tās reģistrēt britu sistēmā, izveidoja zenanu kalpošanu, kaut arī Majavarama bija sarežģīta kalpošanas vieta, kurā sākotnēji nācās piedzīvot ļoti lielu vietējo iedzīvotāju pretestību.

LMB nav saglabājušies ziņojumi par kādiem H. Procelas pārkāpumiem vai rakstura vājumu, kas viņai neļautu būt par labu liecību misijas laukā. Drīzāk tikusi uzteikta misionāres uzticamība, iniciatīva un neatlaidība. Kalpošanas sākumā gan LMB direktors K. fon Švarcs nebija apmierināts ar to, ko viņa rakstīja publiskajos misijas pārskatos.⁴⁶⁶ Būdama neprecēta sieviete, H. Procela bieži jutās vientuļa, it īpaši sākumā, taču meklēja sadraudzību ar citiem misionāriem, no kuriem saņēma atbalstu.

⁴⁶⁶ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #224-229", 1898. gada 29. augustā, ALMW II/31-1/143. 224-229, Frankesche Stiftungen zu Halle.

H. Procela savā kalpošanā saņēma atbalstu arī no dzimtenes. Viņas mācītājs G. Klēmanis un arī Rīgas iecirkņa prāvests T. Gētgens, kurš bija ieinteresēts ārmisijā, atbalstīja misionāri un viņas kalpošanu. H. Procelas kalpošanā ļoti aktīvi iesaistījās arī māte, palīdzot gan koordinēt ziedojumu nosūtīšanu, gan iegūt dokumentus nozaudētā izglītības dokumenta vietā.

Šī mijiedarbība ar dzimteni veicināja arī Rīgā izpratnes veidošanos par misijas darbu. Lai atbalstītu H. Procelas kalpošanu, tika izveidota sieviešu misijas atbalsta biedrība, tika rīkoti misijas vakari un konferences. Abos kalpošanas posmos „*Rigasches Kirchenblatt*” regulāri publicēja gan H. Procelas vēstules, gan arī pārskatus, ko apkopoja prāvests T. Gētgens no privātajām vēstulēm.⁴⁶⁷ Kaut arī jau iepriekš citi bija devušies kalpošanā kā misionāri, šķiet, tieši H. Procelas kalpošana saņēma ievērojamu ievērību drukātajā presē, tāpēc lielai sabiedrības daļai, kas lasīja vāciski, bija iespēja uzzināt par misijas kalpošanu Indijā un tieši par sieviešu kalpošanu, kas tolaik bija novitāte. H. Procelai kā pirmajai sievietei no Latvijas teritorijas bija liela ietekme un atpazīstamība viņas kalpošanas laikā.

Latviešu valodā publikāciju par H. Procelas darbu nav tik daudz, cik to ir vācu valodā, tomēr arī tādas ir atrodamas. 1898. gadā tika publicētas “Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā”, kur tika vispārīgi pieminēts, ka darbu sākušas pirmās sievietes, tai skaitā arī H. Procela no Vidzemes.⁴⁶⁸ 1899. gadā „Tēvijas kalendārā” tika sniegta informācija par ārmisiju, un arī tur H. Procela pieminēta kā misijas skolotāja, kura nosūtīta kalpošanā.⁴⁶⁹ 1903. gadā latviešu lasītājiem bija pieejams plašs apraksts par sieviešu misiju Indijā, tai skaitā par H. Procelas kalpošanu un misijas vēsturi kopumā.⁴⁷⁰

No pētītā iespējams secināt, ka Hildegarde Procela misijas darbā bija ļoti sekmīga. Viņai izdevās paveikt uzdoto, viņas kalpošana daudz neatšķīrās no citu tā laika misionāru sieviešu kalpošanas, par kurām lasām kā par tādām, kuru kalpošana bijusi veiksmīga. Nedz vēstulēs, ne publikācijās neparādās kādi lielāki aizspriedumi pret H. Procelu kā pret sievieti kalpošanā. Viņas īpašais izaicinājums bija, kā, nākot no samērā mazas vietas, ģeogrāfiski – Krievijas impērijas nomales, spēt iekļauties Eiropas kultūrtelpā. H. Procelas kalpošana

⁴⁶⁷ Piemēram, 1897. gadā četros turpinājumos (Nr. 47.-49. un 52.) ir publicēts viņas ceļojuma apraksts un pirmie kalpošanas brīži. 1898. gadā ir četras publikācijas (Nr. 11., 27., 51. un 52.). Vēl vairāk publikāciju ir 1901. un 1902. gadā. 1903. gadā tiek publicētas Procelas vēstules septiņos turpinājumos (Nr. 45-50. un 52.). Pietiekoši liela publicitāte ir arī otrajā kalpošanas laikā.

⁴⁶⁸ Zēzemanis (Seeseman), “Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā”, 1896. gada 20. novembrī.

⁴⁶⁹ “Tēvijas Kalendāra” redakcija, “Kāds vārds par pagānu misioni”.

⁴⁷⁰ G[aehtgens], “Sieviešu misione Indijā”, 1903. gada 25. aprīlī.

veicināja interesi par misijas darbu gan vāciski, gan arī latviski runājošajā vidē Latvijas teritorijā.

Kaut arī savas kalpošanas laikā plaši zināma Rīgā un Vidzemē, šodien H. Proceta ir pilnīgi aizmirsta. Iespējams, tas ir tādēļ, ka ar Latvijas Republiku viņa nekādi nebija saistīta, bet pēc Pirmā pasaules kara dzīvoja un kalpoja Vācijā.

2. Misionāre Auguste Vietnieka

Pirmā pašlaik zināmā latvietē, kura darbojās kā misionāre, bija Auguste Vietnieka. Par A. Vietnieku pieejams aptuveni 100 lappuses plašs materiālu klāsts B/RMB arhīvā Vupertālē, kas ietver viņas autobiogrāfiju, nosūtīšanas vēstuli ar kalpošanas instrukcijām no B/RMB, arī atskaites par kalpošanu vismaz reizi gadā, kā arī noslēgumā lēmumu pārtraukt misijas kalpošanu Indonēzijā un kalpot Krievijā. Informācija par dzimšanu, kristībām un Latvijas Republikas izsniegto pasi ir atrodami LNA LVVA. Par A. Vietniekas misijas laiku pieejami arī daži drukāti avoti latviešu un arī igauņu valodās. Vācu valodā Latvijā drukāti avoti praktiski neparādās, izņemot tos, kuri saistīti ar misionāres brāli. Avotos vācu valodā viņas uzvārds parasti ir rakstīts kā „Weetneck”, bet ir arī avoti ar uzvārdu „Weetnek” un arī „Weetneck”, angļu valodā – „Vetnek”. Pēc atgriešanās no misijas A. Vietnieka darbojās Pestīšanas armijā, un par šo kalpošanu var izlasīt Pestīšanas armijas periodiskajā izdevumā “Kara Sauciens” (1925–1940).

2.1. Dzīvesgājums un interese par misijas darbu

Savā biogrāfijā, kas rakstīta, iestājoties B/RMB, par savu dzimšanu un vecākiem A. Vietnieka raksta ļoti vispārīgi: dzimusi 1873. gada 28. (16. vs) maijā Vidzemes muižā, kur tēvs bijis skolotājs.⁴⁷¹ Limbažu Sv. Katrīnas (latviešu) draudzes dzimušo un kristīto reģistrā 1873. gadam ar ierakstu Nr. 58 minēts, ka A. Vietnieka dzimusi Viļķenes draudzes skolā (*Wilkenhof Gebietschule*), kristīta steidzamā kārtā 25. maijā un kristību veicis tēvs. Vecāki – draudzes skolotājs (*Gemeinde Lehrer*) un rakstvedis (*Schreiber*) Jānis (*Johans*) Vietnieks (luterānis) un viņa sieva Katrīna (*Katharine Charlotte*), dzim. Kļaviņa (pareizticīgā).⁴⁷² Tēvs nomira 38 gadu vecumā, kad Augustei bija tikai deviņi gadi.⁴⁷³ Mātei vīra zaudējums bija liels

⁴⁷¹ Auguste Weetneck, “Lebenslauf, #3-9”, 1898. gada ap, RMG 2.087. 3-9, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁴⁷² “Limbažu Sv. Katrīnas evaņģēliski luteriskās latviešu draudzes 1873. gada dzimušo un kristīto reģistrs”, 1873. gada, 235. f., 7. apr., 274. l., 403. lpp., Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs.

⁴⁷³ “Begraben”, *Rigasche Stadtblätter* 44 (1882. gada 4. novembrī): 380.

trieciens. Viņa, citādi stipra un vesela, saslima un tā arī īsti neatveseļojās. Māte nomira sešus gadus pēc vīra nāves 44 gadu vecumā.⁴⁷⁴

Tēva nāve un mātes slimība ļoti ietekmēja A. Vietniekas pusaudzes gadus. Tikai vēlāk viņa aptvēra, ka nav parādījusi mātei nepieciešamās rūpes un mīlestību, bijusi neuzmanīga un virspusēja. Viņai bijusi arī kāda vecāka draudzene, kura “bija tikpat bezjēdzīga kā” Auguste, un savā autobiogrāfijā viņa pieminējusi: „Mātes nāve uz mani neatstāja īpašu iespaidu.”⁴⁷⁵ Tolaik viņa mācījās meiteņu arodskolā Rīgā (*Mädchen-Gewerbe-schule*), un tikai gadu pēc mātes nāves A. Vietnieka beidzot aptvēra, ka ir nodarījusi pāri savai mātei, tādējādi uzkraujot sev lielu vainas apziņu.

Dzīve pirms misijas darba

Vainas apziņas dēļ Auguste meklēja un arī atrada mierinājumu dievkalpojumos. Viņa rakstījusi: “Toreiz [dažu dievkalpojumu apmeklējums] man laikam bija gaismas brīži, bet mana ikdiena bija bez Dieva.”⁴⁷⁶ Garīgā atdzimšana nāca kādā rudens dienā, kad viņa lūdza lūgšanu, ko bija ierakstījusi savā dienasgrāmatā aptuveni 16 gadu vecumā: “Es joprojām neticu, Kungs, palīdzi man noticēt!” Drīz pēc tam viņa sāka apmeklēt misijas nodarbības Rīgā (gan nenorādot ne vietu, ne draudzi, ne arī mācītāja vārdu), kur mācītājs esot runājis ar tādu entuziasmu, ka arī A. Vietnieka sākusi domāt, vai viņa nevarētu piedalīties misijas darbā. Tomēr tolaik nebija nekādu iespēju to paveikt. Auguste pabeidza skolu 1890. gadā un iestājās Rīgas jaunavu biedrības meiteņu rokdarbu skolā, pēdējā, tā saucamajā bonnu-kursā (*Fröbelschen Bonnenkursus*).⁴⁷⁷ Pēc kursa beigšanas un iesvētībām Rīgas Jēzus vācu draudzē 1891. gada 19. maijā, kā liecina ieraksts Nr. 47,⁴⁷⁸ formālā izglītības iegūšana bija beigusies.

Šajā laikā A. Vietniekas vienīgais brālis Eižens Hugo (1870–1923) bija kļuvis par skolotāju vidusskolā Tallinā un aicināja māsu pie sevis. Viņš arī deva ierosmi tam, ka māsa varētu kļūt par skolotāju. Skolotājas eksāmenu varēja kārtot tikai krievu valodā, bet Auguste skolā bija mācījusies vācu valodu un krievu valodu zināja ļoti vāji. 1892. gadā viņa ieradās Tallinā, pavadīja tur divus grūtus gadus, līdz 1894. gadā nokārtoja privātskolotājas eksāmenu un varēja doties uz Sevastopoli, kur viņai tika piedāvāta skolotājas vieta.⁴⁷⁹

⁴⁷⁴ Weetneck, “Lebenslauf, #3-9”; “Begraben”, *Rigasche Stadtblätter* 18 (1889. gada Maijs): 143–44.

⁴⁷⁵ Weetneck, “Lebenslauf, #3-9”.

⁴⁷⁶ Weetneck.

⁴⁷⁷ Ter-ks, “Iz Rīgas. Rīgas jaunavu biedrība”, *Baltijas Vēstnesis* 127 (1892. gada jūnijs): 3.

⁴⁷⁸ Roberts Feldmanis, “Vietnieks (Weetneeks), Auguste, Johanna. Misionāre.”, b.g., Mape Nr. 11, RFBĀM.

⁴⁷⁹ Weetneck, “Lebenslauf, #3-9”.

No 1894. līdz 1898. gadam A. Vietnieka strādāja par skolotāju vairākās vācu kolonijās – Sevastopolē, Volgas kolonijā Bettigerā (šodien *Vorotayevka*), Kurskas apgabalā, Odessā, Aleksandershilfā, Groslibentālē. Esot Aleksandershilfā, 1897. gadā A. Vietnieka satika mācītāju J. Albēru (*Johannes Alber*, 1845–1932), un šī tikšanās kļuva pagrieziena punktu viņas dzīvē. Strādājot dažādās vietās par skolotāju, viņai bija vēlme doties uz Sibīriju mācīt ieslodzīto bērnus vai arī veikt kādu citu žēlsirdības darbu bērniem. Vēl 1898. gadā viņu nomāca smagas domas un trauksmaini jautājumi par to, ko darīt. Mācītājs J. Albērs vērsa Augustes uzmanību uz misijas darbu.⁴⁸⁰

Savā autobiogrāfijā A. Vietnieka nav atklājusi, kā viņa nonāca B/RMB, tomēr par šo izvēli liecina vairāki drukāti avoti. Pats agrākais avots ir MFB, ko izdeva Tartu (*Dorpat: Laakmann*), kur 1907. gadā autors norādīja, ka A. Vietnieka iedvesmojusies no mācītāja J. Albēra, kurš pats bija mācījies B/RMB, un, kad viņa no LMB saņēmusi atteikumu, tad pieteikusies B/RMB. Pēc nonākšanas Bārmēnā, A. Vietnieka pavadīja pāris mēnešu misijas inspektora A. Šreibera namā, pēc tam pāris apmācības mēnešus pavadīja Elberfeldes slimnīcā un tad 1899. gada rudenī devās uz Laguboti Sumatras salā.⁴⁸¹

Nākamais avots no 1908. gada patiesībā ir divi avoti: sākotnēji informācija par Augusti Vietnieku parādījās igauņu žurnālā augustā,⁴⁸² bet pēc tam to tulkojumā gandrīz identiski publicēja izdevums “Līdumnieks” Brazīlijā decembrī.⁴⁸³ Vienīgā lielā atšķirība bija motivācijas aprakstā. Igauņu oriģināls vēstīja: “Drīz vien viņas sirdī radās vēlme iziet un piedalīties lielajā Dieva valstības darbā, ko Jēzus lika debesīs un pavēlēja saviem apustuļiem padarīt tautas par viņa mācekļiem.”⁴⁸⁴ Latviešu tulkojumā tika lietots vienkāršotāks apraksts: “Arī viņas sirdī pamodusies vēlēšanās iet pie pagāniem un tiem nest kristīgās ticības gaismu.”⁴⁸⁵ Latviešu teksts vairāk izmantoja tajā laikā lietoto terminu “pagāni”, ko šodien vairs cenšas neizmantot. Jāatzīst, ka A. Vietnieka arī pati savā autobiogrāfijā lietojusi terminu “pagāni” (*Heiden*). 1908. gada avots arī norādījis, ka J. Albērs pats bijis B/RMB semināra absolvents un tieši ar viņa gādību A. Vietnieka nonākusi B/RMB vadītāja A. Šreibera namā.

Trešais avots ir publikācija “Latviešu Avīžu” “Baznīcas un skolas” pielikumā – pārpublicācija no “*Christlicher Volksbote*” 1910. gada 10. numura, kad A. Vietnieka jau bija

⁴⁸⁰ Weetneck.

⁴⁸¹ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1907.

⁴⁸² W., “Auguste Weetnek”.

⁴⁸³ “Latviete kā kristīgās ticības izplatītāja Sumatras salā.”

⁴⁸⁴ W., “Auguste Weetnek”, 13.

⁴⁸⁵ “Latviete kā kristīgās ticības izplatītāja Sumatras salā.”

atgriezies Groslibentālē. Publikācijas lielāko daļu veidoja pašas A. Vietniekas stāsts par batakū dzīvi Sumatrā, taču raksta sākumā sniegts neliels kopsavilkums par misionāri. Nav zināms, kas bija šī kopsavilkuma autors, taču viņš sniedza dažas interesantas un arī pretrunīgas ziņas. Autors norādīja, ka vispirms mācītājs J. Albērs esot sazinājies ar LMB, taču Leipciga nav varējusi A. Vietnieku uzņemt vietu trūkuma dēļ. Pēc kāda laika B/RMB misijas avīzē bijis paziņojums, ka tiek meklētas skolotājas, kuras gribētu veikt misijas darbu, A. Vietnieka esot pieteikies un devusies uz Bārmenu.⁴⁸⁶

Laikā, kad A. Vietnieka pieteicās misijas kalpošanai, neprecētās sievietes misionāres no vācu misijas biedrībām joprojām bija samērā reta parādība, kā tas minēts pirmajā nodaļā. Caur Leipcigu pirmās sievietes bija devušās misijā 1890. un 1891. gadā,⁴⁸⁷ caur B/RMB – 1889. gadā.⁴⁸⁸ Līdz ar to nevar teikt, ka vienai vai otrai misijas biedrībai būtu senākas saknes un lielāka pieredze sieviešu misionāru sūtīšanā. Nav īsti saprotams, kādēļ J. Albērs būtu vēlējis sūtīt A. Vietnieku misijā caur Leipcigu, ja viņš pats bija saistīts ar Bārmenu. Avotu trūkums neļauj veikt noteiktus secinājumus.

Vislielākās atšķirības starp avotiem latviešu valodā ir par laiku, kad A. Vietnieka devās misijā uz Sumatru. Divi avoti minējuši jau 1899. gadu, bet pielikumā „Baznīca un Skola” ticis dots precīzs datums – 1900. gada 12. oktobris, vēl pieminot astoņu mēnešu sagatavošanos Bārmēnā. Pirmā vēstule no Sumatras, kas ir pieejama Vupertāles arhīvā, ir no 1901. gada augusta, kas neizslēdz ne 1899., ne arī 1900. gadu kā nosūtīšanas gadu.

Ziņas par dzīvi pēc misijas darba

Par A. Vietniekas dzīvi pēc misijas darba pieejama dažbrīd pretrunīga informācija, kurā gadu skaitļi nesakrīt, taču ir iespējams izveidot samērā precīzu biogrāfiju. Šis posms ietver misionāres iepazīšanos ar Pestīšanas armiju un tās darbu Anglijā, tā laika Čehoslovākijā, Krievijā, Somijā un visbeidzot Latvijā. Visprecīzākās ziņas ir par laika posmu no 1925. līdz 1940. gadam Latvijā, kad ik mēnesi tika izdots PA izdevums “Kara Sauciens”, kurā tika publicēti arī oficiālie PA paziņojumi.

⁴⁸⁶ Weetneek, “Pie batakū tautas Sumatras salā”, 1911. gada 23. aprīlī.

⁴⁸⁷ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 199.

⁴⁸⁸ Enfield, “*God First*” or *Hester Needham’s Work in Sumatra.*, 24–25.

1910. gadā A. Vietniekai bija paredzēts ierasties atvaļinājumā Eiropā.⁴⁸⁹ Viņa atgriezās, taču bija nopietni slima⁴⁹⁰ – ārsti nedomāja, ka viņa dzīvos ilgāk par trim mēnešiem.⁴⁹¹ Pielikumā “Baznīca un Skola” publicētās ziņas un arī A. Vietniekas arhīvā atrodamās vēstules jau no Sanktpēterburgas ļauj uzzināt, ka 1910. gada vasarā viņa bija iecerējusi pavadīt laiku Rīgas pludmalē, lai atjaunotu spēkus un saprastu, ko darīt tālāk.⁴⁹² Kaut arī ārstu prognozētā dzīvildze bija īsa, A. Vietnieka nolēma nopietni studēt Svētos Rakstus un devās uz Bībeles skolu Vācijā uz trīs mēnešiem.⁴⁹³ Esot Vācijā, viņa saņēma negaidītu dziedināšanu un sāka domāt par tālāko kalpošanu. Nākamā vēstule bija rakstīta no Sanktpēterburgas 1910. gada novembrī, un tajā misionāre atklāja: “Man nebija viegli atteikties no Sumatras, bet posts Krievijā ir lielāks nekā Sumatrā, kas man bija izšķirošais.”⁴⁹⁴ Ap šo laiku A. Vietnieka bija apmeklējusi arī mācītāju J. Albēru Grosļībentālē. Tas droši vien bija iemesls, kādēļ misionāre izvēlējās palikt un kalpot Krievijā. A. Vietniekai bija iespēja aprakstīt savu kalpošanu Pievolgas vāciešu kopienai.⁴⁹⁵ Sanktpēterburgā viņa strādāja kā skolotāja, apmeklēja kristīgo pulciņu un pirmo reizi sastapās ar PA cilvēkiem.⁴⁹⁶ Šajā laikā viņa arī kalpoja Evaņģēliskajā pilsētas misijā, noturēja iknedēļas sapulces prostitūtām un palīdzēja divām šādām sievietēm doties pie PA Somijā.⁴⁹⁷

Pēdējās divas vēstules, kas ir pieejamas Vupertāles arhīvā, 1912. gadā tika sūtītas no Sanktpēterburgas. Tajās A. Vietnieka paziņoja savu jauno adresi Pleskavas guberņā Ostrovā, kur viņa gatavojās strādāt skolā, un apliecināja, ka ir ļoti pateicīga B/RMB par iespēju desmit gadus kalpot Sumatrā. Misionāre neslēpa, ka viņas veselība nav īsti kārtībā, tomēr viņa vēl cerēja doties uz Vāciju, lai kārtīgi atvadītos no misijas biedrības.⁴⁹⁸ Šķiet, ka tas A. Vietniekai

⁴⁸⁹ *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands* (Dorpat: Laakmann, 1907), 12.

⁴⁹⁰ “Russians in Exile: Sorrowful Community in London being Ministered to by the Salvation Army”, *The War Cry*, 1920. gada 10. jūlijā, 8.

⁴⁹¹ “Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God’s Protecting Mercy in Many Experiences”, *The War Cry*, 1952. gada 20. septembrī, 9.

⁴⁹² Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #94-96”, 1910. gada 14. jūnijā, RMG 2.087. 94-96, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁴⁹³ Ethel M. Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father’s Blessing* (London: Salvationist Publishing and Supplies, Ltd, 1954), 8; “Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God’s Protecting Mercy in Many Experiences”.

⁴⁹⁴ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #97-98”, 1910. gada 5. novembrī, RMG 2.087. 97-98, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁴⁹⁵ Weetneck, “Pie batakū tautas Sumatras salā”, 1911. gada 23. aprīlī, 58.

⁴⁹⁶ “Russians in Exile: Sorrowful Community in London being Ministered to by the Salvation Army”; “Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God’s Protecting Mercy in Many Experiences”.

⁴⁹⁷ Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father’s Blessing*, 9.

⁴⁹⁸ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #99-101”, 1912. gada 11. janvārī, RMG 2.087. 99-101, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal; Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #10-12”, 1912. gada 2. aprīlī, RMG 2.087. 10-12, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

neizdevās, jo līdz 1913. gadam viņa strādāja Ostravas zēnu reālskolā par vācu valodas skolotāju, kā arī noturēja kristīgas sapulces dažādu tautību un valodu sievietēm un meitenēm.⁴⁹⁹ 1914. gada augustā, kad sākās Pirmais pasaules karš, bija grūti turpināt mācīt, jo jaunieši tika iesaukti armijā, bet A. Vietnieka veica reliģisku darbu Sanktpēterburgā.⁵⁰⁰

1915. vai 1916. gadā misionāre ieradās Anglijā, lai papildinātu angļu valodas zināšanas, mācījās vakarskolā un divus semestrus arī Bedfordas (*Bedford*) koledžā.⁵⁰¹ Esot Londonā, kādu dienu A. Vietnieka nonāca PA sapulcē, pēc tam sāka regulāri apmeklēt PA sapulces Rīdžentholā (*Regent Hall*) Oksfordas ielā un izvēlējās savu turpmāko dzīvi saistīt ar Pestīšanas armiju.⁵⁰²

1917.⁵⁰³ vai 1918.⁵⁰⁴ gadā A. Vietnieka sāka PA virsnieku mācības starptautiskajā mācību koledžā Kingskrosā (*International Training College from King's Cross*), kur mācījās vienu vai divus gadus (avoti ir pretrunīgi). Pēc mācībām viņa ieguva palīgkapteines pakāpi un tika nosūtīta uz Mančestru veikt sociālo darbu sievietēm (*Women's Rescue Home Oakhill*).⁵⁰⁵

Kad 1919. gadā PA veidojās toreizējā Čehoslovākijā, A. Vietnieka tika nosūtīta turp. Pētnieks S. Nilssons (*Nilsson*) rakstījis, ka viņa tur bijusi trīs gadus,⁵⁰⁶ tomēr drīzāk runa ir par trīs mēnešiem,⁵⁰⁷ jo jau 1920. gadā A. Vietnieka bija Londonā un palīdzēja krievu imigrantiem.⁵⁰⁸

Drīz pēc tam misionāre tika norīkota sniegt materiālu palīdzību badacietējiem Saratovā, Krievijā, kur viņa noturēja reliģiskas sapulces, līdz tās tika aizliegtas. Tad A. Vietnieka devās uz Maskavu, kur slepeni kalpoja kopā ar desmit citiem PA virsniekiem. Viņa vēlējās doties uz Somiju, bet nevarēja saņemt izbraukšanas atļauju no Krievijas līdz pat 1923. gada pavasarim.⁵⁰⁹

⁴⁹⁹ Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 9.

⁵⁰⁰ "Russians in Exile: Sorrowful Community in London being Ministered to by the Salvation Army".

⁵⁰¹ Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 10.

⁵⁰² "Russians in Exile: Sorrowful Community in London being Ministered to by the Salvation Army"; Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 10–11.

⁵⁰³ Sven Nilsson, *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna* (Sundbyberg: FA-Press, 2003), 159.

⁵⁰⁴ "Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God's Protecting Mercy in Many Experiences"; Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 11.

⁵⁰⁵ Nilsson, *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna*, 159; "Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God's Protecting Mercy in Many Experiences".

⁵⁰⁶ Nilsson, *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna*, 159.

⁵⁰⁷ Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 11.

⁵⁰⁸ "Russians in Exile: Sorrowful Community in London being Ministered to by the Salvation Army".

⁵⁰⁹ Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 12.

Pēc četriem Helsinkos pavadītiem mēnešiem, A. Vietnieka ieradās Latvijā, kur PA nesen bija sākusi savu darbību.⁵¹⁰

A. Vietniekas galvenā kalpošana no 1923. gada līdz 1930. gadam bija darbs ar trūkumcietējiem “Sļuma stacijā” Rīgā, Maskavas ielā. PA izdevums šo kalpošanu definēja šādi: “Sļuma stacijas uzdevums ir apmeklēt slimus un mirstošus un sniegt dažādu palīdzību trūkumcietējiem.”⁵¹¹ Nosaukums laikam nāk no angļu valodas – „*slum and goodwill work*”. 1930. gada janvārī A. Vietnieka tika pārcelta uz Latvijas PA galveno štābu īpašiem uzdevumiem, no kuriem svarīgākie bija ziedojumu vākšana un sabiedriskās attiecības.⁵¹² Tāpat A. Vietnieka turpināja atbildēt par jaunatnes darbu Rīgas 4. korpusā.⁵¹³

1926. gada jūlijā A. Vietnieka tika paaugstināta ensaines (*ensign*) pakāpē,⁵¹⁴ bet 1932. gada martā kļuva par adjutanti.⁵¹⁵ No aktīvā dienesta viņa tika atvaļināta 1933. gada 1. septembrī, taču A. Vietniekas kalpošana turpinājās.⁵¹⁶ Pēc atvaļināšanās viņa nopublicēja divus rakstus,⁵¹⁷ iztulkoja PA dibinātāja Viljama Būta (*William Booth*) grāmatu,⁵¹⁸ apmeklēja dažādus PA korpusus⁵¹⁹ un vadīja sapulces.⁵²⁰

1940. gada augustā pēc PSRS okupācijas A. Vietnieka rūpējas par Jelgavas korpusu⁵²¹ un kopā ar citām PA virsniecēm rakstīja lūgumu varas iestādēm saglabāt PA darbu. Lūgums netika uzklausīts, un varasiestādes A. Vietnieku nopratināja.⁵²² 1944. gada augustā viņa kopā ar PA majori Elizabeti Balšaiti devās uz Vāciju, kur īsu laiku strādāja Berlīnes 1. korpusā.⁵²³ 1945. gada septembrī A. Vietnieka bija kara gūstekņu nometnē Hamburgā, novembrī ieradās Zviedrijā, kur nākamās divus gadus darbojās PA.⁵²⁴ 1947. gada 30. novembrī A. Vietnieka

⁵¹⁰ Nilsson, *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna*, 133, 159; Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 12.

⁵¹¹ “Pestīšanas Armijas darba nozares Latvijā”, *Kara Sauciens* 40 (1928. gada 1. aprīlī): 7.

⁵¹² Kārlis Johansons, “Oficiālais paziņojums”, *Kara Sauciens* 61 (1930. gada 1. janvārī): 4; “Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God's Protecting Mercy in Many Experiences”; Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 14.

⁵¹³ “Personīgas ziņas”, *Kara Sauciens* 73 (1931. gada 1. janvārī): 3.

⁵¹⁴ Kārlis Johansons, “Oficiālais paziņojums”, *Kara Sauciens* 19 (1926. gada 1. jūlijā): 4, 7.

⁵¹⁵ Alfred W. Lockyer, “Oficiālais paziņojums”, *Kara Sauciens* 87 (1932. gada 1. martā): 2.

⁵¹⁶ Alfred W. Lockyer, “Oficiālais paziņojums”, *Kara Sauciens* 105 (1933. gada 1. septembrī): 2.

⁵¹⁷ Auguste Vietniek, “Daži vārdi kristīgiem”, *Kara Sauciens* 106 (1933. gada 1. oktobrī): 2, 4; Auguste Vietniek, “Māju savienība”, *Kara Sauciens* 110 (1934. gada 1. februārī): 3.

⁵¹⁸ “Armijas dibinātāja grāmata “Šķirdsšķīstie””, *Kara Sauciens* 118 (1934. gada 1. oktobrī): 2, 6.

⁵¹⁹ “Novembrī korpusus apmeklēs”, *Kara Sauciens* 143 (1936. gada 1. novembrī): 8.

⁵²⁰ “Sevišķas Lieldienu sapulces”, *Kara Sauciens* 124 (1935. gada 1. aprīlī): 7.

⁵²¹ Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 14.

⁵²² Nilsson, *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna*, 134–35.

⁵²³ Nilsson, 144; “Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God's Protecting Mercy in Many Experiences”.

⁵²⁴ Nilsson, *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna*, 144–45.

devās uz Angliju, kur turpināja rūpēties par jauniešu darbu un vadīja sapulces līdz pat 77 gadu vecumam. Mūžībā viņa devās 1952. gada 24. augustā Londonā.⁵²⁵

A. Vietniekas aktīvā darbošanās Pestīšanas armijā apstiprina domu par to, ka viņa ļoti aktīvi iestājās par sieviešu līdztiesību kristīgās kalpošanas darbā. Laikā, kad luteriskā Baznīca sievietēm nedeva iespēju aktīvi kalpot iekšmisijā, izņemot kā diakonijas māsām, kuras tika ordinētas, PA sievietēm deva iespēju būt mācītājiem un vadītājiem. Šī izvēle apstiprina tālāk analizēto.

2.2. Kalpošana Sumatrā no 1899. līdz 1910. gadam

Vupertāles arhīvā ir saglabājies dokuments ar norādījumiem A. Vietniekai par misijas darbu. Dokumentam oriģināli nav datuma, kas arī neļauj noteikt precīzu kalpošanas sākumu, bet tam vēlāk ar zīmuli klāt ir pierakstīts gads „1900”. Sākotnēji A. Vietnieka tika sūtīta kā misijas māsa, lai strādātu kopā ar citām misionārēm jau esošajās kristiešu kopienās. Tika paskaidrots, kas ir viņas priekšniecība Sumatrā un kuru cilvēku – apgabala misijas prezidenta, kā arī reģiona galvenā vīrieša misionāra – norādījumi ir obligāti jāievēro. A. Vietniekas svarīgākais uzdevums bija kalpot – galvenokārt kristīgajām sievietēm un meitenēm, lai viņas atbalstītu kristīgajā atziņā, kristīgajā dzīvē un disciplīnā, tādējādi stiprinot jau izveidotās draudzes. Instrukcijās tika atzīmēts, ka varētu būt nepieciešama kalpošana arī lepras slimniekiem. Kā galvenā īpašība no misionāres tika sagaidīta vēlme kalpot un ar savu darbu gādāt tikai par dvēseļu pestīšanu un Jēzus pagodināšanu. Kā pirmā nosūtīšanas vieta minēta Laguboti, kur A. Vietniekai bija jāpievienojas divām jau esošajām māsām un jāmacās batakū valoda.⁵²⁶ Var pieņemt, ka šīs māsas bija Lizete Nīmane (*Lisette Niemann*) un Tūra fon Vēdele-Jarlsberga (*Thora von Wedel-Jarlsberg*), kuras minētas darba pirmajā nodaļā.⁵²⁷

Misijas darbs Laguboti no 1899. līdz 1902. gadam

Pirmā arhīvā saglabājusies vēstule no 1901. gada ļauj noprast, ka ir bijusi vēl vismaz viena A. Vietniekas rakstīta vēstule, kas gan nav saglabājusies, un tajā viņa ir aprakstījusi savu ikdienas darbu. Senākajā saglabātajā vēstulē A. Vietnieka vairāk sniegusi skaitlisku pārskatu par kopējo misijas darbu un arī savu darbu Laguboti skolā. Šādus skaitliskos pārskatus viņa sniegusi regulāri (Skat. Tab. 1).⁵²⁸ Tā ir atšķirība no pārējo šajā darbā analizēto misionāru

⁵²⁵ Nilsson, 145; Neeve, *Auguste Vietniek: Her Father's Blessing*, 14.

⁵²⁶ Die Deputation der Rheinischen Mission, "Instruction für die Missionschwester Auguste Weetneck", 1900. gada ap, RMG 2.087. 13, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵²⁷ Menzel, *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte*, 142.

⁵²⁸ Tabulai informācija sagatavota no Vietniekas vēstulēm misijas inspektoram, kas datētas ar 23.08.1901., 16.02.1904., 03.04.1905., 16.02.1906., 20.07.1908., 16.02.1909.

atskaitēm. Ir grūti pateikt, vai tas bija tieši A. Vietniekas darba stils, vai arī tā viņai bija jānorāda darba rezultāti. Protams, arī H. Procels un L. Grīviņa laiku pa laikam ziņoja par kopējo skolnieču skaitu, bet A. Vietnieka to darīja sistemātiski. Vēlāk Anna Irbe arī sūtīja statistiku uz Latviju, lai veicinātu izpratni par misiju un atbalstu tai. 20. gs. otrajā pusē šāda statistika kļuva daudz būtiskāka, jo tas it kā bija objektīvs veids, kā vērtēt, vai misija ir veiksmīga.⁵²⁹

Pirmajos darba gados A. Vietnieka strādāja dienas skolā ar meitenēm, no kurām jaunākajām bija mazāk par septiņiem gadiem, bet vecākajām bija pat 20 gadu, un ar 12 līdz 15 gadus veciem zēniem, kā arī strādāja vakarskolā, kur mācīja vecākas meitenes, un vadīja svētdienas skolu 30 bērniem.⁵³⁰

Bērnu skaits	1901.g.	1904.g.	1905. g.	1906. g.	1908. g.	1909. g.
Dienas skola	113	150	180	120	-	213
Vakarskola	90	-	125	157	-	111

Tab. 1

Kā galvenās grūtības sākuma laikā A. Vietnieka minējusi to, ka bērni bieži nākuši uz skolu netīri, tāpēc pirms skolas mācībām viņiem mācīta elementāra higiēna. Bērniem bijuši pieejami arī skolas apģērbi, ko sagādājusi māsa Tūra. Kā jau tas skolās ir, A. Vietniekai nācies cīnīties par disciplīnu, jo bērniem nebija ieraduma sēdēt un mācīties. Kārtības ieviešanai parasti pieticis ar mutiskiem aizrādījumiem, taču vienu reizi nācies pielietot sodu – par skaļu uzvedību skolniece tikusi sodīta, saņemot sitienu ar lineālu pa roku.⁵³¹ Kaut arī Krievijas impērijā tolaik skolās miesas sodi bija atļauti, no vēstules konteksta var spriest, ka A. Vietnieka labprātāk nebūtu lietojusi šādu sodu.

Misijas darbs Pangaloanā no 1902. līdz 1903. gadam

1902. gada februārī A. Vietnieku uz izmēģinājuma pamata norīkoja misijā Pangaloanā (*Pangaloan*), bet galīgais lēmums tika pieņemts tikai vēlāk, tāpēc darbu tur viņa uzsāka 11. martā. Misijas vadītājs G. Simons (*Gottfried Simon, 1870-1951*)⁵³² lika A. Vietniekai atvērt meiteņu skolu. Par darba sākuma grūtībām viņa rakstīja: „Mēs, māsa Amālija un es, devāmies

⁵²⁹ Niebauer, *Virtuous Persuasion: A Theology of Christian Mission*.

⁵³⁰ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #14-17”, 1901. gada 23. augustā, RMG 2.087. 14-17, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵³¹ Weetneck.

⁵³² Menzel, *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte*, 440.

uz ciemiem, aicinājām bērnus, mēģinājām pierunāt mātes un vecmāmiņas sūtīt savas meitas un mazmeitas uz skolu, bet nekas negāja uz priekšu.”⁵³³ Pēc vairāku mēnešu cīņas Pangaloanā tomēr izveidojās skola, kurā nāca ap 30–40 meitenes un arī 30 zēni.

Tā kā šī bija jauna misijas vieta, tad vēstule ietvēra A. Vietniekas skatījumu uz vietējiem bērniem. Misionāre norādīja uz problēmām, kuras apgrūtināja viņas kā skolotājas darbu: meitenēm uz skolu vienmēr līdzī bija ģimenes jaunākie bērni, kurus vajadzēja pieskatīt; visiem – arī bērniem – bija daudz jāstrādā, jo Tobas reģionā audzēja rīsus eksportam citiem reģioniem; gan vecākiem, gan bērniem rietumu izglītība nebija kaut kas ļoti būtisks un nozīmīgs, gluži pretēji – skolā mācītais mājās tika apstrīdēts. A. Vietnieka pieminēja arī, viņasprāt, meiteņu melošānu, kas gan no vietējo puses varētu izskatīties kā izvairīšanās no viņu kultūras graušanas, proti, neprecētām jaunavām būtu bijis jāapmeklē iesvētes mācība, bet kāda meitene, lai no tām izvairītos, meloja, ka ir precējusies.

Šajā reģionā A. Vietnieka četras dienas nedēļā strādāja Pangaloanā, bet vēl divas dienas nedēļā viņa devās uz divām filiālēm Aeksarulā (*Aek Sarulla*) un Tarutungā (*Tarutung, Aek Botik*), kur vadīja vakarskolu. Arī svētdienas lielāko tiesu tika pavadītas Aeksarulā, apciemojot slimos un runājoties ar sievietēm, kuras apmeklēja dievkalpojumu. Pēc dievkalpojuma sievietēm no galvas tika mācīti Bībeles panti un kādi dziesmu panti. Pēcpusdienā norisinājās svētdienas skolas nodarbības bērniem.⁵³⁴

Kaut arī A. Vietnieka uzskatīja, ka skolotājas darbs Pangaloanā ir izdevies, pēc gada izrādījās, ka viņa nebija sapratusi visus G. Simona norādījumus un izrādījusi pietiekamu subordināciju. A. Vietniekas skatījums 1903. gada 4. marta vēstulē tika atspoguļots sekojoši:

Esmu atgriezies Laguboti jau 2 nedēļas. Diemžēl es nevarēju un nedrīkstēju ilgāk palikt Pangaloanā, bet tikai gada beigās es sapratu savu necienīgo stāvokli. Vēlāk uzzināju, ka brālis Simons mani pieņēmis tikai eksperimenta dēļ. Brālis neuztraucās par manām spējām strādāt, bet gan par to, cik es pakārtoju sevi viņa personai. Tas arī nebūtu tik slikti, tikai man vajadzētu izvēlēties, vai es gribu iekļauties māsas statusā vai nē. Es, protams, izlēmu paklausīt un tāpēc gadu apņēmiģi iestājos pret brāļa viedokli, kurš nevēlējās atzīt savu māsu kopējā darbā: māsai vajadzētu būt atkarīgai no attiecīgās kopējās misijas ģimenes žēlastības vai apkaunojuma. Tomēr es šo atgadījumu neuztvēru pietiekami, jā, es par to aizmirsu darbā un, mēnešiem ejot, beidzot gada beigās brālis paziņoja, ka ir mainījis domas par māsām un ka viņam nav nepieciešams māsas darbs kā tāds un neviena māsa, kas pieder asociācijai. Brālis būtu gribējis mani paturēt tikai

⁵³³ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #19-25”, 1903. gada 23. februārī, RMG 2.087. 19-25, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵³⁴ Weetneck.

dažus gadus ar iepriekš minētajiem nosacījumiem, lai tikai iedarbinātu meiteņu skolu. Es nevarēju tam piekrist.⁵³⁵

Pētniece D. Remfere (*Dorothee Rempfer*) pētījumā par misijas darbu Indonēzijā arī ir norādījusi uz to, ka tieši mūsu nozīmīgā misijas darba dēļ un viņu prasību dēļ dažādo misijas biedrību vadītājiem mājās visu laiku nācās mainīt savu attieksmi pret māsām misijas hierarhijā, īpaši uz Vārda pasludināšanu, kas sievietēm nebija atļauta, kā tas jau minēts pirmajā nodaļā. Viņa akcentējusi, ka pat misionāru sieviešu konferencēs vadītājs un sludinātājs būtu misionārs vīrietis, un, ja nepiedalītos neviens misionārs, tad Vārdu sievietēm varētu pasludināt kāds no vecajiem, skolotājiem, evaņģēlistiem vai vienkārši kristīgs vīrietis.⁵³⁶

D. Remfere nenoklusē, ka ne visas sievietes piekrita šādai emancipācijai. B/RMB sieviešu misijas vadītāja redzēja bīstamību tajā, ka sievietes ārmisijā vēlas pārāk lielu neatkarību. Viņa atgādināja, ka no misijas māsām tiek prasīta pazemība, pakļaušanās un sava darba ierobežošana tikai sociālās palīdzības jomā.⁵³⁷ Šis gan ir pretrunā ar misijas inspektora A. Šreibera rakstīto dažādos laikos.

Par kalpošanu Pangaloanā A. Vietnieku un T. fon Vēdeli-Jarlsbergu kritizēja arī Lizete Nīmane un apsūdzēja, ka viņas abas ir „angļu ideju” ietekmētas.⁵³⁸ Atvērts paliek jautājums, vai tiešām tās bija tikai angļu idejas, vai arī A. Vietniekai, kurai lielāko dzīves daļu bija jācīnās par izdzīvošanu un dzīves vadīšanu, šķita tikai loģiski, ka viņa dara sev uzticēto darbu tā, kā viņa to saprot. Šāda kritiska un negatīva attieksme mūsu starpā veicināja vilšanos un dusmas. A. Vietnieka rakstīja: „Pagājušais bija tumšais gads... Es sapratu, lai arī ar ļoti smagu sirdi, ja nekur citur neesmu vajadzīga, man ir jāpamet Sumatra.”⁵³⁹

D. Remfere paudusi, ka L. Nīmane cīnījies par mūsu darba atzīšanu un ar pārliecību aizstāvējusi savas prasības Barmenā, tomēr viņa centusies nošķirties no māsām, kuras cīnījās par sieviešu tiesībām, tādā veidā radot sajukumu misijas laukā, un A. Vietnieka bija viena no viņām.⁵⁴⁰ L. Nīmane rakstīja: „Man jāatzīst, ka, domājot par dzīvošanu kopā ar māsām Tūru un Augusti, man ir smaga sirds ne tikai Augustes rakstura dēļ, bet tādēļ, ka viņa iedrošina mūsu

⁵³⁵ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #26-31”, 1903. gada 4. martā, RMG 2.087. 26-31, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵³⁶ Dorothee Rempfer, *Gender und christliche Mission: Interkulturelle Aushandlungsprozesse in Namibia und Indonesien* (Bielefeld: transcript Verlag, 2022), 76.

⁵³⁷ Rempfer, 76–77.

⁵³⁸ Lisette Niemann, “Schreiben an Missionsleitung”, 1903. gada 18. februārī, RMG 2.073, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵³⁹ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #26-31”.

⁵⁴⁰ Rempfer, *Gender und christliche Mission: Interkulturelle Aushandlungsprozesse in Namibia und Indonesien*, 80.

Tūru savās angļu idejās un arī ļoti atbalsta sieviešu tiesības, utt., kas mums visām izskatās ļoti slikti.”⁵⁴¹

Lai arī A. Vietniekai bija savas idejas par to, kā darboties misijas laukā, viņa tomēr varēja palikt Sumatrā un vēl astoņus gadus strādāt skolās un kalpot lepras slimniekiem.

Misijas darbs Laguboti no 1903. līdz 1910. gadam

A. Vietnieka atgriezās atpakaļ Laguboti un strādāja skolā. Tā kā šajā misijas stacijā darbs ritēja jau ilgāku laiku, tad misionārei bija pārliecība, ka tas izdosies, līdz ar to bija vēlme strādāt.⁵⁴² Nākamā vēstule bija 1904. gadā, kad Laguboti bija nostrādāti deviņi mēneši. Šajā vēstulē A. Vietnieka sniedza ieskatu gan skolu dienas kārtībā, gan arī batakū uzskatos, sadzīvē un tajā, kā uz to raudzījās misionāri.

A. Vietnieka strādāja dienas skolā, kas notika piecas reizes nedēļā no 9.30 līdz 13.00. Reliģijas mācībā visi bērni bija sadalīti trijās grupās, kur mazāko bērnu grupas vadīja vietējie asistenti. Pārējos priekšmetos bērni bija sadalīti sešās grupās, un katrai grupai bija savs vietējais batakū skolotājs. Skolotāju asistenti bija bāreņi vai internātskolas (*Kostschule*) audzēkņi. Mācību gada noslēgumā visiem bērniem bija jākārtos eksāmeni, un centīgākie balvā saņēma somu un ķemmi. Vēl A. Vietnieka četras reizes nedēļā palīdzēja vakarskolā, kas notika no 18.30 līdz 21.30. Viņas vērtējumā vakara skolēni apmeklēja skolu biežāk un uzcītīgāk, jo „vakaros nav tik daudz aktivitātes, un viņi ir arī inteliģentāki”.⁵⁴³

A. Vietnieka lietoja spēcīgus vārdus, aprakstot savus skolēnus. Melus viņa nosauca par „batakū nacionālo grēku” („*die Lüge, diese battaksche Nationalsünde*”), tomēr viņai nepatika, ja bērni nesaprata, kad misionāre pati ir jokojusi, un arī to sauca par meliem. Melošanu un zagšanu viņa pieminēja arī 1906. gadā⁵⁴⁴ un arī 1910. gadā,⁵⁴⁵ kad viņai brīžam šķita, ka darbs ar meitenēm ir gluži velīgs, bet var pieņemt, ka, strādājot skolā ar bērniem, tādas lietas notiek un ka tas nav kaut kas tikai batakū raksturīgs. Tomēr arī šajās grūtībās A. Vietnieka redzēja batakū vēlēšanos iepazīt Dieva Vārdu, un to, ka nav jūtama piespiešana. Vēl kāds A. Vietniekas novērojums bija saistīts ar batakū goda kultūru, kur kristietība bija nesusi pozitīvas izmaiņas.

⁵⁴¹ Niemann, “Schreiben an Missionsleitung”.

⁵⁴² Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #26-31”.

⁵⁴³ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #32-36”, 1904. gada 16. februārī, RMG 2.087. 32-36, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵⁴⁴ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #46-51”, 1906. gada 16. februārī, RMG 2.087. 46-51, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵⁴⁵ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #85-93”, 1910. gada 20. janvārī, RMG 2.087. 85-93, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

Viņa redzēja atšķirību starp tiem, kuri ir kristieši un kuri vēl nav, proti, nekristieši īsti negribēja maksāt savus parādus, bet kristieši to darīja, piemēram, samaksājot par paņemtajām mācību grāmatām.⁵⁴⁶

A. Vietnieka redzēja, ka tieši bērnos ir vērts ieguldīt spēkus, jo viņi varētu būt tie, kuri kļūs par kristiešiem, tomēr arī tur viņa lietoja spēcīgus vārdus, sakot, ka „pieticīgais un neuzkrītošais darbs pie mazākajiem un stulbākajiem (*dümmsten*) kļūst liels un svarīgs”. Vēl misionāre savā vēstulē atklājusi, ka 23 ģimenes no Sibukas apgabala tika izslēgtas no baznīcas, jo tās bija ziedojušas gariem, taču tas nozīmēja, ka šo ģimeņu meitenes nevarēja apmeklēt skolu.⁵⁴⁷ Izslēgšanu noteikti neveica māsas, bet gan baznīcas vadība. Diemžēl šāda izslēgšana ietekmēja skolu un noteikti arī apkārtējo kopienu. Šeit parādījās sensenais kristīgās misijas izaicinājums, sastopoties ar nekristīgām animistiskām kultūrām.

Līdzīgas rūpes tika piedzīvotas 1905. gadā, kad skolu darbu apdraudēja divi lieli bataku mirušo svētki, kas ilga vairākus mēnešus un iespaidoja jaunus kristiešus. A. Vietnieka atzinīgi novērtēja to, ka lielākā daļa skolnieču tomēr izvēlējās palikt skolā un izvairīties no šiem svētkiem.⁵⁴⁸

1904. gads nāca ar negaidītām pārmaiņām māsu kalpošanā. Lielais darba apjoms un tropiskais karstums trīspadsmit gadu laikā bija novājinājis T. fon Vēdeles-Jārlsbergas organismu. Pēc smagas saslimšanas ar malāriju tika nolemts, ka viņa dosies atpakaļ uz Eiropu.⁵⁴⁹ Tā vietā, lai varētu paplašināt misijas darbu un uzsākt skolas jaunus apgabalos, A. Vietniekai nācās pārņemt T. fon Vēdeles-Jārlsbergas darbu skolās. Pašā Laguboti bija divas skolas, bet A. Vietnieka devās strādāt arī vairākos ciematos, kur apmeklēja skolēnus, viņu vecākus, kā arī palīdzēja slimniekiem. Viņa devās arī uz jaunu filiāli – Sintongu, bet pēc māsas Tūras došanās prom šis darbs bija pilnībā jāpārtrauc. Taču pārējos darbus Laguboti A. Vietniekai izdevās labi organizēt. Viņa piesaistīja vietējās skolotājas palīdzes, bet pati mācīja tikai par Bībeli.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #59-70”, 1909. gada 16. februārī, RMG 2.087. 59-70, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵⁴⁷ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #32-36”.

⁵⁴⁸ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #46-51”.

⁵⁴⁹ Inger Marie Okkenhaug, “Thora Wedel Jarlsberg (1863–1930): Tro og transnasjonale gjerninger”, no *Møter og mangfold: Religion og kultur i historie, samtid og skole* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2022), 149–74, <https://doi.org/10.23865/noasp.156>.

⁵⁵⁰ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #37-45”, 1905. gada 3. aprīlī, RMG 2.087. 37-45, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

Laikam ejot uz priekšu, skolu darbs ir ļoti sekmīgs – sākotnējā vecāku pretestība bija uzveikta, un vakarskolā pat nevarēja uzņemt visas gribētājas.⁵⁵¹ No S. van Bemelenas kopsavilkuma par skolām Sumatrā var secināt, ka meiteņu skolas Laguboti un Pearajā pozitīvi ietekmēja meiteņu procentuālo skolu apmeklējumu. 1910. gadā Pearajā meitenes procentuāli bija 29 % no visiem skolēniem, Laguboti – 33 %, bet citos reģionos vidēji tikai 18 % no visiem skolēniem bija meitenes.⁵⁵² Līdzās sekmīgajam darbam Laguboti A. Vietnieka mācīja jaunietes trīs filiālēs, kas atradās kalnos: Bonandolokā, Sampuranā un Hannatā. Galu galā izrādījās, ka tas tomēr ir pārāk liels apgabals, un jaunietēm bija jāpulcējas vienā „palīgfilialē” Sīhobukā. A. Vietnieka secināja: „Diemžēl šīs trīs filiāles atrodas pārāk tālu no galvenās stacijas, un nodarbības gandrīz pilnībā jāatstāj vietējo skolotāju ziņā, un dažas lietas, iespējams, šīs meitenes bērnībā palaida garām.”⁵⁵³

Otra nozīmīgākā A. Vietniekas kalpošana bija sievietēm lepras kolonijā Huta Sālemā (Sālemas ciemā). Pirmo reizi šī kalpošana tika pieminēta jau 1905. gadā, un misionāre mācīja cilvēkiem lasīt, lai viņi paši spētu lasīt Dieva Vārdu.⁵⁵⁴ Šis darbs fonā turpinājās visu laiku. 1909. gadā A. Vietnieka pieminējusi, ka viņa apmeklēja sievietes reizi nedēļā. Pēc tā, kā viņai Bībeles stundās atbildēja Huta Sālemas slimās sievietes, viņa sprieda, ka „tie, kas atrodas Huta Sālemā, ir garīgi dziļāki, un es domāju, ka viņi ir laimīgāki nekā daudzi veseli cilvēki”.⁵⁵⁵

Jau 1907. gadā bija zināms, ka 1910. gadā A. Vietniekai plānots atvaļinājums Eiropā, jo tad būtu nostrādāti desmit gadi.⁵⁵⁶ Jau 1909. gadā viņa sāka gatavoties braucienam uz mājām un pieprasīja atvaļinājumu. Tad A. Vietnieka vēl bija optimistiska, norādot, ka nedosies prom, kamēr nebūs atrasta māsa, kas viņu aizvietos, un kamēr šī māsa nebūs iemācījusies valodu un iedzīvojusies.⁵⁵⁷ Tomēr gadu vēlāk izrādījās, ka aizvietotāja nav atrasta un misijas darba apjomu vajadzēs samazināt. A. Vietnieka piedzīvoja ko tādu, ko šodien droši vien sauktu par depresiju: „Kad esat nomākts, jūs redzat visu pārāk melnu un pārāk smagi izturat visus sliktos

⁵⁵¹ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #46-51”.

⁵⁵² Bemelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*, 343.

⁵⁵³ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #52-57”, 1908. gada 20. jūlijā, RMG 2.087. 52-57, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵⁵⁴ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #37-45”.

⁵⁵⁵ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #71-77”, 1909. gada 4. jūlijā, RMG 2.087. 71-77, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

⁵⁵⁶ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1907. gada, 11–12.

⁵⁵⁷ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #59-70”.

ieradumus, kas neko neuzlabo, bet gan kaitē jums. Brālis Šteinsiks un māsa Lisete piekrīt, ka man jāceļo.”⁵⁵⁸

Domājot par atvadīšanos un izvērtējot savu darbu, A. Vietnieka tomēr redzēja sava darba vērtību. Viņa sev uzdeva jautājumu, kas ir visa misijas darba sākums un beigas: “Kā tas izskatīsies mūžībā?”⁵⁵⁹ Pēdējā vēstulē no Laguboti A. Vietnieka liecināja par kādu pa pusei paralizētu meiteni, kura ir guloša, tomēr priecājas: „Mani grēki ir piedoti, Jēzus asinis tīra mani no visiem grēkiem, un es esmu tik *sonang* = atbrīvota.”⁵⁶⁰ Viņa bija pārliecināta, ka misijas darbs Sumatrā ir Dieva darbs un ka Dievs to arī turpinās, kad viņas tur vairs nebūs.

No šīs sadaļas analīzes iespējams secināt, ka A. Vietniekas galvenā misijas darba joma bija – būt skolotājai skolā un rūpēties par bērniem. Viņa vēroja batakū kultūru un izdarīja secinājumus, dažkārt lietojot spēcīgu valodu. Misionāre izmantoja tā laika tradicionālo terminu “pagāni” (*Heiden*), kad rakstīja par tiem, kuri nav kļuvuši par kristiešiem. Otra A. Vietniekas darbošanās bija žēlsirdības kalpošana lepras slimniekiem. Tur viņa nesniedza vērtējumus, bet drīzāk priecājās, ka cilvēki saņēma mieru un garīgu brīvību. A. Vietniekas galvenais teoloģiskais skatījums bija eshatoloģisks, ar skatu uz mūžību, kura gaismā tad viņa vērtēja savu veikumu. Savā darbā A. Vietnieka vēlējās būt neatkarīga un nevēlējās pakļauties patriarhālai autoritātei.

2.3. Augustes Vietniekas misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā

Auguste Vietnieka tika sūtīta uz Sumatru galvenokārt kā skolotāja, un skolotājas darbu viņa veica labi. Kopumā var uzskatīt, ka misionāres darbošanās bija veiksmīga, jo bērni nāca uz skolu, vecāki tika pārliecināti, ka bērnus, tostarp meitenes, vajag izglītēt, un bērnu skaits skolās pieauga. Jautājums par izglītības nozīmi misijā, kādu to redzēja misionāres, analizēts nākamajā nodaļā.

A. Vietnieka bija pirmā latviete misijā, taču analizētie materiāli ļauj spriest, ka viņas dzīvē nacionalitāte īsti nekādu lomu nespēlēja. Skolā A. Vietnieka bija apguvusi vācu valodu, vēlāk ar grūtībām apguva krievu valodu, par grūtībām batakū valodas apguvē viņa nesūdzējās un vēlāk labi apguva arī angļu valodu.

⁵⁵⁸ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #85-93”, 18.

⁵⁵⁹ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #85-93”.

⁵⁶⁰ Auguste Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #78-83”, 1910. gada 9. aprīlī, RMG 2.087. 78-83, Archiv- und museumsstiftung der VEM Wuppertal.

Pēc atgriešanas no misijas A. Vietnieka sniedza lielu ieguldījumu iekšmisijas darbā Latvijā, kalpojot kā PA virsniece (mācītāja). Otrā karjera viņai bija pat ilgāka nekā misijas karjera, bet tās abas apliecināja vēlmi atsaukties Dieva dotajam aicinājumam un kalpot tiem, kuri ir vislielākajās vajadzībās, – bataku bērniem un sievietēm Indonēzijā vai bērniem, jauniešiem un trūkumcietējiem Latvijā.

Par A. Vietniekas misijas darbu tapušas tikai dažas publikācijas vāciski un divas publikācijas latviski, kas ir nesalīdzināmi mazāk kā par Hildegardi Procelu, taču vairāk nekā par Liliju Otīliju Grīviņu. Par A. Vietniekas darbu Pestīšanas armijā ir atrodamas ziņas PA izdevumā. Viss iepriekšminētais ļauj apgalvot, ka Auguste Vietnieka bija zināma misionāre sava misijas darba laikā un bija zināma kā PA virsniece tiem, kuri saskārās ar PA kalpošanu. A. Vietnieka ir nozīmīga figūra Latvijas un arī Eiropas misijas vēsturē ar savu neatlaidību un vēlmi kalpot Dievam, nepakļaujoties patriarhālajai hierarhijai.

3. Misionāre Elizabete Zēzemanē

Elizabete Zēzemanē (pilnajā vārdā Emma Elizabete Zēzemanē) bija H. Procelas vienaudze. Tā kā pirmajā nodaļā minētais mācītājs, misijas referents G. Zēzemanis bija E. Zēzemanes tēvs, tad viņai no visām pētāmajām misionārēm bija vislielākā iespēja dzirdēt par misijas darbu, domāt par to un beidzot arī tajā piedalīties. E. Zēzemanes dzīvesstāsts rāda, ka šis apstākļi tomēr nepadarīja viņai došanos misijā vieglāku vai labāk sagatavotu nekā H. Procelai vai latviešu sievietēm.

LMB arhīvā Hallē E. Zēzemanes mapē pieejamas aptuveni 400 lappuses informācijas, kas ietver viņas autobiogrāfiju, nosūtījuma vēstuli, vēstules LMB direktoram, citu korespondenci, kas saistīta ar darbu misijas laukā, kā arī materiālus pēc misijas darba. Tā kā E. Zēzemanē vienīgā no četrām pētītajām misionārēm bija diakonise, kura pēc misijas Āfrikā dzīvoja diakonisu namā (sākotnēji Jelgavā, pēc tam Neiendetelsavā, Vācijā), tad ir pieejams arī arhīva materiāls aptuveni 80 lappušu apjomā no diakonisu nama, un tas palīdz saistīt darbu Āfrikā un Pirmā pasaules kara laiku Jelgavā ar viņas vēlāko kalpošanu Neiendetelsavā, tādējādi sniedzot pilnīgāku priekšstatu par E. Zēzemanes dzīvi un kalpošanu.

3.1. Dzīvesgājums un interese par misijas darbu

Elizabete Zēzemanē (*Emma Elisabeth Seesemann*) piedzima 1869. gada 3. decembrī (21. novembrī) Jelgavā Sv. Trīsvienības vācu draudzes mācītāja Gustava Zēzemaņa un viņa

sievas Annas, dzim. Šoleres (*Schoeler*), ģimenē⁵⁶¹ kā vecākā meita.⁵⁶² Savā autobiogrāfijā, kas rakstīta, iestājoties LMB, E. Zēzemanē ziņojusi, ka no 1878. līdz 1886. gadam viņa mācījusies Sv. Trīsvienības augstākajā meiteņu skolā Jelgavā (*Höhere St. Trinitatis-Töchterschule in Mitau*). 1886. gada maijā Elizabete ar teicamām un labām sekmēm nolika mājskolotājas eksāmenu⁵⁶³ un tā paša gada jūnijā tika tēva iesvētīta Jelgavas Sv. Trīsvienības draudzē.⁵⁶⁴

Dzīve pirms misijas darba

Pēc iesvētībām E. Zēzemanē palika vecāku mājās un sākotnēji pasniedza privāttundās vispārējos priekšmetos, kā arī klavierspēlē. Vēlāk viņa divus gadus (līdz 1893. gadam) strādāja par mūzikas skolotāju skolā, ko bija absolvējusi. 1893. gada rudenī E. Zēzemanē kopā ar vecākiem pārcēlās uz Zaļenieku draudzi (*Grünhof*), kur līdz pat 1901. gada decembrim mācīja mūzikas teoriju vecāku veidotā un vadītā meiteņu pansijā.⁵⁶⁵ Laikā no 1902. gada janvāra līdz 1903. gada jūlijam E. Zēzemanē Sterna mūzikas konservatorijā Berlīnē turpināja apgūt klavierspēli, kā arī mūzikas teorijas un kompozīcijas priekšmetus.⁵⁶⁶ 1903. gada augustā viņa atgriezās Kurzemē un apmetās uz dzīvi Jelgavā, kur strādāja par mūzikas skolotāju.

E. Zēzemanē interesi par misijas darbu un sagatavošanās laiku pirms došanās uz Āfriku atspoguļo vēstules, kas rakstītas, sākot no 1905. gada marta. Viņa nenorādīja kādu vienu notikumu, kas būtu mudinājis pievērsties misijai, bet ir noprotams, ka E. Zēzemanē par misijas darbu bija domājusi jau ilgāku laiku.⁵⁶⁷ Kā iemesls pēkšņam lēmumam varēja būt Āfrikas misionāra G. Althausa vizīte Jelgavā un Zaļeniekos. Viņš ieteikuma vēstulē LMB apliecināja, ka ir stāstījis E. Zēzemanē par lēmumu čagu misijai piesaistīt misijas skolotājas, kā arī par apstākļiem Austrumāfrikā.⁵⁶⁸

E. Zēzemanē nav pieminējusi iemeslu, kādēļ viņa nebija devusies misijā agrāk, tomēr vēstulē misijas direktoram K. fon Švarcam misionāre rakstīja: “Esmu bijusi saistīta ar misiju gadiem ilgi, un tā man ir kļuvusi mīla pie sirds. Jau gadiem ilgi esmu nēsājusi sev līdzi

⁵⁶¹ Gustav Seesemann, “Jelgavas Sv. Trīsvienības vācu pilsētas 1868.-1874. gada dzimušo un kristīto un mirušo reģistrs”, 1870. gada, LVVA-F235-US2-GV965-0045, Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs.

⁵⁶² Elisabeth Seesemann, “Lebenslauf, #172”, b.g., ALMW II/32/537.172, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁶³ Kapustin un A. Heinrichsen, “Zeugnis (Abschrift)”, 1886. gada 31. oktobrī, ALMW II/32/537.173, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁶⁴ Gustav Seesemann, “Jelgavas Sv. Trīsvienības vācu pilsētas 1875.-1891. gada iesvētīto reģistrs”, 1870. gada, LVVA-F235-US6-GV490-0079, Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs.

⁵⁶⁵ Seesemann, “Lebenslauf, #172”.

⁵⁶⁶ Ernst M.v. Jedliczka, “Zeugnis (Abschrift)”, 1903. gada, ALMW II/32/537.175, Frankesche Stiftungen zu Halle; “Zeugnis aus Stern’sches Conservatorium der Musik, Berlin (Abschrift)”, 1903. gada jūnijā, ALMW II/32/537.174, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁶⁷ Seesemann, “Lebenslauf, #172”.

⁵⁶⁸ Althaus, “Ein Brief an den Missionsdirektor”.

jautājumu: kā es varu kaut ko darīt lietas labā!”⁵⁶⁹ E. Zēzemanē bija diezgan pārlicināta, ka ir pietiekami labi sagatavojusies misijas darbam, – viņai bija mājskolotājas tiesības un muzikālās prasmes, viņa bija apguvusi angļu valodas pamatus, viņai bija laba veselība un spēja izturēt lielu darba slodzi. Tomēr E. Zēzemanē nācās atzīt vienu nozīmīgu šķērslī misijas darbam: savu vecumu. LMB misionārēm noteica vecuma ierobežojumu līdz 35 gadu vecumam, un viņa šo sliekšni bija pārkāpusi jau pusgadu iepriekš.⁵⁷⁰ Jāatzīmē, ka LbM vecuma cenzs bija vēl zemāks – 27 gadi.⁵⁷¹ Vēlāk, kad E. Zēzemanē bija iespēja pārdomāt gan Dieva aicinājumu, gan arī piedzīvoto Āfrikā, rakstot autobiogrāfiju, lai iestātos Neiendetelsavas diakonisu namā, viņa minēja, ka tēvs bijis misijas referents un ka LMB direktori J. Hardelands un K. fon Švarcs viesojušies viņu mājās. Viņa arī uzsvēra:

[Zaļenieku] latviešu draudzē bija misijas stunda – tas bija misionāru Ovīra un Segebroka slepkavības laiks uz Meru – šajā misijas stundā es pirmo reizi varēju atpazīt, ka arī man ir misionāra pienākums. Bija pagājuši astoņi gadi, kopš es lasīju daudzas misionāru publikācijas, kuras glabāja mans tēvs, un pat saglabāju dažus sieviešu misijas žurnālus, lai kaut ko uzzinātu par lielo mērķi.⁵⁷²

E. Zēzemanē bija gatava doties uz Indiju vai Āfriku, kur bija LMB misijas lauki, un atstāja lēmumu misijas direktora rokās. Tajā pašā laikā viņa norādīja uz nepacietību lēmuma pieņemšanā no LMB puses, jo jūta, ka laiks iet uz priekšu.⁵⁷³ Nevar apgalvot, ka E. Zēzemanē tēvam bija ciešas attiecības ar direktoru K. fon Švarcu, bet viņi noteikti bija pazīstami kopš 1892. gada Kurzemes sinodes Jelgavā, kurā K. fon Švarcs piedalījās.⁵⁷⁴ Viņam Zēzemaņu uzvārds nebija svešs, un uzņemšanas ziņa tika atsūtīta ļoti drīz. Direktora atbilde nav saglabājusies, bet E. Zēzemanē nākamajā vēstulē uz Leipcigu vēstīja, ka atbilde bija pozitīva.⁵⁷⁵

G. Althaus sniedza ļoti pozitīvu atsaukmi par E. Zēzemanē, un viņš vēlējās, lai misionāre ierastos Āfrikā pēc iespējas ātrāk. Tāpat viņš uzsvēra, ka E. Zēzemanē jau ilgāku laiku bija vecāku piekrišana. Noslēgumā G. Althaus sprieda, ka tieši LMB direktoram būtu jālemj par E. Zēzemanē braucienu uz Leipcigu un sagatavošanos misijai.⁵⁷⁶ Arī šoreiz

⁵⁶⁹ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #231-232”, 1905. gada 19. martā, ALMW II/32/537. 231-232, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁷⁰ Seesemann.

⁵⁷¹ Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*, 194.

⁵⁷² Elisabeth Seesemann, “Lebenslauf”, 1919. gada, Ordner 2218, Neuendettelsauer Diakonissenarchiv.

⁵⁷³ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #231-232”.

⁵⁷⁴ Boettcher, *Protokoll der im Jahre 1892 in Mitau abgehaltenen sieben und fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode*, 4–7.

⁵⁷⁵ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #230-231”.

⁵⁷⁶ Althaus, “Ein Brief an den Missionsdirektor”.

pierādījās, ka vecāku un draudzes mācītāja ieteikums bija ļoti būtisks, kā tas bija arī citu pētīto misionāru gadījumā.

Saņēmusi pozitīvu atbildi, E. Zēzemanē sāka steidzīgi gatavoties – bija nepieciešama ārsta izziņa par veselības stāvokli, kā arī, paklausot G. Althausa ieteikumam, viņa meklēja iespēju mācīties angļu un svahili valodu. Norisinājās sarakste starp E. Zēzemani, misijas direktoru K. fon Švarcu, svahili valodas skolotāju mācītāju Karlu Meinhofu (*Carl Meinhof*), kā arī mācītāju Gustavu Zēzemani. K. Meinhofs pauda, ka, lai arī sievietēm nav paredzētas studentu vietas Berlīnes austrumu seminārā (*Orientalisches Seminar*), semināra direktors ļāvis hospitēt nodarbības, pie tam to var darīt bez mācību maksas, bet nepieciešama LMB ieteikuma vēstule.⁵⁷⁷ Pēc mācībām izrādījās, ka E. Zēzemanē (gadu vēlāk arī K. Vegnere) bija viena no labākajām K. Meinhofa svahili studentēm.⁵⁷⁸

Arhīva materiāli ļauj labāk iepazīt sagatavošanās posmu, pirms E. Zēzemanē devās misijā. Vēstulēs viņa jautāja misijas direktoram par daudzām praktiskām lietām, ko vajadzēja iegādāties. Šādu materiālu nav H. Procelas arhīvā, taču, redzot, ka viņas abas pavadīja līdzīgu laiku, gatavojoties misijai un mācoties valodu, var spriest, ka E. Zēzemanē materiāli sniedz lielāku ieskatu LMB misionāru sagatavošanas procesā.

Dzīve pēc kalpošanas Austrumāfrikā

Kalpošana Austrumāfrikā bija pārāk liela slodze E. Zēzemanē organismam. Līdzīgi, kā bija H. Procelas gadījumā, arī E. Zēzemanē nācās atstāt misijas kalpošanu ātrāk nekā plānots. Ārsta izziņā no Moši 1914. gadā tika norādīts, ka E. Zēzemanē sūdzas par vispārēju vājumu, trīci, sirdsklauvēm un sāpēm krūtīs. Ārsts manīja, ka viņa ir satraukta, raudulīga un atstāj ļoti nervozu iespaidu, un secināja, ka E. Zēzemanē cieš no vispārēja nervu vājuma. Lai gan fiziski viņa būtu varējusi strādāt vairāk, misionāre vairs nebija tik čakla, jo trūka vēlmes strādāt. Ārsts konstatēja, ka viņai ir patoloģisks psihe stāvoklis, ko gan nevarēja uztvert par psihisku slimību, tomēr, ja šis stāvoklis netiktu ārstēts, tad tas varēja novest pie šādas slimības. Līdz ar to, ārsts E. Zēzemani nekavējoties sūtīja mājās.⁵⁷⁹

Pēc atgriešanās E. Zēzemanē darbojās diakonisu namā (*Mutterhaus*) Jelgavā, kas minēts I nodaļā, un strādāja aptiekā, virtuvē un veļas mazgātuvē, kā arī pasniedza dziedāšanas

⁵⁷⁷ Carl Meinhof, "Ein Brief an den Missionsdirektor", 1905. gada 15. aprīlī, ALMW II/32/537. 221-222, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁷⁸ Ludger Wimmelbucker, *Mtoro bin Mwinyi Bakari: Swahili Lecturer and Author in Germany* (Tanzania: Mkuki na Nyota Publishers, 2009), 38.

⁵⁷⁹ Emma Elisabeth Wünn, "Ārsta izziņa", 1914. gada 11. februārī, ALMW II/32/537. 22, Frankesche Stiftungen zu Halle.

stundas. Laikā no 1916. gada novembra līdz 1919. gada februārim viņa bija Tabora iestādes vadītāja.⁵⁸⁰ Pēc tam, kad diakonisu nama virsmāsa M. Šlīpsa 1919. gada 18. martā tika nogalināta,⁵⁸¹ E. Zēzemanē tika ievēlēta par tā vadītāju. Karam turpinoties, tika pieņemts lēmums slēgt diakonisu namu Jelgavā un to pārcelt uz Neiendetelsavu (*Neuendettelsau*) Vācijā. Pārcelšanās notika 1919. gada jūlijā.⁵⁸² Nākamos gandrīz 18 gadus māsa E. Zēzemanē bija mūzikas skolotāja, diriģente un ērģelniece.⁵⁸³

Lai arī diakonisu nams Jelgavā tika slēgts 1919. gadā, pēc kara 1922. gada jūnijā no Neiendetelsavas ieradās piecas māsas un turpināja darbu jaunos un daudz grūtākos apstākļos, jo nebija atbalsta ne no jaunās Latvijas valsts, ne no Vācijas.⁵⁸⁴ Laika posmā no 1937. līdz 1939. gadam E. Zēzemanē uzturējās diakonisu namā Jelgavā, tomēr pēc tam atkal nācās doties uz Vāciju. Nekas vairāk par šo posmu pašlaik nav zināms. E. Zēzemanē uzturēja tikai vēstuļu komunikāciju ar LMB, jo ceļošana starp Austrumu un Rietumvāciju bija praktiski neiespējama. Elizabete Zēzemanē aizgāja mūžībā 1957. gada 7. martā Neiendetelsavā Vācijā.⁵⁸⁵

3.2. Kalpošana Vācu Austrumāfrikā (šodienas Tanzānijā) no 1905. līdz 1914. gadam

E. Zēzemanē ieradās Leipcigā 14. jūnijā un drīz pēc tam devās uz Berlīni mācīties svahili. Nosūtījuma rakstu (*Vocation*) viņa saņēma 1905. gada 10. oktobrī. Nosūtījumā dotie norādījumi bija ļoti līdzīgi kā H. Procelai, tikai mainījās kalpošanas vieta un tas, kura valoda jāapgūst. Tāpat tika pieprasītas ikgadējās atskaites misijas kolēģijai un arī informācija misijas ziņām. Tika noteikts minimālais piecu gadu kalpošanas laiks, kā arī tāpat tika likts uzsvars uz to, ka misionārei jābūt par piemēru apkārtējiem.⁵⁸⁶

Par E. Zēzemanē darbu pārsvarā var lasīt viņas personīgajās vēstulēs LMB direktoram K. fon Švarcam, bet nav saglabājušās vēstules, ko viņa no misijas lauka ir rakstījusi savam tēvam. Atšķirībā no H. Procelas, kuras vēstules tika publicētas Latvijas presē, līdz šim nav

⁵⁸⁰ "Formular Fragebogen für personalakte - Seesemann Elisabeth", 1920. gada, Ordner 2218, Neuendettelsauer Diakonissenarchiv; "Berufliche Verwendung - Seesemann Elisabeth", 1939. gada, Ordner 2218, Neuendettelsauer Diakonissenarchiv.

⁵⁸¹ Schlau, *Bolschewikenzeit in Mitau 9. Januar - 18. März 1919*, 19, 39, 63.

⁵⁸² Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*, 15.

⁵⁸³ Schober, "Parentation von Schwester Elisabeth Seesemann", 1957. gada 9. martā, ALMW II/32/537.5-6, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁸⁴ Katterfeld, *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*, 16.

⁵⁸⁵ Schober, "Parentation von Schwester Elisabeth Seesemann".

⁵⁸⁶ Kollegium der Evangelisch-Lutherischen Mission, "Vocation für die Missions-Lehrerin der Ev. luth. Mission zu Leipzig Fräulein Elisabeth Seesemann", 1905. gada 10. oktobrī, ALMW II/32/537. 166-171, Frankesche Stiftungen zu Halle.

zināmas E. Zēzemanes publikācijas. Ir saglabājušās tikai nedaudzas K. fon Švarca vēstules misionārei, līdz ar to nevar teikt, ka pētītais atklāj pilnīgi visu par E. Zēzemanes kalpošanu, viņas domas un sajūtas, taču pieejamie materiāli veido ieskatu par viņas lomu misijā Vācu Austrumāfrikā, sadarbību ar citiem misionāriem un vietējiem iedzīvotājiem.

Pirmais kalpošanas laiks no 1905. līdz 1910. gadam Moši un Mambā

No pirmā darbības gada Moši (*Moschi, Old Moshi, šodien Kidia*) LMB arhīvā ir saglabātas septiņas vēstules misijas direktoram, bet ir pieejamas vēl septiņas vēstules no nākamajiem darba gadiem Mambā.

G. Althausa vēlmei, lai E. Zēzemanē ierastos Āfrikā pēc iespējas ātrāk, ir vēsturisks izskaidrojums. 1903. gada decembrī Vācu Austrumāfrikā notika vizitācijas konference, kurā bez vietējiem misionāriem piedalījās arī LMB direktors K. fon Švarcs. Konferences galvenie pārrunu punkti bija augošā misijas darba problēmas, draudžu organizēšana, sludināšanas izaicinājumi un internātskolu aprūpe, kā arī dažādo vietējo valodu lietojums.⁵⁸⁷ Šīs konferences rezultātā 1904. gada 12. jūlijā tapa Džagas misijas statūti, G. Althaus kļuva par misijas vecāko (*Senior*), kā arī šajā laikā Moši tika definēta vēlme, lai misijai pievienotos misijas skolotājas sievietes.⁵⁸⁸ Ņemot vērā G. Althausa ierosinājumu, E. Zēzemanē sāka misijas kalpošanu tieši Moši, tādējādi viņa bija tā, kura uzsāka sieviešu misijas darbu čagu tautā, kā to piemin arī MFB.⁵⁸⁹

E. Zēzemanē ceļu uz Moši mēroja kopā ar misionāru G. Althausu un E. Millera (*Emil Müller, 1868–1940*) ģimenēm, kas ļāva neraizēties par galamērķa atrašanu, taču ceļā misionāre smagi saslima ar malāriju, un tas neļāva uzreiz sākt darbu, lai arī viņa ieradās misijas vietā 1905. gada novembrī.⁵⁹⁰

Pēc atveseļošanās E. Zēzemanē sāka kalpošanu. Viņas galvenais pienākums bija strādāt par skolotāju, vadīt šūšanas un dziedāšanas stundas, kā arī veidot tādu kā bērnodārzu mazajām meitenēm, kurām vēl nav jāapmeklē skola.⁵⁹¹ Šūšanas nodarbībām trūka materiālu, un E. Zēzemanē rakstīja misijas direktoram, lai sieviešu misijas atbalsta biedrība sagādā šūšanas materiālus, jo LMB un viņas pašas alga to visu nespēja nodrošināt. Tāpat misionāre lūdza arī

⁵⁸⁷ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 277.

⁵⁸⁸ Fleisch, 279–80.

⁵⁸⁹ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1907. gada, 10.

⁵⁹⁰ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-134”, 1906. gada 21. janvārī, ALMW II/32/537. 131-134, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁹¹ Seesemann.

materiālus mazo bērnu vajadzībām – zīmēšanas attēlus, zīmuļus, krāsu zīmuļus, klades, pildspalvas un citus priekšmetus, kas būtu noderīgi tajos apstākļos.⁵⁹²

Pēc vairāku mēnešu darba E. Zēzemanē atzina, ka ir grūti tikt galā ar meitenēm, jo viņa vēl nepietiekami labi pārvalda svahili valodu. Mazajām meitenēm viņa vēlējās organizēt dažādas aktivitātes, bet skolas telpa bija pilna ar skolas soliem, tādēļ nebija kustību brīvības, lai spēlētos vai mācītos. E. Zēzemanē arī dedzīgi norādīja, ka vēlas, lai apkārt būtu vairāk bērnu, tāpēc aktīvi mācījās valodu, apmeklēja meiteņu internātu un gatavojās arī neizsniegto čagu tautas misijai.⁵⁹³

Vēl pēc vairākiem mēnešiem E. Zēzemanē varēja ziņot par attiecību veidošanu ar savām audzēknēm:

Pēcpusdienā divas reizes nedēļā manām vecākajām meitenēm dodu šūšanas un dziedāšanas nodarbības, bet mazajām, kuras ir manas mīļākās, trīs reizes nedēļā. Tad apmainījāmies savā starpā ar dāvanām, dziedājām garīgās un laicīgas dziesmas, skaitījām un rakstījām skaitļus, un beigās, kad viss noritēja pēc plāna, manas mazās izsteidzās uz pļaviņu aiz baznīcas, un mēs ar viņām spēlējāmies. Tas sagādā daudz prieka un apmierinājuma, un es, iespējams, esmu vislaimīgākā, kad redzu bērnu prieku. Tā viena diena paiet aiz otras.⁵⁹⁴

Šis stāstījums daudz liecina par E. Zēzemanē talantu darbā ar bērniem, un viņa pati apzinājās, ka skolotājas profesija viņai ir īstā. Vēl viņa norādīja, ka valodu ir apgūsi pietiekami, lai 1906. gada jūnijā varētu pilnībā pārņemt vismaz divu zemāko klašu mācību stundas,⁵⁹⁵ kuras kopš 1904. gada bija mācījis pirmais LMB misijas skolotājs Vācu Austrumāfrikā V. Hapihs (*Wilhelm Happich*, 1880–1911).⁵⁹⁶ Jūnijā gan E. Zēzemanē pārņēma tikai vienu zemāko klasi, jo vienā klasē bija 56 meitenes, kas viņai likās par daudz. Turpinot vadīt šūšanas nodarbības, E. Zēzemanē radās jautājumi par nodarbību ilgumu, jo čaga ciltī ierastā meiteņu apgērba veidošanā šūšana nebija vajadzīga. Tomēr misionārei ierastais apgērbs likās nepraktisks – kad meitenes sāka strādāt un kustēties, tas krita nost. Šī iemesla dēļ E. Zēzemanē sāka veidot apgērba skolniecēm, kas būtu praktiskāks, taču pielāgots viņu

⁵⁹² Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #129-130", 1906. gada 30. janvārī, ALMW II/32/537. 129-130, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁹³ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #122-124", 1906. gada 13. martā, ALMW II/32/537. 122-124, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁵⁹⁴ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #120-121".

⁵⁹⁵ Seesemann.

⁵⁹⁶ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #125-128", 1906. gada 5. jūnijā, ALMW II/32/537. 125-128, Frankesche Stiftungen zu Halle; Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 271, 277.

ierastajam apgērbam, un tad mācīja to šūt pašām meitenēm.⁵⁹⁷ Pirmajā darba posmā Moši E. Zēzemanē nesniedza konkrētāku informāciju par to, ko viņa mācīja zemākajai klasei.

Otrs E. Zēzemanes uzdevums, līdzīgi kā tas bija H. Procelai Indijā, bija arī kalpošana medicīniskajā misijā, slimo sieviešu un bērnu ārstēšanā, jo misija necentās piepildīt tikai vietējo iedzīvotāju garīgās vajadzības, bet arī praktiskās, kas ietvēra vienkāršas medicīniskās manipulācijas. Sākotnēji E. Zēzemanē palīdzēja misionārs R. Fasmaņa (*Robert Fassmann*, 1868–1942) kundzei Matildei (*Mathilde*).⁵⁹⁸ Misionāre savās vēstulēs pieminējusi daudzus savus kolēģus, salīdzinoši daudz vairāk nekā pārējās pētītās misionāres. Iespējams, ievērojot tā laika tradīcijas, viņa precētajiem misionāriem nav minējusi vārdus, bet tikai uzvārdu un norādi “kungs” vai “kundze”. Ja misionāriem vīriešiem vēl var atrast vārdu LMB arhīvos, tad viņu sievu vārdus atrast ir grūtāk, bet viņu dzīves gadi vispār nav pieejami. Būtībā arī LMB tādējādi apstiprina I nodaļā minēto, ka misionāra sieva bija tikai “piedeva” misionāram vīrietim, lai gan daudzas no misionāru sievām veica misijas darbu tāpat kā pieminētā Matilde Fassmane.

Par medicīnas misiju pirmā kalpošanas gada laikā E. Zēzemanē izteikusies vairākās vēstulēs. Misionāre jau darba sākumā sapratusi, ka viņai nepietiek medicīnas pamatzināšanu.⁵⁹⁹ LMB pieņēma darbā neprecētas sievietes, kuras bija mācījušās par skolotājām, un Leipcigā viņām tika nodrošināta vietējās valodas pamatapmācība (H. Procelai tamilu, E. Zēzemanēi svahili), bet medicīniskā pamatapmācība sākotnējos gados nenotika. Tādēļ viņa rakstīja uz LMB, lūdzot sūtīt sievieti, kura būtu izglītota māsziņībās un dzemdniecībā.⁶⁰⁰ Vajadzība pēc dzemdību speciālistes šeit bija būtiska, un tas atšķīrās no citu misijas lauku vajadzībām, jo neviena cita no pētītajām misionārēm šādu vajadzību neminēja. E. Zēzemanē kalpošanā redzēja, ka medicīnas misija ļauj vieglāk tuvoties cilvēkiem, un tādējādi kļūst iespējams sludināt Evaņģēliju.⁶⁰¹ Viņa pati norādīja, ka ārstējusi gan kristiešu, gan nekristiešu (*heidnischen*) pacientus.⁶⁰²

Pēc sešu mēnešu darba E. Zēzemanē ziņoja, ka lielākā daļa viņas rīta tiek veltīta daudziem pacientiem. Pārsvārā tā bija brūču – tostarp daudzu smagu brūču – apkope. Pirmo apmācību viņa saņēma no misionāra R. Fasmaņa, kurš, gatavojoties misijai Āfrikā, bija

⁵⁹⁷ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #125-128”.

⁵⁹⁸ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-134”.

⁵⁹⁹ Seesemann.

⁶⁰⁰ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #129-130”.

⁶⁰¹ Seesemann.

⁶⁰² Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #122-124”.

mācījies medicīnas kursus, un jau minētā Fasmaņa kundze palīdzēja mazo slimnieku aprūpes jautājumos.⁶⁰³

Pirmajā darba posmā E. Zēzemanē piedzīvoja ne vien medicīniskās izglītības trūkumu, bet arī valodas mācīšanās grūtības, kā arī cieta viņas emocionālā labklājība. Ir noprotams, ka valodas apguves grūtības piedzīvoja katra no pētītajām misionārēm, un īpaši to pieminēja arī H. Procela un L. Grīviņa. Kaut arī E. Zēzemanē valodas pamatus bija apgūvusi Leipcīgā, tomēr medicīnisko terminu nezināšana sākumā radīja lielu apgrūtinājumu. Misionāre uzsvēra, ka skolotājs dzīvo tālu un ka nav tādu palīglīdzekļu, kādi bija K. Meinhofa skolā.⁶⁰⁴ Vēlāk maijā viņai līdzās bija vēl divi skolotāji, no kuriem viens palīdzēja tieši ar sarunvalodu. Par vienu no lielākajiem palīgiem viņa nosaukusi misionāru J. Raumu (*Johannes Raum*, 1874–1936), kurš Āfrikā kalpoja no 1895. gada⁶⁰⁵ un palīdzēja tieši gramatikas jautājumos, jo pats bija beidzis to pašu Austrumu semināru pie K. Meinhofa.⁶⁰⁶

Atrašanās Āfrikā kā jaunā vidē šajā sākuma periodā atstāja iespaidu uz E. Zēzemanes emocionālo labklājību. Iespējams, tas bija arī vecuma dēļ, jo viņa uzsāka misiju salīdzinoši lielākā vecumā nekā citas pētītās misionāres. E. Zēzemanē jūta, ka Āfrikā viss norisinās lēnām, arī attiecību veidošana. Viņa rakstīja: “Bet man nav jāsaka, kā es jutos, meklējot sev kompanionu sievietēs. Es piedzīvoju daudz draudzīguma no Raumiem un Fasmaņiem, bet, protams, pastāv arī nemitīgā vientulība, kā es to negaidīju. Un kompanione būtu ļoti, ļoti gaidīta.”⁶⁰⁷ Kompanione būtu ne tikai laika kavētāja, bet arī palīdzēja gan skolas, gan slimnīcas darbos. Maijā E. Zēzemanē saņēma ziņu, ka viņas darba biedrene varētu būt māsa Klāra Vegnere, kura arī bija no Jelgavas. Tas misionārei atgriezta darba sparū.⁶⁰⁸ Vēl pēc mēneša gan viņai nācās atzīt, ka pati ir pārsteigta, cik ļoti viņa ilgojas pēc mājām.⁶⁰⁹ Šodien var minēt, ka E. Zēzemanē piedzīvoja kultūras šoku.⁶¹⁰

Vēl misionāres emocionālo veselību ietekmēja 1905. gada revolūcijas notikumi Latvijā, jo viņai nācās uztraukties par savu tēvu un viņa dzīvību. 1906. gada jūnija beigās sākās, ja tā var teikt, drāma E. Zēzemanes dzīvē, kurā bija iesaistīts viņas mātes māsa (*Marie Natalie*

⁶⁰³ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #120-121”.

⁶⁰⁴ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-134”.

⁶⁰⁵ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 242.

⁶⁰⁶ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #120-121”.

⁶⁰⁷ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #122-124”.

⁶⁰⁸ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #120-121”.

⁶⁰⁹ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #125-128”.

⁶¹⁰ Kalervo Oberg, “Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments”, *Practical Anthropology* os-7, nr. 4 (1960): 177–82, <https://doi.org/10.1177/009182966000700405>.

Elisabeth Lieven, dzim. Schoeler, 1844–1918) vīrs Viktors Līvens (*Dr. phil. Viktor Christoph Lieven, 1841–1910*). Šie notikumi apskatīti un to ietekme pētīta III nodaļā.

Aptuveni pusgadu pēc kalpošanas sākuma LMB direktors K. fon Švarcs sūtīja norādi, ka E. Zēzemane, iespējams, tiks nosūtīta kalpot uz Mambas (*Mamba, šodien Ashira*) misijas staciju. Tā kā Moši bija grūtības ar dzīvesvietu, bet Mambā mājokļa jautājums bija vieglāk risināms, tad misionāre ar to bija mierā.⁶¹¹ Pēc Misijas padomes rīkojuma no 1907. gada 1. maija E. Zēzemane tika pārcelta uz Mambas misijas staciju.⁶¹²

Pārcēlusies uz Mambu, misionāre atzina, ka laiks Moši bijis grūtākais viņas mūžā un ka viņa nemaz nebija varējusi iedomāties, cik dzīve var būt grūta. E. Zēzemane uzsvēra, ka saņēmusi lielu emocionālu atbalstu no līdzās strādājošiem kolēģiem, un īpaši pateicīga viņa bija “uzticamajiem, dievbijīgajiem mierinātājiem Raumiem”.⁶¹³

Liela problēma dzīves apstākļos Moši bija telpu trūkums. Lai kā arī E. Zēzemane priecājās par palīdzes, diakonijas māsas Klāras Vegneres ierašanos, telpu trūkuma dēļ sadzīve izrādījās grūtāka nekā iecerēts. Misionāre rakstīja, ka “kopdzīve ar māsu Klāru, izņemot sākumu, diemžēl man bija mazliet grūta”.⁶¹⁴ Viņām bija desmit gadu vecumu starpība, un, lai arī māsa Klāra bija dzimusi Jelgavā, viņa bija augusi Maskavā un vēlāk kļuvusi par māsu Rīgas diakonisu namā,⁶¹⁵ līdz ar to viņas droši vien nebija tuvu pazīstamas pirms satikšanās misijas laukā. Māsa Klāra gan neminēja nekādas lielas problēmas sadzīvē, pat sākumā uzskatīja, ka pamazām varēs izveidot labas attiecības ar Elizabeti.⁶¹⁶ K. Vegneres liecība ļauj uzzināt, ka viņas sāka kopā saimniekot 1907. gada janvārī, dzīvojot arī vienā istabā, piebilstot, ka tā bija “nedaudz šaura, bet mēs esam diezgan labi iejutušās kopā”.⁶¹⁷ E. Zēzemane uzņēmās lielāko nesadzīvošanas vainu uz sevi,⁶¹⁸ kas, iespējams, ir patiesība, ņemot vērā viņas pārējos emocionālos pārdzīvojumus gadu iepriekš. Sīkāk misionāru savstarpējās attiecības ir pētītas darba III nodaļā.

⁶¹¹ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #125-128”.

⁶¹² “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1907. gada, 10.

⁶¹³ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #85-88”, 1907. gada 31. jūlijā, ALMW II/32/537. 85-88, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶¹⁴ Seesemann.

⁶¹⁵ Clara Wegner, “Lebenslauf, #84”, 1905. gada, ALMW II/32/550. 84, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶¹⁶ Clara Wegner, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #13-14”, 1907. gada 3. februārī, ALMW II/32/550. 13-14, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶¹⁷ Clara Wegner, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #7-10”, 1907. gada 12. aprīlī, ALMW II/32/550. 7-10, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶¹⁸ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #85-88”.

Uzsākot misijas darbu Mambā, E. Zēzemanē novērtēja jauno kolēģu atbalstu – misionāra Johanesa Šanca ģimenē (*Johannes Schanz*, 1876–1963)⁶¹⁹ un namā, kur viņai bija mierīga un klusa atsevišķa istaba. Tāpat Mambā misionāre sadarbojās ar senioru G. Althausu un viņa kundzi. Pēc visiem satricinājumiem E. Zēzemanē atguva sirdsmieru, bija priecīga un varēja mierīgi veikt savu darbu.⁶²⁰

Darbs Mambā risinājās labi. Ikdienā no rītiem aptuveni divas stundas E. Zēzemanē mācīja meitenes divās zemākajās klasēs. Viņa ziņoja, ka bērnu skaits pieaudzis no 40 līdz 58 un pat līdz 66. Bērni mācījās lasīšanu, rakstīšanu, aritmētiku un Bībeles vēsturi, kā arī apguva Bībeles pantus no galvas. Pēcpusdienās trīs reizes nedēļā misionāre mācīja vācu valodu 35 jauniešiem, zēniem un meitenēm. E. Zēzemanē norādīja, ka viņai ir bažas par sešām internātskolas audzēknēm, kuras gan mācās, bet vēl nav kļuvušas par kristietēm. Būdamā misionāre, viņa vēlējās, lai galvenais izglītības auglis būtu kļūšana par kristiešiem.⁶²¹ Tajā pašā laikā E. Zēzemanē rakstītās vēstules neliecināja, ka viņa kādam būtu centusies uzspiest ticību.

Pēc pusotra gada Mambā, līdzīgi kā Moši, E. Zēzemanē atvēra mazuļu skoliņu kristīgajiem bērniem, kuri vēl nebija skolas vecumā, un bija šīs skolas direktore. Šajā darbā viņai palīdzēja kāda no internātskolas meitenēm. No rītiem misionāre turpināja mācīt skolā, bet pēcpusdienās vadīja šūšanas nodarbības, vācu valodas stundas un arī vienbalsīgu un daudz balsīgu dziedāšanu sievietēm, meitenēm un jaunākiem zēniem. Vēlāk viņa sāka vadīt arī Bībeles stundas sievietēm.⁶²² E. Zēzemanē nekur savās vēstulēs nav pieminējusi čagu kultūras nerakstītos likumus par darbu ar vīriešiem, sievietēm, zēniem un meitenēm, taču ir noprotams, ka baltā sieviete tomēr neveica misijas darbu vietējo vīriešu vidū, bet varēja mācīt zēnus. Vietējo kultūru E. Zēzemanē pieminēja vienīgi, runājot par lielākajām meitenēm. Viņas ļoti reti vēlējās pievienoties misijas skolai, jo vecāki galvenokārt redzēja meitas kā darbaspēku ģimenē. Ja meitenes pievienojās skolai, tad pārsvarā tas bija, lai izvairītos no nevēlamām, netīkamām laulībām vai arī no kāda cita postoša iemesla.⁶²³

Tā kā E. Zēzemanē bija mūzikas skolotāja, kuru interesēja mūzika, un viņa mācīja mūziku arī saviem skolēniem, LMB direktors K. fon Švarcs novērtēja viņas muzikalitāti. Viņai esot atvaļinājumā, viņš rakstīja un lūdza konsultāciju:

⁶¹⁹ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 271.

⁶²⁰ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #85-88".

⁶²¹ Seesemann; "Die aktiven Missionare aus unserer Heimat", 1908, 5.

⁶²² Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #79-82", 1908. gada 30. jūnijā, ALMW II/32/537. 79-82, Frankesche Stiftungen zu Halle; "Die aktiven Missionare aus unserer Heimat", 1909, 3-4.

⁶²³ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #79-82".

Šeit esošajā Lutera baznīcā viņi savāca 600 markas bērnu dievkalpojumā, lai ziedotu zvanu, ko es vēlētos piešķirt jaunajai Mambas baznīcai. Bet uz kādu toni šis zvans ir jānoskaņo, lai harmoniski skanētu ar lielāko no diviem Mambas zvaniņiem? Jūs esat tik muzikāla, ka jūs to varētu atcerēties.⁶²⁴

It kā vienkāršs lūgums, bet pietiekami neparasts, atklājot, ka LMB direktors labi zināja misionāres muzikālās spējas.

Vēl kāda neparasta E. Zēzemanes kalpošana bija čagu tautas tradicionālo dziesmu ierakstīšana uz valcēm (vaska cilindriem), kas tagad glabājas Valsts muzejā Berlīnē.⁶²⁵ Šī arhīva vēsture sākās 1900. gadā, vispirms glabāšanā nonākot Berlīnē ierakstītiem citu tautu tradicionālās mūzikas ierakstiem. Ap 1902. gadu fonogrāfi tika vesti līdz lauka pētījumos. Fonogrammu arhīva direktors E. fon Hornbostels (*Erich Moritz von Hornbostel*, 1877–1935) interesējās par dažādu tautu mūziku, un tieši viņa vadībā tika veidotas lauka pētījumu kolekcijas, ko veica antropologi, etnogrāfi, komponisti, lingvisti, koloniālie darbinieki, misionāri, ārsti un oficiālo ekspedīciju dalībnieki. Visiem šiem ceļotājiem Berlīnē izsniedza fonogrāfu ar pietiekamu daudzumu tukšu valču un apmācību, kā to lietot. Pēc atgriešanās aparatūra bija jāatdod atpakaļ kopā ar tā saukto žurnālu, kurā bija pierakstīta visa nepieciešamā informācija, lai varētu saprast, kas ticis ierakstīts.⁶²⁶ Neapšaubāmi, laikā, kad E. Zēzeme bija Berlīnē un mācījās Austrumu seminārā, tam bija sadarbība ar E. Hornbostelu un viņa vadīto arhīvu. Tā kā E. Zēzeme bija studējusi mūziku, tad viņa bija ļoti piemērota kandidāte etnomūzikas ierakstiem un pētījumiem.

Esot Moši, E. Zēzeme ierakstījusi 22 paraugus, vēlāk Mambā iegūti vēl 70 paraugi.⁶²⁷ Pētnieks H. Andress (*Hartmut Andres*) norādījis, ka 68 no šiem paraugiem ir unikālas dziesmas, un kādas no dziesmām ir ierakstītas vairākas reizes dažādu dziedātāju izpildījumā. Dziesmas ir par dzīvi kopienā, piemēram, par laulību, apgraizīšanu, lauku darbiem, karu utt., citām ir politisks raksturs, piemēram, cilts vadītāja slavināšana vai politisku notikumu apdziedājums. Vēl kādas no dziesmām ietver tautas mitoloģiju un apdzied kādus notikumus kopienā. Šīs dziesmas atklāj “parasto” cilvēku ikdienas dzīvi, sniedzot ieskatu čagu un Mambas sabiedrībā, un parāda, kā sociālā dzīve tiek strukturēta dziesmā. Pētnieka vērtējumā īpašais un

⁶²⁴ Karl von Schwartz, “Ein Brief, #42”, 1911. gada 1. februārī, ALMW II/32/537. 42, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶²⁵ Susanne Ziegler, *Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs*, Abteilung Musikethnologie (Berlin: Ethnologisches Museum, Staatliche Museen zu Berlin, 2006), 263–64, <https://books.google.lv/books?id=ZDjaAAAAMAAJ>.

⁶²⁶ Lars-Christian Koch, Albrecht Wiedmann, and Susanne Ziegler, “The Berlin Phonogramm-ARchiv: A treasury of sound recordings”, *Acoustical Science and Technology* 25, nr. 4 (2004. gada): 227–31.

⁶²⁷ Susanne Ziegler, *Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs, Dokumentation*. (Berlin: Staatliche Museen zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, 2006), 731–34.

neparastais E. Zēzemanes veiktajos ierakstos ir tas, ka daudz dziesmu ir tieši par sieviešu jautājumiem, piemēram, par bailēm no apgrauzīšanas, bailēm no laulības un došanās prom pie svešas ģimenes. Iespējams, ka misionārei tas izdevās tieši tādēļ, ka pret viņu kā sievieti arī vietējās sievietes bija atklātākas un dziedāja sev nozīmīgākas dziesmas.⁶²⁸ Tas padara E. Zēzemani unikālu Latvijas mērogā, jo nav daudz etnologu no Latvijas, kuri būtu strādājuši ārpus Latvijas. Ģeogrāfiski vistuvāk E. Zēzemanes darbībai bijis Ziedonis Ligers Rietumāfrikā.⁶²⁹ No pētītā var secināt, ka E. Zēzemani interesēja tautas etnoloģijas muzikālā puse, ne tik daudz citas tautas ieražas, ko var atrast citu misionāru vēstulēs, un tas viņu padarīja oriģinālu pārējo misionāru vidū.

Kā jau visiem misionāriem, arī E. Zēzemanai bija svarīgi apgūt vietējo valodu. Valodas zināšanas un spēja komunicēt bija gan daļa no LMB dotā uzdevuma, gan arī pati misionāre piekrita, ka valoda palīdz atvērt kalpošanas iespējas. Valodas mācīšanos sarežģīja tas, ka bija jāapgūst uzreiz divas valodas: gan visā reģionā lietotā svahili, gan arī vietējās čagu tautas valoda. 1907. gada oktobrī E. Zēzemanē rakstīja K. fon Švarcam, ka “tikai mēģinu domāt par savu valodas eksāmenu, kuru es vēlētos kārtot jaunajā gadā”.⁶³⁰ Pēc gada, 1908. gada jūnijā, viņa ziņoja, ka valodas eksāmens ir nolikts, un tas viņai bija liels atvieglojums. E. Zēzemanē neapstājās tikai pie vienkārša eksāmena nolikšanas, bet sāka rakstīt čagu valodas ābeci, ko lietot skolas mācībās, – viena daļa jau bija nodrukāta, otra tobrīd vēl bija rediģēšanas procesā.⁶³¹ Šādas rūpes arī liecināja par viņas lielo vēlmi mācīt bērnus, palīdzēt viņiem apgūt vajadzīgo. Šeit jāpiezīmē, ka MFB kļūdās, norādot, ka E. Zēzemanē nolika valodas eksāmenu 1907. gadā.⁶³²

1909. gada vasarā, uztraucoties par sava tēva veselību, E. Zēzemanē lūdza atvaļinājumu. Misionāre savu darbu novērtēja samērā zemu, sakot, ka neko daudz nav sasniegusi, bet atzina, ka pirmie gadi paņēmuši daudz enerģijas, ņemot vērā revolūcijas notikumus mājās, attiecības ar misionāriem Moši un onkuļa radīto trauksmi. Viņa bija vairāk nogurusi emocionāli, nevis slimoja ar kādu slimību. E. Zēzemanē joprojām uztraucās par

⁶²⁸ Epasta sarakste ar Hartmut Andres, “Research on the pre-colonial music and poetry of Wachagga”, 2024. gada 9. februārī.

⁶²⁹ Agita Lūse, “Versijas par etnogrāfiju 20. gadsimta 30.-40. gadu Latvijā. Ziedoņa Ligera gadījuma izpēte”, *Letonica* 53 (2023): 8–38, <https://doi.org/10.35539/LTNC.2023.0053.02>.

⁶³⁰ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #83-84”, 1907. gada 29. oktobrī, ALMW II/32/537. 83-84, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶³¹ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #79-82”.

⁶³² “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1908, 5.

apmācītu medicīnas māsu – diakonisu trūkumu, kā arī atzina, ka nepieciešama vismaz viena skolotāja, kura varētu aizvietot viņu prombūtnes laikā.⁶³³

Ir pieejama E. Zēzemes rakstīta atskaite (dienasgrāmata) par Mambas stacijas darbu 1909. gadā, un atskaites rakstības stils ir nedaudz atšķirīgs no pārējām vēstulēm misijas direktoram. Atskaitē viņa ziņoja par paveikto skolā, internātskolā, mazuļu skolā, vācu valodas stundās, kā arī šūšanas un dziedāšanas nodarbībās. Šis teksts satur vairāk skaitļu – cik skolotāju, cik skolēnu, kāds ir finansiālais stāvoklis, kā misija cenšas pelnīt un kā tiek attīstīts misijas darbs.⁶³⁴ Šķiet neparasti, ka tieši E. Zēzeme ir rakstījusi šo atskaiti, bet tas arī parāda viņas lielo atbildību par šīm konkrētajām kalpošanām misijas stacijā, jo viņa rakstījusi par to, kas veido viņas darbu.

Tieši strādājot Mambā, E. Zēzeme nolēma, ka viņai nepieciešama pilnveidošanās slimo kopšanā.⁶³⁵ Savu skolotājas darbu viņa veica ļoti labi un vērtēja, ka to spēj darīt labāk nekā diakonises. Taču viņa arī uzsvēra, ka vajadzības un slimības cilvēkus aizved pie misionāriem:

Ja vairs nav, kas var palīdzēt, tad atveras sirdis. Te ir vislielākās iespējas spējīgām, apmācītām diakonisēm, kuras zina, kā pildīt savu profesiju, bet viņu žēlsirdīgā mīlestība, kas aktīvi tiecas palīdzēt, un kļūst par palīgu sirdīm grūtos brīžos... Nav obligāti, lai būtu skolotāja, tāpēc, gluži pretēji, diakonises šeit ir piemērotākas.⁶³⁶

Šis bija viņas domas neilgi pirms atvaļinājuma, un tās, iespējams, aizveda E. Zēzemi uz Jelgavas diakonisu namu, kur viņa 1911. gadā tika iesvētīta par diakonisi (pārbaudes laiks sākās 1. aprīlī, aubes svētki – 15. aprīlī; iesvētīta – 3. septembrī),⁶³⁷ tieši ar uzvaru, ka viņa būtu misijas diakonise.⁶³⁸

No pētītā var secināt, ka E. Zēzemes kalpošanas pirmais posms norisinājās saskaņā ar plānoto – viņa bija misijas skolotāja, kurai nācās pārņemt skolotāja vīrieša iesākto darbu. Divu gadu laikā tika apgūta svahili un čagu valoda. Atšķirībā no H. Procelas un A. Vietniekas, E. Zēzeme nerakstīja par darbu ar čagu sievietēm, tātad viņas galvenais darba lauks bija skola. Vēl viena atšķirība – E. Zēzemei daudz nepieciešamākas bija medicīniskās zināšanas,

⁶³³ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #67-70", 1909. gada 10. maijā, ALMW II/32/537. 67-70, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶³⁴ Elisabeth Seesemann, "Bericht: Mein Arbeit in 1909", 1910. gada 7. februārī, ALMW II/32/132 Mamba. Stationtagebuch IV. 1905-1910, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶³⁵ Seesemann, "Lebenslauf".

⁶³⁶ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #75-78", 1909. gada 12. janvārī, 75, ALMW II/32/537. 75-78, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶³⁷ "Berufliche Verwendung - Seesemann Elisabeth".

⁶³⁸ Seesemann, "Lebenslauf".

it īpaši slimo kopšanā un dzemdniecībā. E. Zēzemani arī vairāk par citām pētītajām misionārēm ietekmēja vēsturiskie notikumi dzimtenē, gandrīz pārtraucot viņas misijas darbu. Tāpat E. Zēzemanē pirmajā kalpošanas posmā veica unikālus etnoloģijas pētījumus.

Starpposms Jelgavā diakonisu namā, dalība konferencēs no 1910. līdz 1911. gadam

1910. gada aprīlī E. Zēzemanē bija Eiropā un devās uz Jelgavu, kur gatavojās strādāt diakonisu namā. Pirms tam gan viņa piecas nedēļas pavadīja Ķemerose, lai uzlabotu veselību. Diakonisu namā E. Zēzemanē sešas nedēļas nostrādāja iekšķīgo slimību nodaļā, kā arī ķirurģijas nodaļas operāciju zālē, mācoties pārsiešanu.⁶³⁹ Vēl viņa sešas nedēļas pastiprināti mācījās ārstniecību 1911. gada pirmajā pusē, taču joprojām nejutās sagatavota medicīnas misijai. Šī iemesla dēļ E. Zēzemanē vēstulē lūdza atvaļinājuma pagarinājumu līdz oktobrim, lai turpinātu apmācību. Viņa bija gatava paklausīt LMB direktoram par misijas vietu un kalpošanas veidu, tomēr jūta, ka var nonākt sirdsapziņas konfliktos, ja nespētu labi veikt medicīnas darbu.⁶⁴⁰

Otra būtiska nodarbošanās atvaļinājuma laikā bija dalība sinodē un priekšlasījumi par misiju. Vairākas lekcijas tika sniegtas Tallinā pēc profesora un misijas referenta Traugota Hāna (*Gotthilf Traugott Hahn*, 1875–1919)⁶⁴¹ uzaicinājuma, kā arī vairākās citās vietās Igaunijā, kur bija misijas pulciņi un interese par misijas darbu. Arī Tartu E. Zēzemanēi bija iespēja stāstīt par misiju gan bērnu dievkalpojumos, gan arī T. Hāna vadītajā misijas asociācijā. Viņa pati to vērtēja kā ļoti būtisku un nozīmīgu iespēju, kas ļāva redzēt, ka cilvēkiem tiešām ir interese par misijas darbu.⁶⁴²

1910. gadā no 25. līdz 30. augustam (vs) Jelgavā notika 75. Kurzemes mācītāju (jubilejas) sinode. Tajā E. Zēzemanē 29. augustā (vs) misijas vakarā sniedza priekšlasījumu par savu darbu Āfrikā. Šajā pasākumā piedalījās ne tikai mācītāji sinodāļi, bet tas bija atvērts arī publikai, kas piepildīja zāli.⁶⁴³ LMB direktors bija iepriecināts par E. Zēzemanē dalību sinodē un misijas lekcijās, kas veicināja īpašu ziedojumu pieplūdumu,⁶⁴⁴ kā arī par dalību pasākumos

⁶³⁹ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #52-57", 1910. gada 28. oktobrī, ALMW II/32/537. 52-57, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶⁴⁰ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #35-36", 1911. gada 17. jūnijā, ALMW II/32/537. 35-36, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶⁴¹ Jouko Talonens, *Ciņa par luterāņu mācītāju izglītību: LELB Teoloģiskā institūta vēsture 1923-1937*, tulk. Uģis Sildegs (Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2016), 16.

⁶⁴² Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #52-57".

⁶⁴³ Bernewitz, *Protokoll der am 25. August 1910 in Mitau eröffneten fünfundsiebenzigsten Kurländischen Provinzial-Synode*, 23.

⁶⁴⁴ Karl von Schwartz, "Ein Brief, #49-50", 1910. gada 9. novembrī, ALMW II/32/537. 49-50, Frankesche Stiftungen zu Halle.

Tartu. Tomēr viņš uztraucās, vai ceļošanas un dalības sinodēs un lekcijās nav kļuvis par daudz un neliedz pietiekamu atpūtu misionāres ķermenim.⁶⁴⁵

Var secināt, ka E. Zēzemei, tāpat kā H. Procelai, arī atvaļinājuma laiks mājās nenozīmēja nekā nedarīšanu, bet gan joprojām aktīvu kalpošanu ar domu par misijas darbu, taču citā kontekstā. E. Zēzemes vēlme un arī uzdevums bija veicināt misijas domāšanu Kurzemes, Vidzemes un Igaunijas draudzēs un misijas kopās, līdz ar to piesaistot arī ziedojumus.

Otrais kalpošanas laiks no 1911. līdz 1914. gadam Nkoarangā

Par otro kalpošanas laiku ir pieejamas tikai ļoti skopas ziņas. Leipcigas arhīvā no šī laika posma ir saglabājušies vien desmit dokumenti, bet tikai viens no tiem ir pašas E. Zēzemes vēstule. Viens viņas raksts no šī laika ir publicēts LMB ikmēneša izdevumā „*Evangelisch-lutherisches Missionsblatt*” (ELMB).

Doma par E. Zēzemes pārceļšanu no Mambas uz Nkoarangu nāca no misijas inspektora M. Veishaupt (*Martin Weishaupt*). Tolaik Mambā tika celta slimnīca, tāpēc tur tiešām bija nepieciešams medicīniski apmācīts personāls, un E. Zēzeme tik kvalificēta nebija. Toties Nkoarangā misionārei būtu jāveic tikai primārā medicīnas aprūpe, ko pirms tam bija veikuši misionāri Fokeni (*Hermann Fokken*⁶⁴⁶, 1881–1972, un *Meta Augustiny*), kuri tika nosūtīti uz no jauna izveidoto misijas staciju Arušā. M. Veishaupts uzskatīja, ka E. Zēzemei pietiks laika arī strādāt par skolotāju, kas bija viņas galvenais aicinājums un vēlme.⁶⁴⁷

E. Zēzeme ieradās jaunajā misijas stacijā pie Meru kalna 1911. gada beigās. Kā jau bija noprotams atvaļinājuma laikā, viņas galvenā kalpošana otrajā laika posmā Nkoarangā bija tieši medicīnas misija. Viņa liecināja, ka pirmos septiņus 1912. gada mēnešus rūpējās par slimniekiem garā klepus epidēmijas laikā (*Keuchhustenepidemie*) un vienlaikus aprūpēja 53 pacientus. Misionāre uzsvēra, ka viņai bija milzīgas atbildības mokas, redzot tos, kuriem viņa nespēja palīdzēt un kuri nomira, jo viņa nebija sagatavota šādai atbildībai ne praktiski, ne fiziski, ne arī garīgi.⁶⁴⁸ Pētnieks R. Mansons, atsaucoties uz citiem avotiem, arī secinājis, ka Meru pacienti acīmredzami uzticējās misionāriem un tam, ka viņi spēj sniegt labāku medicīnisko aprūpi. Tajā pašā 1912. gadā bija liecība, ka vietējo cilvēku skaits, kuri meklē

⁶⁴⁵ Schwartz, “Ein Brief, #42”.

⁶⁴⁶ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 271, 274, 284.

⁶⁴⁷ Martin Weishaupt, “Ein Brief, #31-32”, 1911. gada 25. jūnijā, ALMW II/32/537. 31-32, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶⁴⁸ Elisabeth Seesemann, “Frauenmissionsarbeit am Meru”, *Evangelisch-Lutherisches Missionsblatt*, 1913, 519–20.

medicīnisko palīdzību, pakāpeniski pieaug un ka rietumnieku zāles un prasmes tikušas novērtētas.⁶⁴⁹

Šīs rūpes par slimniekiem un lielā atbildības nasta, kas gūlās uz E. Zēzemani, piepildīja viņas tēva un vienlaikus misijas inspektora bažas. Jau pirms meitas sūtīšanas misijā viņš atklāja LMB direktoram K. fon Švarcam:

Taču citas nopietnas bažas lika man to [misijas darbu Āfrikā] neieteikt – šajā gadījumā. Indijā sieviešu misija ir steidzama nepieciešamība, bet mums Āfrikā tā vēl nav iespējama. Šeit vīrieši joprojām var veikt darbu vieni, ciktāl tas attiecas uz mācīšanu un dvēselkopšanu. Ja manai meitai tagad vajadzētu iet par vecmāti, viņa noteikti var paveikt dažas labas lietas šajā darbā, taču tas, iespējams, viņu atstumtu no darba, ko viņa īpaši vēlējas – kā misijas skolotāja. Turklāt viņa dabiski baidās no ārējām lietām un briesmām, un viņai ir ārkārtīgi sevi mokoša izturēšanās. Ja viņai šobrīd nav nekādu raižu, viņa tās izrok no zemes. Tagad, kad es iztēlojos viņu medicīnas praksē, kurai viņai nav ne spēju, ne iepriekšējas apmācības; ja es domāju par viņu kā par atbildīgo pie smagi slīma cilvēka gultas, kurš mirst no slimības, iespējams, kaut kādas bezdarbības rezultātā, tas būtu sagravis Elizabetes sirdsmieru uz visiem laikiem, tieši viņas neadekvātās medicīniskās palīdzības dēļ. Apmācība un viņas prieks būt par misionāri viņai būtu zudis uz visiem laikiem. Tāpēc es domāju, ka viņai ir jāatturas no šīs medicīniskās darbības misijā, bet dzemdību pakalpojumus var veikt. Citādi viņa ir ārkārtīgi uzticama medmāsa, bet ārsta vadībā.⁶⁵⁰

Tēva bažas izrādījās pilnīgi pamatotas, kaut arī tās tika rakstītas vēl pirms misijas darba sākuma. Viņš, būdams misijas inspektors, spēja saskatīt plašākas misijas darba iespējas, bet, būdams tēvs, zināja savas meitas spējas un arī trūkumus.

E. Zēzemanē atzinusi, ka viņai pašai vairākus mēnešus slimnieku kopšanas laikā bijušas slimas rokas, kas tādas kļuvušas, ārstējot slimo brūces.⁶⁵¹ Tas, iespējams, bija saistīts ar kādu tropu slimību, un 1913. gadā ārsts rakstīja, ka viņai nepieciešams tikt labākos apstākļos, piemēram, sāls vannās.⁶⁵² Veselības problēmas diemžēl bija iemesls, kādēļ E. Zēzemanē, līdzīgi kā H. Procelai, bija jāatstāj misijas lauks agrāk, nekā tas bija plānots. Tomēr 1913. gadā vēl nekas neliecināja, ka veselības problēmas ir tik smagas.

Šajā laikā LMB turpināja diskusijas par vietējo meiteņu labāku izglītošanu, tai skaitā par augstāko izglītību, lai viņas pašas varētu kļūt par skolotājām. Tomēr LMB misionāri uztraucās, vai šāda izglītība viņas nenovērstu no saimnieciskā darba un mājsaimniecības

⁶⁴⁹ Robert B. Munson, *The Nature of Christianity in Northern Tanzania: Environmental and Social Change 1890-1916* (Lanham, MD: Lexington Books, 2013), 232.

⁶⁵⁰ Gustav Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #228-229", 1905. gada 29. martā, ALMW II/32/537. 228-229, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶⁵¹ Seesemann, "Frauenmissionsarbeit am Meru".

⁶⁵² H. Tout, "Ein Brief", 1913. gada 20. aprīlī, ALMW II/32/537. 28-29, Frankesche Stiftungen zu Halle.

pienākumiem, līdz ar to šis jautājums netika līdz galam atrisināts. Neskatoties uz to, E. Zēzemanē saņēma atļauju ierīkot augstākas kvalitātes internātskolu (*Kostschule*) meitenēm Nkoarangā.⁶⁵³ Skolu atverot, skolnieces dzīvoja divās kleķa mālu mājās, ļoti saspiestos apstākļos. Lielākais skolnieču skaits vienlaikus 1913. gada vidū bija 38. Meitenes netika atraidītas, izņemot gadījumus, kad tiešām vairs fiziski nebija iespējams viņas uzņemt, jo E. Zēzemanē norādīja, ka viņas citādi neiegūs iespēju mācīties par Dievu vai arī tiks izprecinātas.⁶⁵⁴ Tādēļ bija nepieciešama jauna skolas ēka.

Jautājumā par skolas atvēršanu un piemērotas ēkas būvēšanu E. Zēzemanē parādīja stratēģisku domāšanu. Viņa nevis vienkārši gaidīja, ka LMB atsūtīs nepieciešamās finanses, bet apzinājās, ka pašai jāveicina ziedojumu vākšana. 1913. gadā viņa uzsvēra, ka sazināsies ar Kurzemes misijas referentu Lihtenšteinu, lai viņš tālāk prezentē šo projektu Kurzemes konsistorijai, kā arī sazinājās ar Kuldīgas draudzi, no kuras tika sūtīts misionārs F. Štambergs.⁶⁵⁵

Vēl viens apliecinājums tam, ka misionārēm misijas laukā bija jābūt plaša profila speciālistēm, ir LMB norāde, ka E. Zēzemanē otrajā darba posmā bija jānodarbojas ar misijas stacijas grāmatvedību.⁶⁵⁶ Izpratne par grāmatvedību un finansēm noteikti palīdzēja viņai veidot jau minēto stratēģiju, plānojot jauno meiteņu internātskolu.

Nav pieejamas E. Zēzemanē vēstules, kurās misionāre aprakstītu savu veselības stāvokli vai iemeslus, kādēļ viņa atteicās no misijas darba. Galvenā liecība par to ir Jelgavas diakonisu nama vadītāja mācītāja P. Vahtsmuta vēstule LMB direktoram K. Paulam. Tā kā E. Zēzemanē jau bija diakonijas māsa un saistīta ar Jelgavu, tad bija tikai saprotami, ka P. Vahtsmuts bija tas, kurš uzņēmās praktisko lietu kārtošānu. E. Zēzemanē gadījumā gan runa nebija tik daudz par fizisku slimību, bet drīzāk par garīgu jeb mentālu. P. Vahtsmuts rakstīja:

Protams, māsas Elizabetes atteikšanās [no misijas darba] mums nebija tik ļoti šokējoša. Viens gads, kurā viņa bija iesaistīta medmāsu kalpošanā, jau bija nopietni ietekmējis viņas garīgo stāvokli. [...] Gaidot Leipcīgas rīkojumus šajā jautājumā, viņai radās ārkārtīga atvieglojuma sajūta. [...] Pa vidu šīm grūtībām nāca viņas tēva aiziešana, kas šādā stāvoklī viņu satricināja daudz dziļāk un pastāvīgāk, nekā tas

⁶⁵³ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 297.

⁶⁵⁴ Seesemann, "Frauenmissionsarbeit am Meru".

⁶⁵⁵ Elisabeth Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #26-27", 1913. gada 3. augustā, ALMW II/32/537. 26-27, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁶⁵⁶ Paul Wachtsmuth, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #39", 1912. gada 19. augustā, ALMW II/32/537. 39, Frankesche Stiftungen zu Halle.

būtu bijis normālos apstākļos. [...] Mēs ceram, ka māsa Elizabete atkal varēs tikt galā ar Kunga palīdzību, kad viņa atgriezīsies mājās, brīva no visām šīm raizēm.⁶⁵⁷

Par otro misijas darba posmu var secināt, ka, lai arī E. Zēzemanes kalpošana kopumā bija veiksmīga – tika veikta medicīnas misija, vietējie cilvēki nāca pēc palīdzības, līdz ar to viņiem varēja tikt pasludināts Dieva Vārds, tika atvērta skola meitenēm, kuras arī varēja iegūt zināšanas par Dievu, – E. Zēzemanē nesniedza ierastos misijas darba aprakstus ar skolēnu vai ārstēto skaitu un to, cik daudz cilvēku ir dzirdējuši Evaņģēliju. Tāpat var secināt, ka misionāre piedzīvoja lielu emocionālo spriedzi, kas noveda pie misijas darba atstāšanas, cerot piedzīvot mierīgākus laikus dzimtenē. Ironiski gan, ka, viņai atgriežoties Jelgavā, sākās Pirmais pasaules karš ar visiem emocionālajiem izaicinājumiem, kas minēti apakšsadaļā par dzīvi pēc misijas darba.

3.3. Elizabetes Zēzemanes misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā

No pētītā var secināt, ka E. Zēzemanes misijas darbs bija veiksmīgs, kaut arī viņai nācās saskarties ar emocionāliem pārdzīvojumiem attiecībā ar misijas darba kolēģiem un saistībā ar 1905. gada revolūcijas notikumiem mājās, kas padarīja kalpošanu sarežģītu. E. Zēzemanē bija pirmā LMB misionāre, kura darbojās toreizējā Vācu Austrumāfrikā un pirmajā misijas posmā no 1905. līdz 1910. gadam strādāja kā misijas skolotāja, pārņemot skolas darbu no misionāra vīrieša. Valodas eksāmens bija svarīgs, līdzīgi kā citām misionārēm.

Misionāre Āfrikā, līdzīgi kā Indijā, bija gan skolotāja, kura mācīja dziedāšanu, rokdarbus, kristīgo mācību un vispārējos priekšmetus, gan skolas dibinātāja un administratore, gan arī medicīnas māsa. Pie tam – Āfrikā bija nepieciešamas daudz dziļākas medicīnas zināšanas nekā Indijā vai Indonēzijā. Neparastais bija E. Zēzemanes devums etnoloģijā, veicot čagu tautas dziesmu ierakstus.

Otrs misijas posms no 1911. līdz 1914. gadam vairāk bija saistīts ar medicīnas misiju, bet E. Zēzemanē turpināja arī būt skolotāja un skolas direktore, saņemot atļauju ierīkot augstākas kvalitātes internātskolu. Arī šis misijas posms bija veiksmīgs, tomēr lielā emocionālā spriedze lika misionārei atgriezties mājās. Kopumā E. Zēzemanes kalpošanā galvenie akcenti bija skolotājas amats un sevis ieguldīšana čagu meiteņu audzināšanā, kā arī rūpes un raizes tieši medicīniskajā misijā, kas Āfrikā izrādījās ļoti būtiska, un šajā kalpošanā viņa bija

⁶⁵⁷ Paul Wachtsmuth, "Ein Brief an den Missiondirektor, #24-25", 1914. gada 2. martā, ALMW II/32/537. 24-25, Frankesche Stiftungen zu Halle.

veiksmīga. Atšķirīgais no H. Procelas un A. Vietniekas bija tas, ka E. Zēzemanē nestrādāja formālā kalpošanā sievietēm, lai gan viņas medicīniskā kalpošana noteikti aizsniedza sievietes.

Atšķirībā no H. Procelas, par kuras veikto misijas darbu bija ļoti daudz publikāciju dzimtenē, par E. Zēzemanē tādu praktiski nav. Viņa vairāk ir gatavojusi rakstus LMB izdevumiem „*Evangelisch-Lutherisches Missionsblatt*”, „*Lydia*” un bērnu izdevumam „*Die kleine Missionsglocke*”. Par E. Zēzemanes darbu ziņoja Kurzemes mācītāju sinodēs. Kamēr misionāre bija atvaļinājumā, viņa devās lasīt lekcijas un šādi veicināt misijas darbu. Publikāciju trūkums Latvijā daļēji būtu skaidrojams gan ar vēsturisko situāciju laikā, kamēr E. Zēzemanē bija misijā, gan, iespējams, ar viņas pašas emocionālo stāvokli, kas neļāva rakstīt iedvesmojošus rakstus dzimtenei. Arī E. Zēzemanē šodienas Latvijā ir pilnīgi aizmirsta un nezināma, kaut arī viņai bija būtiska loma sieviešu misijas uzsākšanā Āfrikā, un E. Zēzemanes veiktie etnoloģiskie ieraksti ir unikāli.

4. Misionāre Lilija Grīviņa

Pirmajā nodaļā minēts, ka neprecētu sieviešu kalpošana misijas darbā 19. gadsimta beigās joprojām bija jauna ideja un ka ne visi mācītāji bija pārliecināti par šādas misijas derīgumu. To var redzēt arī Lilijas Grīviņas (pilnajā vārdā Lilija Otīlija Grīviņa) piemērā. Šīs misionāres uzvārds vācu valodā tiek rakstīts vairākos veidos – „Grihwin”, „Griwing”, arī „Griewing”, kas padara meklēšanu dažādos avotos apgrūtināšu. Arī viņas vārds tiek rakstīts gan kā „Lilli Ottilie”, gan arī „Lily Ottilie”, un Latvijas periodikā bieži vien ir lietots tikai vārda pirmais burts.

Par L. Grīviņu galvenokārt ir pieejami materiāli RFBĀM un LbM arhīvos, kā arī viņas ieceļošanas lieta – LNA LVVA. Taču visos arhīvos ziņu ir ļoti maz. Saskaņā ar LbM arhivāra Udo Šmita (*Udo Schmitt*) teikto, Lībencellā L. Grīviņas lieta satur ļoti maz materiālu. Tajā ir tikai daži dokumenti, pārsvarā saistīti ar iekšējo komunikāciju ar misijas direktoru, tāpēc tie ir konfidenciāli. L. Grīviņa nav arī rakstījusi misijas vēstules vai arī tās ir pilnīgi zudušas.⁶⁵⁸ RFBĀM galvenais materiāls ir Lilijas Otīlijas vīra Jūlija Spaļa (arī Spalles) vēstule no 1945. gada 26. aprīļa, kurā viņš apraksta sievas dzīvi un kalpošanu. Lielāko informāciju par misionāri pašu un viņas kalpošanu var iegūt jau no minētās J. Spaļa vēstules, kā arī no L. Grīviņas rakstītā un publicētā Lībencellas misijas žurnālā “*Chinas Millionen*”.

⁶⁵⁸ E-pasta sarakste ar Udo Schmitt, 18. oktobris, 2021.

4.1. Dzīvesgājums un interese par misijas darbu

Lilija Otilija Grīviņa dzimusi Rīgā 1883. gada 25. decembrī.⁶⁵⁹ Viņas tēvs Jēkabs (*Jacob*) bija dzelzceļa ierēdnis, dzimis Burtnieku draudzē. Pirmā pasaules kara laikā viņš ticis evakuēts uz Orlu, kur arī miris. Māte Karolīne Marija (*Caroline Marie*) bija mājsaimniece. Lilija izglītojusies Ludmilas Tailovas sieviešu ģimnāzijā, kur mācību valoda bija krievu.⁶⁶⁰ R. Feldmanis norādījis, ka L. Grīviņa iesvētīta 1902. gada 2. jūnijā Jēzus baznīcā pie vācu konfirmandiem,⁶⁶¹ lai gan LNA LVVA pieejamajās baznīcu grāmatās šādu informāciju neizdodas atrast. Tur ir informācija, piemēram, par māsas Leontīnes Annas iesvētībām 1905. gadā.⁶⁶² Beidzot ģimnāziju, Lilijai bija tiesības strādāt par skolotāju, taču viņa strādāja Rīgā par kantoristi grāmatvedi kādā nelielā būvniecības uzņēmumā. Vēlāk Lilija darbojās kā mājskolotāja ievērojamā būvuzņēmēja Pētera Radziņa ģimenē.⁶⁶³

Dzīve pirms misijas darba

Visplašākā informācija par L. Grīviņas darbošanos pirms misijas un par pamudinājumu doties misijā ir viņas pašas rakstītā liecība, kas publicēta LbM žurnālā 1913. gadā pēc ordinācijas misijas darbā, taču pirms došanās misijā. L. Grīviņai bijusi iespēja pārdomāt savus iepriekšējos gadus un noslēgt kādu dzīves posmu.⁶⁶⁴ Kaut arī viņa bija saistīta ar luterisko baznīcu un tika tajā iesvētīta, kā vēsta pašas liecība, L. Grīviņa uzskatīja, ka divdesmit vienu gadu viņa ir nokalpojusi sev, un to novērtēja kā smagu darbu. L. Grīviņa ir arī atklājusi, ka ir uzdevusi filozofiskus jautājumus par dzīves jēgu, taču tajā laikā nav atradusi atbildes.

Par pagrieziena punktu savā dzīvē L. Grīviņa uzskatīja aiziešanu uz Evaņģēliskās atturības biedrības (*Evangelischen Nüchternheits Verein*) evaņģelizācijas dievkalpojumu. Pirmais apmeklējums bija 1905. gada 20. septembrī, bet pēc tam viņa apmeklējusi katru sapulci. Tur L. Grīviņa sajutusies tā, it kā kāds būtu noņēmis pārklāju no viņas acīm, un sirds atvērusies Dieva vārda skanējumam. Tādā veidā L. Grīviņa guvusi dzīvu ticību Jēzum Kristum agrāko teorētisko zināšanu vietā.

⁶⁵⁹ Latvijas Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments, "Ieceļošanas lieta: Grīviņš Lilija - Otilija", 1924. gada, 5, 3234. f., 5. apr., 18526. l., LNA LVVA.

⁶⁶⁰ Roberts Feldmanis, "Par Liliju Otiliju Grīviņu", b.g., Mape Nr. 11, RFBĀM; Jūlijs Spalis, "Vēstule mācītājam R. Feldmanim", 1945. gada 26. aprīlī, Mape Nr. 11, RFBĀM.

⁶⁶¹ Feldmanis, "Par Liliju Otiliju Grīviņu".

⁶⁶² "Rīgas Jēzus vācu draudzes 1903.-1914. gada iesvētīto reģistrs", 1914. gada, 9, 1407. f., 3. apr., 83. l., LNA LVVA.

⁶⁶³ Spalis, "Vēstule mācītājam R. Feldmanim".

⁶⁶⁴ Lily Griwing, "Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung", *Chinas Millionen* 9 (1913. gada novembrī): 248-49.

Dažādas atturības biedrības Vidzemes un Kurzemes guberņās tika dibinātas jau 19. gs. beigās. Vairākas no biedrībām darbojās saskaņā ar reliģiski tikumiskiem principiem, tāpat kā minētā Evaņģēliskā atturības biedrība, kas alkoholisma problēmas risināja ar garīgām un tikumiskām idejām, uzskatot, ka alkoholisms ir cilvēka grēcīgās dabas rezultāts.⁶⁶⁵ Šajā atturības biedrībā sākotnēji vācieši un latvieši bija apvienojušies un darbojās kopā, atšķirībā no, piemēram, latviešu atturības biedrības “Auseklis”.⁶⁶⁶ 1905. gadā, kad L. Grīviņa devās uz evaņģelizācijas sapulcēm, biedrība tikās Ģertrūdes ielā 30 un sadarbojās ar Vācijas “Zilo krustu”.⁶⁶⁷ Kā var noprast no L. Grīviņas liecības un arī citiem avotiem, šī biedrība ne tikai mācīja atturēšanos no alkohola, bet arī sludināja evaņģēliju dažādām auditorijām – bērniem, jauniešiem, ģimenēm u.c. Uzsvars bija uz starpkonfesionālu kalpošanu, izmantojot sludināšanu, dziedāšanu, ritmisku plaušķināšanu.⁶⁶⁸

Kā jau I nodaļā pieminēts, Baltijas guberņu piētisti veidoja “draudzi draudzē” – mazas ticīgo grupas, kas pulcējās uz Bībeles un lūgšanu stundām ārpus oficiālās luterāņu baznīcas, kas tiem kļuva par galveno socializācijas telpu. Luterāņu garīdznieku reliģiskā vienaldzība un liberālisms veicināja piētistu atsvešināšanos un nostiprināja to kontrkultūras identitāti. Piētisti uzskatīja, ka viņu uzdevums ir turpināt 16. gadsimtā sāktu protestantiskās reformācijas darbu, pievēršot uzmanību ne tikai dogmām, bet arī dzīves reformām. Latvijā piētisti izveidoja Kristīgo savienību, kurā apvienojās ticīgie no dažādām vietām, tai skaitā arī no “Zilā Krusta”, bet organizācijās pastāvēja skaidras robežas starp savējiem un svešajiem. Nacionālās spriedzes dēļ piētistu grupas pakāpeniski sadalījās pēc etniskās piederības. Piētisma un anglosakšu evaņģelikālisma tradīciju ietekmē Baltijā notiekošajās ticīgo grupu sanāksmēs piedalījās cilvēki no dažādiem sociālajiem slāņiem, tostarp aristokrāti. Piemēram, Rīgas “Zilā Krusta” sapulcēs piedalījās arī kņazs Līvens ar savu ģimeni. Baroneses Marijas fon Volfas atbalsts ļāva “Zilajam Krustam” pārcelties uz jaunām telpām Akas ielā 13.⁶⁶⁹

L. Grīviņa norādīja, ka Bībele viņai kļuvusi kā “jauna, tagad atvērta grāmata”.⁶⁷⁰ Dieva Gars darbojās viņas dzīvē, uzrādīja grēkus, ko nožēlot, taču arī to viņa uzskatīja par svētību.

⁶⁶⁵ Guntis Vāveris, “Atturības biedrību darbība Rīgā un tās apriņķī, 1891.-1914. gads”, *Latvijas Arhīvi* 3/4 (2014): 88, 95–96.

⁶⁶⁶ “Armenpflege und Alkoholismus”, *Rigasche Rundschau* 89 (1903. gada 19. aprīlī): 1.

⁶⁶⁷ “Lokales. Evangelischer Nüchternheits Verein”, *Düna Zeitung* 143 (1905. gada 5. jūlijā): 5.

⁶⁶⁸ Ed[uard]s Kaimiņš, “No Rīgas. Ko sludina “Zilais Krusts”?”, *Jaunība* 9 (1908. gada 1. septembrī): 284–85.

⁶⁶⁹ Valdis Tēraudkalns, *Jaunā reliģiozitāte 20. gadsimta Latvijā: Vasarsvētku kustība* (Rīga: N.I.M.S., 2003), 81–82.

⁶⁷⁰ Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”, 248.

Bībelē L. Grīviņa atrada atbildes uz daudziem jautājumiem, tai skaitā par dzīves jēgu. Taču Bībeles lasīšana viņu tieši neieveda misijas darbā.

Par galveno misijas ierosmi kļuva Lībencellas misijas žurnālā “*Chinas Millionen*” izlasītais.⁶⁷¹ Nav norādīts, kurā gadā tas notika, taču no L. Grīviņas liecības var secināt, ka tas notika 1905. vai 1906. gadā. Viņu ieinteresēja raksti un informācija šajā izdevumā. L. Grīviņa varēja apgūt misijas pamatprincipus, un tā viņa ieguva vēlēšanos kļūt par misionāri: “Vēlme kalpot tam Kungam starp pagāniem manī kļuva spēcīgāka.”⁶⁷² L. Grīviņa gan atzina to par Dieva Gara pamudinājumu, jo viņu pašu joprojām māca šaubas par savu derīgumu. Galīgo apstiprinājumu misionāre saņēma pēc tam, kas izlasīja grāmatu par Ķīnas misionāriem martīriem.⁶⁷³

Misionāru nāve Ķīnā bija saistīta ar politisko nestabilitāti, kas sākās jau 1895. gadā. Misijas vēsturnieks Stīvens Neils (*Stephen Neil*) norādījis, ka vairākas nācijas, tai skaitā Vācija, okupēja daļas no Ķīnas teritorijas. Tāpat veidojās pretrunas starp reformatiem, Rietumu vērtību piekritējiem un tiem, kuri iestājās pret visu ārzemniecisko. Misionāri bija ļoti plaši pārstāvēta ārzemnieku grupa, tādēļ arī viņi cieta uzbrukumos. Dažkārt misionāri bija vainojami nemieros, jo bija ļaunprātīgi izmantojuši privilēģijas, kas dotas starpvalstu noslēgtajos līgumos, taču cieta arī citi. 1900. gadā tika izdota imperatora pavēle nogalināt visus ārzemniekus. Aizsākās tas, ko sauc „*I Ho Ch'uan*” jeb bokseru sacelšanās. S. Neils rakstījis, ka precīzs nogalināto Ķīnas kristiešu un misionāru skaits nav zināms, taču uzticams avots paudis, ka starp protestantu ārzemniekiem tika nogalināti 188 cilvēki. Misijas organizācija, kas cieta lielākos cilvēkresursu zaudējumus, bija Ķīnas iekšzemes misija (*China Inland Mission*),⁶⁷⁴ kuras filiāle bija LbM.

Zinot šo vēsturisko fonu, nav nekāds brīnums, ka pēc grāmatas izlasīšanas L. Grīviņā trīs dienas ilga iekšējā cīņa. Galu galā viņa saņēma pārliecību, ka Dievs dos spēku, ja arī Viņš liks nest lielāko upuri – atdot savu dzīvību – misijas laukā. L. Grīviņa simboliski nolika savu dzīvi uz Dieva altāra, sakot: “Kungs, ja tu vari mani izmantot Ķīnā, še es esmu, sūti mani!”⁶⁷⁵ S. Neils atzīmējis, ka pēc minētās bokseru sacelšanās sekoja neparastas atvērtības gadi

⁶⁷¹ Kā jau minēts I. nodaļā, LbM dibinātājs Kēpers bija iepazinies ar Zilā krusta darbību Vācijā. Šķiet, ka šī sadarbība turpinājās arī Rīgā.

⁶⁷² Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”, 248.

⁶⁷³ P. H. Coerper, *Chinas Märtyrer. Blätter der Erinnerung an eine grosse Zeit. Aus der Christen Verfolgung in China in den Jahren 1900/01*, 2-ā red. (St. Johannis Druckerei. Zweig Liebenzell: Dinglingen. China Inland Mission, 1902).

⁶⁷⁴ Neill, *A History of Christian Missions*, 287–88.

⁶⁷⁵ Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”, 248.

kristīgajai vēstij. Ķīnieši vēlējās saprast, kā atjaunot Ķīnu, un Rietumu vērtības, it īpaši kristietība, šķita pareizā atbilde. Tika izveidotas daudzas kristīgas skolas, un bija skolas, kurās ikviens absolvents tika kristīts.⁶⁷⁶ Tādēļ misijas organizācijām, tostarp LbM, bija nepieciešami misionāri, arī sievietes, kas varēja strādāt kā skolotājas. Līdz ar to L. Grīviņa, kurai bija skolotājas izglītība, varēja tikt uzņemta LbM.

Došanās uz Lībencellu gan nenotika uzreiz. L. Grīviņa pati rakstījusi, ka viņas priekšā stāvēja lieli šķēršļi, tomēr nenorādīja, kādi tie bija, tikai pieminēja savus vecākus, kuri beidzot ir devuši atļauju doties misijā.⁶⁷⁷ Kā jau norādīts iepriekš, gan LbM, gan citas misijas organizācijas pieprasīja vecāku, it īpaši tēva, atļauju, lai neprecētās meitas varētu doties misijas laukā. Ja nebija vecāku atļaujas, misija nevarēja notikt.⁶⁷⁸ Sīkāku informāciju par šīm grūtībām var atrast L. Grīviņas vīra vēstulē. Viņš rakstījis, ka L. Grīviņas lēmumam ļoti pretojušies viņas vecāki, kurus atbalstījis arī Rīgas Jēzus ev. lut. draudzes mācītājs. Vecāki to uzskatījuši par lielu kaunu, ja viņu meita kļūs par misionāri.⁶⁷⁹

Pretestības iemesli varēja būt vairāki. Viens no tiem – ļoti mazais sieviešu misionāru skaits no Latvijas teritorijas tajā laikā. Tikai četras sievietes bija devušās kalpot, neviena no viņām nekalpoja Ķīnā un nedevās kalpošanā caur Lībencellas misiju. Tas bija kaut kas jauns, neierasts. Iemesls pretestībai doties uz Lībencellu varēja būt saistīts arī ar LbM misionāru apmācību programmu, kā tas minēts I nodaļā. Pētniece B. Eilerhofere-Manna, atsaucoties uz K. Fīdleru, norādījusi, ka LbM vīrieši un sievietes ne tikai apguva vienu un to pašu mācību programmu, bet arī īstenoja to kopizglītībā, t.i., vīrieši un sievietes mācījās kopā vienā klases telpā. Šāda pieeja veicināja nozīmīgu pretestību tā laika tradicionālo luterāņu draudžu mācītājos un draudžu locekļos.⁶⁸⁰

Rīgas Jēzus ev. lut. draudzes mācītājs Gustavs Klēmanis (*Gustav Cleemann*, mācītājs Jēzus draudzē 1906–1919)⁶⁸¹ sākotnēji arī pretojās L. Grīviņas vēlmei doties mācīties uz Lībencellu, taču vēlāk, kad Vācijā ievāca ziņas par šo misijas biedrību, ka tās vadītājs ir ordinēts mācītājs Heinrihs Kerpers (*Heinrich Coerper*) un tā sadarbojas ar Dienvidvācijas

⁶⁷⁶ Neill, *A History of Christian Missions*, 288–89.

⁶⁷⁷ Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”, 248.

⁶⁷⁸ Eulenhoefer-Mann, “Missionary Work of Single German Women in China from 1886-1914: A Comparison between Missiological Theory and Praxis on the Mission Field”, 210.

⁶⁷⁹ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁶⁸⁰ Eulenhoefer-Mann, “Missionary Work of Single German Women in China from 1886-1914: A Comparison between Missiological Theory and Praxis on the Mission Field”, 80–81.

⁶⁸¹ Klēmans ir mācītājs Piņķos 1886-1905, “Lokales. Aus der Umgebung Rigas. Pinkenhof, Kirche und Pastorat”, *Rigasche Zeitung* 15 (1914. gada 20. janvārī): 7. 1907. gadā Klēmans saka ievadspreiķi jau Jēzus draudzē. “In der Jesuskirche”, *Rigasche Rundschau* 4 (1907. gada 5. janvārī): 9.

luterāņu draudzēm, mainīja savas domas.⁶⁸² Mācītāja svētība tika saņemta, beigās arī vecāki piekrita, un Lilija varēja doties mācīties uz Lībencellu.

Par šo laika posmu var teikt, ka L. Grīviņa nebija ievērojama vai sabiedrībā plaši pazīstama persona, kuras došanās misijas darbā izraisītu plašu rezonansi. Cik noprotams no pieejamajiem avotiem, L. Grīviņas došanās misijā drīzāk bija privāts pasākums, ko beigās atbalstīja vecāki un Jēzus draudzes mācītājs.

Dzīve pēc kalpošanas Ķīnā

L. Grīviņas mācības Lībencellā norisinājās piecus gadus, bet vienpadsmit gadus ilga viņas misijas kalpošana Ķīnā, kas sīkāk pētīta nākošajā apakšsadaļā. 1925. gadā L. Grīviņa ieradās atvaļinājumā Rīgā. Nav zināms, vai viņa plānoja doties atpakaļ uz Ķīnu pēc atvaļinājuma, bet ir zināms, ka 1925. gadā Hunaņas ziemeļrietumos strauji mainījās ķīniešu attieksme pret misionāriem, un laiks no 1926. līdz 1928. gadam misionāriem bija vismagākais.⁶⁸³ Atvaļinājums palīdzēja izvairīties no šīm grūtībām. Drīz pēc tam L. Grīviņa saderinājās ar Jūliju Spali (pats viņš 1945. gadā parakstījās ar uzvārdu „Spalis”, bet avīžu publikācijās viņa uzvārds bija „Spalle”) un izstājās no misijas dienesta. Jūlijs Spalis bija Brāļu draudžu sacītājs un organizēja sapulces Rīgas Jūrmalā, Majoros, Robežu ielā 66a.⁶⁸⁴ Gundars Ceipe sava promocijas darba 3. pielikumā ir apkopojis publikācijas no laikraksta “Svētdienas Rīts” par Brāļu draudžu dievkalpojumiem laikā no 1928. gada līdz 1940. gadam. Brālis Spalle ir minēts 32 reizes, pārsvarā 1928. un 1929. gadā, kad viņš vadījis dievkalpojumus gan Majoros, gan arī Rīgā, Kalēju ielā. Tad kalpošanā sekojis pārtraukums līdz pat 1938. gadam, kad J. Spalle atkal kalpojis Rīgā.⁶⁸⁵ J. Spalis pats šo laiku aprakstījis sekojoši: “Dzīvojām vairākus gadus Majoros. Sieva katru nedēļu noturēja Bībeles stundu un piedalījās manās Brāļu draudzes sapulcēs. Vēlāk pārnācām dzīvot Rīgā. Te strādājām iekšmisijas darbā pie māc. Detlava. Apmeklējām nakts patversmes un nabagu mājas. Pēc dažiem gadiem mācītājs Detlavs pārkārtoja iekšmisijas darbu. Tanī iestājās Trikātas mācītājs Lancmanis, un mēs tikām atstādināti.”⁶⁸⁶ Šī atstādināšana varēja notikt ap 1935. gadu, jo tad no Trikātas uz Rīgu pārcēlās

⁶⁸² Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁶⁸³ Kena, *Eevat apostoliien askelissa: Naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä 1870-1945*, 16.

⁶⁸⁴ Gundars Ceipe, “Latvijas Brāļu draudze 1918-1940” (Rīga, Latvijas Universitāte, 2010), 220.

⁶⁸⁵ Ceipe, 203–77.

⁶⁸⁶ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

minētais mācītājs V. Lecmanis (*Witold Ernst Letzmann*).⁶⁸⁷ G. Ceipe norādījis, ka Vitolds Lecmanis 1939. gadā bija Rīgas patversmju mācītājs,⁶⁸⁸ kas arī apstiprina J. Spaļa rakstīto.

Spriežot pēc avīžu publikācijām un J. Spaļa rakstītā, pēc atgriešanās no Ķīnas L. Grīviņa laiku pa laikam vadīja Bībeles un misijas stundas. Piemēram, svētdien, 1925. gada 15. februārī, vēl pirms apprecēšanās L. Grīviņa vadīja misijas stundu Āgenskalnā, Mazajā Nometņu ielā 22/24, evaņģēliskajā draudzē “Rettung” (“*Glābšana*”).⁶⁸⁹ Daudz sludinājumu par misijas un Bībeles stundu vadīšanu Brāļu draudzē Majoros ir atrodami 1932. gadā, it īpaši maijā ap Vasarsvētku laiku.⁶⁹⁰ 1933. gada Vecgada vakarā L. Grīviņa, nu jau Spalles kundze, rīkojas misijas vakaru ar “gaismas bilžu” (attēli, ko rāda ar projekcijas aparātu) rādīšanu Bauskas valsts ģimnāzijas zālē, kurā ieeja bija par labprātīgiem ziedojumiem.⁶⁹¹ J. Spalis vēl pieminējis, ka Lilija Otilija trīsdesmito gadu beigās bija aicināta noturēt misijas sapulces dažādās draudzēs, kā arī katru mēnesi vadīja Bībeles studijas Tukuma ev. lut. draudzē līdz pat 1941. gadam.⁶⁹²

Pēc atgriešanās misionāre L. Spale atkal bija Rīgas Jēzus ev. lut. draudzes locekle, un tur mācītājs no 1920. gada bija Artūrs Brusdeilins (*Artur Brusdeylin*).⁶⁹³ Pēc 1940. gada L. Spale pārgāja uz Doma vācu draudzi.⁶⁹⁴ Noslēgumā J. Spalis norādījis, ka viņa sieva nav varējusi atrast algotu darbu luterāņu baznīcā, tāpēc iemācījusies mašīnrakstīšanu un piepelnījusies ar to vairākos tirdzniecības uzņēmumos, kā arī vācu okupācijas laikā strādājusi par tulci kādā vācu iestādē.⁶⁹⁵ Tas saskan ar B. Eilenhoferes-Manes pētīto, ka, atgriežoties mājās no misijas lauka, sievietes situācija bija pietiekoši sarežģīta. Esot misijas laukā, viņas varēja darīt to darbu, par ko bija sapņojušas, bet pēc atgriešanās mājās Vācijā (L. Grīviņas gadījumā Rīgā), viņām bija ļoti grūti atrast darbu savā jomā, izņemot, ja viņas atgriezās iepriekšējā profesijā.⁶⁹⁶ Pēdējo dzīves gadu Lilija Otilija slimoja un pēdējos divus mēnešus

⁶⁸⁷ *Trikātas baznīcas Vēstnesis* (Trikāta, 1998), 16–18.

⁶⁸⁸ Ceipe, *Latvijas Brāļu draudzes vēsture 1918-1940*, 175.

⁶⁸⁹ “Kirchliche Nachrichten”.

⁶⁹⁰ “Dievkalpojumi Rīgā. Svētdien, 8. maijā”; “Dievkalpojumi Vasarsvētkos Rīgā. 1. Vasarsvētkos, 15. maijā”, *Jaunākās Ziņas* 107 (1932. gada 14. maijā): 7.

⁶⁹¹ “Ziemas svētku svinēšana ar svētdienas skolēniem.”, *Bauskas Vēstnesis* 50 (1933. gada 22. decembrī): 3; “Gaismas bildes par Ķīnu”.

⁶⁹² Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁶⁹³ Maija Frīdberga un Vita Kalnciema, red., *Rīgas Jēzus evaņģēliski luteriskā baznīca* (Rīga: Rīgas Jēzus evaņģēliski luteriskā baznīca, 2007).

⁶⁹⁴ Feldmanis, “Par Liliju Otiliju Grīviņu”.

⁶⁹⁵ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁶⁹⁶ Eulenhoefer-Mann, “Missionary Work of Single German Women in China from 1886-1914: A Comparison between Missiological Theory and Praxis on the Mission Field”, 252.

pavadīja 1. Rīgas pilsētas slimnīcā, kur aizgāja Mūžībā 1944. gada 28. maijā – Vasarsvētku dienā.

4.2. Kalpošana Ķīnā no 1914. līdz 1924. gadam

Kā jau tika iepriekš minēts, LbM arhīvā ir ļoti maz materiālu par L. Grīviņu, un tie sniedz ļoti maz informācijas. Vispirms pētīta L. Grīviņas pieredze misijas namā Lībencellā un viņas sagatavošanās laiks misijā. Pēc tam pievērsta uzmanība tieši kalpošanai Ķīnā.

Lilijas Grīviņas izglītošanās laiks Lībencellā

Gan LbM arhīva materiāli, gan arī pati L. Grīviņa savā liecībā norāda, ka mācības Lībencellā viņa sākusī 1908. gada novembrī,⁶⁹⁷ tātad no aicinājuma saņemšanas pagāja divi līdz trīs gadi. Viņas apmācības laiks beidzās 1912. gada janvārī,⁶⁹⁸ kas saskan ar iepriekš minēto trīs gadu apmācības laiku. Diemžēl nekur nav saglabājusies informācija par mācību saturu. Tā kā L. Grīviņai jau bija skolotājas izglītība, var pieņemt, ka viņa vairāk mācījās Bībeles priekšmetus, kā arī valodas un izpratni par Ķīnas kultūru, kā to vēsta citi avoti.⁶⁹⁹ L. Grīviņa pati novērtējusi šo laiku kā svētītu – viņa iepazinusi gan savu sirdi, gan arī veidojusi ciešākas attiecības ar viņas Kungu un Skolotāju.⁷⁰⁰ Protams, jāsaprot, ka šis ir rakstīts, atzīmējot L. Grīviņas amatā izešanu, līdz ar to šādā tekstā neparādītos ziņas par piedzīvotajām grūtībām, taču, tā kā L. Grīviņa pēc tam turpināja praktiskās apmācības gadu un vēlāk devās kalpot kā misionāre, var pieņemt, ka pieredze LbM namā kopumā bija pozitīva.

Laikā, kamēr L. Grīviņa atradās Lībencellā un tikai gatavojās doties uz misijas lauku, Ķīna piedzīvoja nākamās grūtības. 1910. gadā tur izcēlās bads. Daudzu ķīniešu uzskatā pie tā vainīgi varēja būt svešinieki, līdz ar to atkal uzliesmoja ksenofobija. No Čangšas uz Lībencellu pēc viena šāda uzbrukuma tika nosūtīta telegramma: “Visi Čangšas misionāri, kurus skāra uzbrukumi, zaudēja visu savu personīgo īpašumu, bet dzīvības tika izglābtas.”⁷⁰¹ Arī Rīgā varēja lasīt par nemieriem Ķīnā bada dēļ. Šis ir arī plašākais raksts, kas ir pieejams par Ķīnu un LbM, taču ne latviski, bet vāciski. Rīdzinieki varēja uzzināt sekojošo:

Ķīnas iekšzemes misijas sastāvā esošās Lībencellas misijas jūnija numurs “*Chinas Millionen*” atnes vēstules no Lībencellas misionāriem, kuri darbojas Čangšā, – viņi ziņo par nemieriem, un mēs dalāmies ar svarīgāko informāciju no viņu vēstulēm.. Fakts, ka Hunaņā sacēlās šī vētra, nav nekas dīvains ikvienam,

⁶⁹⁷ “L.O. Griwing personas lieta”; Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”, 248.

⁶⁹⁸ “L.O. Griwing personas lieta”.

⁶⁹⁹ Eisinger, *Theologische Ausbildung und Persönlichkeitsentwicklung: Eine exemplarische Konzeptentwicklung am Beispiel des Theologischen Seminars der Liebenzeller Mission*, 86–87.

⁷⁰⁰ Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”.

⁷⁰¹ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 76.

kurš zina Ķīnas apstākļus. Jo šī ar dabas skaistumu un dabas resursiem bagātā un ar 22 miljoniem diezgan blīvi apdzīvotā province vienmēr ir bijusi īpaši naidīga pret visiem ārzemniekiem. Tāpēc evaņģēlija sēšanai vienmēr ir bijusi smaga augsne. Tikai pēdējo desmit gadu laikā ir pieaudzis misijas biedrību skaits, ievērojami pieaudzis misionāru skaits, kas strādā Hunaņā; 1900. gadā bija seši, 1903. gadā bija divpadsmit. Kad sākās nemieri, Čangšā vien darbojās vienpadsmit biedrību stacijas, kurās strādāja 40 brāļi un māsas misionāri kopā ar 200 vietējiem kristiešiem. 1902. gadā divi Ķīnas iekšzemes misijas misionāri Hunaņā mira mocekļa nāvē.⁷⁰²

Tālāk rakstā tika paskaidroti bada cēloņi sliktās ražas dēļ, rīsu pārpircēju dēļ, kā arī neveiksmīga vietējās pārvaldes darba dēļ. Raksts beidzās ar cerību par to, ka misijas darbs tiks atjaunots, un tika norādīts uz kristiešu patieso optimismu: “Viņi nekrīt izmisumā, jo redz, ka Dievam ir lielas lietas Ķīnai.”⁷⁰³ L. Grīviņa droši vien šo rakstu nelasīja, lai gan samērā droši pieņemt, ka, esot Lībencellā, viņai bija pieejams pieminētais žurnāls. Var tikai minēt, ka šādas ziņas misionāri nevis biedēja, bet vēl vairāk iedrošināja gatavoties misijas darbam.

Vēl citas grūtības Ķīnā šajā laika posmā saistās ar Suna Jacena (*Sun Ya Tsen*) sacelšanos pret imperatora ģimeni 1911. gadā un ar 1912. gada pilsoņu karu starp ziemeļiem un dienvidiem.⁷⁰⁴ Līdz ar to var saprast, ka Ķīna nebija mierīgs misijas lauks – tajā misionāri nepārtraukti sastapās ar sarežģītām politiskajām un ekonomiskajām situācijām. Var tikai apbrīnot L. Grīviņas un citu sieviešu misionāru drosmi, sajūtot aicinājumu kalpot tieši tur.

Pēc teorētiskās apmācības pabeigšanas L. Grīviņa kalpoja izmēģinājuma laiku – vispirms Mīlheimā (*Müllheim*) Bādenē no 1912. gada februāra līdz septembrim un tad Nīderlausicā (*Niedrlausitz*) no 1913. gada janvāra līdz jūnijam.⁷⁰⁵ Interessants fakts: L. Grīviņas personas lietā LbM arhīvā nav minēts, ka viņa izmēģinājuma laikā ir kalpojusi Krievijā. Viņa šo kalpošanu ir minējusi pati savā liecībā, un par to vēstījis arī viņas vīrs.⁷⁰⁶ Nav skaidri saprotams, kad tieši tā notika un kādēļ. Nelielu ieskatu gan sniedz LbM misionāres Šarlotes Hofas (*Charlotte Hoff*) personas lieta. Š. Hofa kļuva par LbM ceļojošo evaņģēlisti un ceļoja uz Baltiju, Volgas apvidu un Krievijas dienvidiem. L. Grīviņa tika nosūtīta uz Krieviju atbalstīt Š. Hofu kalpošanā, un 1913. gada 28. janvārī misionāre rakstīja uz Lībencellu H. Kērperam, ka viņu kalpošanai traucē kāds vietējais evaņģēlists. Viņa pieminēja arī vairākas kalpošanas vietas Pievolgas reģionā – Varenburgu (šodien *Privoļnoje*, Saratovas apgabals Krievijā),

⁷⁰² Fricke, “Die Unruhen in Tschangschā”, *Rigasches Kirchenblatt* 33 (1910. gada 13. augustā): 384–86.

⁷⁰³ Fricke, 386.

⁷⁰⁴ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 84.

⁷⁰⁵ “L.O. Griwing personas lieta”.

⁷⁰⁶ Griwing, “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”; Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

Rovnoju (*Rovnoje*) un Vodjanku (šodien *Nižņaja Vodjanka*).⁷⁰⁷ J. Spalis norādījis, ka L. Grīviņa darbojusies Pievolgas apgabalā un ka viņas organizētās (droši vien kopā ar Š. Hofu) sapulces bijušas īpaši svētītas, tomēr beigās izcēlušies nemieri, jo kādiem notiekošais nav patīcis, bet “par sapulču noturēšanu bez valdības atļaujas mirtiesnesis piespriedis nelielu naudas sodu, kurš ar kādu manifestu ticis dzēsts”.⁷⁰⁸ Sapulces Pievolgā tika pārtrauktas, L. Grīviņa atgriezās Lībencellā, turpināja kalpošanu Nīderlausicā un drīz bija gatava doties uz Ķīnu. 1913. gada 7. septembrī apmācība tika pabeigta, un L. Grīviņa tika iesvētīta misionāres kalpošanai.⁷⁰⁹

Lilijas Grīviņas misijas darbs Ķīnā

Lai nokļūtu Ķīnā, L. Grīviņa devās turp caur Šveici, kur noturēja cilvēku labi apmeklētas sapulces,⁷¹⁰ uz Dženovu, kur iekāpa kuģī 1913. gada 2. oktobrī.⁷¹¹

Hunaņas province arī pēc sacelšanās 1900. gadā nebija mierīgs reģions. Pētniece K. Kena atgādinājusi, ka 1911. gadā bija revolūcija, 1912. gadā Ķīna tika pasludināta par republiku, bet, tā kā daļa no vadītājiem to neatzina, tad laikā no 1916. līdz pat 1925. gadam norisinājās pilsoņu karš starp Ziemeļķīnas un Dienvidķīnas armijām,⁷¹² uz ko vēlāk vēstulē atsaukusies arī L. Grīviņa.

No 1913. gada novembra līdz 1914. gada aprīlim misionāre mācījās ķīniešu valodu Jongdžo (*Yongzhou*) Hunaņas provincē. Tad vienu gadu – no 1914. gada maija līdz 1915. gada maijam – L. Grīviņa atradās Hendžu (*Hengchow*, šodien *Hengyang*), Hunaņas provincē, kur atradās LbM stacija, un iesaistījās misijas darbā.⁷¹³ Par šo laiku nekas daudz nav zināms – tikai tas, ka misionāre mācījās ķīniešu valodu un kārtoja eksāmenus, lai pēc tam varētu strādāt kā skolotāja.⁷¹⁴ B. Eilenhofere-Mane norādījusi, ka misionārēm, lai varētu pietiekami labi sazināties ar vietējiem cilvēkiem, bija jāapgūst ķīniešu valoda, kā arī vietējie dialekti atkarībā no apgabala. Misionāres, kuras tika norīkotas kalpošanai aklo skolā Čangšā, kas bija viena no

⁷⁰⁷ Lily Griwing, “An dem Herr Pfarrer”, 1913. gada 28. janvārī, Personalacte of Charlotte Hoff, Lībencellas misijas arhīvs.

⁷⁰⁸ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁷⁰⁹ “L.O. Griwing personas lieta”.

⁷¹⁰ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁷¹¹ “L.O. Griwing personas lieta”.

⁷¹² Kena, *Eevat apostolien askelissa: Naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä 1870-1945*, 15.

⁷¹³ Latvijas Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments, “Ieceļošanas lieta: Grīviņš Lilija - Otīlija”, 7; “L.O. Griwing personas lieta”.

⁷¹⁴ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

galvenajām LbM kalpošanas vietām, apguva arī ķīniešu Braila rakstu. Aklo ķīniešu meiteņu izglītošana skolās bija viena no LbM kalpošanām.⁷¹⁵

H. Luginslanda uzsvērusi, ka, 1908. gadā atklājot skolu aklajām meitenēm, sākotnēji trūcis mācību līdzekļu. Vienīgā mācību grāmata bijusi neredzīgo ābece (*Blindenfibel*). Misionāres un arī meitenes vispirms mācījās aklo alfabētu, kā pamatā bijis rietumos zināmais Braila raksts. Misionāre M. Vāzela to bija mācījusies Cīrihē pirms ierašanās Čangšā. Sākotnēji nodarbībās tika mācīti Bībeles stāsti un kristīgās dziesmas. LbM misionāres uzskatīja, ka aklajām meitenēm vispirms jāiemācās, ka Dievs viņas mīl un ka viņu dzīvei ir jēga un vērtība.⁷¹⁶ 1914. gadā ĶIM misionāre J. Garlanda (*J. S. Garland*) izveidoja 54 rakstzīmju zilbju sistēmu ķīniešu Braila rakstā, kurā visus ķīniešu vārdus varēja izteikt, saliekot kopā sākuma un beigu skaņas. J. Garlanda ieradās arī Čangšā un apmācīja M. Vāzeli. Vissvarīgākie mācību materiāli tad bija gramatika Braila rakstā, tai sekoja lasāmgrāmata un Marka evaņģēlijs. Vēlāk parādījās arī Lūkas evaņģēlijs un Apustuļu darbi. Šī zilbju jeb vienību sistēma (*Silben-System* vai *Einheits-System*) bija ļoti vērtīga, un to pārņēma visas ķīniešu (mandarīnu) valodā runājošās neredzīgo skolas.⁷¹⁷ Līdz ar to var secināt, ka laikā, kad L. Grīviņa ieradās strādāt šajā skolā, mācību materiāli bija izstrādāti, un misionārei bija iespēja mācīties ķīniešu zilbju sistēmas rakstu.

Sievietēm bija jānokārto seši eksāmeni, kas parasti tika paveikti divu gadu laikā. Valodas zināšanas tika uzskatītas par neapstrīdamu prasību vācu misijas biedrībās, arī LbM.⁷¹⁸ L. Grīviņa savu sesto valodas eksāmenu nokārtoja 1917. gada martā,⁷¹⁹ gandrīz trīs gadus pēc ierašanās Ķīnā. Tā kā L. Grīviņa strādāja aklo skolā, tad var samērā droši apgalvot, ka viņa veiksmīgi apguva gan ķīniešu valodu, gan arī ķīniešu Braila rakstu.

No 1915. gada līdz pat 1925. gadam L. Grīviņa strādāja Čangšā.⁷²⁰ Spriežot pēc misionāres rakstītajām vēstulēm, nākamos septiņus gadus viņa strādāja LbM uzturētajā skolā neredzīgajām meitenēm. Ķīnā tajā laikā bija gan valsts, gan arī privātās skolas meitenēm. Pētniece J. Līo (*Yuan Liu*), citējot I. Lūisu (*Ida Belle Lewis*), paudusi, ka ap 1913. gadu Hunaņas provincē bijušas 219 meiteņu skolas, kas bijis vidējs skaitlis, salīdzinot ar citām

⁷¹⁵ Par LbM kalpošanu aklajām meitenēm vairāk var lasīt Mathilde Vasel, *From darkness into light: the works of God manifested in the Blind Girls' School, 1908-1933, Changsha-Hunan China* (Shanghai, 1933); Heinrich Witt, *Mathilde Vasel - eine Mutter der Blinden* (Bad Liebenzell, 1939).

⁷¹⁶ Luginsland, *Draußen vor dem Osttor: Gottes Wirken unter Blinden in China*, 19.

⁷¹⁷ Luginsland, 20.

⁷¹⁸ Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*, 205.

⁷¹⁹ Griwing, "Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha".

⁷²⁰ "L.O. Griwing personas lieta".

provincēm.⁷²¹ L. Grīviņa 1915. gada 7. jūlijā rakstīja, ka viņa strādā neredzīgo skolā, un stāstīja par kādas mazas meitenītes Aišenas kristībām slimnīcā, pēc kurām viņas veselības stāvoklis brīnumainā kārtā uzlabojies. Tāpat viņa pieminēja arī kādu aklu vīrieti Ksaiočinu, kura slimību nav bijis cerību izārstēt, bet viss esot Dieva rokās.⁷²²

Nākamā ziņa sekoja pēc diviem gadiem, kad L. Grīviņa nedaudz plašāk aprakstīja savu kalpošanu. Neredzīgo skolā tolaik mācījās 31 bērns, un misionāre uzsvēra, ka vēl ļoti daudz aklo bērnu būtu vēlējušies mācīties skolā, bet tas diemžēl neesot iespējams. Tālāk viņa rakstīja par evaņģelizācijas pasākumiem Čangšā 1917. gada februārī. Evaņģelizācija notikusi pa pāriem, katram misionāru pārim dodoties viņiem noteiktā apgabalā, apciemojot katru māju un stāstot par Jēzu. Kopumā attieksme bijusi pozitīva, ja neskaita dažus izņēmumus. Šādā veidā misionāriem izdevies ar Evaņģēliju aizsniegt ģimenes, kas līdz tam nebija aizsniegtas. Tāpat misionāres rīkojušas kupli apmeklētas sievietes pēcpusdienas. Vēstules nobeigumā L. Grīviņa izteica prieku, ka viņa ir nolikusi pēdējo ķīniešu valodas eksāmenu, kas dos vairāk laika darbam skolā un ar sievietēm.⁷²³

Pēc vairākiem gadiem L. Grīviņa vēstulē aprakstīja personīgu piedzīvojumu ar kādu opija smēķētāju. Vēstulē, kas datēta ar 1920. gada 23. janvāri, viņa rakstīja par kādu augsta ierēdņa sievu, kuru atvedusi L. Grīviņas bijusī skolotāja. Šī sieviete nekad nebija dzirdējusi par Jēzu, tāpēc ar prieku uzklusējusi Evaņģēliju. Vēlāk ticis saņemts uzaicinājums ierasties pie viņas mājās, kur izrādījies, ka viņa ir opija smēķētāja un ir no tā atkarīga. Misionāres stāstījušas par dzīvo Dievu, Viņa spēku un atbrīvošanu. Pēc pāris nedēļām L. Grīviņa atkal apciemojusi šo sievieti un atklājusi, ka Dievs ir atbildējis lūgšanu, – šī sieviete nebija smēķējusi vairāk nekā pusi mēneša.⁷²⁴ Šī vēstule apliecina, ka tieši sievietēm misionārēm bija iespēja aizsniegt ķīniešu sievietes un darīt to ļoti efektīvi, pie tam – ar labu reputāciju viņas varēja aizsniegt arī sabiedrības augstākos slāņus. Misionāriem ne vienmēr un ne visur izdevās iegūt labu reputāciju, bet vietās, kur tas izdevās, evaņģelizācijas darbs veicās ļoti labi.

Spriežot pēc publikācijām, 1922. gada rudenī L. Grīviņa bija pārgājusi strādāt Hunaņas Bībeles institūtā, ko vadīja Dr. Franks Kellers (*Frank A. Keller*), kurš bija KĪM misionārs ārsts. Tā kā viņš bija pieredzējis ksenofobiju un rietumu misionāru izdzīšanu un nogalināšanu, tad F. Kelleram bija ļoti svarīgi apmācīt vietējos ķīniešu evaņģēlistus. Pirmie ķīniešu misionāri tika

⁷²¹ Yuan Liu, “We are Ginling: Chinese and Western Women Transform a Women’s Mission College into an International Community, 1915-1987” (Cleveland, OH, Case Western Reserve University, 2020), 65–66.

⁷²² Lily Griwing, “Eine stille Tauffeier”, *Chinas Millionen* 11 (1915. gada novembrī): 215.

⁷²³ Griwing, “Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha”.

⁷²⁴ Lily Griwing, “Eine Opiumraucherin”, *Chinas Millionen* 8 (1920. gada augustā): 103–4.

nosūtīti evaņģelizācijā 1909. gada jūlijā. Šī stratēģija bija veiksmīga, un nākamos gadus uz dažādiem Hunaņas reģioniem tika nosūtītas misionāru grupas. Lai šos misionārus labāk apmācītu, 1916. gadā tika atklāta Hunaņas Bībeles skola, vēlāk – institūts, sadarbojoties ar Losandželosas Bībeles Institūtu (Biola). F. Kellera sieva Elizabete (*E. Elizabeth Keller*) pārraudzīja sieviešu misionāru apmācību.⁷²⁵ Pētniece J. Līo norādījusi, ka jau sākumā bija atšķirības starp amerikāņu un ķīniešu studentiem un studentēm, līdz ar to Bībeles koledžam Ķīnā bija jāizmanto atšķirīgas metodes,⁷²⁶ ko tad arī ievēroja Kellera un L. Grīviņa.

Pirmās valdības sponsorētās skolas meitenēm tikai atvērtas 1906. gadā, taču to galvenais uzdevums bija izglītēt meitenes, kā kļūt par “labām sievām un mātēm”. Misionāru skolas bija atvērtas jau vairākas desmitgades iepriekš, taču popularitāti pārtikušo ģimeņu vidū tās ieguva tikai 20. gadsimta sākumā.⁷²⁷

L. Grīviņa vēstulēs nav atklājusi iemeslu, kādēļ viņa pārgāja no neredzīgo meiteņu skolas uz Bībeles institūtu. Roberts Feldmanis savā arhīvā spriedis, ka iemesls varēja būt finanšu trūkums, jo LbM nespēja sagādāt nepieciešamos līdzekļus.⁷²⁸ J. Spalis minējis, ka LbM bija finansiālas grūtības tieši Pirmā pasaules kara dēļ.⁷²⁹ Kā jau minēts iepriekš, LbM bija “ticības misija”, tāpēc misionāriem nebija paredzētas noteiktas algas. Darbs Bībeles institūtā palīdzēja risināt finansiālās problēmas, tomēr ieguvums bija abpusējs – Dr. Kelleram bija nepieciešami palīgi, it īpaši sieviešu apmācībā.

1922. gadā Hunaņas Bībeles institūtā mācījās 117 studenti – gan vīrieši, gan sievietes.⁷³⁰ L. Grīviņa vēstulē 1923. gada 27. februārī minējusi līdzīgu skaitu – vairāk nekā 100 jaunu vīriešu un sieviešu. Viņa katru dienu pasniedza trīs Bībeles mācības un mūzikas stundas. 1923. gada februārī ķīniešu Jaunā gada laikā studentiem bija mēnesi garš brīvlaiks, kas tika izmantots evaņģelizācijas pasākumiem.⁷³¹ E. Kellere norādījusi, ka misionāri bija ļoti priecīgi par savu kalpošanu. jo viņi bija pieredzējuši, ka cilvēki viņus labprāt uzņem savās mājās un uzklausā stāstīto. Viņa arī rakstījusi, ka šī ziemas evaņģelizācija

⁷²⁵ Kevin Xiyi Yao, “The Legacy of Frank Arthur Keller”, *International Bulletin of Missionary Research* 39, nr. 1 (2015. gada janvārī): 34–38.

⁷²⁶ Liu, “We are Ginling: Chinese and Western Women Transform a Women’s Mission College into an International Community, 1915-1987”, 89.

⁷²⁷ Emily Honig, “Christianity, Feminism and Communism: The Life and Times of Deng Yuzhi”, no *Christianity in China: From the Eighteenth Century to the Present* (California: Stanford University Press, 1996), 246.

⁷²⁸ Feldmanis, “Mape “Latviešu misionāru kalpošanas vietas””.

⁷²⁹ Spalis, “Vēstule mācītājam R. Feldmanim”.

⁷³⁰ Yao, “The Legacy of Frank Arthur Keller”, 36.

⁷³¹ Lily Griwing, “Evangelisationen”, *Chinas Millionen* 9 (1923. gada septembrī): 129–30.

bija pirmā reize, kad kalpošanā tika sūtītas sieviešu grupas, un, ņemot vērā ķīniešu ieražas paturēt sievietes vairāk vai mazāk noslēgtas, mēs nezinājām, kā tas darbosies, līdz ar to pēc tam, kad viņas bija prom jau vairākas dienas, Grīviņas jaunkundze, jauna sieviete, kas kalpo kā pagaidu palīgs skolā, devās pārbaudes braucienā, un viņa atgriezās atpakaļ ar ļoti priecīgu sirdi, sakot: “Tas darbojas labi.”⁷³²

L. Grīviņa arī pati par šo ziemas evaņģelizācijas laiku liecinājusi, ka viss izdevies labi. Viņa personīgi bija apmeklējusi divas no trim misijas stacijām, kur kalpoja sievietes: Tongšanu (*Tongshan*) un Pēkiašanu (*Pehchiashan*). Misionāre rakstījusi, ka Tongšanā ir piecas sievietes, kuras veic ļoti labu darbu. Ir acīm redzami, ka L. Grīviņa piedzīvoja vietējo viesmīlību, jo aprakstījusi, kā viņa kopā ar ķīniešu misionārēm ieradās kādās mājās jaungada laikā, kad neviens nestrādā, un tika uzņemtas ar tēju. Arī pārējās mājas sievietes ieradās uz tēju un sarunām. Kā evaņģelizācijas tehnika tika lietota misionāru sūtīšana pa pāriem, kuri uzrunāja vietējās sievietes ar Bībeles stāstiem par Dievu un Viņa mīlestību, iemācīja no galvas kādu Bībeles pantu par patieso Dievu un arī nodziedāt kādu dziesmu.⁷³³

Jāatzīmē, ka sievietes misionāru skolās un koledžās varēja iegūt jaunu lomu. Kaut gan sākotnēji arī Ķīnā tika ienestas Rietumu tradicionālās ģimenes lomas, ka sievietei ir nepieciešama izglītība, lai varētu lasīt Bībeli, spētu būt laba un paklausīga sieva savam kristīgajam vīram un audzināt bērnus, tad ap 20. gadsimta sākumu loma mainījās.⁷³⁴ Ja rietumu pasaulē misijas skolotājas tiktu izsmietas kā “vecmeitas”, tad Ķīnas kontekstā viņas bija lielisks piemērs ķīniešiem, kā dzīvot neatkarīgu dzīvi. Misijas skolotājas pelnīja sev algu, ko varēja tērēt, kā viņām patika. Tas, ka šīs skolotājas bija neprecētas, šķita nevis šķērslis, bet paraugs, jo viņas pašas spēja pelnīt. Tādēļ ķīniešiem labprāt iestājās kristīgajās skolās un koledžās.⁷³⁵

L. Grīviņa rakstījusi arī par ķīniešu studenšu kalpošanu Pēkiašanā, kur kāds kristīgs vīrietis aicinājis viņas pie savas neticīgās mātes. Trīs misionāres devušās pie viņas un tikušas laipni uzņemtas. L. Grīviņa liecinājusi:

Māte viņām teica, ka, ja kāda ārzemniece būtu atnākusi un stāstījusi viņai evaņģēliju, viņa neticētu; bet tagad, kad viņa ieraudzīja šīs jaunās ķīniešu sievietes, kuras nebaidījās no lietis, aukstuma un sliktiem ceļiem, tas būtu

⁷³² Keller, “Summer Vacation Evangelism”.

⁷³³ Griwing, “Evangelisationen”, 129.

⁷³⁴ Ryan Dunch, “Mothers to Our Country: Conversion, Education, and Ideology among Chinese Protestant Women, 1870-1930”, no *Pioneer Chinese Christian Women: Gender, Christianity, and Social Mobility*, ed. Jessie G. Lutz (Bethlehem: Lehigh University Press, 2010), 324–50.

⁷³⁵ Honig, “Christianity, Feminism and Communism: The Life and Times of Deng Yuzhi”, 250.

atstājis uz viņu iespaidu. Viņa sacīja, ka vēlas ticēt evaņģēlijam tagad un arī visiem viņas radniekiem to vajadzētu dzirdēt.⁷³⁶

Tā kā šī bija pirmā reize, kad kalpošanā tika sūtītas misionāres, un tā bija veiksmīga, tad šāds evaņģelizācijas darbs turpinājās arī institūta 1923. gada vasaras brīvlaikā. To daudz plašāk aprakstījusi E. Kellere. Savā aprakstā viņa lietojusi precīzus skaitļus:

Četras vīriešu studentu grupas, katrā pa divpadsmit, devās uz dažādiem darba laukiem, viena uz ziemeļiem, uz somu luterāņu misijas lauku, viena uz dienvidiem, uz presbiteriāņu misijas lauku, viena uz centrālo Hunaņas apgabalu, lai strādātu ĶIM laukā, viena uz rietumiem no Čangšas, lai strādātu norvēģu luterāņu misijas laukā, vēl viena, ar tikai sešiem vīriem, lai strādātu Čangšas lauku apgabalā – kopā četrdesmit seši vīri.⁷³⁷

Šis apraksts parāda, ka, lai arī misijas laukā bieži bija dzirdams par dažādu misijas biedrību sacensību un “savu” misijas lauku aizsardzību, Čangšā viss darbojās ekumēniski. Iespējams, tas bija tādēļ, ka šis apgabals bija bieži apdzīvots, tāpēc darba pietika visiem.

Arī vasaras evaņģelizācijā sievietēm bija sava kalpošana, un viņas devās uz jau minētajām vietām ārpus Čangšas. “Trīs studenšu grupas devās uz trīs ĶIM stacijām: “Kveitoši” (*Kwei To Shih*), “Pēkiašanu” (*Peh Kia Shan*) un “Tongšanu” (*Tong Shan*), kas būtu viņu galvenās kalpošanas vietas; no šiem centriem viņas strādātu tuvākajos lauku apgabalos – kopā divdesmit divas sievietes.”⁷³⁸ Pēdējās arhīvā pieejamajās rakstiskajās ziņās no 1923. gada 4. oktobra L. Grīviņa informējusi, ka piedalījusies vasaras evaņģelizācijas pasākumos un apmeklējusi studentus visās LbM, ĶIM un Hunaņas Bībeles institūta kalpošanas vietās.⁷³⁹ Abas – gan L. Grīviņa, gan arī E. Kellere – secinājušas, ka sieviešu misijas darbs ir tikpat veiksmīgs, cik vīriešu darbs, bet dažkārt – pat vēl veiksmīgāks. Izskaidrojums ir pavisam vienkāršs – kamēr sievietes runā ar sievietēm, ķīniešu kultūras tradīcija ļauj arī vīriešiem piebiedroties un klausīties, taču, ja māju apmeklē vīrietis, sievietēm ir jāatstāj istaba.⁷⁴⁰

1924. gada martā L. Grīviņa sāka interesēties par iespējām iegūt iecelšanas atļauju un Latvijas Republikas pilsonību. Viņa gribēja ierasties Rīgā jau tā gada jūnijā,⁷⁴¹ taču dokumentu kārtošana process bija ilgāks, nekā viņa bija rēķinājusies. Pēdējā zināmā informācija par L. Grīviņu Ķīnā ir fotogrāfija, kas atrodas Vītonas (Wheaton) koledžas arhīvā un kas uzņemta

⁷³⁶ Griwing, “Evangelisationen”, 129.

⁷³⁷ Keller, “Summer Vacation Evangelism”.

⁷³⁸ Keller.

⁷³⁹ Lily Griwing, “Chinas grōbtes Bedūrfnis”, *Chinas Millionen* 3 (1924. gada martā): 40.

⁷⁴⁰ Keller, “Summer Vacation Evangelism”.

⁷⁴¹ Latvijas Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments, “Iecelšanas lieta: Grīviņš Lilija - Otīlija”, 8.

1924. gada vasarā, kad Čangšā bija plūdi.⁷⁴² Tā ir arī vienīgā līdz šim zināmā L. Grīviņas fotogrāfija. Līdz ar to apstiprinās LbM arhīva informācija, ka L. Grīviņa kalpoja Ķīnā līdz 1924. gada beigām, kad devās atvaļinājumā uz Eiropu. Atvaļinājums izvērtās citādāks – viņa iepazinās ar Jūliju Spali, saderinājās un 1925. gada 27. jūlijā izstājās no LbM.⁷⁴³

Kad L. Grīviņa rakstīja pēdējo mums zināmo vēstuli no Ķīnas, viņa vēl neplānoja atstāt misijas lauku. L. Grīviņa savu kalpošanu, it īpaši darbu Bībeles institūtā, uzskatīja par privilēģiju. Misionāre vērtēja, ka “Ķīnas lielākā un neatliekamākā nepieciešamība mūsdienās ir pēc ķīniešu evaņģēlistiem un Bībeles sievietēm, kas ir uzticīgas Dieva Vārdam”.⁷⁴⁴

Veicot kopsavilkumu, jāatzīst, ka nav saglabāties daudz pierakstu par L. Grīviņas misijas darbu, bet pieejamie materiāli ir samērā vienpusēji. Materiālu trūkumu varētu izskaidrot dažādi – gan ar politisko nestabilitāti Ķīnā, gan ar Pirmo pasaules karu Eiropā, kad, iespējams, vēstules pazuda ceļā. Iespējams, L. Grīviņa bija arī ļoti aizņemta kalpošanā, kā to var redzēt nākošās misionāres Annas Irbes darbā. Taču no pieejamajiem materiāliem var secināt, ka L. Grīviņai bija iespēja sekmīgi darboties Ķīnā, ko viņa arī darīja no 1914. sākuma līdz pat 1924. gada beigām. Tie bija vienpadsmit ražīga darba gadi neredzīgo skolā meitenēm un Hunaņas Bībeles institūtā, apmācot ķīniešu sievietes misionāres.

4.3. Lilijas Grīviņas misijas darba izvērtējums un šī darba atskaņas Latvijas sabiedrībā viņas dzīves un kalpošanas laikā

No pētītā var secināt, ka L. Grīviņa bijusi veiksmīga misionāre. Viņa varēja kalpot tajā misionāres lomā, kas bija atvēlēta sievietēm 20. gadsimta sākumā, proti, viņa bija skolotāja. L. Grīviņa varēja apmācīt ķīniešu jauno paaudzi neredzīgo meiteņu skolā. Viņa varēja palīdzēt sniegt cerību uz labāku dzīvi aklajām meitenēm, kuras tradicionālā ķīniešu sabiedrība atraidīja. Tāpat L. Grīviņai bija iespēja apmācīt jaunās ķīniešu misionāres, kuras varēja kalpot iekšmisijā, aizsniegt savas tautas māsas un dažkārt arī vīriešus.

Tā kā L. Grīviņa devās misijā bez liela atbalsta no Rīgas – viņu nesūtīja Vidzemes luterāņu konsistorija, bet gan tā vairāk bija viņas pašas izvēle, kuras īstenošanai nācās iegūt atļauju no vecākiem un draudzes mācītāja, – tad par viņas kalpošanu Ķīnā nebija praktiski nekādas atskaņas Latvijā. L. Grīviņa pati ļoti reti uz Lībencellas misiju sūtīja ziņas, kas tad tika

⁷⁴² “FLOOD. Flood in Changsha, China. Several scenes of flooded buildings and boats evacuating people and material. LOCATION RECORD Accession: 82-60, 90-109 Type of Material: Photographs”, 1924, Buswell Library Archives & Special Collections.

⁷⁴³ “L.O. Griwing personas lieta”.

⁷⁴⁴ Griwing, “Chinas grōbtes Bedūrfnis”.

publicētas LbM žurnālā “*Chinas Millionen*”. Šis žurnāls nebija plaši pieejams Latvijā, drīzāk tikai atturības biedrībā „Zilais krusts”.

L. Grīviņas kalpošana norisinājās laikā, kad arī viņas dzimtā zeme piedzīvoja milzīgas pārmaiņas. Dodoties uz Vāciju apmācībā 1908. gadā un misijā uz Ķīnu 1913. gadā, viņa bija Krievijas impērijas pilsoņe no Rīgas. Kad misionāre atgriezās Rīgā 1925. gada sākumā, viņa ieradās neatkarīgajā Latvijas Republikā. Eiropa pārdzīvoja Pirmo pasaules karu, neatkarību pasludinājusī Latvija pārdzīvoja Bermontiādi. Šādā vēsturiskajā situācijā Latvijas luterāņiem bija maza interese par kādu misionāri kaut kur tālu Ķīnā.

Atgriežoties Latvijā, L. Grīviņai bija iespēja vadīt Bībeles studijas. Nav liecību par to, ko viņa mācīja šajās Bībeles studijās, bet ir skaidrs, ka vienpadsmit kalpošanas gadi misijas laukā bija devuši nozīmīgu pieredzi, kurā dalīties. Vairākās publikācijās L. Grīviņa tika minēta kā misionāre Ķīnā. Līdz ar to, kaut arī viņa nebija ļoti plaši pazīstama, tomēr L. Grīviņa bija zināma kā misionāre, un tie, kuri Latvijā interesējās par misijas darbu, aicināja viņu stāstīt par savu pieredzi.

L. Grīviņas darbā Ķīnā neparādījās lielāki dzimumu aizspriedumi, nekā tie bija Eiropā un īpaši Vācijā. Drīzāk, esot LbM misionārei, viņai izdevās izvairīties no šādiem aizspriedumiem vairāk nekā senākās misijas biedrībās.

No Latvijas misijas vēstures lappusēm daudz kas ir pazudis. Par L. Grīviņas dzīvi un kalpošanu liecina tikai viena fotogrāfija. Par H. Procelas kalpošanu plašāk var uzzināt, tikai lasot periodiku no 20. gadsimta sākuma. No E. Zēzemanes kalpošanas ir pieejamas vien dažas fotogrāfijas Halles arhīvā. Par A. Vietniekas kalpošanu plaši pieejami ir tikai daži raksti, ir tikai viena viņas fotogrāfija, bet ne no misijas lauka. Tomēr pētītajām misionārēm Latvijas misijas vēsturē ir nozīmīga loma, jo viņas spēja pārvarēt šķēršļus un atsaukties sajūstajam Dieva aicinājumam. Šīs sievietes bija dažas no tām retajām, kuras uzdrīkstējās atsaukties, doties, cīnīties un parādīt Kristus mīlestību.

III. MISIONĀRU DARBA ANALĪZE, VIŅU DARBA ATSKAŅAS DZIMTENĒ

1. Misionāru ģimeņu sociāli ekonomiskā stāvokļa un vēsturisko apstākļu ietekme uz izvēli un iespējām veikt misijas darbu

Izpētot pirmo sieviešu misionāru dzīvi un kalpošanu, ir iespējams veikt analīzi par dažādajām ietekmēm, kas noteica un veicināja atsaukšanos misijas darbam, kā arī varēja būt par šķērslī, lai līdz tam vispār nenonāktu. Pirmajā apakšnodaļā analizēti misionāru dati, lai varētu salīdzināt atšķirīgos apstākļus un kontekstus, kas tomēr šīs sievietes aizveda līdz kalpošanai. Šajā nodaļā iekļauti arī dati par misionāri Annu Irbi, kuras darbs pētīts un aprakstīts iepriekš.

1.1. Atsaukšanās aicinājumam – došanās misijā par spīti apstākļiem vai pateicoties tiem

Katra no misionārēm nāca no ģimenes, kas dzīvoja konkrētos vēsturiskajos, ģeogrāfiskajos un sociāli ekonomiskajos apstākļos. Kaut arī viņas visas saņēma aicinājumu un atsaucās tam, tas notika atšķirīgos veidos. Mācītāju meitām (E. Zēzemanē, A. Irbe) bija lielākas iespējas nokļūt misijā nekā dzelzceļa strādnieka meitai (L. Grīviņai) vai bārenei (A. Vietnieka). Vācbaltiešu kārtā vai iesvētīšanās vācu draudzē deva lielāku atbalstu, vismaz pirmajām misionārēm, tomēr katra no viņām izmantoja vai arī izcīnīja iespēju doties misijā.

Tēva ieskati ļoti būtiski ietekmēja meitas iespēju doties misijā. Bīskaps K. Irbe centās atrunāt Annu, gan ne tāpēc, ka viņš neticētu ārmisijas nozīmīgumam, bet tāpēc, ka uztraucās par Annas mazo dēlu Kirilu un grūtajiem apstākļiem Indijā.⁷⁴⁵ Misionāres iesvētīšanas dievkalpojumā tēvs teica: „Es nebaidos no tā, ka tevi varētu baidīt Indijas dzīves grūtīte apstākļi. Bet no kā es baidos, ir tas: ka tev, misijas darbā strādājot, kur to dažu reizi ir ilgi jādara bez redzamiem panākumiem, nepagurst garīgie spēki, nepietrūkst pacietības.”⁷⁴⁶

Gustavam Zēzemanim kā Kurzemes konsistorijas misijas referentam bija plašāks skatījums uz to, kā ārmisijas darbs attīstījās dažādās vietās ar LMB palīdzību. Vēstulē LMB direktoram K. fon Švarcam viņš norādīja, ka pilnīgi uzticas tam, kur LMB redzēs viņa meitas

⁷⁴⁵ Arnolds Grosbachs, “Cimos pie Annas Irbes”, *Austrālijas Latvietis* 936 (1968. gada 21. jūnijā): 6.

⁷⁴⁶ “Misionāres Annas Irbes k. iesvētīšana”.

vietu misijā.⁷⁴⁷ Tomēr kā tēvs arī viņš bija norūpējies par E. Zēzemanes garīgo un fizisko veselību darbā Āfrikā. G. Zēzemanim bija bažas, ka meitai vienai būs grūti uzsākt sieviešu misiju, un viņš sprieda, ka būtu nepieciešama vēl vien misionāre viņai līdzās.⁷⁴⁸ L. Grīviņas situācija nebija tik vienkārša. Tēvs negribēja meitai dot atļauju doties misijā, jo tas bija kas neparasts, un vecāki uzskatīja, ka neprecēta meita misijā ir apkaunojums. Tātad arī tēva (vecāku) atļauja vai šķēršļu likšana bija ļoti būtiska misijas darba sākšanā. Taču misijas kalpošanai bija vēl arī garīgā šķautne – atsauksšanās Dieva aicinājumam.

Katrai no misionārēm bija savs veids, kā viņas atsaucās aicinājumam. H. Procela nekur nenorādīja, ka viņa būtu saņēmusi kādu īpašu aicinājumu uz misijas darbu vai piedzīvojusi dramatisku pievēršanos kristietībai. Misionāre savā autobiogrāfijā rakstīja, ka viņai vienmēr ir bijusi interese par misijas darbu, ka šis kristīgais aicinājums vienmēr ir bijis un viņa tajā ir nostiprinājusies. Līdz ar to var teikt, ka H. Procela vienkārši paļāvās uz Dievu un turpināja pieaugt Viņā, līdz ar to došanās misijā bija kā nākamais loģiskais solis. Šo aicinājumu varētu nosaukt par mierīgu ticības plūdumu, kas, pateicoties apstākļiem, ļāva H. Procelai doties misijā.

A. Vietnieka piedzīvoja milzīgu vainas izjūtu par savu uzvedību jaunībā, līdz viņa satika mācītāju J. Albēru, kas viņai vispirms ļāva saņemt grēku piedošanu, Dieva mieru un garīgo atdzimšanu. Pēc tam nākamais loģiskais solis likās kalpot citiem, palīdzēt viņiem, un mācītājs A. Vietniekam norādīja uz misionāres ceļu. Šo aicinājumu varētu nosaukt par pareizā cilvēka satikšanu – tāda, kurš norāda uz Dieva aicinājumu misijā.

L. Grīviņa dzīvoja nosacīti mierīgu luterānes dzīvi. Viņas vecāki, kaut arī vienkāršas izcelsmes, spēja nodrošināt meitai labu izglītību. Taču tad misionāre piedzīvoja ļoti radikālu sastapšanos ar Dievu, savu grēku atziņu un izjūtu, ka viņa ir dzīvojusi dzīvi sev. L. Grīviņa saņēma Dieva aicinājumu doties misijā ar pareizās grāmatas izlasīšanu par Ķīnas martīriem.

Vismaz divu misionāru aicinājumu varētu dēvēt par pareizā cilvēka satikšanu pareizajā vietā un pareizajā laikā. E. Zēzemanē jau ilgāku laiku bija domājusi par misijas darbu, bet tikai tad, kad LMB vēlējās uzsākt sieviešu misijas darbu Āfrikā, viņa satika misionāru G. Althausu, kurš viesojās Zaļeniekos. Viņš saskatīja, ka E. Zēzemanē varētu uzsākt šo darbu. Gadu vēlāk E. Zēzemanē tas nebūtu vairs iespējams vecuma dēļ, līdz ar to viņa varēja atsaukties

⁷⁴⁷ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #228-229".

⁷⁴⁸ Gustav Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #201-202", 1905. gada 24. maijā, ALMW II/32/537. 201-202, Frankesche Stiftungen zu Halle.

izteiktajam aicinājumam noteiktajā laikā, vietā un situācijā. Līdzīgi tas saskatāms arī A. Irbes gadījumā. ZBM veidoja ciešākas saites ar LELB, un 1923. gadā Rīgā viesojās misionārs, vēlākais bīskaps J. Sandegrens (*Johannes Sandegren*), kurš izteica piedāvājumu bīskapam K. Irbem LELB uzsākt ārmisijas darbu. A. Irbe dzirdēja šo piedāvājumu un bija gatava doties. Gan viņa, gan J. Sandegrens bija pareizie cilvēki, kuri satikās pareizajā vietā un laikā.⁷⁴⁹ Tā A. Irbei, kura jau no bērnības bija dzirdējusi un domājusi par misijas darbu, radās iespēja atsaukties šim aicinājumam.

Domājot par šodienas situāciju Latvijā, kad liels uzsvars tiek likts uz valodu un tautību, ir interesanti novērot, ka pirms simts gadiem šis jautājums nebija tik būtisks. Lielisks piemērs šajā jomā ir L. Grīviņas atgriešanās Latvijā. Tā kā misionāre izbrauca no Eiropas kā Krievijas impērijas pilsoņe, tad, atgriežoties Latvijā, vajadzēja pierādīt, ka viņai ir saikne ar šo valsti. No Latvijas puses anketu par L. Grīviņu rakstīja māsa un parakstīja arī māte. Šī anketa tika rakstīta latviešu valodā, bet tajā norādīts, ka Lilija Otīlija ir vācu tautības un ka ģimenē sarunu valoda ir vācu. Tomēr pati misionāre anketā no Ķīnas (anketas jautājumi bija latviešu un krievu valodās), ko aizpildīja krievu valodā, norādīja, ka ir latviete.⁷⁵⁰ Var secināt, ka tikai valoda vai tautība nebija veicinošais faktors vai šķērslis doties misijas darbā.

1.2. Iemesli misijas lauka un darba atstāšanai

Kā dažādi apstākļi veicināja vai, tieši otrādi, kavēja sievietes doties misijā, tāpat ir novērojami arī atšķirīgi iemesli, kas lika viņām atstāt misijas lauku. Šo jautājumu analīze palīdz laiku pirms vairāk nekā simts gadiem salīdzināt ar misijas darbu šodien.

Viens no iemesliem, kādēļ pētītās misionāres atstāja misijas lauku, bija veselības problēmas. Āfrikas kontinents vairākus gadsimtus bija zināms kā “balto cilvēku kapsēta”.⁷⁵¹ Tas gan attiecās ne tikai uz Āfriku, bet arī uz Indiju un arī citiem misijas laukiem. H. Procelai veselības problēmas sākās jau pirmajā kalpošanas posmā 1903. gadā pēc piecu vai sešu gadu darba. Atvaļinājums Eiropā palīdzēja uzlabot veselību, taču vēl pēc četriem gadiem Indijā misijas lauks bija jāatstāj fiziskas neveselības dēļ. Arī E. Zēzemei nācās atstāt misiju slimības dēļ – viņai gan nebija tik daudz fiziskas, cik emocionālas problēmas. Daudz nervu spēka prasīja sarežģījumi mājās ar tēvu, kas analizēti nākamajā apakšsadaļā. E. Zēzeme

⁷⁴⁹ Ēce, “Anna Irbe un misijas darbs Karunagarapuri”.

⁷⁵⁰ Latvijas Iekšlietu ministrijas Administratīvais departaments, “Ieceļošanas lieta: Grīviņš Lilija - Otīlija”, 9–10.

⁷⁵¹ Ruth Tucker, *From Jerusalem to Irian Jaya: a biographical history of Christian missions*, 2nd red. (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2004), 147.

uzticami turpināja strādāt ārmisijā, tomēr 1914. gadā ārsti liecināja, ka viņai ir garīgas jeb mentālas grūtības, ko šodien droši vien varētu saukt par depresiju vai izdegšanu. Jāatzīmē, ka pēc misijas darba atstāšanas abas misionāres nodzīvoja vēl pietiekami bagātu mūžu, aizejot mūžībā 88 (E. Zēzemanē) un 79 (H. Procēlā) gadu vecumā.

B/RMB laikus plānoja savu misionāru atvaļinājumus, un A. Vietniekas atvaļinājums bija plānots 1910. gadā pēc desmit gadu darba Indonēzijā. Viņa neliecināja ne par fiziskām, ne emocionālām veselības problēmām, tomēr neslēpa, ka dažkārt jutās nomākta un redzēja lietas pārāk melnās krāsās. Drukātie avoti vēstīja, ka A. Vietnieka Eiropā tomēr atgriezās slima, un drīz pēc tam ārsti pat uzskatīja, ka viņa nedzīvos ilgāk par trim mēnešiem.⁷⁵² Tomēr A. Vietnieka piedzīvoja negaidītu dziedināšanu un nodzīvoja līdz 79 gadu vecumam.

Vēl viens iemesls misijas lauka atstāšanai bija laulības. To redz L. Grīviņas gadījumā, lai gan par šo misionāri nav pietiekami daudz informācijas. Cik noprotams, viņa pēc vienpadsmit darbības gadiem gatavojās atvaļinājumam Latvijā un negrasījās atstāt misijas lauku, taču iepazīšanās ar Jūliju Spali un laulības ar viņu noslēdza ārmisijas darbu, jo vīrs nebija misionārs, bet Brāļu draudžu mācītājs Rīgā un Jūrmalā. E. Zēzemanes kolēģe diakonise Klāra Vegnere (*Clara Wegner*) uzsāka medicīnas misiju, kā arī palīdzēja darbos meiteņu internātskolā (*Kostschule*).⁷⁵³ 1907. gada 1. februārī viņa kļuva par šīs internātskolas vadītāju. Nedaudz vēlāk K. Vegnere saderinājās ar Hansu Fuksu (*Hans Fuchs*), kurš arī bija LMB misionārs tajā pašā misijas laukā, un tā gada 1. oktobrī K. Vegnere atstāja misijas dienestu,⁷⁵⁴ jo tāda tolaik bija pieņemtā kārtība misijas darbā. Veiksmīgi uzsāktā kalpošana bija jāpārtrauc piespiedu kārtā.

Vēl viens samērā bieži sastopams iemesls misijas darba atstāšanai, ko gan nenovēro pētīto misionāru gadījumā, bija misionāru savstarpējās attiecības un konflikti. Šīs savstarpējās attiecības pētītas un analizētas tālāk šajā nodaļā.

Anna Irbe bija viena no retajām misionārēm, kura misijā strādāja visu darba mūžu. Pēc ciemošanās Latvijā 1931. un 1932. gadā viņas nākamais atvaļinājums varēja tikt plānots 1939. vai 1940. gadā, taču viņa izvēlējās nedoties uz Latviju, jo tēvs jau bija miris, bet citu tuvu radnieku viņai Latvijā nebija.⁷⁵⁵ Protams, jāņem vērā, ka Eiropā jau bija sācies Otrais pasaules

⁷⁵² "Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God's Protecting Mercy in Many Experiences".

⁷⁵³ "Die aktiven Missionare aus unserer Heimat", 1907. gada.

⁷⁵⁴ Leipziger Missionswerk, "Schwester Clara Wegner", b.g., ALMW II/32/550. 579, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁵⁵ Sigrid Hård af Segerstad, *Anna Irbe. Minnesblad*. (Växjö: Smålandspostens Boktryckeri AB, 1967), 38.

karš, tāpēc ceļošana nebija droša. Pēc tam Latvijā bija mainījusies politiskā situācija, un tad vēl jo vairāk nebija iespējas atgriezties. A. Irbe pensionējās 1951. gadā un turpināja kalpot nelaimīgajiem, slimajiem un trūcīgajiem līdz savai nāvei 1973. gadā.⁷⁵⁶

No pētītā iespējams secināt, ka neviena no misionārēm neatstāja misijas lauku savu iegribu dēļ, drīzāk otrādi – medicīniskie iemesli misionārēm radīja lielus pārdzīvojumus, un viņām bija žēl atstāt misijas lauku. Ar laulībām bija citādāk, bet dažkārt arī izvēle precēties varēja būt grūts lēmums.

1.3. Vēsturisko apstākļu konteksts kā iespējams šķērslis misijas darba veikšanai

Ja neskaista katras misionāres individuālos ģimenes apstākļus, darbu ietekmēja arī no viņām neatkarīgi vēsturiskie apstākļi Latvijas teritorijā, kā arī globālie notikumi. Viens no šādiem notikumiem bija 1905. gada revolūcija Latvijā, kas visvairāk ietekmēja Hildegardi Procelu un Elizabeti Zēzemani.

1905. gada revolūcijas laikā Vidzemē un Kurzemē nemieri notika arī baznīcās, izsakot nepieprišanu muižnieku patronāta tiesībām. Šie protesti ietvēra dievkalpojumu pārtraukšanu, mītiņu rīkošanu un dažkārt vardarbīgu izturēšanos pret mācītājiem. Šīs demonstrācijas rīkoja Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedri, un tās bija vērstas galvenokārt pret luterisko baznīcu. 1905. gada pavasarī un vasarā šādas demonstrācijas notika apmēram 40 dažādās draudzēs. 1905. gada vasarā dažās vietās tika apturēta iknedēļas dievkalpojumu kārtība, bet rudenī un gada nogalē daudzi lauku dievnami tika slēgti. Baidoties no nemieriem, mācītāji, līdzīgi muižniekiem, atstāja draudzes un devās meklēt patvērumu pilsētās. Galvenie protesti bija vērsti pret patronāta tiesībām, kas ierobežoja draudzes iesaistīties ganu izvēlē, atstājot to vācu muižnieku kontrolē, un pret evaņģēliski luterisko draudžu mācītāju algu sistēmu, kurā draudzes gans saņēma obligātās baznīcas nodevas un pārvaldīja zemes īpašumus tāpat kā muižas īpašnieks muižā.⁷⁵⁷

Vēsturiskais konteksts – Vidzemes un Kurzemes konsistorija 1905. gada revolūcijas notikumos

1905. gada augustā Valkā Vidzemes mācītāji tikās 71. sinodē. Lai arī apkārtējie notikumi, protams, bija ietekmējuši draudžu dzīvi, misijas darba jomā liels satraukums vēl

⁷⁵⁶ Arnolds Grosbachs, "Pašai dziedzīga dzīve", *Austrālijas Latvietis* 1166 (1973. gada 3. februārī): 4.

⁷⁵⁷ Līga Lapa, "1905. gada revolūcija Latvijā", no *Nacionālā enciklopēdija*, 2023. gada 21. martā, <https://enciklopedija.lv/skirklis/20773-1905-gada-revolucija-Latvija>. Skatīts 02.02.24.

nebija manāms. Misijas referents T. Hāns ziņoja par misijas darbu un sniedza ieteikumus, kā veicināt interesi par misiju prāvestu iecirkņos un draudzēs. Viņš piedāvāja plānot misijas kursus mācītājiem un vairāku dienu misijas konferences dažādās pilsētās.⁷⁵⁸ 1906. gadā gan T. Hānam ziņojumā sinodei nācās atzīt, ka dažos iecirkņos ir mazinājusies gan interese par misijas darbu, gan ziedojumi misijai, un viņš norādīja, ka tieši revolūcija ir vainojama šajā kaitējumā.⁷⁵⁹ Visnopietnāko aprakstu par stāvokli Vidzemes draudzēs sniedza Teofils Gētgens savā 1907. gada apkārtrakstā:

1905. gadā – revolūcija; 1906. gadā – reakcija; 1907. gadā – depresija. Tas karājas pār cilvēkiem un apstākļiem kā blāvs, smags nogurums; valdības stingrā roka spiež tautu, un slepenie aģitatori nedod mieru. Sāpes un prieks vairs neuzdrošinās nākt gaismā. Uzņemtais pienākums ir izpildīts, bet trūkst patiesa iepriecinājuma. Neviens nevēlas sākt kaut ko jaunu; nākotne piedāvā pārāk mazu drošību.⁷⁶⁰

Šādos apstākļos H. Procelai, kaut arī esot tālu, nācās pārdzīvot par to, kas notiek dzimtenē. Kā jau minēts II nodaļā, H. Procelai lielāks satraukums bija par finansējumu no Rīgas, jo nebija zināms, kā notikumi attīstīsies.⁷⁶¹ 1906. gada janvārī viņa rakstīja, ka no Eiropas ir saņēmusi tikai vienu pastkarti un nezina, kad saņems ziņas no mājām, tādēļ viņa jutās skumji.⁷⁶² H. Procelai bija emocionāli pārdzīvojumi par to, kas notika dzimtenē, kā arī skumjas, ka šādu ārēju apstākļu dēļ cieta misijas darbs, jo bija samazinājušies ziedojumi, kas bija akūti nepieciešami jaunās skolas uzturēšanai Majavaramā. Tomēr arī šajā grūtajā situācijā parādījās viņas ticība Dievam un pārliecība, ka ar Dieva palīdzību viss sakārtosies.⁷⁶³ No pētītā var secināt, ka H. Procelai revolūcija galvenokārt nozīmēja bažas par finansiālo stāvokli, kas tad veicināja arī emocionālus pārdzīvojumus. Ja nemieri Latvijā būtu turpinājušies un ziedojumu apjoms būtu turpinājis samazināties, tas, iespējams, būtu par iemeslu misijas darba pārtraukšanai, taču finanses parasti nebija galvenais iemesls, kādēļ misijas darbs tika pārtraukts.

Toties E. Zēzemanai revolūcija radīja tādu stresu, ka viņai gandrīz nācās atteikties no misijas darba. 1906. gadā misijas referents G. Zēzemanis ziņoja, ka 1905. gada revolucionārajā

⁷⁵⁸ Oehr, *Protokoll der 71. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 21. bis zum 25. August 1905*, 25.

⁷⁵⁹ Gaetgens, *Protokoll der 72. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar vom 24. bis zum 29. August 1906*, 20.

⁷⁶⁰ Theophil Gaetgens, *Mitteilungen des livländischen Generalsuperintendenten über das Kirchenwesen im Jahre 1907* (Riga: W. F. Häcker, 1908), 34.

⁷⁶¹ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #158".

⁷⁶² Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #154-157".

⁷⁶³ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #150-153".

periodā ticības augļi uzplauka ļoti vāji. Viņš arī norādīja, ka revolūcijas dēļ kopš 1903. gada nebija iespējas rīkot misijas konferences Kurzemē, kas ietekmēja ziedojumu samazināšanos. G. Zēzemanis pieminēja, ka Jelgavā, Liepājā, Kuldīgā un Salgalē vēl joprojām darbojās sieviešu misijas komitejas, bet to, kas bija noticis ar pārējām sešām vietām Kurzemē, viņš nezināja.⁷⁶⁴ Mācītājs Bernevics no Kandavas šajā sinodē aicināja sūtīt sveicienus un svētības Kurzemes misionāriem F. Štambergam un E. Zēzemanai Āfrikā, vērtējot, ka “šajā grūtību un pārbaudījumu laikā ir pietiekami grūti būt prom no dzimtenes”.⁷⁶⁵

1905. gada notikumi Zaļeniekos

Lai labāk saprastu apstākļus, kas gandrīz piespieda E. Zēzemani atstāt misijas darbu, ir jāizzina konteksts un tā laika vēsturiskie notikumi, kas to tieši ietekmēja. Publikācijā lasāms, ka 1905. gada 30. aprīlī (pēc vecā stila) bija noticis uzbrukums Zaļenieku mācītājam Gustavam Zēzemanim.⁷⁶⁶ Šis notikums laikam netika uzskatīts par kaut ko ļoti nozīmīgu vai arī par kaut ko tādu, kas varētu sistemātiski turpināties, jo E. Zēzemanes rakstītajā vēstulē LMB 16./29. maijā šāds notikums netika minēts. Neko tādu nepieminēja arī pats mācītājs G. Zēzemanis, 8./25. maijā rakstot LMB direktoram par iespējamu misijas konferenci maija beigās vai jūnija sākumā, kas tomēr nenotika.

Nopietnākais uzbrukums notika 1905. gada 5. jūnijā (vs), Vasarsvētku svētdienā. Par šo notikumu plašu pārskatu sniedza avīze “*Rigasche Rundschau*”, kas gan bija vācbaltu laikraksts, līdz ar to rakstīts no viņu skata punkta. Latviešu dievkalpojuma laikā pārpildītajā baznīcā esot ienākuši pieci aizdomīgi cilvēki, kuri lūgšanas laikā, kad mācītājs aizlūdzis par imperatoru, sākuši kliegt: “Nost ar ķeizaru! Nost ar patvaldību!”, un baznīcā esot uzvilktis sarkanais karogs. Viens no nemierniekiem esot uzkāpis kancelē un, draudot ar revolveri, pavēlējis mācītājam G. Zēzemanim kāpt lejā no kanceles, ko viņš atteicies darīt pat nāves draudu priekšā. Beidzot mācītājam iesists pa kājām, viņš sabrucis, un tad viņu nogrūduši pa kanceles trepēm. Viens no revolucionāriem ir turpinājis draudēt ar revolveri, liedzot mācītājam doties prom.⁷⁶⁷ Šos notikumus E. Zēzemanē personīgi nepiedzīvoja, jo jau bija Vācijā. Viņa rakstīja par savām rūpēm LMB direktoram, jo bija uzzinājusi par tēva un vēl dažu citu mācītāju stāvokli dzimtenē. E. Zēzemanē ļoti sāpēja sirds, ka viņas vecajam tēvam jāpiedzīvo šādi šausminoši notikumi,

⁷⁶⁴ Panck, *Protokoll der im Jahre 1906 in Mitau abgehaltenen 71. Kurländischen Provinzial-Synode*, 21–22.

⁷⁶⁵ Panck, 22–23.

⁷⁶⁶ “Kirchenschänderische Vorgänge in Kurland und Livland”, *Rigasche Rundschau* 121 (1905. gada 8. jūnijā): 2.

⁷⁶⁷ “Kirchenschänderische Vorgänge in Kurland und Livland”.

kaut arī droši vien tajā brīdī viņa vēl nezināja par notikušo visos sīkumos.⁷⁶⁸ Vēlāk misionāre no tēva saņēma plašāku informāciju un rakstīja uz LMB, ka tēvam klājas ļoti slikti. Baznīcā esot notikusi šaušana, kāda lode tikai par mazu sprīdi palidojusi garām mācītājam, un tēvu izglābuši kādi vācieši. Viņas tēva un māsas, kura arī atradās dievkalpojumā, nervi bija stipri cietuši.⁷⁶⁹

G. Zēzemanis pamazām atguvās no pārdzīvojumiem, taču nemieri turpinājās. E. Zēzemanē ziņoja uz LMB, ka jūlijā Zaļenieku kaimiņu baznīcā nošauts viens no zemes īpašniekiem. Zaļeniekos par kārtību kopš Vasarsvētku notikumiem gādāja kazaki,⁷⁷⁰ bet pats mācītājs Zaļeniekos atgriezās tikai 9. augustā pēc septiņu nedēļu prombūtnes.⁷⁷¹ Atgriešanās nebija ilga, un augusta otrā pusē Zēzemaņu ģimene kopā ar citām vācu ģimenēm devās prom no Zaļeniekiem, baznīca tika slēgta, bet draudzes pārraudzību uzņēmās kazaki. Nemieri Zaļeniekos turpinājās, nemierniekiem mēģinot izdemolēt pili un nodedzināt visu iespējamo, tādēļ Zaļeniekos tika izsludināts kara stāvoklis.⁷⁷² Augusta beigās E. Zēzemanē saņēma ziņas, ka viņas G. Zēzemanis līdz ar kādu vācu mirtiesnesi iekļauts anarhistu sastādītajos likvidējamo sarakstos, tādēļ tēvam bija jādodas prom arī no Jelgavas.⁷⁷³

Šie notikumi norisinājās, kamēr E. Zēzemanē vēl bija misijas apmācībā Leipcigā un Berlīnē. Var noprast viņas dvēseles spēku, kas ļāva tomēr izvēlēties doties prom no Latvijas, no Eiropas un doties nezināmajā kalpošanā uz Āfriku. Nākamā vēstule arhīvā jau bija no Moši 1906. gada 21. janvārī, kad E. Zēzemanē bija saņēmusi ziņas gan no ģimenes, gan no Berlīnes, ka tēvs, pārgērbies par zemnieku, bija bēdzis uz Jelgavu.⁷⁷⁴ Nav gan īsti saprotams, kā tas notika hronoloģiski, – vai tas bija jauns notikums kaut kad pēc 1905. gada augusta, vai arī turpinājās stāsti par jau notikušo, jo jāņem vērā, ka vēstules no Āfrikas ceļoja ilgāku laiku. E. Zēzemanē vēl papildināja, ka viņa trīcējusi “par visu to cilvēku dzīvībām, kurus mīlu, un man pavisam trūkst prieka un spēka”.⁷⁷⁵

⁷⁶⁸ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #197-199”, 1905. gada 5. jūlijā, ALMW II/32/537. 197-199, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁶⁹ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #188-192”, 1905. gada 10. augustā, ALMW II/32/537. 188-192, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁷⁰ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #193-196”, 1905. gada 23. jūlijā, ALMW II/32/537. 193-197, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁷¹ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #188-192”.

⁷⁷² Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #184-187”, 1905. gada 21. augustā, ALMW II/32/537. 184-187, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁷³ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #182-183”, 1905. gada 28. augustā, ALMW II/32/537. 182-183, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁷⁴ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-134”.

⁷⁷⁵ Seesemann.

Visās šajās grūtībās E. Zēzemanē tomēr centās saskatīt Dieva darbu un jēgu tām ciešanām, ko piedzīvoja viņas mīlie cilvēki dzimtenē. Viņa uzsvēra, ka Dievam ir augstāki mērķi, kas ir pilnīgi ārpus cilvēku saprašanas. Misionāre gan nojauta, ka vēl nekas nav beidzies un ka dzimtenei tuvojas soda ekspedīciju laiks.⁷⁷⁶

Visu šo notikumu rezultātā baznīca tika slēgta uz deviņiem mēnešiem un atkal svinīgi atvērta 1906. gada 19. martā (vs), jo tā bija lūgusi draudze. Svinīgo dievkalpojumu vadīja mācītājs Gustavs Zēzemanis,⁷⁷⁷ kurš bija atgriezies no atpūtas un misijas studiju laika Leipcigā.⁷⁷⁸ Šķiet, ka E. Zēzemanē beidzot varēja būt mierā, esot misijā, jo tēvs bija atgriezies un kalpoja draudzē, nemieri dzimtenē bija beigušies, tomēr pēkšņi radās negaidīti šķēršļi, kas gandrīz pārtrauca viņas kalpošanu.

Rīkojums E. Zēzemanēi atstāt misijas lauku, lai rūpētos par ģimeni

Brīdī, kad šķita, ka viss ir nokārtojies, E. Zēzemanē dzīvē un misijas kalpošanā ielauzās viņas tēvocis, II nodaļā pieminētais mātes māsas vīrs Dr. Viktors Līvens. No 1906. gada 27. jūnija līdz pat 15. novembrim tika uzrakstītas vismaz 14 vēstules, kas glabājas LMB arhīvā un kuru autori ir V. Līvens, G. Zēzemanis, pati E. Zēzemanē un arī LMB direktors K. fon Švarcs. No pieejamajiem avotiem var secināt, ka bijušas vēl citas vēstules, kas nav saglabājušās, taču esošais materiāls ļauj labi saprast to, kā notikušais ietekmēja E. Zēzemanē un viņas tuviniekus.

Šo procesu aizsāka V. Līvens, vispirms rakstot vēstuli E. Zēzemanēi. Viņš ļoti skarbiem vārdiem aprakstīja notikumus Latvijā, norādot, ka mācītājs G. Zēzemanis ir nevis nesis Dievam patīkamu upuri, nepakļaujoties revolucionāriem, bet tikai spēlējies ar nāvi un devis ļaunajiem slepkavām papildu stimulu turpināt zvērības, kas, savukārt, veicina sabiedrības dehumanizāciju. Viņš pieprasīja, lai E. Zēzemanē atgriežas mājās un pilda meitas pienākumu pret vecākiem.⁷⁷⁹ Pēc dažām nedēļām V. Līvens rakstīja arī uz LMB K. fon Švarcam, paskaidrojot radušos situāciju, proti – Elizabetes tēvs dosies pensijā, bet līdzekļu būs maz, vecākajam brālim esot smaga plaušu slimība, kas prasīs dārgu ārstēšanos Šveicē, bet viena māsa ir saslimusi ar tīfu. Līdz ar to V. Līvens uzskatīja, ka “šādos apstākļos manas māsasmeitas

⁷⁷⁶ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #129-130”.

⁷⁷⁷ “Kurland. Neueste Post.”, *Rigasche Rundschau* 68 (1906. gada 23. martā): 6.

⁷⁷⁸ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #122-124”.

⁷⁷⁹ Victor Lieven, “Ein Brief”, 1906. gada 27. jūnijā, ALMW II/32/537. 112-113, Frankesche Stiftungen zu Halle.

Elizabetes pienākumam, lai cik grūti viņai tas arī nebūtu, būtu jāatsakās no cēlā darba, kuram viņa uzskata, ka viņu ir aicinājis Dievs, atgriezties mājās un veltīt savu darbu tuvākajiem”.⁷⁸⁰

Jūnija vidū V. Līvens par saviem nodomiem bija rakstījis arī G. Zēzemanim.⁷⁸¹ Mācītājs gan lika viņam nejaukties meitas dzīvē, bet vēstule viņai jau bija nosūtīta. Jūlija beigās V. Līvens sūtīja vēl vienu vēstuli uz Leipcigu, šoreiz jau ar nožēlas vārdiem, ka iejaucies brāļameitas dzīvē. Viņš uzskatīja, ka finanšu jautājums būtu risināms caur LMB, un izteica cerību, ka nebūs radījis E. Zēzemanai pastāvīgu emocionālo konfliktu,⁷⁸² kas gan tomēr bija noticis. Tēvs bija saņēmis 27. jūlijā rakstītu vēstuli no K. fon Švarca (nav saglabājusies) un uz to atbildējis 3. augustā. G. Zēzemanis rakstīja, ka viņam nav ienaida uz savu svaini, ka viņš uzreiz rakstījis Elizabetei, paužot nepieņemšanu V. Līvena viedoklim, un ka viņš vēlas, lai Elizabete paliktu savā vietā, kur viņu nolīcis Dievs. Šajā vēstulē G. Zēzemanis parādīja pilnīgu uzticēšanos Dievam arī visās grūtībās.⁷⁸³ Arī māte jau jūnija vidū bija meitai rakstījusi, skaidrojot situāciju un aicinot doties mājās, tomēr to neuzspiežot.⁷⁸⁴

E. Zēzemes reakcija uz tēvoča vēstuli bija ļoti emocionāla, kā tas bija gaidāms. Misionāre norādīja, ka viņai ir grūti rakstīt, viņas dvēsele sāpot, viņa jūtoties ļoti vainīga un viņai trūkstot emocionālā spēka. Savās emocijās gan E. Zēzeme spēja parādīt lietišķumu un meklēt padomu pie G. Althausa, tomēr viņa neredzēja citu iespēju kā vienīgi atteikšanos no misijas un došanos mājās.⁷⁸⁵ E. Zēzemes teoloģiskā dilemma bija starp viņas paklausību Dievam, cienot un godājot vecākus un rūpējoties par ģimeni, un paklausību Dievam, paliekot misijā Āfrikā, jo Dievs viņu tur bija aicinājis.⁷⁸⁶ Visā šajā situācijā misionāre pilnībā paļāvās uz Dieva vadību un ļāva, lai LMB pieņem gala lēmumu, taču viņai bija mokoši gaidīt, līdz lēmums tiks pieņemts.⁷⁸⁷ No E. Zēzemes par šo tēmu vairāk vēstuļu nav, tāpēc pārējo notikumu gaitu jāsecina no citu cilvēku vēstulēm.

⁷⁸⁰ Victor Lieven, “Ein Brief an den Missiondirektor, #114-115”, 1906. gada 19. jūlijā, ALMW II/32/537. 114-115, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁸¹ Gustav Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #110-111”, 1906. gada 3. augustā, ALMW II/32/537. 110-111, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁸² Victor Lieven, “Ein Brief an den Missiondirektor, #116-117”, 1906. gada 31. jūlijā, ALMW II/32/537. 116-117, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁸³ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #110-111”.

⁷⁸⁴ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #118-119”, 1906. gada 6. augustā, ALMW II/32/537. 118-119, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁸⁵ Seesemann.

⁷⁸⁶ Gustav Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #105-106”, 1906. gada 11. septembrī, ALMW II/32/537. 105-106, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁸⁷ Elisabeth Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #108-109”, 1906. gada 4. septembrī, ALMW II/32/537. 108-109, Frankesche Stiftungen zu Halle.

Tēvocis joprojām bija neatlaidīgs un ļoti nepacietīgs, kaut arī zināja, ka E. Zēzemanē bija nelaimīga visā situācijā un ka LMB varētu parūpēties par viņas atbrīvošanu no misijas. Viņš bija gatavs atmaksāt LMB finanses, kas tika ieguldītas E. Zēzemanes apmācībā, kā tas bija minēts nosūtījuma rakstā.⁷⁸⁸

Tēvs reaģēja citādāk – viņā bija jaušama stipra pašaušanās uz Dievu, kā tas arī būtu sagaidāms no mācītāja. Viņš, pirmkārt, norādīja, ka svainis V. Līvens stāv tālu no kristietības, līdz ar to nesaprot šo garīgo dimensiju, bet redz tikai praktiskās lietas. Otrkārt, viņš saprata Elizabetes pašaušanos uz Dievu, taču nojauta, ka meitai ir pārāk daudz šaubu un ka viņa ir zaudējusi sirdsmieru. Tēvs uztraucās par meitas garīgo veselību un piedāvāja ideju – piešķirt Elizabetei atvaļinājumu.⁷⁸⁹

Galvenais iemesls, kādēļ tēvs nevēlējās, lai meita atgriežas, bija bažas, ka tas viņu emocionāli salauztu, jo kopumā misijas darbs tika uzsākts veiksmīgi.⁷⁹⁰ Viņš uzskatīja, ka revolūcija nevar turpināties mūžīgi, tāpēc Elizabete varētu atgūt spēkus un tad doties misijā vēlreiz, pilnībā misiju neatstājot.⁷⁹¹

LMB direktors K. fon Švarcs un misijas kolēģija pieņēma lēmumu, ka doties atvaļinājumā tikai pēc viena gada misijā ir neracionāli. Pirmkārt, tas būtu finansiāls zaudējums, kas gan kolēģijas uzskatā bija mazākais. Otrkārt, par lielāku zaudējumu arī viņi uzskatīja E. Zēzemanes morālo un emocionālo stāvokli, kāds tas būtu, nepiepildot misiju. K. fon Švarcs norādīja arī, ka citiem misionāriem no Baltijas ir līdzīgi pārdzīvojumi, īpaši pieminot H. Procelu. Vēl bija arī praktisks apsvēruma – nelikt E. Zēzemanēi pārcelties no tropu klimata uz Krievijas/Kurzemes ziemeļiem, kas varētu negatīvi ietekmēt viņas veselību.⁷⁹² Tā nu lēmums tika pieņemts, E. Zēzemanē palika misijā, un visi varēja nomierināties.

No pētītā var secināt, ka 1905. gada revolūcijas notikumi gan finansiāli, gan emocionāli ietekmēja tos misionārus, kuri atradās misijas laukā. Visticamāk tie ietekmēja mācītāja meitu, jo revolūcijas notikumi bija vērsti tieši pret mācītājiem. Tomēr arī šajās grūtībās gan mācītājs G. Zēzemanis, gan arī viņa meita turpināja pašaušanos uz Dievu un nezaudēja cerību, ka beigās viss būs labi. Kurzemes un Vidzemes mācītāju sinodes apsprieda šos notikumus un redzēja, ka

⁷⁸⁸ Victor Lieven, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #107", 1906. gada 9. septembrī, ALMW II/32/537. 107, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁷⁸⁹ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #105-106".

⁷⁹⁰ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #110-111".

⁷⁹¹ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #105-106".

⁷⁹² Karl von Schwartz, "Ein Brief, #102-104", 1906. gada 14. septembrī, ALMW II/32/537. 102-104, Frankesche Stiftungen zu Halle.

revolūcijas ietekmē samazinājušies ziedojumi, kā arī nebija iespējams rīkot misijas un cita veida konferences.

Tā kā misijas darbs norisinājās koloniālajā kontekstā, tad nākamajā apakšnodaļā pētīta misionāru sadarbība ar koloniālajiem spēkiem.

1.4. Misionāru izglītība

Kad pirmās misionāres devās kalpošanā ar vācu misijas biedrību starpniecību, tās joprojām mēģināja izstrādāt piemērotas apmācību programmas, kas misionārēm sievietēm palīdzētu sagatavoties. Misionāriem vīriešiem bija samērā skaidri noteiktas un definētas lomas misijas darbā, kā tas pētīts I nodaļā. Bija “profesionālie” misionāri – ordinēti mācītāji, un tad bija palīgi – laji. Eiropā bija diezgan skaidri definēts, kāda izglītība nepieciešama, lai iegūtu ordināciju. Tā kā sievietes netika ordinētas, viņas saskaņā ar teoloģiskajiem uzskatiem varēja kalpot dažādās palīglomās, galvenokārt kā skolotājas, bet arī kā medmāsas, vecmātes, dažkārt pat tā laika augstākās izglītības jomā. Šī apakšsadaļa pēta misionāru no Latvijas izglītību un sagatavošanos misijas darbam.

Iegūtā izglītība Latvijā pirms misijas

Līdz šim pētītajos misijas biedrību publicētajos dokumentos īsti nav pievērsta uzmanība kandidāšu izglītības prasībām. Secinājumus drīzāk ir iespējams veikt no pašu misionāru rakstītajām biogrāfijām un pieteikumu vēstulēm.

Kandidātes, kuras bija beigušas augstākās kārtas ģimnāziju un līdz ar to ieguvušas mājskolotājas tiesības Krievijas impērijā, tika uzņemtas bez kādiem iebildumiem. Jāatzīmē, ka Krievijas impērijā vidusskolas izglītība meitenēm plašāk kļuva pieejama tikai 19. gadsimta otrajā pusē. Augstākajās meiteņu skolās (*Töchterschule*) jeb ģimnāzijās 70. gadu beigās bija sešas klases. Viens no mācību priekšmetiem bija pedagogija, un šādu ģimnāziju absolventes bija tiesīgas strādāt par mājskolotājām.⁷⁹³

H. Procēla mācījās Rīgas augstākajā meiteņu skolā (*Höhere Töchterschule I Ordnung*), ko absolvēja 1886. gadā ar tiesībām strādāt par skolotāju.⁷⁹⁴ Līdzīgas kārtas skolu Jelgavā (*Höhere St. Trinitatis-Töchterschule in Mitau*) 1886. gadā absolvēja E. Zēzemanē, arī nokārtojot mājskolotājas eksāmenu un iegūstot tiesības kļūt par privātskolotāju. E. Zēzemanes dokumenti ļauj uzzināt, kādi noslēguma pārbaudījumi bija jākāro: aritmētikā, ģeogrāfijā,

⁷⁹³ Zelče, *Nezināmā : Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē*, 162–63.

⁷⁹⁴ Prozell, “Lebenslauf, #301”.

relīģijā, vācu, franču un krievu valodā, vēsturē, kā arī bija jāsniedz paraugstunda matemātikā.⁷⁹⁵ Abās šajās skolās mācības norisinājās vācu valodā. L. Grīviņa 1902. gadā absolvēja Ludmilas Tailovas sieviešu ģimnāziju – septiņgadīgu mācību kursu, kurā mācību valoda bija krievu.⁷⁹⁶ L. Grīviņa nekur neskaidroja, kādēļ mācībām tika izvēlēta šī ģimnāzija, jo ģimenē sarunu valoda bija vācu, bet viņa pārzināja arī latviešu valodu. Beidzot ģimnāziju, arī L. Grīviņai bija tiesības strādāt par mājskolotāju. A. Irbe 1909. gadā absolvēja Voldemāra Maldoņa ģimnāziju (*I Ranges V. P. Maldons*),⁷⁹⁷ kurā viņas tēvs sākotnēji bija ticības mācības un vācu valodas skolotājs, bet no 1909. līdz 1915. gadam – skolas direktors.⁷⁹⁸ Arī A. Irbe drīkstēja strādāt par mājskolotāju.⁷⁹⁹

A. Vietniekai gan vecāku slimības un nāves dēļ, gan arī finansiālo apstākļu dēļ nācās mācīties zemākas kārtas skolā, kas bija meiteņu arodskola (*Mädchen-Gewerbe-schule*), ko vēlāk papildināja viens gads rokdarbu skolā, ko viņa absolvēja 1891. gadā.⁸⁰⁰ Šī izglītība ļāva nopelnīt dienišķo maizi, tomēr nedeļa iespēju doties misijā. 1894. gadā A. Vietnieka pašmācības ceļā nokārtoja eksāmenu, lai varētu strādāt par privātskolotāju.⁸⁰¹ No pētītā ir iespējams secināt, ka ģimnāzijas izglītība bija vieglākais un ātrākais ceļš, kā kļūt par privātskolotāju, kas sievietēm ļāva gan sākotnēji nopelnīt iztiku, gan arī vēlāk atviegloja ceļu uz misijas lauku.

Misijas biedrību pieprasītā, nodrošinātā vai ieteiktā izglītība misionārēm

Kad H. Procēla devās misijā, LMB jau bija sūtījusi misionārus uz Indiju gandrīz 60 gadus, kā tas minēts I nodaļā. Pirmo semināru misionāru apmācībai LMB izveidoja jau 1845. gadā,⁸⁰² un līdz laikam, kad H. Procēla devās misijā, seminārā bija apmācīts daudz vīriešu. Piemēram, 1903. gadā misijā bija devušies 37 apmācīti semināristi un vēl 23 teologi.⁸⁰³ Seminārā tika apgūti gan teoloģiskie priekšmeti, gan valodas, tai skaitā angļu valoda, kā arī bija jāapgūst vismaz tamilu valodas pamati. Tomēr sievietēm seminārs nebija paredzēts, un H. Procēla konkrēti nenorādīja, ka viņa būtu apgūvusi tamilu pamatus, esot Leipcīgā, tas ir drīzāk noprotams. Viņa ar pateicību komentēja savu atrašanos misijas namā, kur varēja būt “tik

⁷⁹⁵ Kapustin un Heinrichsen, “Zeugnis (Abschrift)”.

⁷⁹⁶ Zelče, *Nezināmā: Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē*, 163.

⁷⁹⁷ Ev. Lut. Baznīcas Virsvalde, “Atestāts Nr. 133. Izraksts”, 1909. gada 31. maijā, A2:42, Svenska kyrkans mission, Missionsstyrelsens protokollsbilagor.

⁷⁹⁸ Ludvīgs Adamovičs, “Bīskapa Dr. theol. K. Irbes septiņdesmit mūža gadi”, *Jaunatnes Ceļš* 8 (1931. gada augustā): 228–32.

⁷⁹⁹ Violeta Stīvena, “Misionāre Anna Irbe – sieviete, kura apsteidza savu laiku”, *Ceļš* 57 (2006): 59–76.

⁸⁰⁰ Weetneck, “Lebenslauf, #3-9”.

⁸⁰¹ Weetneck.

⁸⁰² Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 25.

⁸⁰³ Fleisch, 168–69.

brīva un atvērta, jautāt un pateikt to, ko vēlos, un vienmēr bija sajūta, ka mani saprot pareizi, un tas bija tik jauki”.⁸⁰⁴ H. Procelas nosūtījuma raksts ļauj uzzināt, ka, esot Indijā, viņai divu gadu laikā bija jāapgūst tamilu valoda un jānokārto eksāmens.⁸⁰⁵

Atšķirīgā situācijā bija LMB misionāre E. Zēzemanē. Viņa bija pirmā neprecētā sieviete, kura tika sūtīta uz Vācu Austrumāfriku, kā minēts II nodaļā. Kaut arī LMB jau bija ierasts, ka misionāri apgūst tās zemes valodas pamatus, uz kuru tie dodas, Berlīnes austrumu seminārā (*Orientalisches Seminar*) sievietēm nebija paredzētas mācību vietas, kā to norādīja profesors K. Meinhofs.⁸⁰⁶ Bija jāatrod jauna iespēja, kā apgūt valodu. No saglabātajām vēstulēm ir grūti precīzi saprast, kuram pirmajam bija radusies ideja par to, kā E. Zēzemanē mācīsies valodu, – G. Althausam kā pieredzējušam misionāram čagu tautā, misijas direktoram K. fon Švarcam, zinot, ka misionāriem nepieciešama sagatavošanās, vai tomēr E. Zēzemanē pašai. Profesors norādīja, ka semināra direktors ļāvis hospitēt nodarbības, un tādējādi pēc LMB ieteikuma E. Zēzemanēi bija iespēja apgūt svahili pamatus jau Berlīnē, kā tas norādīts II nodaļā.

Arī Barmenas–Reinas misijai bija savs seminārs, kas tika nodibināts jau 1827. gadā, lai apmācītu misionārus. Apmācība ilga trīs gadus, un tajā tika mācīti sekojoši priekšmeti: vispārējs Bībeles pārskats, Dieva valstības vēsture, kristīgās ticības un dzīves mācība, kristīgās baznīcas vēsture, pastorālā teoloģija, misijas vēsture, ģeogrāfija, dabas vēsture, angļu valoda, holandiešu valoda, pedagoģija, runas vingrinājumi u.c. Vēlāk semināra programmu papildināja arī ar senajām ebreju, grieķu un latīņu valodām, lai misionāri varētu tulkot Svētos Rakstus no oriģinālvalodām, un mācību ilgums tika pagarināts.⁸⁰⁷ Taču arī šis seminārs bija domāts tikai vīriešiem. Kā norādīts II nodaļā, A. Vietnieka pāris mēnešu uzturējās Bārmēnā, iepazīstot misiju un misijas direktoru A. Šreiberu, un dažus mēnešus slimnīcā guva pamatzināšanas medicīnā.⁸⁰⁸ A. Vietniekas gadījumā prasības apstiprinājās daļēji, jo, no vienas puses, viņai nebija elitāras ģimnāzijas izglītības, bet gan tikai arodskolas izglītība; no otras puses, viņa pēc tam pati bija mācījusies tālāk un nokārtojusi mājskolotājas eksāmenu, tātad viņas izglītība tika pielīdzināta.

Var secināt, ka laikā, kad tika nosūtītas pirmās misionāres no Latvijas, konfesionālās misijas biedrības, tādas kā LMB un B/RMB, prasīja, lai sievietes būtu ieguvušas labu izglītību

⁸⁰⁴ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #296-297”, 296.

⁸⁰⁵ Kollegium der Evangelisch-Lutherischen Mission, “Vocation der Lehrerin Fräulein Hildegard Prozell”.

⁸⁰⁶ Meinhof, “Ein Brief an den Missionsdirektor”.

⁸⁰⁷ Menzel, *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte*, 27.

⁸⁰⁸ “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”, 1907. gada, 6–12.

pirms iestāšanās misijas dienestā, bet nepiedāvāja nekādu formālu izglītību, izņemot īsus valodas kursus.

Lībencellas misijā, kas bija tā saucamā ticības misija, noteikumi bija citādāki nekā konfesionālajām misijām, kā secināts I nodaļā. Ticības misijas lielākais uzsvars bija nevis uz labu izglītību, bet gan uz personīgo ticības piedzīvojumu. Tas pavēra durvis uz misiju sievietēm ar salīdzinoši zemāku izglītības līmeni.⁸⁰⁹ Tas gan neietekmēja L. Grīviņas iesaisti LbMB, jo viņai bija pietiekami laba izglītība. L. Grīviņas izvēlē noteicošais faktors bija jau pieminētais personīgais ticības piedzīvojums, kas analizēts II nodaļā.

Jāatgādina, ka LbMB lika lielu uzsvaru uz misionāru sagatavošanu, kā norādīts I nodaļā. Galvenā atšķirība bija, ka šajā seminārā vīrieši un sievietes tika izglītoti kopā un misijas seminārs bija drīzāk kā liela ģimene.⁸¹⁰ Seminārā tika mācīti dažādi Bībeles priekšmeti un arī angļu valoda,⁸¹¹ taču liels uzsvars tika likts uz rakstura veidošanu. Līdz ar to var secināt, ka LbMB saviem misionāriem – gan vīriešiem, gan sievietēm – nepieprasīja augstu izglītību, iestājoties misijā, taču nodrošināja konkrētu apmācību vairāku gadu garumā.

Zviedrijas Baznīcas misija (*Svenska kyrkans mission, ZBM*) zināmā mērā darbojās līdzīgi kā konfesionālās luterāņu misijas Vācijā. 20. gadsimta divdesmitajos gados ZBM arī pārņēma daļu no LMB misijas laukiem Indijā. Anna Irbe jau bērnībā, augot mācītāja ģimenē, bija dzirdējusi par ārmisiju un pati bija domājusi par to. Viņa rakstīja: “(..) savam mieram man ir jādomā par citiem cilvēkiem un jādara kaut kas viņu labā. Kad strādāju tikai sevis dēļ, man viss šķiet šausmīgi grūti, mani moka iekšēja trauksme, Jēzus Kristus tēls kļūst tumšāks manā dvēselē un slidenā dzīve zaudē savu vērtību.”⁸¹² Domājot par žēlsirdības darbu, viņa devās uz Šveici, kur astoņus mēnešus mācījās „*Le Bon Secours*” māsu skolā: ambulatorajā nodaļā, zīdaiņu mājā, iekšējo slimību nodaļā un dzemdniecībā, katrā pa diviem mēnešiem.⁸¹³

1923. gada 24. maijā ZBM nolēma, ka misijas kandidātiem no Latvijas vēlams ierasties Zviedrijā, lai mācītos valodu un veidotu sakarus ar ZBM,⁸¹⁴ tāpēc A. Irbe 1923. gada vasarā

⁸⁰⁹ Norseth, “*La os bryte over tvert med vor stumhet!*” *Kvinnens vei til myndighet if de kristelige organisasjonene 1842-1912*, 369–70.

⁸¹⁰ Kalmbach, *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*, 52.

⁸¹¹ Eisinger, *Theologische Ausbildung und Persönlichkeitsentwicklung: Eine exemplarische Konzeptentwicklung am Beispiel des Theologischen Seminars der Liebenzeller Mission*, 107.

⁸¹² Anna Irbe, “Pieteikums misijai”, 1923. gada decembrī, A2:42, Svenska kyrkans mission, Missionsstyrelsens protokollsbilagor.

⁸¹³ Irbe.

⁸¹⁴ Svenska kyrkans mission, “Missionsstyrelsens protokoll 1874-1999, §11”, 1923. gada, A1:7, Svenska kyrkans mission, Missionsstyrelsens protokoll.

sešas nedēļas pavadīja Zviedrijā.⁸¹⁵ Acīmredzot šīs sešas nedēļas bija ļoti produktīvas, jo 1923. gada decembrī misionāres pieteikuma anketu ZBM A. Irbe rakstīja zviedru valodā. Tāpat viņa rakstīja uz mājām, ka ZBM liek visiem misionāriem pirms došanās uz Indiju apstāties Anglijā, lai noklausītos lekcijas par misiju, teoloģiskiem priekšmetiem un tropu slimībām. Tur bija jāpavada trīs līdz seši mēneši, lai apgūtu angļu valodu vai uzlabotu valodas prasmes un iepazītu angļu sabiedrību. A. Irbe to darīja no 1924. gada aprīļa beigām līdz 5. decembrim.⁸¹⁶

Var secināt, ka ZBM lika lielu uzsvāru uz valodu apguvi, bet vispirms visiem misionāriem bija jāprot zviedru valoda. Tālāk pētījumā apskatītas zināšanas un prasmes, kas misionārēm bija vajadzīgas darba vietās.

Obligātā izglītība misijas laukā: valodas eksāmens – Indijā, Vācu Austrumāfrikā un Ķīnā

Sākot kalpošanu dažādajos misijas laukos, misijas biedrības, bet dažkārt arī valsts pārvalde, pieprasīja tālāku izglītošanos. Darbā analizētas šīs izglītības prasības, par avotiem ņemot II nodaļā atklāto.

Ierodoties Indijā, H. Procela sāka mācīties tamilu valodu. Viņas dienas pārsvārā pagāja, mācoties šo valodu vismaz četras stundas dienā ar valodas skolotāju jeb *munši*. H. Procelai nācās atzīt, ka tamilu valoda ir grūta. Valodas eksāmenu viņa nokārtoja 1898. gada septembrī.⁸¹⁷ Bija nepieciešami divi gadi, lai misionāre tamilu valodu apgūtu pietiekami labi un nokārtotu valodas eksāmenu, kas bija vajadzīgs pilnvērtīgai skolotājas un skolas vadītājas darba veikšanai.

E. Zēzemanē arī piedzīvoja valodas mācīšanās grūtības. Kaut gan viņa bija apgūvusi tās pamatus jau Leipcigā, tomēr medicīnisko terminu zināšanu trūkums sākumā bija liels apgrūtinājums. E. Zēzemanē ziņoja, ka valodas skolotājs dzīvo tālu un nav arī tādu palīglicēkļu, kādi bija K. Meinhofa skolā.⁸¹⁸ Vēlāk, 1906. gada maijā, viņai bija divi skolotāji. Tāpat kā citiem misionāriem, arī E. Zēzemanēi bija svarīgi apgūt vietējo valodu. Tās mācēšana un spēja komunicēt bija gan daļa no LMB dotā uzdevuma, gan arī pati E. Zēzemanē uzsvēra, ka valoda palīdz atvērt kalpošanas iespējas. Valodas mācīšanos sarežģīja tas, ka šai misionārei bija jāapgūst uzreiz divas valodas: visā reģionā lietotā svahili un vietējās čagu tautas valoda.

⁸¹⁵ Kārlis Irbe, "Vēstule G. Brundinam", 1923. gada decembrī, A2:42, Svenska kyrkans mission, Missionsstyrelsens protokollsbilagor.

⁸¹⁶ Irbe, "No Liverpūles līdz Port-Saidam".

⁸¹⁷ Gaehtgens, "Aus der Frauenmission in Indien. Vorschlag und Bitte".

⁸¹⁸ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-134".

1908. gada jūnijā viņa ziņoja, ka valodas eksāmens ir nolikts, un tas bija liels atvieglojums. Sagatavošanās valodas eksāmenam E. Zēzemei prasīja divus ar pusi gadus.

Misionārēm Ķīnā bija jānokārto seši eksāmeni divu gadu laikā. L. Grīviņa sesto valodas eksāmenu nokārtoja 1917. gada martā,⁸¹⁹ gandrīz trīs gadus pēc ierašanās Ķīnā, kā arī apguva ķīniešu Braila rakstu.

Obligātā izglītība misijas laukā: spēja sazināties – Indonēzijā

Pirmā vieta, uz kuru tika nosūtīta A. Vietnieka, bija Laguboti, kur viņai vajadzēja pievienoties divām jau esošajām māsām un apgūt batakū valodu.⁸²⁰ A. Vietnieka tur bija pirmā latviete, taču pieejamā informācija ļauj secināt, ka nacionalitāte viņas dzīvē īpašu lomu nespēlēja. Skolā šī misionāre bija iemācījusies vācu valodu, vēlāk ar grūtībām apguva krievu valodu, taču par batakū valodas mācīšanos viņa nesūdzējās, un avoti liecina, ka viņa šo valodu apguvusi viena gada laikā.⁸²¹

Līdz šim analizētai ļauj secināt, ka Leipcigas un Lībencelas misijas pieprasīja valodu mācīšanos, esot misijas laukā, kā arī veidoja atskaites sistēmu – pārsvarā vienu valodas eksāmenu, bet Ķīnas gadījumā – pat sešus. Bārmēnas misija iedrošināja misionāres apgūt vietējo valodu, bet nav liecību par valodas eksāmenu. Tikai valodas apgušana un eksāmenu nokārtošana ļāva misionārēm kalpot pilnā kapacitātē, tādējādi pierādot valodas apguves nepieciešamību.

Medicīniskā izglītība

Neviena no pētāmajām misionārēm nenorādīja, ka misijas biedrības būtu pieprasījušas no savām darbiniecēm pamatzināšanas medicīnas jomā. LMB pieņēma darbā neprecētas sievietes, kuras bija mācījušās par skolotājām, un Leipcigā tika rasta iespēja nedaudz apgūt vietējās valodas (H. Procelai tamilu, E. Zēzemei svahili), bet medicīniskā pamatapmācība sākotnējos gados nenotika. Redzot kalpošanas kontekstu un vietējo cilvēku vajadzības, E. Zēzeme rakstīja uz LMB, lūdzot sūtīt sievieti, kura būtu izglītota māszinībās un dzemdniecībā.⁸²² Vajadzība pēc dzemdību speciālistes čagu tautā bija būtiska, un tas atšķīrās no citu misijas lauku vajadzībām, jo neviena cita no pētītajām misionārēm šādu vajadzību neminēja. E. Zēzeme saredzēja, ka medicīnas misija ļāva kalpošanā vieglāk tuvoties

⁸¹⁹ Griwing, "Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha".

⁸²⁰ Die Deputation der Rheinischen Mission, "Instruction für die Missionsschwester Auguste Weetneck".

⁸²¹ "Latviete kā kristīgās ticības izplatītāja Sumatras salā."

⁸²² Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #129-130".

cilvēkiem, tādējādi paverot iespēju sludināt Evaņģēliju.⁸²³ Viņa ziņoja par to, ka ārstē gan kristiešu, gan nekristiešu (*heidnischen*) pacientus.⁸²⁴

Atgriežoties atvaļinājumā Eiropā, E. Zēzemanē apzinājās, ka viņai nepieciešamas dziļākas medicīniskās zināšanas, tādēļ misionāre devās uz Jelgavas diakonisu namu, kur 1911. gadā tika iesvētīta par diakonisi.⁸²⁵ Diakonisu namā viņa nostrādāja sešas nedēļas iekšķīgo slimību nodaļā, kā arī ķirurģijas nodaļas operāciju zālē, mācoties pārsiešanu.⁸²⁶ Vēl viņa sešas nedēļas pastiprināti mācījās ārstniecību 1911. gada pirmajā pusē, taču joprojām nejutās sagatavota medicīnas misijai. Šī iemesla dēļ viņa vēstulē lūdza atvaļinājuma pagarinājumu līdz oktobrim, lai vēl turpinātu izglītošanos. Viņa bija gatava paklausīt LMB direktoram par misijas vietu un kalpošanas veidu, tomēr jūta, ka var nonākt sirdsapziņas konfliktos, ja nespētu labi veikt pienākumus medicīnas jomā, jo galvenokārt redzēja sevi kā misijas skolotāju.⁸²⁷

H. Procēla neziņoja, ka viņai būtu kāda medicīniskā izglītība, taču darbs internātskolā ietvēra pirmās palīdzības sniegšanu skolas bērniem.⁸²⁸ Tā kā A. Irbei jau bija pamatzināšanas medicīnā, tad viņas darbs, īpaši sākumā, bija saistīts arī ar slimo skolēnu un citu slimnieku ārstēšanu.⁸²⁹

No pētītā var secināt, ka 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā misijas biedrības neprasiņa un arī nenodrošināja medicīnas pamatapmācību. Kad 1924. gadā A. Irbe devās misijā, ZBM sniedza īsu apmācību tropu slimību ārstēšanā. Tāpat medicīnas apmācības nepieciešamība bija atkarīga no misijas lauka – Āfrikā tā bija daudz lielāka nekā Indijā vai Ķīnā.

2. Sadarbība ar koloniālajiem spēkiem misijas darba veikšanā

Laika posmu no 19. gadsimta līdz Edinburgas misijas konferencei 1910. gadā dēvē par Lielo protestantu misijas gadsimtu. Šajā laikā Eiropas lielvalstis sadalīja Āfriku, bet Ķīnā notika dažādi nemieri. Indija nonāca britu pakļautībā, bet Sumatra pēc ilgstoša kara kļuva par Nīderlandes koloniju. *I Ho Ch'uan* (bokseru) sacelšanās 1900. gadā Ķīnā izraisīja vismaz 188 protestantu ārzemnieku, galvenokārt misionāru, nāvi. Visvairāk upuru bija ĶIM, īpaši tās vācu

⁸²³ Seesemann.

⁸²⁴ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #122-124".

⁸²⁵ Schober, "Parentation von Schwester Elisabeth Seesemann".

⁸²⁶ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #52-57".

⁸²⁷ Seesemann, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #35-36".

⁸²⁸ Gaehtgens, "Aus der Frauenmission in Indien. Vorschlag und Bitte".

⁸²⁹ Irbe, *Vēstules no Indijas 1927. g.*, 42.

filiālei.⁸³⁰ Āfrikā izveidojās Vācijas Austrumāfrikas kolonijas, kurās koloniālie spēki brutāli pakļāva vietējās ciltis, īpaši pēc tam, kad tika nogalināti divi misionāri no Baltijas.

2.1. Misija koloniālajā kontekstā

Misija 19. gadsimtā parasti notika ar koloniālo lielvaru atbalstu. Misionāri no Latvijas devās uz dažādiem misiju laukiem Āfrikā (mūsdienu Namībiju un Tanzāniju) un Āzijā (mūsdienu Indiju, Ķīnu un Indonēziju). 19. gs. 80. un 90. gados norisinājās “cīņa par Āfriku”, kuras laikā Eiropas lielvalstis iebruka, anektēja, sadalīja un kolonizēja lielāko daļu Āfrikas.⁸³¹ Pēc 1890. gada Vācija kļuva par koloniālo lielvaru, iegūstot teritorijas Dienvidrietumu Āfrikā un Tanganjikā (mūsdienu Tanzānijā). LMB, kas tika dibināta 1836. gadā, līdz 19. gadsimta beigām darbojās misiju laukos starp tamilu tautu Indijā un britu un vācu Austrumāfrikas kolonijām (tagadējā Tanzānijā). Kad biedrībai pievienojās Kārlis Zēgebroks no Jelgavas, tās darbs Āfrikā bija nesen sācies.⁸³²

Pirmie zināmie misionāri no Latvijas kalpoja jau 1806. gadā, kad Gustavs Bertolds Nilanders devās uz Sjerraleoni.⁸³³ Lielāks misionāru skaita pieaugums no Latvijas sākās ap 1880. gadu. Misionārs, kurš bija visciešāk saistīts ar koloniālā kara situāciju, kas viņam maksāja arī dzīvību, bija Kārlis Zēgebroks.⁸³⁴ Viņš kļuva par Leipcigas misijas misionāru 1895. gadā un tika nosūtīts pie čagiem Austrumāfrikā.⁸³⁵ Savu kalpošanu K. Zēgebroks sāka kopā ar igauņu kolēģi Ēvaldu Ovīru Mambas misijas stacijā, palīdzot misionāram Gerhardam Althausam, kurš viņu darba sākumposmā darbojās kā vecākais pārraugis un palīgs.⁸³⁶

Pēc gada misijas darbā K. Zēgebroks un Ē. Ovīrs tika uzaicināti paplašināt savu misijas lauku, iekļaujot čagu teritoriju, kas aptvēra arušas un masaju ciltis, kuras atradās aptuveni 80 km uz rietumiem. 1896. gada oktobrī viņi devās ceļā uz Meru kalnu, lai sāktu darbu. Abi misionāri bija guvuši ievērojamus panākumus savās misijas stacijās, nodibinot kontaktus ar vietējiem iedzīvotājiem un uzsākot evaņģēlija izplatīšanu.⁸³⁷ Tomēr Ē. Ovīrs kādā vēstulē

⁸³⁰ Neill, *A History of Christian Missions*, 287–88.

⁸³¹ Pakenham, *The Scramble for Africa. White Man's Conquest of the Dark Continent From 1876 to 1912*, xxi–xxv.

⁸³² “Ziņas”, *Baznīcas Vēstnesis* 3 (1897. gada 1. martā): 117–21.

⁸³³ “Die Missions Arbeiter aus Russland”.

⁸³⁴ Karl Segebrock, “Mein Lebenslauf” (die Personalakte von Karl Segebrock, 1889. gada), ALMW II/32/412, Frankesche Stiftungen.

⁸³⁵ Evang. -Lutherischen Mission zu Leipzig, “Vocation for Karl Joseph Segebrock” (die Personalakte von Karl Segebrock, 1895. gada 8. jūnijā), ALMW II/32/412, Frankesche Stiftungen.

⁸³⁶ Karl Segebrock, “Letter to Karl von Schwartz” (die Personalakte von Karl Segebrock, 1895. gada 7. oktobrī), ALMW II/32/412, Frankesche Stiftungen.

⁸³⁷ “Tēvijas Kalendāra” redakcija, “Kāds vārds par pagānu misioni”.

norādīja, ka viņi apzinās – Meru kalna tuvumā būs jāsaskaras ar milzīgiem šķēršļiem. Misionāri to uzskatīja par nozīmīgu privilēģiju, ka jau pēc gadu ilgas kalpošanas viņi izvēlēti jaunas misijas stacijas dibināšanai. Abi misionāri apliecināja stipru ticību Dieva vadībai, un viņu galvenais stimuls bija tas, ka šajā apvidū vēl neviens cits nebija sludinājis evaņģēliju.⁸³⁸ Misionārus pavadīja 70 nesēji no vietējiem iedzīvotājiem, un 15. oktobrī viņi ieradās Akeri, Meru kalnā. Viņus sirsnīgi uzņēma Matunda, meru cilts vadonis. Netālu bija izvietota vācu koloniālā vienība kapteiņa Kurta Johannesa (*Kurt Johannes*) vadībā. Tomēr naktī no 19. uz 20. oktobri notika uzbrukums, kurā gāja bojā abi misionāri un pieci čagu civiliedzīvotāji.⁸³⁹

Šis bija pirmais tik traģisks notikums Latvijas misijas vēsturē. Lai gan tam tika pievērsta uzmanība gan latviešu, gan vācu presē Baltijā, galvenokārt tie bija īsi paziņojumi par nāves gadījumiem. Šī notikuma atbalsis gan latviešu publikācijās bija sastopamas līdz pat 1904. gadam, un K. Zēgebroks un Ē. Ovirs periodiski tika pieminēti, runājot par misijas darbu Tanzānijā. „Baznīcas Vēstnesis” 1900. gadā ziņoja par vācu koloniālās soda ekspedīcijas neveiksmīgo iznākumu, secinot, ka bruņoti karavīri liek vislielākos šķēršļus misijas darbam, jo rada cilvēkos bailes un neuzticību, graujot miera vēsti.⁸⁴⁰ Šī iemesla dēļ misija nemeklēja valdības palīdzību.⁸⁴¹ Sadursme atstāja paliekošas pēdas latviešu misijas kopienā, un to, visticamāk, apzinājās arī vēlāk kalpojušās misionāres.

1911. gadā mācītājs P. Vahtsmuts referēja par LMB, jo bija piedalījies misijas svētkos Leipcigā. Viņš ziņoja, ka par jauno LMB direktoru kļuvis Karls Pauls (*Carl Paul*), kurš lika uzsvaru uz to, lai LMB norobežojas no valsts uzturētās koloniālās politikas.⁸⁴² Tomēr, kā tālāk analizēts, šāda norobežošanās pilnībā nebija iespējama vēsturisko un politisko apstākļu dēļ.

2.2. Misijas skolotāju sadarbība ar koloniālajiem spēkiem

Visas četras pētītās misionāres, kā arī pārējās misionāres no Latvijas, nebija tieši iesaistītas koloniālajos iekarojumos, jo misijas laukā viņas nonāca pēc koloniālo karu beigām. Viņu galvenie misijas uzdevumi bija – būt par skolotājām misijas skolās, veikt sieviešu

⁸³⁸ Ewald Ovir, “Ein Brief vom 11. October. Inland.”, *Düna Zeitung* 263 (1896. gada 20. novembrī): 2.

⁸³⁹ Plašāka informācija par Kārli Zēgebroku atrodama Ecis, “Rediscovery and reevaluation of mission understanding of the Courland Lutheran Consistory and missionary martyr Karl Segebrock”. Vairāk pētījumu par traģiskajiem notikumiem Meru kalnā ir veikuši citi autori, tostarp Džozefs Vilsons Parsalavs, Roberts B. Munsons un Morics Fišers.

⁸⁴⁰ “Misione”, *Baznīcas Vēstnesis* 9 (1900. gada 1. septembrī): 361–64.

⁸⁴¹ J. Weissmanis, “Kurzeme. No Zaļeniekiem. Pirmais latviešu tautības misionārs.”, *Latviešu Avīzes* 45 (1903. gada 6. jūnijā): 2.

⁸⁴² A[lexander] Bernewitz, *Protokoll der vom 8. bis 13. September 1911 in Libau abgehaltenen 76. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1911, 22–23.

kalpošanu, daloties evaņģēlijā un dažkārt sniedzot arī medicīnisko palīdzību. Vienīgā, kura pārdzīvoja dažas kara situācijas, bija Lilija Grīviņa, kura 1924. gadā rakstīja par karu starp diviem gubernatoriem Hunaņas apgabalā. Viņa pieminēja, ka visi braucieni pa upi bija apturēti, jo to no abām pusēm apšaudīja karavīri. Misionāri tika aizturēti un nevarēja atgriezties savās misiju stacijās.⁸⁴³ A. Vietniekas rakstos vienkārši aprakstīta batakū dzīve Sumatrā un viņu stāvoklis Nīderlandes valdības pakļautībā. Viņas apraksts veikts it kā no svešinieces puses, kas viņa, protams, bija. Piemēram, viņa novēroja, ka batakū jāmaksā nodokļi nīderlandiešiem un pēc viņu pavēles jābūvē ceļi un tilti. A. Vietnieka arī komentēja, ka jaunie valdnieki atļāvuši viņiem ievērot tos kultūras rituālus, kas nebija klaji pretrunā kristīgajai ticībai, taču nebija atļauts nogalināt cilvēkus kā upurus.⁸⁴⁴ Visticamāk vietējie iedzīvotāji šo koloniālo okupāciju vērtētu citādāk, taču tieši tā lietas redzēja misionāre no Krievijas impērijas provinces. Jāatzīst gan, ka Krievijas impērijā prese tika stingri cenzēta, un tas varēja būt vēl viens iemesls, kāpēc A. Vietnieka rakstīja šķietami atsvešināti.

Pētītās misionāres ļoti vēlējās kalpot Dievam un atsaukties Viņa aicinājumam. Viņas saprata, ka, lai kalpošana būtu efektīva, vispirms ir svarīgi izprast vispārējo situāciju. H. Procela 1897. gadā rakstīja, ka viņa vēlētos novērot lielākās britu un amerikāņu skolas Madrasā un Tanšūrā (*Tanschaur*, šodien *Tanjavur*).⁸⁴⁵ A. Vietnieka savā nosūtījuma dokumentā (vadības norādījumos par viņas kalpošanu) bija saņēmusi rīkojumu novērot un mācīties no divām misijas māsām, kuras tur jau kalpoja.⁸⁴⁶

Darbs misijas laukā nozīmēja vairāku svešvalodu apguvi. Valodu zināšanas un spēja sazināties apliecināja cieņu pret vietējiem iedzīvotājiem, kuriem misionāri kalpoja, kā arī ļāva misionāriem sadarboties ar varas iestādēm. H. Procelai, kura bija vācbaltiete, bija jāmacās angļu valoda, lai sazinātos ar britu varas iestādēm, un viņa vēltīja daudz pūļu arī tamilu valodas apguvei.⁸⁴⁷ Vairākas reizes H. Procela rakstīja, ka tamilu valoda ir grūti apgūstama un ka sākotnēji viņas kalpošana bija ļoti ierobežota.⁸⁴⁸ A. Vietnieka, būdama latviete, skolā bija iemācījusies vācu valodu, bet vēlāk, lai kļūtu par skolotāju, viņai bija jāapgūst krievu valoda. Savās vēstulēs viņa nemaz nepieminēja valodas mācīšanos, droši vien pieņemot, ka vajadzība

⁸⁴³ Griwing, "Chinas größtes Bedürfnis".

⁸⁴⁴ Weetneck, "Pie batakū tautas Sumatras salā", 1911. gada 23. aprīlī; Weetneck, "Pie batakū tautas Sumatras salā", 1911. gada 7. maijā.

⁸⁴⁵ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #259-262".

⁸⁴⁶ Die Deputation der Rheinischen Mission, "Instruction für die Missionsschwester Auguste Weetneck".

⁸⁴⁷ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #259-262".

⁸⁴⁸ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #267-269", 1897. gada 1. maijā, ALMW II/31-1/143. 267-269, Frankesche Stiftungen zu Halle.

pēc iespējas ātrāk apgūt batakū valodu ir pašsaprotama.⁸⁴⁹ Iespējamajos avotos minēts, ka viņa valodu apgūvusi viena gada laikā.⁸⁵⁰ Nav zināms, vai A. Vietnieka bija iemācījusies holandiešu valodu, lai strādātu ar valdību, vai arī ar valdību viņa sazinājās angļu valodā. L. Grīviņa mājās runāja latviski un vāciski, mācījās krievu ģimnāzijā, kur apguva arī angļu un franču valodu, bet pēc tam misijas laukā viņai nācās apgūt mandarīnu valodu.⁸⁵¹

Gan Indijā, gan Ķīnā valdošās iestādes pieprasīja skolotājiem nokārtot valodas prasmes pārbaudi. H. Procēla to varēja nokārtot 1898. gada septembrī⁸⁵² – aptuveni divus gadus pēc ierašanās Indijā. L. Grīviņa ziņoja, ka viņas pēdējais valodas eksāmens nokārtots 1917. gadā⁸⁵³ – mazliet vairāk nekā trīs gadus pēc ierašanās Ķīnā. Abas misionāres atzina, ka pēc valodas eksāmenu nokārtošanas viņām bija lielāka brīvība saziņā ar vietējiem iedzīvotājiem un vairāk laika kalpošanai.

Mācības un skolu darbību diezgan stingri regulēja valdošās iestādes. Ja misionāri vēlējās, lai viņu kalpošana būtu efektīva, bija jāsadarbojas ar valdību. H. Procēlai bija zināmas grūtības pierādīt, kādu izglītību viņa ieguvusi mājās. Britu varas iestādes bija ļoti stingras, paužot, ka viņai jāuzrāda diploms, ja viņa vēlas kļūt par skolas direktori.⁸⁵⁴ Izglītības dokumenta uzrādīšana nestu arī zināmu finansiālu ieguvumu, jo tad misionāres amatu daļēji sponsorētu valdība.⁸⁵⁵ Arī A. Vietnieka ziņoja, ka skolas, kurās viņa strādāja, bija valdības sponsorētas,⁸⁵⁶ tāpēc valdība pieprasīja, lai batakū skolotāju palīgi nokārtotu valsts eksāmenus darba turpināšanai.⁸⁵⁷ A. Vietnieka šos valsts eksāmenus uzskatīja par vienu no pozitīvajiem veidiem, kā sagatavot spējīgas meitenes, kuras pēc tam varētu pieņemt darbā, dodot viņām iespēju sevi uzturēt.⁸⁵⁸

Lielākās grūtības un pretestību no britu varas iestāžu puses H. Procēla piedzīvoja savā otrajā kalpošanas laikā Majavaramā. LMB uzticēja viņai trīs meiteņu skolu izveidošanu Majavaramā, Kornatā un Tiruvilandurā. Cīņa par reģistrāciju sākās 1906. gada septembrī⁸⁵⁹ un

⁸⁴⁹ Die Deputation der Rheinischen Mission, "Instruction für die Missionsschwester Auguste Weetneck".

⁸⁵⁰ "Latviete kā kristīgās ticības izplatītāja Sumatras salā."

⁸⁵¹ Lilija Otilija Grīviņa, "Anketa", 1924. gada 27. martā, LVVA 3234-5-18526. 10, Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs.

⁸⁵² Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #224-229".

⁸⁵³ Griwing, "Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha".

⁸⁵⁴ Hildegard Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #247-250", 1898. gada 18. janvārī, ALMW II/31-1/143. 247-250, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁸⁵⁵ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #245-246, 240-243".

⁸⁵⁶ Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #37-45".

⁸⁵⁷ Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #46-51".

⁸⁵⁸ Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #59-70".

⁸⁵⁹ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #141-144".

turpinājās līdz 1907. gada aprīlim.⁸⁶⁰ Daži grūtību iemesli, kas pētīti nākamajā apakšsadaļā, bija saistīti ar topošo audzēkņu vecākiem. Citi iemesli bija tieši saistīti ar varas iestādēm. H. Procela ziņoja, ka mazākās vietējās misijas skolas Tiruvilandurā un Kornatā reģistrāciju ieguva vieglāk, jo tur nebija konkurences. Majavaramā, kur pastāvēja valsts meiteņu skola, reģistrācija tika atteikta jau pirmajā mēģinājumā.⁸⁶¹ Tāpēc var secināt, ka, lai īstenotu savu aicinājumu, misionārēm bija jāsadarbojas ar pārvaldes iestādēm.

2.3. Skolotāju sadarbība ar vietējiem iedzīvotājiem – skolēniem un viņu ģimenēm

Sadarbība ar koloniālajām varām nebija vienīgā mijiedarbība, ko misionāres piedzīvoja. Visintensīvākā mijiedarbība skolotājām bija ar skolēniem, viņu vecākiem un skolas personālu. Kad misijas skolotājas devās uz jau izveidotu skolu, attiecības veidojās diezgan viegli. H. Procelas agrīnajā kalpošanas posmā, kad viņa vēl neprata tamilu valodu, misionāre rakstīja, ka bērni bija laimīgi par viņas klātbūtni vien un visu laiku vēlējās būt viņai blakus.⁸⁶² L. Grīviņa ziņoja, ka arvien vairāk vecāku vēlējās, lai viņu neredzīgās meitenes apmeklētu skolu, bet nebija pietiekami daudz vietu.⁸⁶³

Skolas atvēršana jaunā vietā gandrīz vienmēr bija izaicinājums. A. Vietnieka, kura tika nosūtīta dibināt jaunu skolu Pangaloanā, rakstīja, ka viņa kopā ar vēl vienu misijas māsu devusies uz vairākiem ciematiem ap šo pilsētu, aicinot bērnus un mēģinot pārliecināt mātes un vecmāmiņas sūtīt savas meitas un mazmeitas skolā, taču vairākus mēnešus viņām nekas neizdevās.⁸⁶⁴ Līdzīgas grūtības H. Procelai bija arī Majavaramā. Vēstulē viņa rakstīja: “Jāsaka, ka, ierodoties Majavaramā, es biju diezgan sajūsmināta par trim skolām, kuras bija jāizveido. (..) Misionārs Matesa kungs [*Hermann Matthes*]⁸⁶⁵ teica: „Jums būs grūts sākums, jo cilvēki šeit ir ļoti fanātiski. Darbs šajā fanātiskajā pilsētā būs ļoti grūts, ja tas vispār būs iespējams. Es jau esmu pārliecinājies par šī apgalvojuma patiesumu.”⁸⁶⁶ H. Procela piedzīvoja arī nepatīsus apvainojumus un uzbrukumus no opozīcijas puses.⁸⁶⁷ Daļa no šīs opozīcijas varētu būt saistīta

⁸⁶⁰ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-133”.

⁸⁶¹ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #137-140”.

⁸⁶² Hildegard Prozell, “Bericht von Hildegard Prozell an das hochwürdige Collegium zu Leipzig, #270-272”, 1897. gada maijā, ALMW II/31-1/143. 270-272, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁸⁶³ Griwing, “Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha”.

⁸⁶⁴ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #19-25”.

⁸⁶⁵ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 178, 224.

⁸⁶⁶ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #154-157”.

⁸⁶⁷ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #150-153”.

ar to, ka misionāri, būdami baltādaini ārzemnieki, tika uzverti kā koloniālo lielvaru pārstāvji, lai gan viņi nebija briti vai holandieši.

Pārvarot sākotnējās grūtības, misionārēm izdevās izveidot labas attiecības ar vietējo bērnu vecākiem, un jaunās skolas tika atvērtas. Pēc sešiem mēnešiem H. Procels ziņoja, ka pretestība ir mazinājusies un pieteikto bērnu skaits ir pieaudzis.⁸⁶⁸ Pēc pusotra gada viņa rakstīja, ka skolas ir sagatavojušas ceļu uz vecāku sirdīm un ka vecāki ir spējuši saskatīt izglītības vērtību savām meitām.⁸⁶⁹ A. Vietnieka ziņoja par līdzīgiem panākumiem, norādot, ka pēc sākotnējām grūtībām skola Pangaloanā piesaistījusi aptuveni 60 abu dzimumu skolēnu. A. Vietnieka bija vien diezgan skeptiski noskaņota pret dažiem vecākiem, kuri neredzēja savu meiteņu izglītošanas vērtību.⁸⁷⁰ Tāpēc var pieņemt, ka liela daļa misionāru pūļu saistījās ar laika pavadīšanu kopā ar vietējiem iedzīvotājiem, pārliecinot viņus par Rietumu izglītības vērtību, pirms viņas varēja iepazīstināt skolēnus un viņu ģimenes ar Kristu.

Lai gan tamilu, batak un Hunaņas ķīniešu kultūra bija atšķirīga, meiteņu izglītībā misionāres no Latvijas piedzīvoja līdzīgu attieksmi. Sākumā viņām pašām nācās pārvarēt grūtības, lai kļūtu par misionārēm, jo tolaik daudzi labi domājoši kristiešu brāļi neredzēja sievietēm vietu misijas laukā. Citos gadījumos pati misijas sabiedrība vēlējās nodrošināt tikai pamatapmācību vietējām meitenēm, kuras apmeklēja misijas skolas,⁸⁷¹ kamēr misionāres vēlējās, lai meitenes varētu īstenot augstākus ideālus un kļūt patstāvīgākas.⁸⁷² Būdamas sievietes, viņas varēja ne vien orientēties vietējā kultūrā un paražās, bet arī sasniegt vietējās sievietes tur, kur vīriešiem nebija piekļuves. Tāpēc viņas aizrāvās arī ar vietējo sieviešu apmācību, lai tās kļūtu par evaņģēlistēm.⁸⁷³

2.4. Misionāru darbs ar sievietēm kultūras ietvaros

Kā minēts iepriekš, viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc sievietes tika uzskatītas par spēcīgu misijas spēku, bija kultūras aspekts. Misionāriem vīriešiem vienkārši nebija piekļuves iekšējām mājsaimniecībām, kurās dzīvoja sievietes.

H. Procels bija iesaistīta tā sauktajā zenanu misijā. Jau no paša sākuma viņa apzinājās, ka Bībeles sieviešu apmācība ir neatņemama misijas darba sastāvdaļa.⁸⁷⁴ Tā kā trūka apmācītu

⁸⁶⁸ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #141-144".

⁸⁶⁹ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #127-130".

⁸⁷⁰ Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #19-25".

⁸⁷¹ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #224-229".

⁸⁷² Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #71-77".

⁸⁷³ Griwing, "Chinas größtes Bedürfnis".

⁸⁷⁴ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #259-262".

Bībeles sieviešu, H. Procela lūdza LMB papildu finansējumu, lai izstrādātu mācību kursu materiālus,⁸⁷⁵ tomēr veselības stāvoklis un atvaļinājums uz Eiropu neļāva viņai īstenot iecerēto apmācību. H. Procelas kalpošanas laikā Majavaramā LMB pieprasīja, lai viņa tur uzsāktu zenanu kalpošanu. Tas bija celmlauža darbs, tāpēc tas attīstījās ļoti lēni.⁸⁷⁶ Tomēr pēc dažiem mēnešiem H. Procela varēja ziņot par astoņām Bībeles sievietēm apmācībā.⁸⁷⁷

Ķīnā kalpošanai sievietēm nebija īpaša nosaukuma, bet kalpošana tomēr notika. L. Grīviņa atzīmēja, ka pēc valodas gala eksāmena viņai bija vairāk laika šim darbam.⁸⁷⁸ Kalpojot Hunānas Bībeles institūtā, viņa palīdzēja apmācīt ķīniešu Bībeles sievietes un piedalījās pirmajos evaņģelizācijas izbraukumos, ko veica vietējās misionāres sievietes.⁸⁷⁹ Izrādījās, ka sieviešu darbs ir tikpat efektīvs kā vīriešu darbs, bet nereti pat efektīvāks, jo, kad sievietes runāja ar citām ķīniešu sievietēm, arī vīrieši nāca un klausījās, turpretim dažās vietās, kad mājās viesojās vīrietis, sievietes pameta istabu.⁸⁸⁰ Redzot, ka šī kultūra ļauj sievietēm dalīties evaņģēlijā, L. Grīviņa ziņoja, ka viņa labprāt apmāca vietējos iedzīvotājus, lai viņi paši pēc tam varētu veikt evaņģelizāciju.⁸⁸¹

Svarīga A. Vietniekas kalpošana bija arī Hutā Salemas trūcīgo lepras slimnieku kolonijas apmeklēšana, kur viņa galvenokārt mācīja sievietēm un vīriešiem lasīt, lai viņi paši varētu izlasīt Bībeles stāstus.⁸⁸² Misionāre mācīja arī sievietes Si Hobukā, un pēc vairāku gadu kalpošanas tur viņa vērtēja, ka mācīt šīs slimās sievietes bija prieks un atspirdzinājums. Dažreiz A. Vietnieka pat jūta, ka Huta Salemas sievietēm bija dziļāka Svēto Rakstu izpratne nekā veselajām sievietēm ciemos.⁸⁸³

No iepriekš aplūkotā var secināt, ka misionāres no Latvijas izmantoja savas prasmes un attiecīgo kultūras ietvaru, lai ietekmētu sievietes, kurām viņas kalpoja, mācot un daloties evaņģēlijā. Kalpošanas ziņā šīs trīs misionāres daudz neatšķīrās no savām kolēģēm, kuras bija ieradušās no citām tautām. H. Procela pieminēja misionāru Blumstrandu ģimeni no Zviedrijas, kas veica līdzīgu mācīšanas kalpošanu.⁸⁸⁴ No Ungārijas misionārus uz Indiju sāka sūtīt pēdējā

⁸⁷⁵ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #207-208".

⁸⁷⁶ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #154-157".

⁸⁷⁷ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #150-153".

⁸⁷⁸ Griwing, "Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha".

⁸⁷⁹ Griwing, "Evangelisationen".

⁸⁸⁰ Keller, "Summer Vacation Evangelism".

⁸⁸¹ Griwing, "Chinas größtes Bedürfnis".

⁸⁸² Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #37-45".

⁸⁸³ Weetneck, "Ein Brief an Herrn Inspektor, #71-77".

⁸⁸⁴ Prozell, "Ein Brief an den Missionsdirektor, #257-258".

H. Procelas kalpošanas gadā.⁸⁸⁵ L. Grīviņa kalpoja skolā neredzīgajiem Čangšā. To 1908. gadā bija dibinājusi Paulīne Kumma (*Pauline Kumm*), bet pēc tam skolu vadīja Budapeštā izglītību ieguvusī austrumprūsiete Irēne Kunsta (*Irene Kunst*, 1909–1913)⁸⁸⁶ un vāciete Matilde Fāzela (*Mathilde Vassel*, 1913–1939).⁸⁸⁷ A. Vietnieka strādāja kopā ar norvēģieti Tūru Vēdelu-Jarlsbergu.⁸⁸⁸ Tādējādi H. Procelas, L. Grīviņas un A. Vietniekas vārdi papildina Eiropas sieviešu misionāru vēsturi ar nozīmīgām lappusēm.

2.5. Secinājumi par sadarbību koloniālajā kontekstā

Šis apakšnodaļas galvenais mērķis ir dokumentēt, kā misionāres no Latvijas, kuras nāca no nelielas mazākumtautības kultūras un Krievijas impērijas baznīcas, īstenoja savu aicinājumu un sadarbojās ar koloniālo varu savos misijas laukos, lai īstenotu misiju. Viņas izrādīja paklausību Dievam, atsaucoties aicinājumam doties misijā, vienlaikus pilnībā apzinoties ar to saistītos riskus, ņemot vērā Kārļa Zēgebroka nāvi un politisko nestabilitāti valstīs, uz kurām viņas tika sūtītas kalpot.

Šīs četras misionāres no Latvijas nebija tieši iesaistītas karadarbībā, tomēr, lai efektīvi piepildītu savu aicinājumu un izpildītu misijas biedrību uzticēto uzdevumu – dibināt skolas un mācīt bērnus –, viņām bija jāsadarbojas ar koloniālajiem spēkiem.

Misionārēm no Latvijas bija jāsadarbojas arī ar vietējiem iedzīvotājiem, lai viņus pārliecinātu, ka izglītība ir kaut kas tāds, ko vecākiem vajadzētu izvēlēties savu meitu labad. Viņas uzrunāja vietējās sievietes, efektīvi izmantojot kultūras ietvaru un savas valodas zināšanas.

H. Procelas, A. Vietniekas un L. Grīviņas misijas darbs bija līdzīgs citu misionāru misijas darbam, par ko rakstīja A. M. Kola, B. Eilenhofere-Mane, I. M. Okenheuga un citi, jo viņas devās kalpot ar to pašu misijas biedrību starpniecību, kas sūtīja citas misionāres. Tomēr šis pētījums piedāvā nozīmīgu papildinājumu zināšanām par misiju, jo latviešu misionāres vēsturisko apstākļu dēļ praktiski nav pētītas. Pētījuma rezultāti paver jaunu telpu izpratnē par Latvijas misijas vēsturi un tās vietu plašākā Eiropas misijas vēsturē, kā arī atklāj iepriekš

⁸⁸⁵ Kool, *God Moves in a Mysterious Way: The Hungarian Protestant Foreign Mission Movement (1756-1951)*, 257–60.

⁸⁸⁶ Kool, 236.

⁸⁸⁷ Luginsland, *Draußen vor dem Osttor: Gottes Wirken unter Blinden in China*, 141–43; Kool, *God Moves in a Mysterious Way: The Hungarian Protestant Foreign Mission Movement (1756-1951)*, 149–50; Eulenhöfer-Mann, *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*, 192–96.

⁸⁸⁸ Okkenhaug, “Thora Wedel Jarlsberg (1863–1930): Tro og transnasjonale gjerninger”.

nezināmas saiknes starp misionārēm no Latvijas un misionārēm no Zviedrijas, Norvēģijas un citām mazākām valstīm, kas arī sūtīja misionāres ar vācu misijas biedrību starpniecību.

3. Misijas skolotāju miera meklējumi un viņu attiecības misijas laukā

Neskaitot mijiedarbību ar koloniālajiem spēkiem, skolēniem un viņu vecākiem, misijas skolotāju vēstules atspoguļo arī to, ka misionāres savā darbā centās parādīt un mācīt par Dieva mīlestību un mieru bērniem, ar kuriem viņas strādāja, un viņu vecākiem. Viņu vēstules arī rāda, cik svarīgs bija miers un satiecība misionāru savstarpējo attiecību jomā.

Domājot par šīm misijas skolotājām, ir jāsaprot, ka galvenais fiziskā miera konteksts, protams, ir koloniālais konteksts. Misionāri 19. gadsimtā devās uz vietām, kas parasti bija zem rietumu koloniālās varas. Indijai tie bija briti, Sumatrai – holandieši, Vācu Austrumāfrikai – vācieši. Taču laikā, kad kalpoja misionāres no Latvijas, koloniālie kari jau bija beigušies, bet atbrīvošanās kari nebija sākušies, līdz ar to šīs skolotājas nebija tieši iesaistītas koloniālajos vai kādos citos karos. H. Procelas, E. Zēzemanes un A. Vietniekas gadījumā par mieru drīzāk var runāt kā par dvēseles un gara stāvokli, nevis kā par pretstatu karam. Kā jau minēts iepriekš, L. Grīviņa savā kalpošanā pieminēja kara stāvokli. Materiālu par L. Grīviņu ir ļoti maz, un tie neļauj spriest par šīs misionāres rūpēm par mieru vai tā trūkumu, tādēļ šajā apakšnodaļā vairāk pētīta pārējo trīs misionāru kalpošana.

3.1. Miers ar Dievu

Misijas kalpošanā ļoti būtiska loma bija misionāru attiecībām ar Dievu. Tā kā A. Vietnieka jau četrpadsmit gadu vecumā kļuva apaļa bārene, bet mātes slimības laikā pirms viņas nāves bija nevērīgi izturējusies un nebija parādījusi vajadzīgo mīlestību, tad vēlāk misionāre sirdī juta smagu nastu. Tikai dievkalpojumu laikā A. Vietnieka varēja saņemt mierinājumu no Dieva, taču arī tad līdz galam nespēja noticēt, ka Dievs viņu mīl. Iesvētības 1891. gadā sniedza mierinājumu, un viņa vēlējās kalpot Dievam.⁸⁸⁹

A. Vietniekai īpašs bija laiks, strādājot kā skolotājai Krievijas dienvidos, vispirms Volgas kolonijā Betingērā (*Bettinger*). Viņa rakstīja: “Es tur iemācījos patverties tikai pie Dieva, nevis pie cilvēkiem. Šajā laikā man tika dota liela svētība no dievkalpojuma, ko mācītājs Hēršelmans (*Christfried Otto Hörschelmann*) noturēja nabadzīgajā, neizrotātajā baznīcā.”⁸⁹⁰

⁸⁸⁹ Weetneck, “Lebenslauf, #3–9”.

⁸⁹⁰ Weetneck.

Vēlāk pagrieziena punkts misionāres dzīvē bija mācītāja J. Albēra satikšana. Viņa vadībā A. Vietnieka spēja ieraudzīt, ka viņa var kalpot Dievam, būdama skolotāja, kā arī iepazīna Dieva vārdu un tādējādi ieguva mieru.⁸⁹¹

No mācītāja J. Albera A. Vietnieka uzzināja par lielajām vajadzībām misijas laukā. Sākotnēji viņa sirdī loloja vēlmi kļūt par skolotāju Sibīrijā starp ieslodzīto bērniem, taču vēlāk uzzināja par ārmisiju un saprata, ka Dieva griba ir, lai viņa pieteiktos Barmenas–Reinas misijā un dotos uz Sumatru. Kaut arī 1899. gadā A. Vietnieka vēl nezināja, kā veiksies misijā, viņa ilgojās redzēt Dieva gādību.⁸⁹²

Līdzīgi rakstīja arī H. Procela, norādot, ka viņa ir ieguvusi mīlestību pret misiju un cerējusi, ka pati varēs doties misijas darbā, tādējādi piepildot lūgšanas, ko bija lūgusi, strādājot par skolotāju Pievolgā. Ar ilgošanos H. Procela vairākus gadus bija gaidījusi, līdz 1896. gadā radās iespēja doties misijā, un tas nesa lielas svētības viņas iekšējam cilvēkam.⁸⁹³

Misionāres vērtēja, ka miers ar Dievu parādījās, kad bija apmierinātība ar kalpošanu, jo kalpošana bija Dieva dota. H. Procela to vispirms piedzīvoja jau sagatavošanās procesā, esot Leipcigā. Viņa rakstīja: “Jā, jaukajā misijas mājā es vienmēr varēju būt tik brīva un atvērta, jautāt un pateikt, ko vēlos, un vienmēr bija sajūta, ka mani saprot pareizi, un tas bija tik jauki!”⁸⁹⁴

Misijā tomēr ne vienmēr bija viegli. H. Procela neslēpa, ka 1903. gadā misija Koimbatūrā bija sliktā stāvoklī un viņa cieta līdzī šajā situācijā. Misionāre rakstīja: “Arī es par to raudāju un pēc tam izlēju savu sirdi Dievam, kurš to mierināja un stiprināja.”⁸⁹⁵ 1908. gada Ziemsvētkos, zinot, ka veselības dēļ H. Procelai būs jābeidz kalpošana Indijā un jāatgriežas Eiropā, viņa tomēr pārdomāja svētku vēsti, ka Dievs ir brīnišķais padoma devējs un miera lielskungs, citējot Jesajas grāmatu. Pat ja tolaik viņa bija bez padoma un spēka, tomēr saņēma mierinājumu no Dieva.⁸⁹⁶

⁸⁹¹ Weetneck.

⁸⁹² Weetneck.

⁸⁹³ Prozell, “Lebenslauf, #301”.

⁸⁹⁴ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #296-297”.

⁸⁹⁵ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #197-201”.

⁸⁹⁶ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #122”, 1908. gada 30. novembrī, ALMW II/31-1/143. 122, Frankesche Stiftungen zu Halle.

Līdzīgas sajūtas aprakstīja arī A. Vietnieka. 1909. gadā misionāre jūta, ka spēki iet mazumā, ir fizisks un garīgs nogurums un nepieciešams atvaļinājums, tomēr viņa arī norādīja, ka kalpošana sagādā prieku un veldzi.⁸⁹⁷

Līdz ar to ir iespējams secināt, ka miers ar Dievu, izjūta, ka tiek veikts Dieva darbs, bija ļoti būtisks misijas darba un dzīves elements. Nākamā ļoti svarīgā joma, kas atklājās skolotāju vēstulēs, ir attiecības un miers ar citiem misionāriem.

3.2. Miers ar citiem misionāriem

LMB vadība saprata, ka, lai misijas laukā darbinieki būtu efektīvi, viņiem savā starpā jātur miers un jābūt cieņpilnās attiecībās. Norādījumi veikt uzticēto darbu ar mīlestību un izturēties ar mieru pret citiem darbiniekiem ir rakstīti H. Procelas misijas nosūtījuma dokumentā.⁸⁹⁸ Ļoti līdzīgu tekstu par mieru ar visiem saņēma arī E. Zēzemanē, kura strādāja Vācu Austrumāfrikā (šodienas Tanzānija).⁸⁹⁹

Nosūtījuma vēstules un arī instrukcijas A. Vietniekai pirms darba uzsākšanas diemžēl skar arī ar dzimumu saistītus aizspriedumus. Pētniece Ronda Anne Sempla (*Rhonda Anne Semple*), veicot pētījumu par misionārēm britu kontekstā, norādīja uz vērtējumu, ko viens no pieredzējušajiem Londonas misijas biedrības misionāriem Džons Hjūlets (*John Hewlet*) rakstījis par kādu savu kolēģi, proti, ka “viņa ir ļoti spējīga un inteliģenta”, taču spēs kļūt par patiesi labu misionāri tikai ar nosacījumu, ka būs “gudru, uzticamu un garīgi domājošu kolēģu (vīriešu) ietekmē”. Lai cik šī sieviete būtu talantīga, inteliģenta un spējīga, viņa tomēr palika tikai “lēdija”, sieviete.⁹⁰⁰

Arī vācu misijas biedrību skolotājām tika dots uzdevums pakļauties un paklausīt vadībai, kas vienmēr bija vīrieši. H. Procelai tika noteikts “pazemīgi pakļauties saviem priekšniekiem”.⁹⁰¹ Spriežot pēc arhīvu materiāliem, viņai tas nesagādāja lielas grūtības. E. Zēzemanē arī neminēja nekādas problēmas šajā jautājumā. Būtiski tomēr ir ievērot, ka, lai arī E. Zēzemanē pati pieņēma lēmumu par došanos misijā, viņas lietas kārtoja vīrieši, var teikt, aizbildņi – sākotnēji tēvs Gustavs, bet vēlāk seniors G. Althaus. Par savu pārcelšanu no Mambas uz Nkoarangu viņa arī neuzzināja no pirmavota, misijas direktora K. fon Švarca, bet

⁸⁹⁷ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #71-77”.

⁸⁹⁸ Kollegium der Evangelisch-Lutherischen Mission, “Vocation der Lehrerin Fräulein Hildegard Prozell”.

⁸⁹⁹ Kollegium der Evangelisch-Lutherischen Mission, “Vocation für die Missions-Lehrerin der Ev. luth. Mission zu Leipzig Fräulein Elisabeth Seesemann”.

⁹⁰⁰ Rhonda Anne Semple, *Missionary Women: Gender, Professionalism and the Victorian Idea of Christian Mission* (Woodbridge, Suffolk: The Boydell Press, 2003), 1.

⁹⁰¹ Kollegium der Evangelisch-Lutherischen Mission, “Vocation der Lehrerin Fräulein Hildegard Prozell”.

gan no sava diakonisu nama vadītāja mācītāja P. Vahstmuta. E. Zēzemanai tajā laikā bija jau 42 gadi, tomēr tika ievērota subordinācija, jo viņa bija diakonijas māsa ar skaidri definētu priekšnieku.⁹⁰²

Toties A. Vietnieka piedzīvoja krīzi, kas gandrīz izbeidza viņas misijas darbu. II nodaļā aprakstīts, ka 1902. gada februārī A. Vietnieku uz izmēģinājuma pamata norīkoja kalpošanai Pangaloanā, kur misijas vadītājs G. Simons lika atvērt meiteņu skolu. Pēc vairāku mēnešu cīņas Pangaloanā izveidojās skola, ko apmeklēja 30–40 meiteņu un arī 30 zēni.⁹⁰³ A. Vietnieka uzskatīja, ka ir izdevies izpildīt uzdevumu, bet izrādījās, ka viņa nav izrādījusi pietiekamu subordināciju savam priekšniekam G. Simonam. Atgriežoties Laguboti, A. Vietnieka rakstīja, ka brālis G. Simons viņu bija nosūtījis uz Pangaloanu tikai eksperimenta dēļ, un viņš neuztraucās par A. Vietniekas spējām strādāt, bet gan tikai par to, cik ļoti viņa pakārtos sevi priekšnieka personai.⁹⁰⁴ A. Vietniekai to bija ļoti sāpīgi apzināties, un tobrīd viņa nebija mierā ne ar pārējiem kolēģiem, ne ar savu priekšnieku. Pēc šī notikuma A. Vietnieka tomēr spēja nomierināties un turpināt darbu, bet misionāre turpināja cīnīties par savām un citu māsu tiesībām. Pēc kāda laika gan dažādo misijas biedrību vadītājiem vajadzēja pamazām mainīt savas domas par sievietēm misijā.⁹⁰⁵

Kā jau minēts II nodaļā, ne visas misijas māsas piekrita cīņai par sieviešu tiesībām. Daļa uzskatīja, ka no misijas māsām tiek prasīta pazemība, pakļaušanās un sava darba ierobežošana tikai sociālās palīdzības jomā.⁹⁰⁶ L. Nīmane kritizēja A. Vietnieku un arī T. Vēdelu-Jarlsbergu tieši kontekstā par sieviešu tiesībām un apsūdzēja, ka viņas abas ir ietekmējušas „angļu idejas”.⁹⁰⁷

Dažkārt nemieru savstarpējās attiecībās misionāres piedzīvoja tautības dēļ. Minēto misijas skolotāju darbošanās laikā gan tautība tika uztverta plūstošāk, nekā tas varbūt ir šodien. Piemēram, būdami tā laika Krievijas impērijas pilsoņi, divi misionāri – vācbaltu misionārs no Jelgavas K. Zēgebrosks un Ē. Ovirs no Igaunijas – Leipcigas misijas seminārā tika saukti par krieviem (*Russen*).⁹⁰⁸ Kad misionāre Lilija Otilija Grīviņa atgriezās Latvijā pēc misijas Ķīnā,

⁹⁰² Seesemann, “Ein Brief an den Missiondirektor, #26-27”.

⁹⁰³ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #19-25”.

⁹⁰⁴ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #26-31”.

⁹⁰⁵ Rempfer, *Gender und christliche Mission: Interkulturelle Aushandlungsprozesse in Namibia und Indonesien*, 76.

⁹⁰⁶ Rempfer, 76–77.

⁹⁰⁷ Niemann, “Schreiben an Missionsleitung”.

⁹⁰⁸ Carl von Schwartz, *Karl Segebrock und Ewald Ovir. Zwei früh vollendete Missionare der Evangelisch-lutherischen Mission zu Leipzig* (Leipzig: Selbstverlag der Evangelisch-lutherischen Mission, 1897), 14.

viņa savā ieceļošanas lietā norādīja, ka ir latviete,⁹⁰⁹ bet viņas māte un māsa anketā rakstīja, ka ir vācietes.⁹¹⁰ Kaut arī H. Procela savā vēstulē nevēstīja par nozīmīgiem konfliktiem ar citiem misionāriem, tomēr viņa atzina, ka nav īsta dienvidu vāciete, t.i., viņa ir no Baltijas, nevis no vācu zemēm, kādi lielākoties ir pārējie.⁹¹¹ Arī gadu vēlāk, 1898. gada janvārī, viņa rakstīja: “Es tik ļoti mīlu visus zviedrus, viņi ir tik daudz sirsnīgāki un izturas siltāk nekā vācieši pret mani.”⁹¹²

Kopumā gan H. Procela ziņoja uz Leipcigu, ka viņa ir no sirids pateicīga un laimīga, ka var būt Indijā, ka viņai nav konfliktu ne ar vienu priekšnieku un nav arī kolēģu neapmierinātības, un viņa priecājās, ka var strādāt ar jaunu sparū.⁹¹³ Pēc pusotra darbības gada H. Procela rakstīja, ka skolā misijas darbinieki labi veic savus pienākumus.⁹¹⁴ Arī 1903. gadā, kad misijas darba apjoms palielinājās, radot H. Procelā neapmierinātību, jo nebija laika un spēka visu paveikt, viņa tomēr atzīmēja, ka labi sadarbojas ar citiem Leipcigas misionāriem.⁹¹⁵

E. Zēzemanē un K. Vegnerē piedzīvoja savstarpējo attiecību grūtības, kā tas minēts II nodaļā. Galvenais iemesls bija grūtā sadzīve – dzīvošana vienā pašaurā istabā,⁹¹⁶ kā arī, iespējams, vecuma starpība un iepriekšējās dzīves pieredzes atšķirības. Vēlāk E. Zēzemanē piedzīvoja arī attiecības ar ļoti labu darba biedrēni un kolēģi māsū Gesīni Semiju (*Gesine Sammy*, 1882–1968),⁹¹⁷ kura bija mīloša, un viņas varēja pieskatīt viena otru, abām klājās labi un bija miers savā starpā. E. Zēzemanē norādīja, ka diakonijas māsū nosūtīšana misijā parasti notika pa pāriem,⁹¹⁸ bet LMB misijas skolotājas nosūtīja arī pa vienai, īpaši kalpošanas uzsākšanai. E. Zēzemanē rakstīja LMB direktoram K. fon Švarcam, sniedzot savu izpratni par misionāru dzīves apstākļiem un to, kā tie ietekmē savstarpējo mieru:

Kas attiecas uz to, ka divas māsas misionāres ir izvietotas kopā, tad es joprojām pieturos pie sava skatījuma, kas man ir izveidojies šo gadu laikā, cilvēki nav vienādi, bet būt vienam nāk par labu cilvēkam. Un es pati esmu atklājusi, ka runa ir ne tikai par

⁹⁰⁹ Grīviņa, “Anketa”.

⁹¹⁰ Karline Griviņa un Leontine Griviņa, “Anketa”, 1924. gada 16. maijā, LVVA 3234-5-18526. 9, Latvijas Nacionālais arhīvs, Latvijas Valsts vēstures arhīvs.

⁹¹¹ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #286-287”.

⁹¹² Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #257-258”.

⁹¹³ Hildegard Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #263-266”, 1897. gada 15. augustā, ALMW II/31-1/143. 263-266, Frankesche Stiftungen zu Halle.

⁹¹⁴ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #247-250”.

⁹¹⁵ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #197-201”.

⁹¹⁶ Wegner, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #7-10”.

⁹¹⁷ Fleisch, *Hundert Jahre lutherischer Mission*, 297.

⁹¹⁸ Seesemann, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #67-70”.

psiholoģisko, bet arī fizisko, ciktāl tas attiecas uz pietiekamu fizisko aprūpi, jo ne visi ir pietiekami gudri, lai adekvāti rūpētos par sevi.⁹¹⁹

Tādējādi praktiskā pieredze misijas laukā ļāva sniegt derīgas norādes, kā iekārtot misionāru, it īpaši neprecēto sieviešu, sadzīvi dažādajos apstākļos atšķirīgajās valstīs.

Misijas biedrības saprata, ka obligātam misionāru kalpošanas nosacījumam jābūt vietējās valodas apguvei. A. Vietnieka pati neko nerakstīja par valodas apgūšanu, bet žurnāls igauņu valodā ziņoja, ka viņa ir iemācījusies batakū valodu viena gada laikā.⁹²⁰ H. Procēla norādīja, ka komunikācija ar tamiem viņu valodā palīdzēja uzturēt mieru. Misionāre jau pašā sākumā lietoja apgūtos vārdus, un tas ļāva sadraudzēties ar skolniecēm un viņu vecākiem.⁹²¹

3.3. Miers skolā ar skolēniem

Misijas skolotājam galvenais uzdevums bija mācīt vietējos bērnus. Galvenokārt viņas pasniedza reliģijas stundas, taču to papildināja arī vispārējā mācību programma.

A. Vietnieka pēc aptuveni divu gadu kalpošanas sūtīja vēstuli, kurā aprakstīja savu darbu ar skolēniem un to, kā viņa cenšas mācīt gan par Bībeli, gan arī aritmētiku. Šī vēstule sniedza praktisku informāciju par to, kā norisinājās mācību stundas, cik bērnu ieradās, kā arī dāvāja ieskatu dienas un vakara skolā, taču tajā varēja izlasīt arī to, ka misionāre mīlēja šos bērnus un tiešām vēlējās viņiem parādīt Jēzus mīlestību.⁹²² Līdzīgi rakstīja H. Procēla – ka viņai ir prieks atrasties Indijā un mācīt reliģijas stundu mazajiem bērniem.⁹²³

H. Procēla darba sākumā dažkārt jutās kā audžumamma saviem skolas bērniem. Internātskolā viņai bija uzticēti trīsdesmit seši “audžubērni”, kaut gan viņas valodas prasmes vēl bija ļoti vājas, tāpēc bieži vajadzēja iztikt tikai ar smaidiem. Tomēr H. Procēla juta, ka bērni ir priecīgi par “Missi-Ammah” būšanu kopā ar viņu.⁹²⁴ Izglītība koloniālajā kontekstā nāca ar kādām pozitīvām lietām, piemēram, izglītību meitenēm, kurām pirms tam tā nebija pieejama, tomēr šāda internātskolu sistēma ilgtermiņā veicināja arī problēmas sabiedrībā.⁹²⁵

Dažkārt skolas darbā norisinājās smieklīgi notikumi, kas sākumā radīja haosu, bet pēc tam ienesa mieru. Kādu vakaru, kad jau bija tumšs, Pangaloanas skolā bija dzirdami trokšņi aiz

⁹¹⁹ Seesemann.

⁹²⁰ W., “Auguste Weetnek”, 13.

⁹²¹ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #286-287”.

⁹²² Weetnek, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #14-17”.

⁹²³ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #263-266”.

⁹²⁴ Prozell, “Bericht von Hildegard Prozell an das hochwürdige Collegium zu Leipzig, #270-272”.

⁹²⁵ Bemmelen, *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*, 346.

durvīm. A. Vietnieka domāja, ka tās ir kārtējās kavētājas, kā tas samērā bieži notika vakarskolā. Gan viņa pati, gan arī klasē esošās skolnieces bija gatavas izteikt pārmetumus kavētājām, bet izrādījās, ka tur ir divas kazas. Tā nu skolā sekoja smieklī un kazu dzenāšana. Pēc tam gan miers tika atgūts.⁹²⁶

Kā jau skolā, A. Vietniekai nācās cīnīties par disciplīnu, jo bērni nebija pieraduši sēdēt un mācīties. Kārtības ieviešanai parasti pietika ar mutiskiem aizrādījumiem, taču vienu reizi viņai bija jāpielieto sods – par skaļu uzvedību kāda skolniece tika sodīta, saņemot sitienu ar lineālu pa roku.⁹²⁷ Kaut arī Krievijas impērijā tajā laikā skolās miesas sodi bija atļauti, no vēstules konteksta var spriest, ka A. Vietnieka labprāt nebūtu lietojusi šādu sodu.

3.4. Miers ar skolēnu vecākiem

Kaut arī skolotāju galvenā kalpošana misijas laukos bija veltīta bērniem, tomēr viņas sazinājās arī ar vecākiem. Arī šajās attiecībās bija ļoti svarīgi uzturēt mieru, iedraudzēties ar bērnu vecākiem, jo mērķis jau bija kristīgā misija – iepazīstināt pēc vairāk cilvēku ar kristīgās ticības pamatiem. Kā valodas iemācīšanās palīdzēja veidot attiecības ar skolēniem, tāpat tas, protams, bija arī ar viņu vecākiem.

Kad H. Procēla otrajā misijas kalpošanas posmā nonāca Majavaramā, viņas kolēģis misionārs Matess norādīja, ka šajā pilsētā darbs būs grūts, jo tajā dzīvojot ļoti fanātiski hinduisti.⁹²⁸ Līdzīgas grūtības Pangaloanā piedzīvoja arī A. Vietnieka, kura rakstīja: “Mēs, māsa Amālija un es, devāmies uz ciemiem, aicinājām bērnus, mēģinājām pierunāt mātes un vecmāmiņas sūtīt savas meitas un mazmeitas uz skolu, bet nekas negāja uz priekšu.”⁹²⁹ Bataki vienkārši neticēja meiteņu izglītībai. Bērni slēpās paši, bet bieži viņus slēpa arī vecāki.

Pēc neatlaidīga darba, kad vecāki redzēja bērnu panākumus skolā, viņu domas strauji mainījās. Pangaloanā tika izveidota tāda skola, kurā mācības notika gan pa dienu, gan arī vakarā.⁹³⁰ Laguboti skola bija izveidota jau agrāk, bet arī tur A. Vietnieka varēja ziņot par skolas paplašināšanos 1909. gadā,⁹³¹ kas liecināja, ka vecāki ir novērtējuši misionāru sniegto izglītību. Arī H. Procēla varēja rakstīt par līdzīgiem panākumiem. Vecāku pretestība tika pārvarēta, skolas tika nodibinātas. H. Procēla bija priecīga par bērnu panākumiem, kas

⁹²⁶ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #19-25”.

⁹²⁷ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #14-17”.

⁹²⁸ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #154-157”.

⁹²⁹ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #19-25”.

⁹³⁰ Weetneck.

⁹³¹ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #59-70”.

veicināja skolu reģistrāciju, un viņa varēja just arī bērnu vecāku lepnumu.⁹³² Arī gadu vēlāk H. Procela rakstīja, ka skolas ir nobruģējušas ceļu uz vecāku sirdīm.⁹³³

3.5. Miers cilvēkiem vajadzībās

Abas skolotājas centās ne vien mācīt, bet arī dalīties Dieva mīlestībā ar vietējām sievietēm un cilvēkiem, kuriem tas bija nepieciešams. H. Procelai tā bija zenanu kalpošana, bet A. Vietniekai tas bija darbs spītālīgo ciematā Huta Salem.

Neilgi pirms atvaļinājuma Eiropā A. Vietniekai bija iespēja izvērtēt savu darbu. Ziemsvētku pasākumā gan ciemata iedzīvotāji, gan arī viņa pati varēja domāt par mūžību. Viņa liecināja par jaunu meiteni, kura savas slimības dēļ bija daļēji paralizēta. Šī meitene A. Vietniekai sacīja: “Mani grēki ir piedoti, Jēzus asinis tīra mani no visiem grēkiem, un es esmu tik *sonang* – atbrīvota.”⁹³⁴

H. Procela interesējās par Bībeles sievu apmācīšanu. Bībeles sievas bija vietējās kristīgās sievietes, kuras bija apmācītas pasniegt Bībeles mācības citām vietējām sievietēm. Apmācītas sievietes varēja atvieglot H. Procelas darbu, bet bija noprotamas arī patiesas misionāres rūpes par tamilu sievietēm un vēlme, lai arī viņas atrastu mieru ar Dievu. Tomēr 1901. gadā pēc nonākšanas Koimbatūrā H. Procelai bija tikai viena apmācīta palīdzība. Tā pati bija gandrīz sešdesmit gadus veca, bet darba bija ļoti daudz.⁹³⁵

3.6. Secinājumi par miera meklējumiem misionāru kalpošanā

Šajā apakšnodaļā pētīts, kā misionāres no Vidzemes, Hildegard Procela un Auguste Vietnieka, piepildīja savu aicinājumu un kļuva par misijas skolotājām un kādi bija viņu apsvērumi, rakstot par mieru dažādās jomās misijas laukā.

No misionāru vēstulēm iespējams secināt, ka, domājot par miera jēdzienu, galveno uzsvaru viņas lika uz mieru ar Dievu. Šo mieru viņas varēja iegūt, ja paklausīja no Dieva saņemtajam aicinājumam, kā viņas to saprata no Svētajiem Rakstiem, no dievkalpojumu apmeklējumiem, kā arī no sarunām ar mācītājiem. Pat tad, kad misijas darbā viņām nācās sastapties ar grūtībām, Dieva miers bija tas, kas palīdzēja šīs grūtības pārvarēt.

⁹³² Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #131-133”.

⁹³³ Prozell, “Ein Brief an den Missionsdirektor, #127-130”.

⁹³⁴ Weetneck, “Ein Brief an Herrn Inspektor, #78-83”.

⁹³⁵ Hildegard Prozell, “Bericht von Hildegard Prozell an das hochwürdige Collegium zu Leipzig, #207-208”, 1901. gada 24. aprīlī, ALMW II/31-1/143. 207-208, Frankesche Stiftungen zu Halle.

Tāpat varēja secināt, ka šo skolotāju misijas darbā ļoti būtiskas bija attiecības ar cilvēkiem – citiem misionāriem, skolēniem un viņu vecākiem. Kad šīs attiecības bija sakārtotas, tad mieru varēja piedzīvot gan misionāres, gan arī apkārtējie. Dažkārt misionārēm bija grūti saglabāt mieru ar citiem misionāriem tautības vai dzimumu aizspriedumu dēļ.

Šodien misijas darbs ir mainījies. Lielākajā daļā kristīgo konfesiju sievietēm nav tādu ierobežojumu misijas darbā, ar kādiem saskārās H. Procēla un A. Vietnieka. Tomēr miera jēdziens, it īpaši miers ar Dievu un miers ar kolēģiem, kā arī ar cilvēkiem, kuriem tiek kalpots, ir būtisks arī šodien.

SECINĀJUMI

Dažos pirmajos kristietības gadsimtos sievietēm bija iespēja būt vadītājām un veikt publisku kalpošanu, esot kristīgajās draudzēs. Arī viņu devums palīdzēja kristietībai izaugt no mazas saujiņas mācekļu līdz pasaules reliģijai. Tomēr vēlāk kristietība un kristīgā baznīca ir aktīvi likusi šķēršļus sieviešu darbībai. Situācija Eiropā sāka mainīties tikai 19. gadsimtā,⁹³⁶ bet Krievijas impērijā – tikai 19. gadsimta otrajā pusē.

Šī pētījuma pirmajā nodaļā apskatīta vēsturiskā situācija Kurzemes un Vidzemes konsistorijā un secināts, ka Kurzemes konsistorijā bija mācītāji, kuri aktīvi atbalstīja gan ārmisijas, gan iekšmisijas darbu, īpaši diakonu kalpošanu. Jelgavas *Mutterhaus* un Tabora iestāde nodrošināja medicīnisko izglītību sievietēm, ieskaitot misionāres, tādējādi vienojot iekšmisiju un ārmisiju. Vidzemes konsistorija, atzīstot misijas darba nozīmību, darbojās saskaņā ar tā laika misijas paradigmu, uzsverot evaņģēlija izplatīšanu un sieviešu iesaisti misijā. Lai gan luteriskajā baznīcā sievietēm bija ierobežota loma, tieši LMB veicināja viņu kalpošanu misijas darbā.

Abās konsistorijās misijas jautājumi aktualizējās drīz pēc to izveides, bieži pateicoties ārējai ietekmei, piemēram, misionāru vizītēm vai misijas biedrību vadītāju priekšlasījumiem. Ārmisija norisinājās, kad kāds mācītājs to uztvēra kā savu personīgo aicinājumu, un daži no viņiem veicināja interesi par misijas darbu kolēģu vidū. Galvenā sadarbība ārmisijas jomā bija ar Leipcigas misijas biedrību, kas 19. un 20. gadsimtā palīdzēja sūtīt misionārus un ziedojumus no Kurzemes un Vidzemes. Ārmisija veicināja arī sieviešu kalpošanu baznīcā.

Tāpat pirmajā nodaļā pētīts ārmisijas teoloģiskais pamatojums 19. gs. otrajā pusē un 20. gs. sākumā. No profesora G. Varneka rakstītā var secināt, ka viņš neuzskatīja sievietes (gan precētas, gan neprecētas) par piemērotām, lai sludinātu evaņģēliju un būtu “piltiesīgas” misionāres. Tomēr viņš atbalstīja sieviešu iesaistīšanos misijas darbā skolotāju un mediķu lomā. Šīs idejas saskanēja ar Vācijā tolaik pastāvošo misijas biedrību uzskatiem, balstoties uz vācu misijas biedrību pieredzi un partnerbaznīcām ASV un Anglijā. Jaunākās misijas biedrības, iedvesmojoties no G. Varneka, sāka sūtīt sievietes misionāres. Profesors T. Kristlībs uzsvēra medicīniskās misijas nozīmīgumu misijas darbā, jo tā sniedza praktisku palīdzību un garīgu cerību. Viņš uzskatīja, ka sievietes misijas darbā ir svarīgas, īpaši Indijā, kur sievietēm bija nepieciešama lielāka medicīniskā palīdzība. T. Kristlībs atbalstīja sieviešu medicīnisko

⁹³⁶ Gina A Zurlo, *Women in World Christianity: Building and Sustaining a Global Movement* (Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2023), 4–5.

izglītību un kalpošanu misijas laukos. Misijas inspektors A. Šreibers, līdzīgi kā G. Varneks un T. Kristlībs, uzskatīja, ka sieviešu kalpošana misijas darbā ir pamatota gan Svētajos Rakstos, gan praktiskajās vajadzībās. Viņš atzina, ka vīriešiem ir grūti aizsniegt nekristīgās sievietes misijas laukā, tāpēc neredzēja pretrunas sieviešu iesaistīšanai misijā, izņemot mācītājas amatu.

Kopumā jautājums par sieviešu kalpošanu ārmisijā vācu misijas biedrībās bija aktuāls ilgstoši, un ne visi vācu luterāņu mācītāji bija vienprātis par sieviešu lomu misijā. Šis jautājums tika regulāri apspriests 19. gadsimta 80.–90. gados, līdzīgi kā Kurzemē un Vidzemē tika apspriests ārmisijas jautājums. Tomēr viss analizētais par sieviešu ārmisijas kalpošanu kārtējo reizi pierāda, ka misijas prakse palīdzēja veidot un definēt misijas teoloģiju. Saskaņoties ar misijas lauka vajadzībām, teoloģiskie uzskati par sieviešu lomu baznīcā tika mainīti. 19. gadsimta beigās vāciski runājošās misijas biedrības sāka sūtīt neprecētas sievietes kā misionāres, jo viņas spēja sludināt Evaņģēliju tādos veidos un tādiem cilvēkiem, kuri vīriešiem misionāriem kultūras ierobežojumu dēļ nebija pieejami.

Pētījuma otrajā nodaļā pētītas četras misionāres un veidotas šo sieviešu biogrāfijas, kas iepriekš nebija zināmas un pieejamas. Katra no viņām savā ziņā bija pirmā, kas uzdrīkstējās pārkāpt pāri sabiedrības uzliktajiem aizspriedumiem un atsaukties aicinājumam. Hildegarde Proceta bija pirmā neprecētā misionāre no Latvijas teritorijas. Emma Elizabete Zēzemann bija pirmā LMB misionāre, kura tika sūtīta uz Vācu Austrumāfriku, lai uzsāktu sieviešu kalpošanu tur. Auguste Vietnieka bija pirmā latviete, kura devās misijā. Lilija Otīlija Grīviņa bija pirmā latviete, kura devās kalpošanā uz Ķīnu ar “ticības misijas” starpniecību. Šo misionāru biogrāfijas sniedz līdz šim neatspoguļotas zināšanas par Latvijas baznīcas misiju un sievietēm no Latvijas teritorijas. Kopumā pieejamie dokumenti liecina, ka misionāres bija veiksmīgas savā darbā, lai gan viņas sastapās arī ar dažādiem dzīves apstākļiem, šķēršļiem un cīņām.

Apkopojot pētījuma rezultātus par pirmo misionāru no Latvijas dzīvi, aicinājumu, misijas darbu un darba pārtraukšanu, var nonākt pie virknes secinājumu.

1. Katra misionāre nāca no savas ģimenes, kas dzīvoja noteiktos vēsturiskos, ģeogrāfiskos un sociālekonomiskos apstākļos. Lai gan visas misionāres saņēma aicinājumu un atsaucās tam, viņu ceļi uz misijas darbu bija atšķirīgi.
2. Aicinājums doties misijā varēja nākt ļoti atšķirīgos veidos – esot kristīgajā baznīcā un lasot Svētos Rakstus, sastopot kādu „atslēgas cilvēku”, izlasot kādu „atslēgas grāmatu”, kas saistīta ar misiju, vai esot konkrētā laika posmā konkrētā vēsturiskā situācijā, kas “pieprasa” ārmisiju.

3. Dzimtās valodas un tautības jautājums misijā nebija tik būtisks, taču būtiski bija iemācīties tās tautas valodu, kurai misionāres kalpoja.
4. Neviena no pētītajām misionārēm neatstāja misijas lauku savas gribas dēļ, bet pārsvarā viņām lielas emocionālas ciešanas sagādāja medicīniski iemesli, un viņām bija žēl atstāt misijas lauku.
5. Vēsturiskie apstākļi, it īpaši politiskie nemieri dzimtenē, varēja būt iemesls, kādēļ jāatstāj misijas darbs.
6. Analizējot Latvijas misionāru izglītību un sagatavošanos misijas darbam, konfesionālās (luterāņu) misijas biedrībās atklātas atšķirīgas prasības vīriešiem (formālas) un sievietēm (neformālas), kā arī secināts, ka sievietēm ar augstāku formālo izglītību bija mazāk šķēršļu misijas darba uzsākšanai.
7. Atšķirībā no konfesionālajām misijas biedrībām, "ticības misijas" misionāru gadījumā formālajai apmācībai tika pievērsta ievērojami lielāka uzmanība, un tur tika īstenota kopizglītība, kurā vīrieši un sievietes tika apmācīti vienotā izglītības programmā un tajās pašās telpās.
8. Misionāres piedzīvoja ar dzimumu saistītus aizspriedumus gan kļūšanā par misionārēm, gan arī misijas laukā.
9. Līdz 19. gadsimtam sievietēm nebija pieejama formāla medicīniskā izglītība, bet, misijas darbam pieaugot, tā pamazām kļuva pieejama. Tika secināts, ka vietējo valodu zināšanas bija vispārēja prasība, savukārt medicīnisko pamatzināšanu nepieciešamība atšķirās atkarībā no misijas lauka – tā vairāk bija vajadzīga Āfrikā nekā Indijā vai Ķīnā.
10. No misionāru vēstulēm var secināt, ka viņām bija svarīgs miers ar Dievu, ko varēja iegūt, paklausot Dieva aicinājumam, kā viņas to saprata no Svētajiem Rakstiem, dievkalpojumiem un sarunām ar mācītājiem. Dieva miers palīdzēja pārvarēt grūtības misijas darbā. Būtiskas bija arī attiecības ar citiem misionāriem, skolēniem un viņu vecākiem, jo sakārtotas attiecības veicināja mieru. Dažkārt aizspriedumi radīja grūtības saglabāt mieru ar kolēģiem. Mūsdienās misijas darbs ir mainījies, un sievietēm lielākajā daļā kristīgo konfesiju nav ierobežojumu, kādi bija agrāk. Tomēr miers ar Dievu, kolēģiem un cilvēkiem, kuriem tiek kalpots, joprojām ir ļoti svarīgs.
11. Analizējot drukātos avotus, varēja secināt, ka par Hildegardi Procelu, pirmo misionāri no Latvijas teritorijas, bija liela interese, jo viņa bija pirmā. Ir daudz publikāciju gan vācu valodā, gan latviski. Par pirmo LELB misionāri Annu Irbi arī bija liela interese, jo viņa bija pirmā un vienīgā no luteriskās Baznīcas neatkarīgajā Latvijā. Par citām misionārēm avotu ir mazāk, kas norāda uz mazāku interesi. Par misionāri Liliju Otīliju

Grīviņu, kura darbojās Pirmā pasaules kara un Brīvības cīņu laikā, nav drukātu publikāciju latviski, un interese par šo misionāri parādījās tikai pēc viņas atgriešanās Latvijā.

12. Drukātie materiāli un periodika ir būtisks (un bieži arī vienīgais) informācijas avots par šo misionāru darbu. Tie ļauj ieskatīties viņu kalpošanā un dāvā pamatu tālākai informācijas meklēšanai arhīvos, lai veidotu pilnīgāku izpratni par pirmo sievieti misionāru no Latvijas darbu.

Pētījuma rezultāti sniedz jaunu izpratni par Latvijas misijas vēsturi un tās lomu Eiropas misijas vēsturē, kā arī atklāj līdz šim nezināmas saiknes starp Latvijas misionārēm un misionārēm no Zviedrijas, Norvēģijas un citām mazākām valstīm, no kurām arī misionāres tika sūtītas ar vācu misijas biedrību starpniecību.

Pirmās misionāres no Latvijas devās misijā un redzēja misijas kalpošanu savā laikā un kontekstā. Viņas pārvarēja ievērojamus šķēršļus, lai šķērsotu ģeogrāfiskās, kultūras, rasu, etniskās un reliģiskās robežas un lai liecinātu par savu ticību. Viņas motivēja ticība un vēlme kalpot tiem, ko viņas satika savā misijas laukā. Līdz ar to darbā tika pierādīts, ka pirmajām misionārēm no Latvijas teritorijas misijas darbā bija pakārtota loma, kā skolotājām un medmāsām, un nebija iespējas tiešā veidā sludināt Evaņģēliju, kā to darīja misionāri vīrieši, ņemot vērā tā laika patriarhālo situāciju, taču dzimtenē viņas veicināja interesi par ārmisiju.

Šodien misijas darbs ir mainījies. Ja 1900. gadā 82 % no visiem kristiešiem dzīvoja “globālajos ziemeļos” – Eiropā, Ziemeļamerikā un Austrālijā –, tad šodien 67 % no visiem pasaules kristiešiem dzīvo “globālajos dienvidos”,⁹³⁷ līdz ar to misijas definīcija šodien atšķiras no tās, kā to sev definēja pētītās misionāres.

Tā kā šis pētījums ir viens no pirmajiem par sievietēm misijā Latvijas kontekstā, tad pieejams vēl plašs pētījumu lauks. Turpmākie pētniecības virzieni varētu ietvert iekšmisiju – diakonisu devumu Baznīcai grūtību un vajāšanu laikā, turpinot pētīt Neiendetelsavas arhīvu, kā arī Pestīšanas armijas fenomenu Latvijā, kur liela daļa virsnieku (mācītāju un vadītāju) bija sievietes. Ārmisijā vajadzētu turpināt pētīt pārējās tagad zināmās luterāņu misionāres no Latvijas. Viņām varētu pieskaitīt arī baptistu misionāres, kuras absolvēja Viljama Fetlera dibināto Bībeles un misionāres skolu Rīgā, sākot no 20. gs. divdesmitajiem gadiem, kā arī citas

⁹³⁷ Zurlo, 14.

protestantu misionāres no Latvijas teritorijas, jo kristīgās misijas vēsturei ir vairāk jākoncentrējas uz sievietēm. Lielākā daļa kristiešu pasaulē ir sievietes, un nav noslēpums, ka sievietes daudzas lietas redz citādāk nekā vīrieši.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Nepublicētie avoti

Archiv- und Museumsstiftung der Vereinte Evangelische Mission

- RMG 2.073 – Niemann, Lisette
- RMG 2.087 – Weetneck, Auguste

Buswell Library Archives & Special Collections

- Type of Material: Photograph

Frankesche Stiftungen zu Halle

- ALMW II/31-1/144 – Paul, Johanna
- ALMW II/31-1/143 – Prozell, Hildegard
- ALMW II/32/132 Mamba. Stationtagebuch IV. 1905-1910
- ALMW II/32/537 – Seesemann, Elisabeth
- ALMW II/32/412 – Seegebrock, Karl Joseph
- ALMW II/32/550 – Schwester Wegner, Clara

Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs

- LVVA 1407-3-83 Rīgas Jēzus vācu draudzes 1903.-1914. gada iesvētīto reģistrs
- LVVA 235-7-274 Limbažu Sv. Katrīnas evaņģēliski luteriskās latviešu draudzes 1873. gada dzimušo un kristīto reģistrs
- LVVA 2996-20-15897 Vietniece (Vietnieka), Auguste
- LVVA 3234-5-18526 Ieceļošanas lieta: Grīviņš Lilija - Otīlija
- LVVA-235-US2-GV965-0045 Jelgavas Sv. Trīsvienības vācu pilsētas 1868.-1874. gada dzimušo un kristīto un mirušo reģistrs
- LVVA-235-US6-GV490-0079 Jelgavas Sv. Trīsvienības vācu pilsētas 1875.-1891. gada iesvētīto reģistrs

Lībencellas misijas arhīvs

- Personalacte of Charlotte Hoff
- Personas lieta L.O. Griwing

Neuendettelsauer Diakonissenarchiv

- Ordner 2218 – Seesemann, Elisabeth

Roberta Feldmaņa bibliotēkas ārmisijas materiāli

- Mape “Latviešu misionāru kalpošanas vietas”
- Mape Nr. 11 “Par Liliju Otiliju Grīviņu”
- Mape Nr. 11 “Vietnieks (Weetneeks), Auguste, Johanna. Misionāre”

Svenska kyrkans mission

- Missionsstyrelsens protokoll 1874-1999, A1
- Missionsstyrelsens protokollsbilagor 1874-1999, A2

The Salvation Army International Heritage Centre

- Pam.711 - Auguste Vietniek: Her Father's Blessing

2. Publicētie avoti

LELB arhīvs

- **Fonds: Kurzemes sinožu protokoli**

Bernewitz, A[lexander]. *Protokoll der 73. Kurländischen Provinzial-Synode zu Mitau 1908*, 1908.

— . *Protokoll der am 25. August 1910 in Mitau eröffneten fünfundsiebenzigsten Kurländischen Provinzial-Synode*, 1910.

— . *Protokoll der im Jahre 1909 in Mitau abgehaltenen 74. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1909.

— . *Protokoll der vom 5.-10. September 1913 in Mitau abgehaltenen 78. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1913.

— . *Protokoll der vom 8. bis 13. September 1911 in Libau abgehaltenen 76. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1911.

Boettcher, J. *Protokoll der im Jahre 1892 in Mitau abgehaltenen sieben und fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode*. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1892.

— . *Protokoll der im Jahre 1897 abgehaltenen zwei und sechzigsten Kurländischen Provinzial-Synode*. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1897.

Katterfeld, Ludw[ig]. “Diakonie und innere Mission”. No *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)*, 177–203. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885.

Lamberg, Theodor Emil. “Actum Montag den 26. August”. No *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)*, 16–19. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885.

Panck, O. *Protokoll der im Jahre 1906 in Mitau abgehaltenen 71. Kurländischen Provinzial-Synode*, 1906.

“Register zu den kurländischen Synodalprotokollen”. No *Protokoll der am 21. August 1885 in Mitau abgehaltenen fünfzigsten Kurländischen Provinzial-Synode (Jubel-Synode)*, 202–3. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1885.

Wilpert, K. *Protokoll der im Jahre 1856 in Libau gehaltenen einundzwanzigsten Kurländischen Provinzial Synode*. Libau, 1856.

- **Fonds: Vidzemes sinožu protokoli**

Gaetgens, Th. *Protokoll der 66. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Fellin vom 23. bis zum 28. August 1900*. Riga: W. F. Häcker, 1900.

—. *Protokoll der 72. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar vom 24. bis zum 29. August 1906*. Riga: Livländischen Gouvernements Typographie, 1906.

—. *Protokoll der 75. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Dorpat vom 2. bis zum 8. September 1909*. Riga: W. F. Häcker, 1910.

—. *Protokoll der 76. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Fellin vom 18. bis zum 23. August 1910*. Riga: W. F. Häcker, 1911.

—. *Protokoll der 77. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Walk vom 24. bis zum 29. August 1911*. Riga: W. F. Häcker, 1911.

—. *Protokoll der 79. Livländischen Provinzialsynode, gehalten in Wolmar vom 21. bis zum 27. August 1913*. Riga: W. F. Häcker, 1914.

Gaetgens, Theophil. *Mitteilungen des livländischen Generalsuperintendenten über das Kirchenwesen im Jahre 1907*. Riga: W. F. Häcker, 1908.

Girgensohn, H. *Protokoll der 54. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1888, vom 11. bis 15. August*. Riga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1888.

Hollman. “Die 35. Livländische Provinzialsynode”. No *Dorpater Zeitschrift für Theologie und Kirche*, sagatavoja Th[eodosius] Harnack, 538–68. Dorpat: W. Gläser's Verlag, 1869.

—. “Die 36. Livländische Provinzialsynode”. No *Dorpater Zeitschrift für Theologie und Kirche*, ed. Gustav Moritz von Engelhart, 500–533. Dorpat: W. Gläser's Verlag, 1870.

Hollman, Fr. *Protokoll der 55. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk im Jahre 1889, vom 7. bis 12. September*. Riga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1890.

—. *Protokoll der 58. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wolmar im Jahre 1892 vom 19. bis 25. August*. Riga: W. F. Häcker, 1893.

—. *Protokoll der 62. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 14. bis zum 20. August 1896*. Riga: W. F. Häcker, 1896.

—. *Protokoll der 63. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wenden vom 10. bis zum 15. October 1897*. Riga: W. F. Häcker, 1898.

—. *Protokoll der 64. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 19. bis zum 24. August 1898*. Riga: W. F. Häcker, 1899.

Oehr, Gustav. *Protokoll der 68. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Pernau vom 28. August bis zum 2. September 1902*. Riga: W. F. Häcker, 1902.

—. *Protokoll der 69. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Wenden vom 20. bis zum 26. August 1903*. Riga: W. F. Häcker, 1903.

—. *Protokoll der 71. Livländischen Provinzial Synode, gehalten in Walk vom 21. bis zum 25. August 1905*. Riga: Livländischen Gouvernements Typographie, 1905.

Protokoll der 22sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1856. Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1856.

- Protokoll der 23sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1857.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1857.
- Protokoll der 25sten Livl. Provinzial Synode, abgehalten zu Wolmar im Jahre 1859.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1859.
- Protokoll der 26sten Livl. Provinzial Synode gehalten zu Wolmar im Jahre 1860.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1860.
- Protokoll der 28sten Livländ. Provinzial Synode, gehalten zu Wolmar im Jahre 1862.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1862.
- Protokoll der 40sten Livländ. Provinzial Synode, gehalten in Walk im Jahre 1874.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1874.
- Protokoll der 48. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Walk im Jahre 1882, vom 19. bis 24. August.* Riga: Stahl'sche Buchdruckerei (R. Ruetz), 1882.
- Protokoll der achtzehnten Livländischen Provinzial Synode, abgehalten zu Walk im Jahre 1852.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1852.
- Protokoll der eilften Livländischen Provinzial Synode in Wenden.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1844.
- Protokoll der im Jahre 1847 zu Walk abgehaltenen vierzehnten allgemeinen Synode des Livländischen Consistorial Bezirks.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1847.
- Protokoll der zehnten Livländischen Provinzial Synode in Walk.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1843.
- Protokoll der zwanzigsten Livländ. Provinzial Synode zu Wolmar.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1854.
- Walter, F. *Protokoll der 29. Livländischen Provinzial Synode, gehalten zu Wolmar im Jahre 1863.* Riga: Müllerschen Buchdruckerei, 1863.

3. Prese un periodiskie izdevumi

- “4. Jahresfest des Rigaer Missionsvereins am 1. Februar 1909.” *Rigasches Kirchenblatt* 7 (1909. gada 13. februārī): 74–77.
- Adamovičs, Ludvigs. “Bīskapa Dr. theol. K. Irbes septiņdesmit mūža gadi”. *Jaunatnes Ceļš* 8 (1931. gada augustā): 228–32.
- “Aehrenlese für die Mission im Tamulenlande”. *Rigasches Kirchenblatt* 42 (1906. gada 17. novembrī): 342–43.
- “An die Frauen Livlands von einer livländischen Frau”. *Rigasches Kirchenblatt* 4 (1901. gada 26. janvārī): 40–41.
- “Armenpflege und Alkoholismus”. *Rigasche Rundschau* 89 (1903. gada 19. aprīlī): 1.
- “Armijas dibinātāja grāmata “Šķirdsšķīstie””. *Kara Sauciens* 118 (1934. gada 1. oktobrī): 2, 6.
- “Aus dem 6. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1901. gada 30. novembrī): 411–12.
- “Aus der Mission”. *Rigasches Kirchenblatt* 6 (1909. gada 6. februārī): 65–66.
- “Aus Indien”. *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1899. gada 26. novembrī): 397–400.
- “Aus Indien”. *Rigasches Kirchenblatt* 49 (1899. gada 3. decembrī): 410–12.
- “Aus Indien”. *Rigasches Kirchenblatt* 50 (1899. gada 10. decembrī): 422–24.
- “Aus Indien”. *Rigasches Kirchenblatt* 51 (1899. gada 17. decembrī): 431–33.
- Balšaitis, Elizabete. “Lai Dievs svētī Padomju Latviju un mūsu vienību ar Padomju Socialistisko Republiku Savienību!” *Kara Sauciens* 188 (1940. gada 1. augustā): 4–5.
- “Begraben”. *Rigasche Stadtblätter* 44 (1882. gada 4. novembrī): 380.
- “Begraben”. *Rigasche Stadtblätter* 18 (1889. gada Maijs): 143–44.

- “Bilder aus der Frauenarbeit in Koimbatour”. *Rigasches Kirchenblatt* 40 (1902. gada 4. oktobrī): 330–32.
- “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1907, 6–12.
- “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1908, 3–5.
- “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Estland. Kurland.*, 1909, 2–5.
- “Die aktiven Missionare aus unserer Heimat”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands*, 1910, 2–3.
- “Die Missions Arbeiter aus Russland”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands*, 191, 6–7.
- “Dievkalpojumi. Pūpolu svētdienā.” *Jaunākās Ziņas* 86 (1924. gada 12. aprīlī): 6.
- “Dievkalpojumi Rīgā. Svētdien, 8. maijā”. *Jaunākās Ziņas* 101 (1932. gada 7. maijā): 6.
- “Dievkalpojumi Vasarsvētkos Rīgā. 1. Vasarsvētkos, 15. maijā”. *Jaunākās Ziņas* 107 (1932. gada 14. maijā): 7.
- Direktorium der Leipziger Mission. “Leipziger Mission. Aus der Mission”. *Rigasches Kirchenblatt* 1 (1910. gada 2. janvārī): 8–10.
- Dūnis, V. “Valkas iecirkņa prāvests K. Kundziņš”. *Svētdienas Rīts* 48 (1937. gada 28. novembrī): 379–80.
- Eisenschmidt, H. “Anzeigen”. *Rigasches Kirchenblatt* 8 (1901. gada 23. februārī): 81.
- Freibergs, Ernests. “Kā ārmisiju veicināja Kurzemē”. *Mājas Draugs* 2 (1954. gada 1. februārī): 8.
- Fricke. “Die Unruhen in Tschangscha”. *Rigasches Kirchenblatt* 33 (1910. gada 13. augustā): 384–86.
- Gaetgens, Th. “Aus der Frauenmission in Indien. Vorschlag und Bitte”. *Rigasches Kirchenblatt* 14 (1899. gada 4. aprīlī): 117–18.
- G[aehtgens], T[heophil]. “Sieviešu misione Indijā”. *Baznīca un Skola, “Latviešu Avīžu” pielikums* 9 (1903. gada 25. aprīlī): 68–72.
- . “Sieviešu misione Indijā”. *Baznīca un Skola, “Latviešu Avīžu” pielikums* 10 (1903. gada 9. maijā): 78–80.
- “Gaismas bildes par Ķīnu”. *Bauskas Vēstnesis* 51 (1933. gada 29. decembrī): 3.
- Girgensohn, T. “Anzeigen”. *Rigasches Kirchenblatt* 18 (1899. gada 30. aprīlī): 153.
- . “Anzeigen”. *Rigasches Kirchenblatt* 12 (1903. gada 21. martā): 114.
- Griwing, Lily. “Bericht über die Abordnungsfeier. Abendversammlung”. *Chinas Millionen* 9 (1913. gada novembrī): 248–49.
- . “Chinas größtes Bedürfnis”. *Chinas Millionen* 3 (1924. gada martā): 40.
- . “Eine Opiumraucherin”. *Chinas Millionen* 8 (1920. gada augustā): 103–4.
- . “Eine stille Tauffeier”. *Chinas Millionen* 11 (1915. gada novembrī): 215.
- . “Evangelisationen”. *Chinas Millionen* 9 (1923. gada septembrī): 129–30.
- . “Nachrichten aus dem Missionsfelde. Netzauswerfen in Changscha”. *Chinas Millionen* 10 (1917. gada oktobrī): 125–26.
- Grosbachs, Arnolds. “Cimos pie Annas Irbes”. *Austrālijas Latvietis* 936 (1968. gada 21. jūnijā): 6.
- . “Pašai dziedāja dzīve”. *Austrālijas Latvietis* 1166 (1973. gada 3. februārī): 4.
- Hoffmann, Th. “Anzeigen”. *Rigasches Kirchenblatt* 46 (1906. gada 15. decembrī): 375–76.
- “In der Jesuskirche”. *Rigasche Rundschau* 4 (1907. gada 5. janvārī): 9.
- “Inland. Von der evangelischen Mission in Indien.” *Düna Zeitung* 217 (1908. gada 18. septembrī): 2.

- “Inland. Zum Rücktritt des Fräulein Hildegard Prozell.” *Düna Zeitung* 219 (1908. gada 20. septembrī): 2–3.
- “Inland. Zur Missionsarbeit unter den Heiden”. *Düna Zeitung* 46 (1908. gada 23. februārī): 1–3.
- Irbe, Anna. “Ceļā uz Indiju. Misionāres Annas Irbes vēstules.” *Jaunākās Ziņas* 11 (1925. gada 15. janvārī): 2–3.
- . “Gandi”. *Svētdienas Rīts* 16 (1925. gada 19. aprīlī): 125–26.
- . “Hindu templis Madurā”. *Svētdienas Rīts* 43 (1925. gada 25. oktobrī): 341–42.
- . “Indija. Vēstules no Indijas”. *Ārmisija* 8 (1930. gada augustā): 124–28.
- . “Kodi”. *Svētdienas Rīts* 9 (1925. gada 1. martā): 68–69.
- . “No Liverpūles līdz Port-Saidam”. *Svētdienas Rīts* 2 (1925. gada 6. janvārī): 11–13.
- . “Tautskolu inspektors”. *Svētdienas Rīts* 31 (1925. gada 2. augustā): 243.
- . “Vecās Derības nozīme un latvieša reliģija jeb dievturība”. *Svētdienas Rīts* 9 (1926. gada 28. februārī): 66–67.
- . “Vēstules no Indijas”. *Ārmisija* 2 (1933. gada februārī): 18–30.
- . “Vēstules no Indijas”. *Ārmisija* 3 (1933. gada martā): 33–41.
- . “Vēstules no Indijas”. *Ārmisija* 4 (1933. gada aprīlī): 50–59.
- . “Vēstules no Indijas”. *Ārmisija* 5 (1933. gada maijā): 68–80.
- . “Virupači”. *Svētdienas Rīts* 46 (1925. gada 15. novembrī): 264–65.
- . “Žēlastības kunga ciems”. *Mājas Draugs* 9 (1953. gada okt): 8.
- Johansons, Kārlis. “Oficiālais paziņojums”. *Kara Sauciens* 19 (1926. gada 1. jūlijā): 4, 7.
- . “Oficiālais paziņojums”. *Kara Sauciens* 61 (1930. gada 1. janvārī): 4.
- Kaimiņš, Ed[uards]. “No Rīgas. Ko sludina “Zilais Krusts”?” *Jaunība* 9 (1908. gada 1. septembrī): 284–85.
- ““Kara Sauciena” 10. numuru pārdevuši”. *Kara Sauciens* 11 (1925. gada 1. novembrī): 8.
- Keller, E. Elizabeth. “Summer Vacation Evangelism”. *The King’s Business* XV (1924. gada janvārī): 23.
- “Kirchenschäderische Vorgänge in Kurland und Livland”. *Rigasche Rundschau* 121 (1905. gada 8. jūnijā): 2.
- “Kirchliche Nachrichten”. *Rigasche Rundschau* 35 (1925. gada 13. februārī): 8.
- “Kurland. Neueste Post.” *Rigasche Rundschau* 68 (1906. gada 23. martā): 6.
- “Latviete kā kristīgās ticības izplatītāja Sumatras salā.” *Līdumnieks (Brazīlija)* 23 (1908. gada 10. decembrī): 4.
- “Livland und die Heidenmission”. *Düna Zeitung* 11 (1909. gada 15. janvārī): 2.
- Lockyer, Alfred W. “Oficiālais paziņojums”. *Kara Sauciens* 87 (1932. gada 1. martā): 2.
- . “Oficiālais paziņojums”. *Kara Sauciens* 105 (1933. gada 1. septembrī): 2.
- “Lokales. Aus der Umgebung Rigas. Pinkenhof, Kirche und Pastorat”. *Rigasche Zeitung* 15 (1914. gada 20. janvārī): 7.
- “Lokales. Evangelischer Nüchternheits Verein”. *Düna Zeitung* 143 (1905. gada 5. jūlijā): 5.
- “Misionāres Annas Irbes k. iesvētīšana”. *Svētdienas Rīts* 17 (1924. gada 20. aprīlī): 4–5.
- “Misione”. *Baznīcas Vēstnesis* 9 (1900. gada 1. septembrī): 361–64.
- “Nachrichten”. *Rigasches Kirchenblatt* 38 (1906. gada 20. oktobrī): 308–9.
- Nacionālais Galvenais štābs. “Šļuma jeb zamariešu stacija”. *Kara Sauciens* 1 (1925. gada 1. janvārī): 5, 7.
- Neppert, Hermann Alexander. “Der Stand unserer evang.-luth. Leipziger Mission”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1912, 2–4.
- . “Der Stand unserer Leipziger Mission Ende 1912”. *Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands. Livland.*, 1914. gada, 3–5.

- “Novembrī korpusus apmeklēs”. *Kara Sauciens* 143 (1936. gada 1. novembrī): 8.
- “Orphan, Teacher, Missionary and Refugee: Adjutant Vietniek Proved God’s Protecting Mercy in Many Experiences”. *The War Cry*, 1952. gada 20. septembrī, 9.
- Ovir, Ewald. “Ein Brief vom 11. October. Inland.” *Düna Zeitung*, nr. 263 (1896. gada 20. novembrī): 2.
- “Personīgas ziņas”. *Kara Sauciens* 73 (1931. gada 1. janvārī): 3.
- “Pestīšanas Armijas darba nozares Latvijā”. *Kara Sauciens* 40 (1928. gada 1. aprīlī): 7.
- Poelchau, P[eter] H[arald]. “Anzeigen”. *Rigasches Kirchenblatt* 11 (1898. gada 13. martā): 93–94.
- Prozell, Hildegard. “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”. *Rigasches Kirchenblatt* 47 (1897. gada 11. novembrī): 394–96.
- . “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”. *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1897. gada 28. novembrī): 403–4.
- . “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”. *Rigasches Kirchenblatt* 49 (1897. gada 5. decembrī): 411.
- . “Aus Briefen einer Baltischen Missionslehrerin”. *Rigasches Kirchenblatt* 52 (1897. gada 24. decembrī): 433–35.
- . “Aus Briefen von Frl. Hildegard Prozell in Majaweram (Indien).” *Rigasches Kirchenblatt* 6 (1908. gada 8. februārī): 64–66.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 45 (1903. gada 7. novembrī): 403–4.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 46 (1903. gada 14. novembrī): 411–13.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 47 (1903. gada 21. novembrī): 420–21.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 48 (1903. gada 28. novembrī): 428–30.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 49 (1903. gada 5. decembrī): 437–40.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 50 (1903. gada 12. decembrī): 447.
- . “Aus dem 8. Bericht für die Frauen-Hilfs-Vereine der Ev.-Luth. Mission zu Leipzig”. *Rigasches Kirchenblatt* 52 (1903. gada 24. decembrī): 463–65.
- . “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”. *Rigasches Kirchenblatt* 10 (1901. gada 9. martā): 94–97.
- . “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”. *Rigasches Kirchenblatt* 11 (1901. gada 16. martā): 102–3.
- . “Bericht über die Senana Arbeit in Madura”. *Rigasches Kirchenblatt* 13 (1901. gada 30. martā): 118–20.
- . “Rückerinnerungen des Vorjahrs”. *Rigasches Kirchenblatt* 14 (1910. gada 2. aprīlī): 158–61.
- . “Rückerinnerungen des Vorjahrs”. *Rigasches Kirchenblatt* 15 (1910. gada 9. aprīlī): 172–74.
- “Russians in Exile: Sorrowful Community in London being Ministered to by the Salvation Army”. *The War Cry*, 1920. gada 10. jūlijā, 8.
- Seesemann, Elisabeth. “Frauenmissionsarbeit am Meru”. *Evangelisch-Lutherisches Missionsblatt*, 1913, 519–20.
- . “Frauennot und Frauenhilfe”. *Evangelisch-Lutherisches Missionsblatt*, 1914, 105–11.
- . *Zwei kleine Flüchtlinge. LDE, Kleine Serie, Nr. 8.* Leipzig: Ev.-Luth. Mission, 1913.
- “Sevišķas Lieldienu sapulces”. *Kara Sauciens* 124 (1935. gada 1. aprīlī): 7.

- Sokolowski, G[eorgs] G[ustavs]. "Mihļi tizzibas beedri!" *Latviešu Avīzes* 51 (1832. gada 22. decembrī): 5–6.
- Stange, E. "God. lasītāju ievērībai". *Jaunatnes Ceļš* 8 (1927. gada): 363.
- Stephany. "Anzeigen". *Rigasches Kirchenblatt* 15 (1907. gada 13. aprīlī): 160.
- . "Anzeigen". *Rigasches Kirchenblatt* 18 (1908. gada 2. maijā): 223.
- Ter-ks. "Iz Rīgas. Rīgas jaunavu biedrība". *Baltijas Vēstnesis* 127 (1892. gada jūnijs): 3.
- Vietniek, Auguste. "Daži vārdi kristīgiem". *Kara Sauciens* 106 (1933. gada 1. oktobrī): 2, 4.
- . "Māju savienība". *Kara Sauciens* 110 (1934. gada 1. februārī): 3.
- "Von unserer Landmännin, Fr. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura". *Rigasches Kirchenblatt* 51 (1898. gada 18. decembrī): 419.
- "Von unserer Landmännin, Fr. Hildegard Prozell, Missionslehrerin zu Madura". *Rigasches Kirchenblatt* 52 (1898. gada 24. decembrī): 426–30.
- Weetneek, Auguste. "Pie batakū tautas Sumatras salā". *Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas pielikums* 8 (1911. gada 23. aprīlī): 58–60.
- . "Pie batakū tautas Sumatras salā". *Latviešu Avīžu Baznīcas un Skolas pielikums* 9 (1911. gada 7. maijā): 65–67.
- Weide, I. "No iekšzemēm. Kurzemes mācītāju sinode". *Latviešu Avīzes* 61. gada=gājums, nr. 38 (1882. gada 22. septembrī): 297.
- Weissmanis, J. "Kurzeme. No Zaļeniekiem. Pirmais latviešu tautības misionārs." *Latviešu Avīzes* 45 (1903. gada 6. jūnijā): 2.
- Zēzemanis (Seeseman), Gustav. "Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā". *Baznīca un Skola* 43 (1896. gada 23. oktobrī): 85–87.
- . "Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā". *Baznīca un Skola* 45 (1896. gada 6. novembrī): 89–90.
- . "Ziņas par evaņģēlisko pagānu misioni 1895. gadā". *Baznīca un Skola* 47 (1896. gada 20. novembrī): 93–94.
- "Ziemas svētku svinēšana ar svētdienas skolēniem." *Bauskas Vēstnesis* 50 (1933. gada 22. decembrī): 3.
- "Ziņas". *Baznīcas Vēstnesis* 3 (1897. gada 1. martā): 117–21.

4. Literatūra

- Achelis, E. Chr. "Christlieb: Theodor Ch." No *Allgemeine Deutsche Biographie. Ziebenundvierzigster Band. Nachträge bis 1899: v. Bismarck-Bohlen – Dollfus*, sagatavoja Historische Commission bei der Königl. Akademie der Wissenschaften, 483–86. Leipzig: Duncker & Humblot, 1903.
- Adeney, Frances S. "From the Inside Out: Gender Ideologies and Christian Mission in Indonesia". No *Gospel Bearers, Gender Barriers: Missionary Women in the Twentieth Century*, 171–84. Maryknoll, N.Y: Orbis Books, 2002.
- Adeney, Miriam. "Do Missions Raise or Lower the Status of Women? Conflicting Reports from Africa". No *Gospel Bearers, Gender Barriers: Missionary Women in the Twentieth Century*, 211–21. Maryknoll, N.Y: Orbis Books, 2002.
- Andres, Hartmut. "Research on the pre-colonial music and poetry of Wachagga", 2024. gada 9. februārī.
- Aritonang, Jan Sihar, un Karel Steenbrink, red. *A History of Christianity in Indonesia*. Sēj. 35. Brill, 2008. <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctv4cbgb1>.

- Bemmelen, Sita T. van. *Christianity, Colonization, and Gender Relations in North Sumatra: A Patrilineal Society in Flux*. Leiden, Boston: Brill, 2018.
- Bevans, Stephen B., and Roger P. Schroeder. *Constants in Context: A Theology of Mission for Today*. Maryknoll, NY: Orbis Books, 2004.
- Bībele*. Bībeles jaunais tulkojums. Rīga, Latvija: Latvijas Bībeles biedrība, 2012.
- Blūma. “V. V. Klīves otrās mājas - Indija”. *Latvijas Universitātes Bibliotēkas Jaunumi* 13 (2017. gada): 25–26.
- Boynton, Charles L., ed. *Directory of Protestant Missions in China 1918*. Shanghai and Peking: Kwang Hsueh Publishing House, 1918.
- Bosch, David Jacobus. *Transforming Mission: Paradigm Shifts in Theology of Mission*. Sixteenth printing, August 2011. Maryknoll, NY: Orbis Books, 1991.
- Ceipe, Gundars. “Latvijas Brāļu draudze 1918-1940”. Latvijas Universitāte, 2010.
- . *Latvijas Brāļu draudzes vēsture 1918-1940*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
- Cēsu Centrālā bibliotēka. “Emīls Georgs Hermanis Sokolovskis. Novadnieks. Novadpētniecība.” Skatīts 2024. gada 6. septembrī.
<http://www.biblioteka.cesis.lv/lv/sakums/novadp%C4%93tniec%C4%ABba/novadnieki/novadnieks.html?id=375>.
- Christlieb, Theodor. “Ärztliche Missionen”. No *Allgemeine Missions Zeitschrift*, Fünfzehnter Band:9–25, 49–79, 176–92, 234–48. Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann, 1888.
- . *Der gegenwärtige Stand der evangelischen Heidenmission. Eine Weltüberschau*. Vierte, des Separatabdrucks zweite, Ergänzte Ausgabe. Gütersloh: Verlag von C. Bertelsmann, 1880.
- Coerper, Heinrich. *Ueber das Beten der Frauen und Jungfrauen in öffentlichen Versammlungen*. Neumünster: G. Ihloff, 1894.
- Coerper, P. H. *Chinas Märtyrer. Blätter der Erinnerung an eine grosse Zeit. Aus der Christen Verfolgung in China in den Jahren 1900/01*. 2-ā red. St. Johannis Druckerei. Zweig Liebenzell: Dinglingen. China Inland Mission, 1902.
- Dimants, Ainārs. “Jaunākās Ziņas”. No *Nacionālā enciklopēdija*, 2023. gada.
<https://enciklopedija.lv/skirklis/63866-”Jaunākās-Ziņas”>.
- Direktorium der Leipziger Mission. “Leipziger Mission. Aus der Mission”. *Rigasches Kirchenblatt* 1 (1910. gada 2. janvārī): 8–10.
- Dunch, Ryan. “Mothers to Our Country: Conversion, Education, and Ideology among Chinese Protestant Women, 1870-1930”. No *Pioneer Chinese Christian Women: Gender, Christianity, and Social Mobility*, sagatavoja Jessie G. Lutz, 324–50. Bethlehem: Lehigh University Press, 2010.
- Ēce, Kristīna. “Anna Irbe”. No *Nacionālā enciklopēdija*, 2022. gada 19. decembrī.
<https://enciklopedija.lv/skirklis/141552-Anna-Irbe>.
- . “Anna Irbe un misijas darbs Karunagarapuri”. *Ceļš* 71 (2020): 37–47.
<https://doi.org/10.22364/cl.71.03>.
- . “Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas bīskapa Kārļa Irbes izpratne par ārmisiju un šīs izpratnes ietekme uz Ārmisijas nozares veidošanu baznīcā”. Maģistra darbs, Latvijas Universitāte, 2021.
- Ecis, Kristina. “Rediscovery and reevaluation of mission understanding of the Courland Lutheran Consistory and missionary martyr Karl Segebrock”. No *Climbing High Mountains: Colonial entanglement & postcolonial reflections*, sagatavoja Ravinder Salooja, 89–99. Leipzig: weltweit. Neuer Verlag der Leipziger Mission, 2024.
- Eglāja-Kristone, Eva. “Mācītāja sieva un divpersonu karjera: Elzas Jendes un Mērijas Grīnbergas autobiogrāfiskās liecības”. *Latvijas Nacionālās bibliotēkas zinātniskie raksti*, 2024. gada, 70–110.

- Eisinger, Thomas. *Theologische Ausbildung und Persönlichkeitsentwicklung: Eine exemplarische Konzeptentwicklung am Beispiel des Theologischen Seminars der Liebenzeller Mission*. Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft, 2009.
- Enfield, Mary, ed. “*God First*” or *Hester Needham’s Work in Sumatra*. Oxford: The Religious Tract Society, 1899.
- Escobar, J. Samuel. “Mission Studies - Past, Present, and Future”. No *Landmark Essays in Mission and World Christianity*, eds. Robert L. Gallagher and Paul Hertig, 219–43. Maryknoll, NY: Orbis Books, 2009.
- Eulenhoefer-Mann, Beate. “Missionary Work of Single German Women in China from 1886-1914: A Comparison between Missiological Theory and Praxis on the Mission Field”. Fuller Theological Seminary, 2003.
- Eulenhöfer-Mann, Beate. *Frauen mit Mission. Deutsche Missionarinnen in China (1891-1914)*. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 2010.
- Evangelisch-Lutherisches Missionswerk Leipzig e.V. “Direktoren der Leipziger Mission”. Skatīts 2024. gada 7. septembrī. <https://www.leipziger-missionswerk.de/ueberuns/unsere-geschichte/direktoren.html>.
- Fiedler, Klaus. *Ganz auf Vertrauen - Geschichte und Kirchenverständnis der Glaubensmissionen*. Giessen: Brunnen-Verlag GmbH, 1992.
- “Findhilfe Die Rheinische Mission 1828-1970”. arhiv-und museumsstiftung der VEM Wuppertal, 2016. gada.
- Fleisch, Paul. *Hundert Jahre lutherischer Mission*. Leipzig: Verlag der Evangelisch-lutherischen Mission, 1936.
- Frīdberga, Maija, un Vita Kalnciema, red. *Rīgas Jēzus evaņģēliski luteriskā baznīca*. Rīga: Rīgas Jēzus evaņģēliski luteriskā baznīca, 2007.
- Führer durch die historischen, ethnographischen und Kunst-Sammlungen des Kurländischen Provinzial-Museums in Mitau*. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn, 1917.
- Gavriļins, Aleksandrs. *Vēstures avotu pētniecība. Lekciju kurss*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017.
- Gupta, Nijay Kumar. *Tell Her Story: How Women Led, Taught, and Ministered in the Early Church*. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 2023.
- Honig, Emily. “Christianity, Feminism and Communism: The Life and Times of Deng Yuzhi”. No *Christianity in China: From the Eighteenth Century to the Present*, 194–208. California: Stanford University Press, 1996.
- Yao, Kevin Xiyi. “The Legacy of Frank Arthur Keller”. *International Bulletin of Missionary Research* 39, nr. 1 (2015. gada janvārī): 34–38.
- Irbe, Anna. *Vēstules no Indijas 1927. g.* Rīga: Valters un Rapa, 1928.
- “Kalendāra izmaiņas Latvijas teritorijā”, 1998. gada. [https://www-letonika-lv.datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=2&q=kalend%C4%81ra%20izmai%C5%86as&id=966278&&g=1](https://www-letonika.lv/datubazes.lanet.lv/groups/default.aspx?r=2&q=kalend%C4%81ra%20izmai%C5%86as&id=966278&&g=1).
- Kallmeyer, Theodor. *Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands*. Zweite Ausgabe. Riga: Buch- und Steindruckerei A. von Grothuss, 1910.
- Kalmbach, Karl. *Mit Gott von Mensch zu Mensch. Aus der Geschichte der Liebenzeller Mission*. Bad Liebenzell: Verl. der Liebenzeller Mission, 1999.
- Katterfeld, Anna. *Das Diakonissen-Mutterhaus zu Mitau in Leben, Martyrium und Aufbau*. Mitau: Selbstverlag des Mitauer Diakonissenhauses, 1930.
- . *Die Erste Blutzugin im Diakonissenkleide*. Dritten Auflage. Bethel bei Bielefeld: Verlagshandlung der Anstalt Bethel, 1933.
- . *Ludwig Katterfeld, der Bahnbrecher der Innern Mission in den baltischen Provinzen: ein Lebensbild*. München: Beck, 1913.

- . *Paul Wachtsmuth : ein Hochwegwanderer aus der Schar baltischer Märtyrer*. Mitau: Selbstverlag des Mitauer Diakonissenhauses, 1930.
- Kena, Kirsti. *Eevat apostolien askelissa: Naislähetit Suomen Lähetysseuran työssä 1870-1945*. Helsinki: Suomen Lähetysseura, 2000.
- Kirk, J. Andrew. *What Is Mission?* Minneapolis, MN: Fortress Press, 2000.
- Koch, Lars-Christian, Albrecht Wiedmann, un Susanne Ziegler. “The Berlin Phonogramm-ARchiv: A treasury of sound recordings”. *Acoustical Science and Technology* 25, nr. 4 (2004): 227–31.
- Kool, A. M. *God Moves in a Mysterious Way: The Hungarian Protestant Foreign Mission Movement (1756-1951)*. Zoetermeer: Uitgeverij Boekencentrum B. V., 1993.
- Kundziņš, Kārlis. *Mana mūža gājiens : atmiņas un apcerējumi*. Rīga: Rīgas latviešu biedrības Derīgu grāmatu nodaļa, 1935.
- Kwok, Pui-Lan. “Chinese Women and Protestant Christianity at the Turn of the Twentieth Century”. No *Christianity in China: From the Eighteenth Century to the Present*, 194–208. California: Stanford University Press, 1996.
- Lapa, Līga. “1905. gada revolūcija Latvijā”. No *Nacionālā enciklopēdija*, 2023. gada 21. martā. <https://enciklopedija.lv/skirklis/20773-1905-gada-revolucija-Latvija>.
- Lauciņš, Voldemārs. *The Right Man in the Right Place: the Role of Kārlis Irbe (1861-1934) in the Formation and Development of the Evangelical Lutheran Church of Latvia, 1916-1928*. Helsinki: University of Helsinki, Faculty of Theology, 2015.
- Lipša, Ineta. “Nation Building and Gender Issues in Interwar Latvia: Representations and Reality”. No *War, Revolution, and Governance: The Baltic Countries in the Twentieth Century*, ed. Lazar Fleishman un Amir Weiner, 30–54. Brookline, Massachusetts: Academic Studies Press, 2018.
- . *Viena. Grozāmo sarakstu slazdā: sieviešu politiskā vēsture Latvijā 1922-1934*. Rīga: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2022.
- Liu, Yuan. “We are Ginling: Chinese and Western Women Transform a Women’s Mission College into an International Community, 1915-1987”. Case Western Reserve University, 2020.
- Loseviča, Marina, un Vladimirs Kuzņecovs. “Magdalēnas patversme Rīgā. Rīga Magdalene Asylum”. *Latvijas Universitātes Raksti* 800 (2014): 135–57.
- LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts. “Sieviešu pārstāvēniecība Latvijas kultūrā un sabiedrībā (1870–1940) (2021–2023)”, 2024. <https://lulfmi.lv/page/view?link=Sieviesu-parstavnieciba-Latvijas-kultura-un-sabiedriba-%281870-1940%29>.
- Luginsland, Helene. *Draußen vor dem Osttor: Gottes Wirken unter Blinden in China*. Bad Liebenzell: Verlag der Liebenzeller Mission, 1976.
- Lūse, Agita. “Versijas par etnogrāfiju 20. gadsimta 30.-40. gadu Latvijā. Ziedoņa Ligera gadījuma izpēte”. *Letonica* 53 (2023): 8–38. <https://doi.org/10.35539/LTNC.2023.0053.02>.
- Melber, Henning. “Review of Carl Hugo Hahn, Tagebücher 1837-1860, by B. Lau”. Ed. Brigitte Lau. *The Journal of African History* 27, nr. 2 (1986): 405–405.
- Menzel, Gustav. *Die Rheinische Mission: aus 150 Jahren Missionsgeschichte*. Wuppertal: Verlag der Vereinigten Evangelischen Mission, 1978.
- Missions-Flugblatt für die evangelisch-lutherischen Gemeinden Liv-Est-und Kurlands*. Dorpat: Laakmann, 1907.
- Munson, Robert B. *The Nature of Christianity in Northern Tanzania: Environmental and Social Change 1890-1916*. Lanham, MD: Lexington Books, 2013.
- Neeve, Ethel M. *Auguste Vietniek: Her Father’s Blessing*. London: Salvationist Publishing and Supplies, Ltd, 1954.

- Neill, Stephen. *A History of Christian Missions*. Sagatavoja Owen Chadwick. Revised. Penguin Books, 1991.
- Newbigin, Lesslie. *The Gospel in a Pluralist Society*. Grand Rapids, MI: William. B. Eerdmans Publishing, 1989.
- Niebauer, Michael. *Virtuous Persuasion: A Theology of Christian Mission*. Studies in Historical and Systematic Theology. Bellingham, WA: Lexham Academic, 2022.
- Nilsson, Sven. *Baltiska broar: berättelsen om Frälsningsarmén i de baltiska staterna*. Sundbyberg: FA-Press, 2003.
- Norseth, Kristin. *“La os bryte over tvert med vor stumhet!” Kvinnens vei til myndighet if de kristelige organisasjonene 1842-1912*. Oslo: Det teologiske Meningshøyskolen, 2007.
- Oberg, Kalervo. “Cultural Shock: Adjustment to New Cultural Environments”. *Practical Anthropology* 7, nr. 4 (1960): 177–82.
<https://doi.org/10.1177/009182966000700405>.
- Okkenhaug, Inger Marie. “Thora Wedel Jarlsberg (1863–1930): Tro og transnasjonale gjerninger”. No *Møter og mangfold: Religion og kultur i historie, samtid og skole*, 149–74. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2022.
<https://doi.org/10.23865/noasp.156>.
- Ott, Craig, Stephen J. Strauss, and Timothy C. Tennent. *Encountering Theology of Mission: Biblical Foundations, Historical Developments, and Contemporary Issues*. Encountering Mission edition. Grand Rapids, Mich: Baker Academic, 2010.
- Paas, Stefan. *Pilgrims and Priests: Christian Mission in a Post-Christian Society*. London: SCM Press, 2019.
- Pakenham, Thomas. *The Scramble for Africa. White Man’s Conquest of the Dark Continent From 1876 to 1912*. Perennial. New York: Harper Collins Publishers Inc., 2003.
- Parsalaw, Joseph W. “The Akeri Killings in 1896”. No *Climbing High Mountains: Colonial entanglement & postcolonial reflections*, ed. Ravinder Salooja, 72–81. Leipzig: weltweit. Neuer Verlag der Leipziger Mission, 2024.
- Paškevica, Beata, un Pauls Daija. “Ieskats izstādē “Modināšana. Stāsts par hernhūtiešiem””. No *Izstādes izdevums. Modināšana. Stāsts par hernhūtiešiem.*, sagatavoja Maija Treile, 12–67. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2022.
- Paul. “Die neunte kontinentale Missionskonferenz in Bremen am 9., 10. und 12. Mai 1893”. *Allgemeine Missions Zeitschrift. Monatshefte für geschichtliche und theoretische Missionskunde* 20 (1893): 308–23.
- Punniyavathi, J. Mallika. “Contribution of Swedish Missionaries for Women’s Development in the Field of Social Recognition in Tamilnadu (India)”. *Research on Humanities and Social Sciences* 5, nr. 3 (2015): 65–73.
- Putna, Teika. “Ludviga Katerfelda loma garīguma un garīgās veselības veicināšanā”. Ģederta Eliasa Jelgavas Vēstures un mākslas muzejs, 2017.
- Randall, Ian M. *Communities of Conviction: Baptist Beginnings in Europe*. Schwarzenfeld, Germany: Neufeld Verlag, 2009.
- Rempfer, Dorothee. *Gender und christliche Mission: Interkulturelle Aushandlungsprozesse in Namibia und Indonesien*. Bielefeld: transcript Verlag, 2022.
- Robert, Dana L. *Christian Mission: How Christianity Became a World Religion*. Newark: John Wiley & Sons, Inc., 2009.
- . “Introduction: Historical Themes and Current Issues”. No *Gospel Bearers, Gender Barriers: Missionary Women in the Twentieth Century*, 1–28. Maryknoll, N.Y: Orbis Books, 2002.

- Rozentāls, Linards. "LELB sinodāli episkopālās iekārtas veidošanās priekšnosacījumi un konteksts". No *Kārlis Irbe 1861-1934: 150 gadu jubilejas konferences materiālu krājums*, red. Voldemārs Lauciņš, 123–40. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2012.
- Salooja, Ravinder. "Editorial". *Kirche Weltweit*, nr. 3/21 (2021. gada jūlijā): 2.
- Schlau, Karl-Otto. *Bolschewikenzeit in Mitau 9. Januar - 18. März 1919*. Wedemark-Elze: Harro v. Hirschheydt, 1999.
- Schreiber, August W. "Die Arbeit an den heidnischen Frauen und Mädchen". *Allgemeine Missions Zeitschrift* 18 (1891): 277–87.
- . "Die Organisation der Frauenmissionsarbeit". No *Protokoll über die Verhandlungen der neunten kontinentalen Missionskonferenz zu Bremen*, 84–96. Berlin: Martin Warneck, 1897.
- Schwartz, Carl von. *Karl Segebrock und Ewald Ovir. Zwei früh vollendete Missionare der Evangelisch-lutherischen Mission zu Leipzig*. Leipzig: Selbstverlag der Evangelisch-lutherischen Mission, 1897.
- Segerstad, Sigrid Hård af. *Anna Irbe. Minnesblad*. Växjö: Smålandspostens Boktryckeri AB, 1967.
- Semple, Rhonda Anne. *Missionary Women: Gender, Professionalism and the Victorian Idea of Christian Mission*. Woodbridge, Suffolk: The Boydell Press, 2003.
- Sill, Ulrike. *Encounters in Quest of Christian Womanhood: the Basel Mission in pre- and early colonial Ghana*. Sēj. 39. Studies in Christian Mission. Leiden, Boston: Brill, 2010.
- Singh, Maina Chawla. *Gender, Religion, and "Heathen Lands": American Missionary Women in South Asia (1860s-1940s)*. London and New York: Routledge, 2013.
- Stīvena, Violeta. "Misionāre Anna Irbe - sievietē, kura apsteidza savu laiku". *Ceļš* 57 (2006): 59–76.
- Straube, Gvido. *Latvijas brāļu draudzes diārijs: (jaunākais noraksts) jeb hernhūtiešu brāļu draudzes vēsture Latvijā*. Rīga: N.I.M.S., 2000.
- Sunquist, Scott W. *Understanding Christian Mission. Participation in Suffering and Glory*. Grand Rapids, MI: Baker Academic, 2013.
- Talonens, Jouko. *Cīņa par luterāņu mācītāju izglītību: LELB Teoloģiskā institūta vēsture 1923-1937*. Tulkoja Uģis Sildegs. Rīga: Luterisma mantojuma fonds, 2016.
- Tēraudkalns, Valdis. *Jaunā reliģiozitāte 20. gadsimta Latvijā: Vasarsvētku kustība*. Rīga: N.I.M.S., 2003.
- "Tēvijas Kalendāra" redakcija. "Kāds vārds par pagānu misioni". No *Tēvijas Kalendārs 1899. gadam*, 5–23. Rīga: Z. Veinbergs, 1899.
- Tiedemann, R. G. *Reference Guide to Missionary Societies in China. From the 16th to the 20th Centuries*. Armonk, New York: M. E. Sharpe, Inc., 2009.
- Timpson, Thomas, and Jemima Thompson. *Memoirs of British female missionaries: with a survey of the condition of women in heathen countries*. London: William Smith, 1841.
- Trikātas baznīcas Vēstnesis*. Trikāta, 1998.
- Tucker, Ruth. *From Jerusalem to Irian Jaya: a biographical history of Christian missions*. 2nd red. Grand Rapids, MI: Zondervan, 2004.
- Vasel, Mathilde. *From darkness into light: the works of God manifested in the Blind Girls' School, 1908-1933, Changsha-Hunan China*. Shanghai, 1933.
- Vāveris, Guntis. "Atturības biedrību darbība Rīgā un tās aprīņķī, 1891.-1914. gads". *Latvijas Arhīvi* 3/4 (2014): 81–117.
- Verkuyl, Johannes. *Contemporary Missiology: An Introduction*. Grand Rapids, Mich: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1978.
- Vinters, K. E. *Matīšu baznīca 1687.-1937. Par piemiņu 1937. g. 21. septembrim*. Valmiera: J. Dūnis, 1937.

- W., P. "Auguste Weetnek". *Missioni Sõnumed*. "Ristirahwa Pühapäewa=lehe" kirjastu. Tallinnas 8 (1908): 13–15.
- Walls, Andrew F. "The Gospel as Prisoner and Liberator of Culture. Is There a "Historic Christian Faith"?" No *Landmark Essays in Mission and World Christianity*, eds. Robert L. Gallagher and Paul Hertig, 133–45. Maryknoll, NY: Orbis Books, 2009.
- Warneck, Gustav. *Evangelische Missionslehre: Ein Missionstheoretischer Versuch*. Gotha: F. A. Oerthes, 1897.
- . *Evangelische Missionslehre: Ein missionstheoretischer Versuch. Band I*. Bearbeitet und neu herausgegeben von Friedemann Knödler. Bonn: Verlag für Kultur und Wissenschaft Culture and Science Publ. Dr. Thomas Schirmacher, 2015.
- Wasserzug-Traeder, Gertrud. *Deutsche Evangelische Frauenmissionsarbeit*. München: Chr. Kaiser Verlag, 1927.
- Wimmelbücker, Ludger. *Mtoro bin Mwinyi Bakari: Swahili Lecturer and Author in Germany*. Tanzania: Mkuki na Nyota Publishers, 2009.
- Witt, Heinrich. *Mathilde Vassel - eine Mutter der Blinden*. Bad Liebenzell, 1939.
- Wolffe, John, and Richard V. Pierard. "Europe and North America". No *Global Evangelicalism: Theology, History and Culture in Regional Perspective*, eds. Donald M. Lewis and Richard V. Pierard, 85–125. Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 2014.
- Zeiferts, Mārcis. "Rietumeiropas teoloģisko ideju un prakšu ietekme luterismā uz iekšmisiju un diakoniju Latvijas teritorijā. 19. gs. -20. gs. sākums. Maģistra darbs". Latvijas Universitāte, 2008.
- Zelče, Vita. *Nezināmā : Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē*. Rīga: Latvijas Arhīvistu biedrība, 2002.
- Ziegler, Susanne. *Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs*. Abteilung Musikethnologie. Berlin: Ethnologisches Museum, Staatliche Museen zu Berlin, 2006. <https://books.google.lv/books?id=ZDjaAAAAMAAJ>.
- . *Die Wachsylinder des Berliner Phonogramm-Archivs, Dokumentation*. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz, 2006.
- Zurlo, Gina A. *Women in World Christianity: Building and Sustaining a Global Movement*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc., 2023.

PIELIKUMS

Hildegarde Procela (fotogrāfijas no Leipcigas misijas foto arhīva)

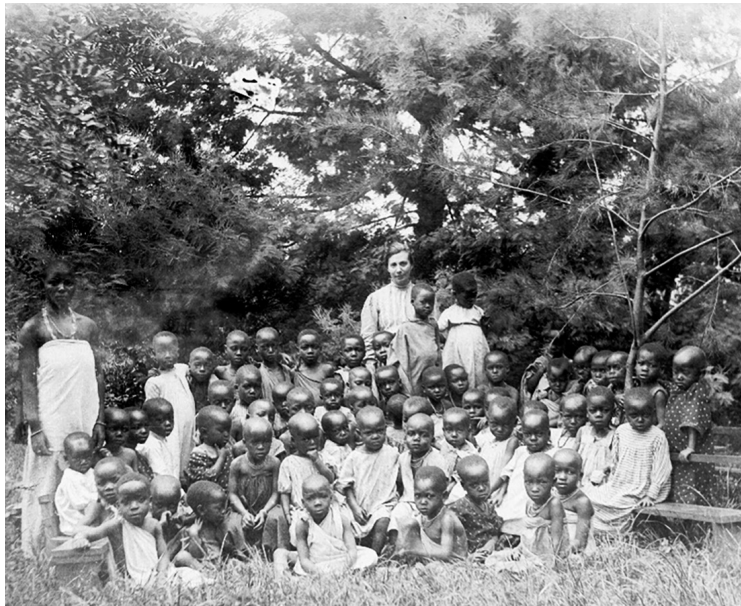
HILDEGARD PROZELL
geb. 9.8.1869 in Schwarzeckshof
abgeordnet: 13.9.1896
Missionslehrerin in Indien
1896 – 1909

Fraülein Prozell mit ihren Nibelstrauen.

Elizabete Zēzeme (fotogrāfijas no Leipcigas misijas arhīva)

Auguste Vietnieka (pases foto no 1926. gada, LNA LVVA Fonds 2996, apraksts 20, lietas Nr. 15897)

Lilija Otīlija Grīviņa (*Buswell Library Archives & Special Collections*, 1924. gads,
Grīviņa sēž 1. no kreisās, kopā Elizabeti Kellēri un Martu Kellēri)

PATEICĪBAS

Pateicība maniem bijušajiem kolēģiem “Jaunatnē ar Misiju”, kas iededza manī vēlmi pētīt misionāres no Latvijas.

Paldies profesorei Dacei Balodei par iedrošinājumu izvēlēties LU Teoloģijas fakultāti doktorantūras studijām.

Pateicība darba vadītājam profesoram Valdim Tēraudkalnam par idejām, ierosmēm, jautājumiem un vienmēr ātrajām atbildēm.

Paldies Baibai Kalnai par palīdzību vācu valodas jautājumu risināšanā, Santai Cilēvičai par paskaidrojumu sniegšanu Tanzānijas kontekstā, Hartmutam Andresam (*Hartmut Adnres*) par savu pētījumu līdzdalīšanu par Kilimandžaro un čagu tautu, Klāvam Mārim Miežim par palīdzību ar Pestīšanas armijas vēsturi Latvijā, profesorei emer. Austrai Reinei par vērtīgajiem ieteikumiem.

Pateicība dažādo arhīvu vadītājiem, it īpaši tiem, kuri bija gatavi darīt vairāk nekā pienākums prasa: Antjei Lancendorfai (*Antje Lanzendorf*) no LMB, māsai Rutei Gēnstalerei (*Schwester Ruth Gaenstaller*) no Neindetelsavas diakonisu nama, mācītājam Ilmāram Rubenim par pieeju Roberta Feldmaņa bibliotēkas ārmisijas materiāliem, LELB arhivārei Ivetai Kalmei un Lutera Akadēmijas bibliotekārei Ivetai Krūmiņai.

Paldies Annei Marī Kolai (*Anne Marie Kool*) un CEEAMS (*Central and Eastern European Association for Mission Studies*) par iedrošinājumu, uzklauššanu un vērtīgajiem ieteikumiem.

Paldies maniem kolēģiem Latvijas Bībeles centrā par to, ka deva man laiku un telpu, lai pētniecību pabeigtu.

Paldies arī manai ģimenei par visu atbalstu, kas bija nepieciešams.

Un pāri visam – pateicība Dievam. *Soli Deo gloria!*